

Μνήμων

Τόμ. 4 (1974)

Τ Ο Μ Ο Σ Τ Ε Τ Α Ρ Τ Ο Σ

ΜΝΗΜΩΝ

ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΛΟΥΚΟΣ: 'Ο Κυβερνήτης 'Ιω. Καποδίστριας και οί Μαυρομυχαλαίοι • ΕΛΕΝΗ ΓΑΡΑΙΚΑ - ΚΑΤΣΙΔΑΛΑΚΗ: Μιά προσπάθεια γιά τήν ἄρση του Βουλγαρικού σχίσματος (Νοέμβριος 1912) • ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ: Μαμελουκοί 'Ελληνικής καταγωγής (οί ἄδελφοί Γαΐτα) • ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΑΡΑΙΚΑ: Παράγοντες τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας γύρω στό 1875 • ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ: Τό ἐπίμαχο θέμα τῆς ἐπετηρίδος τοῦ στρατοῦ τοῦ 1927 • ΒΓΕΝΑ Α. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ: 'Η δίκη τοῦ Θεόκλητου Φαρμακίδη (1829 - 1830) • Βιβλιογραφία 'Ιστορίας τοῦ Νέου 'Ελληνισμοῦ (1973).

Α Θ Η Ν Α 1 9 7 4

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΛΑΙΟΙ

ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΛΟΥΚΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.178](https://doi.org/10.12681/mnimon.178)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΟΥΚΟΣ Χ. Κ. (2013). Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΛΑΙΟΙ. *Μνήμων*, 4, 1-110.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.178>

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΑΙΟΙ*

Οι Μαυρομιχάλοι φαίνονταν πρόθυμοι, έναντι ουσιαστικῶν ανταλλαγμάτων, νὰ γίνουν στυλοβάτες τοῦ καθεστώτος τὸ ὁποῖο ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἐγκαθίδρυσε στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1828. Νόμιζαν ὅτι θὰ ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ θὰ καλοῦνταν νὰ βοηθήσουν τὸν Κυβερνήτη στὸ ἔργο του. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ κυβερνήσει τοὺς Ἕλληνες ἔχοντας ὡς στήριγμα τοὺς Μαυρομιχάλους ἢ ἄλλους καπεταναίους καὶ προκρίτους, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ πρόσφεραν πολλὰ στὸν Ἄγωνα, εἶχαν, κατὰ τὴ γνώμη του, πάντοτε ἐκμεταλλευθῆ τὸ λαὸ καὶ μὲ πείσμα ἀγωνίζονταν νὰ τὸν κρατήσουν κάτω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τους κηδεμονία. Τὸ ὄραμα τοῦ Κυβερνήτη γιὰ τὸ σχηματισμὸ ἑνὸς κράτους μικρῶν καλλιεργητῶν καὶ βιοτεχνῶν, ποὺ θὰ ζοῦσαν κάτω ἀπὸ τὴν ἀγρυπνὴ φροντίδα τῆς πατρικῆς του κηδεμονίας, ἦταν ἀσυμβίβαστο μὲ τὴ διατήρηση τῶν κοινωνικῶν μορφῶν ποὺ δημιουργήθηκαν στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τίς ὁποῖες δὲν μπόρεσε νὰ ξεριζώσῃ ἢ Ἐπανάσταση. Ἀναμφίβολα ὁ στόχος αὐτὸς τοῦ Ἰω. Καποδίστρια ἀποτελοῦσε μιὰ ἀπὸ τίς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ὀργάνωση σύγχρονου κράτους, ἀλλὰ στὴν πράξη δὲν ἐφαρμόστηκε μὲ τὴν ἀποφασιστικὴ ποὺ χρειαζόταν. Τὰ ἐμπόδια ὑπῆρξαν ὁμολογουμένως μεγάλα : ἡ ρευστὴ κατάσταση τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας καὶ ἡ στενὴ ἐξάρτηση τοῦ σχηματιζόμενου κράτους ἀπὸ τίς τρεῖς μεγάλες εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις, ποὺ μὲ τίς συχνῆς ἐπεμβάσεις τους παρέλυναν τὴν πρωτοβουλία τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ἰω. Καποδίστριας, ἐξάλλου, δὲν ἀναζήτησε σὲ ἄλλες κοινωνικὲς δυνάμεις τὸ ἔρεισμα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματός του παρὰ μόνον σὲ ἀφοσιωμένους ὀπαδοὺς ἢ στὴν παθητικὴ ἀγάπη τοῦ λαοῦ. Ἡ βασισμένη

* Συντομογραφίες : ΓΑΚ = Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους· Σὺλλ. Βλαχ. = Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Γιάννη Βλαχογιάννη, ποὺ βρίσκεται στὰ ΓΑΚ· Ἀρχ. Καποδ. = Ἀρχεῖον Ἰονίου Γερουσίας - Τμῆμα Καποδιστριακόν· ΑΙΕΕ = Ἀρχεῖον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας· Ἐπιτομῆς = Ἐπιτομαὶ ἐγγράφων τοῦ Βρετανικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, Γενικὴ Ἀλληλογραφία — Ἑλλάς (Foreign Office 32), τόμ. Α' (F.O. 32, φάκελοι 1 - 34, 1827 - 1832), συνταχθεῖσαι ὑπὸ Ἐ λ ε υ θ ε ρ ῖ ο υ Π ρ ε β ε λ ἄ κ η καὶ Φ ι λ ῖ π ο υ Γ λ ὕ τ σ η (ὑπὸ ἐκτύπωσιν)· φάκ. = φάκελος· σχ. = σχέδιο· πρωτ. = πρωτότυπο· ἀντ. = ἀντίγραφο· ἰδ. = ἰδιαιτερο. Ὅλες οἱ χρονολογίαι δίδονται σύμφωνα μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο.

Εὐχαριστῶ τοὺς Διευθυντὰς καὶ τὸ προσωπικὸ τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας καὶ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κερκύρας γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἔδειξαν στὴν προσπάθειά μου νὰ ἐρευνήσω τὸ σχετικὸ μὲ τὴν παρούσα ἐργασία ἀρχεῖακὸ ὕλικό.

σὲ ὕψηλές ἀρχές ἀλλὰ πολλές φορές ἄκαμπτη πολιτική του, καθὼς καὶ τὸ ἀνελεύθερο θεσμικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο κινήθηκε ἐπέτρεψαν στὴ βαλλόμενη τάξη τῶν προκρίτων καὶ καπεταναίων νὰ μεταθέσῃ σὲ ἄλλο πεδίο τὴ διαμάχη καὶ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν υπεράσπιση τῶν συμφερόντων της ὡς ἀγώνα κατὰ τοῦ συγκεντρωτισμοῦ καὶ τῆς ἀπολυταρχικῆς διακυβερνήσεως. Γενικὰ ἡ ἀντίσταση στὰ μέτρα τοῦ Κυβερνήτη ὑπῆρξε σφοδρὴ. Οἱ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ αἰσθάνθηκαν τὸν κίνδυνο ποὺ τοὺς ἀπειλοῦσε καὶ οἱ περισσότεροι—μὲ ἐξαίρεση κυρίως τὸν Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς συνεργάτες του—πάλεψαν μὲ κάθε μέσο γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὶς κυβερνητικὲς προσπάθειες. Προβάλλοντας τὶς ὑπηρεσίες τους στὸν Ἄγωνα κέρδισαν τὴ συμπάθεια καὶ μερικὲς φορές τὴν ὑποστήριξη τῶν συμπατριωτῶν τους, οἱ ὅποιοι δὲν μπορούσαν νὰ ἀντιληφθοῦν τὸ βαθύτερο νόημα τῆς συγκρούσεως. Τελικὰ πέτυχαν, μὲ τὴ βοήθεια καὶ ἄλλων παραγόντων, νὰ παραμείνουν ἡ ἡγετική τάξη καὶ στοὺς ἐπόμενους χρόνους, ἐμποδίζοντας ἔτσι τὴν ἀνάπτυξη τῶν λοιπῶν κοινωνικῶν δυνάμεων. Οἱ παραπάνω διαπιστώσεις προκύπτουν σαφέστερα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς διαμάχης ἀνάμεσα στὸν Κυβερνήτη καὶ τοὺς Μαυρομιχαλαίους¹.

Τὰ αἷτια τῆς συγκρούσεως

Συγκεκριμένη εἰκόνα γιὰ τοὺς Μαυρομιχαλαίους σχημάτισε ὁ Ἰω. Καποδίστριας λίγο μετὰ τὴν ἀφιξὴ του στὴν Ἑλλάδα (Ἰαν. 1828). Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογένειας Πετρόμπεη, κατηγορήθηκε ὡς ἔνοχος πειρατείας.² Γιὰ τὸ γιὸ τοῦ Πετρόμπεη Γεώργιο,

1. Γιὰ τὶς ἐπαφὲς τῶν Μαυρομιχαλαίων μὲ τὸν Ἰω. Καποδίστρια πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση βλ. Ἰω. Β. Δασκαλάκη, Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, Ἀθήνα 1923, σσ. 237 - 241· τοῦ ἴδιου, «Ἡ προπαρασκευὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Λακωνίαν», *Λακωνικαὶ Σπουδαὶ* Α' (1972) 26-29· C. M. Woodhouse, Capodistria. The Founder of Greek Independence, Λονδίνο 1973, σσ. 219-221, 226-227. Στὴ διάρκεια τοῦ Ἄγωνα ὁ Πετρόμπεης, ὅπως καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ ἀρχηγοὶ, ἔκανε ἔκκληση στὸν Ἰω. Καποδίστρια, ποὺ τότε βρισκόταν στὴ Γενεὴ ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία, νὰ ἔλθῃ στὴν ἀγωνιζόμενη χώρα. Βλ. Π. Μαυρομιχάλης κ.ἄ. (Ναῦπλιο) πρὸς Ἰω. Καποδίστρια, 1 Ἰαν. 1824 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, ἔκδ. Ἐ. Α. Βέτση, μετάφρ. Μ. Σχινῆ, τόμ. Δ', Ἀθήνα 1843, σσ. 433 - 434, σημ. Τὴν ἀπάντηση τοῦ Ἰω. Καποδίστρια βλ. αὐτόθι, σσ. 427-433. Γιὰ τὴ στάση τῶν Μαυρομιχαλαίων κατὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Ἰω. Καποδίστρια ἀπὸ τὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας βλ. Π. Μαυρομιχάλης (Τροιζήνα) πρὸς Ἰω. Καποδίστρια, 3 Ἀπρ. 1827, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 545. Βλ. καὶ παράρτημα ἐγγράφων ἀρ. 2, 6. Πρβλ. ἀντίθετη ἄποψη τοῦ Pellion (La Grèce et les Capodistrias pendant l'occupation française de 1828 à 1834, Παρίσι 1855, σ. 112). Γιὰ τὴν προθυμία ποὺ ἔδειξαν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι νὰ ὑπηρετήσουν κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ Ἰω. Καποδίστρια βλ. Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Ἰω. Καποδίστρια, 15 Ὀκτ. 1827 : «Γενικὴ Ἐφημερίς», ἀρ. 86 (21 Δεκ. 1827), σ. 345.

2. Δέσπ. Θεμελῆ - Κατηφόρη, Ἡ δίωξις τῆς πειρατείας καὶ τὸ

πού διατέλεσε μέλος τῆς Ἀντικυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς, διατυπώθηκαν βάσιμες ὑπόνοιες ὅτι καταχράσθηκε χρήματα τοῦ Δημοσίου.³ Ὁ ἄλλος ἀδελφός τοῦ Πετρόμπεη Ἰωάννης (Κατσῆς), φρούραρχος τῆς Μονεμβασίας, δὲν παρῆχε ἐγγυήσεις ὅτι θὰ προστάτευε τὰ Ν.Α. παράλια τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τὴν ἐπανεμφάνιση πειρατῶν. Συγχρόνως οἱ περισσότεροὶ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους διακρίνονταν ὁ Διονύσιος Μούρτζινος καὶ ὁ Τζαννετάκης Γρηγοράκης, ἔπασαν νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν Πετρόμπεη ὡς ἀντιπρόσωπό τους στὴν Κυβέρνηση καὶ τὸν κατηγορήσαν εὐθέως ὅτι οἰκειοποιήθηκε, γιὰ τὴν οἰκογένειά του μόνο, ὅλη τὴ δόξα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τῶν Μανιατῶν, ἐνῶ παράλληλα εἰσέπραξε ὅλα τὰ χρήματα πού δόθηκαν γιὰ τὴ Μάνη ἀπὸ τὶς ἐλληνικὲς κυβερνήσεις. Στους ἀδελφούς, ἐξάλλου, γιουὺς καὶ ἀνιψιούς τοῦ Πετρόμπεη ἀπέδωσαν τὶς διαιρέσεις καὶ τὶς ἐμφύλιες συγκρούσεις τῶν Μανιατῶν.⁴

Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἐπομένως βαριά, ὅταν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, ἀφοῦ πρῶτα διαδήλωσαν τὴν ἀφοσίωσή τους στὸν Κυβερνήτη⁵, ἄρχισαν νὰ ζητοῦν ἐπίμονα «ἐξοικονόμηση» ὡς ἀποζημίωση γιὰ ὅσα πρόσφεραν στὸ ἔθνος⁶. Βρίσκονταν, πράγματι, σὲ δύσκολη οἰκονομικὴ κατάσταση. Μὲ τὴν Ἐπανάσταση ἔχασαν τὰ περισσότερα εἰσοδήματα πού ὁ τίτλος τοῦ μπέη τῆς Μάνης ἐξασφάλιζε στὸν Πέτρο Μαυρομιχάλη⁷. Ὅσα εἰσπράχθηκαν, κυρίως ἀπὸ ἄλλες πηγές, στὰ χρόνια τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα ξοδεύτηκαν στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ στὴν προσπάθεια νὰ διατηρηθῆ μὲ γενναιοδαρείες ἢ πολιτικὴ τους ἐπιρροή στους φτωχοὺς Μανιατέες πολεμιστές. Ἔτσι στὶς ἀρχὲς τοῦ 1828 βρίσκονταν χωρὶς κτημα-

Θαλάσσιον Δικαστήριον κατὰ τὴν πρώτην Καποδιστριακὴν περίοδον (1828 - 1829), Ἀθήνα 1973, μέρος Β', σσ. 88 κέξ.

3. Πανελλήνιο (Οἰκονομικὸ Τμῆμα) πρὸς Κυβερνήτη, 5 Ὀκτ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 136. Πρβλ. αὐτόθι : Πάνος Μπουτούνης κ.ἄ. (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη, 5 Ὀκτ. 1828, πρωτ. Ἡ Βουλὴ τῆς Γ' Περιόδου, πρὶν ἀκόμα διαλυθῆ, εἶχε ἐγκρίνει τὴν ἀναθεώρηση ὅλων τῶν λογαριασμῶν πού ἐπικυρώθηκαν κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἀντικυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς. Βλ. Βουλὴ πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 182, 19 Ἰαν. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 2.

4. Πρόκριτοι τῆς Σπάρτης (= Μάνης) πρὸς Κυβερνήτη, 28 Φεβρ. 1828, πρωτ., καὶ συνημμένο : Πρόκριτοι τῆς Σπάρτης πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, 28 Φεβρ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 22.

5. Π. Μαυρομιχάλης κ.ἄ. (Σπάρτη) πρὸς Κυβερνήτη, 28 Μαΐου 1828, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 7, ἀρ. 3.

6. Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη, Ἰούνιος 1828, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 545, ἀρ. 9 (βλ. παράρτημα ἐγγράφων ἀρ. 1). Βλ. καὶ Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη, 18 Αὐγ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 112.

7. Ν ι κ. Κ α σ ο μ ο ὕ λ η, Ἐνθυμῆματα Στρατιωτικά, ἔκδ. Γιάννη Βλαχογιάννη, τόμ. Γ', Ἀθήνα 1942, σσ. 444 - 445, σημ. 1 τοῦ ἐκδότη. Βλ. καὶ παρακάτω, σ. 16.

τική περιουσία, με πολυμελή οικογένεια⁸, με υπέρογκα χρέη και με επιτακτική την ανάγκη να συντηρούν τους πολυπληθείς ακόλουθους των, που ήταν και το σπουδαιότερο κοινωνικό τους ξρρεισμα⁹.

Ο Κυβερνήτης ενδιαφέρθηκε ειλικρινά να προστατέψη την υπόληψη των Μαυρομιχαλαίων. Επιθυμούσε να τους βοηθήσει να αποδείξουν την άθωότητά τους, όπως αυτοί διακήρυσσαν, αλλά δεν μπορούσε να επέμβη στο έργο της Δικαιοσύνης, όταν μιὰ τουλάχιστον υπόθεση πειρατείας με αυτούς υπόλογους έφθασε στο δικαστήριο¹⁰. Ήταν επίσης αδύνατο να ίκανοποιήσει άμέσως τις υπερβολικές απαιτήσεις του Πετρόμπεη. Ο τελευταίος υπολόγιζε σε δύομισυ εκατομμύρια γρόσια τὸ χρέος του ξθνους πρὸς τὴν οίκογένειά του και ζητούσε από τὰ πρόσφατα έξοδά τους (400.000 γρ.) για τὸν Άγωνα τὰ μισά ἢ τὸ ένα τρίτο να καταβληθοῦν άμέσως και τὰ υπόλοιπα να δοθοῦν σε δόσεις. Ζητούσε επίσης να καθοριστῆ ετήσιος μισθὸς γι' αὐτὸν και τὸς συγγενείς του ανάλογος *«αὐτοῦ χαρακτηρος και τῶν εκδουλεύσεων τῶν Μαυρομιχάληδων»* και επέμενε στὴν τοποθέτηση μελῶν τῆς οίκογένειας σε δημόσιες θέσεις¹¹. Ο Κυβερνήτης τὸ ἔδωσε μερικὰ χρήματα στὴν αρχή και ὕστερα συνέστησε ὑπομονή εωσότου ἐλεγχθοῦν οί λογαριασμοί του, και οί πόροι τὸ κράτους ἐπιτρέψουν τὴν ἀποζημίωση ὄλων τῶν πολιτῶν που ξόδεψαν τις περιουσίες τους στὴν Ἐπανάσταση¹². Ὅπως ὁ ἴδιος ανέφερε, δεν εἶχε ἔλθει στὴν Ἑλλάδα μόνο

8. Τὰ μέλη τῆς οίκογένειας, στο Ναύπλιο και τὴ Μάνη, μαζί με τὸς συγγενείς τους ἔφθαναν τὸ 1830 τὰ 70 άτομα. Ἄλλοι 67 ἦταν οί ὑπηρέτες. Βλ. Κων/νος και Γεώργιος Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 16 Ὀκτ. 1830, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 159, ἀρ. 9.

9. Πολὺ ὀρθὰ ὁ καθηγητῆς J. A. Petropoulos (Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, 1833 - 1843, Princeton 1968, σ. 69) τονίζει ὅτι : *«Ο Πετρόμπεης ζητοῦσε συνεχῶς χρήματα, ὄχι τόσο γιατί ἦταν ἀπληστος... ὅσο γιατί βρισκόταν στὴν ανάγκη να χορηγῆ φιλοδωρήματα, ὥστε να εξασφαλίζη πλατιά πολιτικὴ ἐπιρροή»*. Ἡ συντήρηση πολυπληθῶν ὀπαδῶν εἶχε ὀδηγήσει τις μεγάλες οίκογένειες τῆς Μάνης σε χρεωκοπία. Βλ. Ἰω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 8 Μαρτ. 1829, πρωτ., συνημμένο σε ἔγγραφο τὸ ἴδιου πρὸς τὸν ἴδιο τῆς 27 Ἰαν. 1829 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 82 (βλ. παράρτημα ἀρ. 4).

10. Δ. Θεμελεῆ - Κατηφόρη, ἔνθ' ἀνωτ., μέρος Β', σσ. 89-90.

11. Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Βιάρο Καποδίστρια και Ἰω. Γενατᾶ, 10 Σεπτ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220 (βλ. παράρτημα ἀρ. 2). Βλ. και τὸν ἰσχυρισμὸ τὸ Πετρόμπεη ὅτι διεκδικούσε 1000 τάλληρα τὸ μήνα από τότε που ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα ὁ Κυβερνήτης (β' κατάθεση Π. Μαυρομιχάλη, 4 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 94).

12. Στὴν αρχή ὁ Κυβερνήτης ανέλαβε τὰ έξοδα σπουδῶν στο ἔξωτερικὸ τὸ Δημητρίου (Δημητράκη) Μαυρομιχάλη, νεώτερου γιοῦ τὸ Πετρόμπεη. Βλ. Πέτρος και Γεώργιος Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Δημήτριο Μαυρομιχάλη (Παρίσι), 25 Ἰαν. 1828, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 159, ἀρ. 10. Πρβλ. Κυβερνήτης (Αἴ-

για τούς Μαυρομιχαλαίους¹³. Καθημερινά έβλεπε τις χήρες και τὰ ὀρφανά, τούς φτωχοὺς ἀκτῆμονες και τούς πρόσφυγες, πού δὲν εἶχαν οὔτε ἓνα κομμάτι ψωμί για νὰ συντηρηθοῦν στή ζωή. Ἐξάλλου ὁ Πετρόμπεης και οἱ συγγενεῖς του διεκδικοῦσαν τὰ «δικαιώματά» τους με τρόπο ἐπίμονο, πιεστικό και μερικὲς φορές ἀπειλητικό. Αὐτὴ ἡ συμπεριφορὰ μετέτρεψε γρήγορα τὴν ἀρχικὴ δυσπιστία τοῦ Κυβερνήτη σὲ ἀντιπάθεια πρὸς τούς Μαυρομιχαλαίους¹⁴, τούς ὁποίους φρόντισε νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ καιρία δημόσια ἀξιώματα. Στὸν Γεώργιο και Κων/νο δὲν πρόσφερε ἀξίωμα, ἐνῶ ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, με διάφορες ὑποσχέσεις, τὴ φρουραρχία τῆς Μονεμβασίας¹⁵. Μόνο τὸν Πετρόμπεη διόρισε στὸ Πανελλῆνιο, θέση τιμητικὴ ἀλλὰ χωρὶς πραγματικὴ πολιτικὴ δύναμη. Οὔτε δέχθηκε τὴν πρόταση τῶν Μαυρομιχαλαίων νὰ ἀνατεθῇ σ’ αὐτοὺς ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωση τῶν κατοίκων τῆς Λακεδαίμονος, Μάνης και Μεσσηνίας για τὴν ἀντιμετώπιση τῶν Αἰγυπτίων¹⁶. Ἀντίθετα, πρὸς μεγάλη ὀργὴ τοῦ Πετρόμπεη, ἀνέθεσε στὸν Θ. Κολοκοτρώνη τὴν ἄμυνα τῆς Πελοποννή-

για) πρὸς Ἐυνάρο (Γενεύη), 5 Αὐγ. 1828 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Β’, Ἀθήνα 1841, σ. 194. Για τὰ πρῶτα χρήματα πού δόθηκαν στὸν Πετρόμπεη βλ. Κυβερνήτης πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, 13 και 26 Ὀκτ. 1828 : Αὐτόθι, τόμ. Β’, σσ. 271 - 273, 293. Βλ. και Κυβερνήτης πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, ἀρ. 5602, 19 Αὐγ. 1828, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 112. Ὁ Κ. Mendelssohn - Bartholdy (Geschichte Griechenlands, τόμ. 1 - 2, Λειψία 1871 - 1874, ἑλλην. μετάφραση Ἰ. Ἀγγ. Βλάχου, τόμ. Β’, Ἀθήνα 1876, σσ. 380 - 381) ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο ὁ Κυβερνήτης ἔδινε χρήματα στοὺς Μαυρομιχαλαίους δὲν ἦταν οὔτε γενναῖος οὔτε πολιτικός, ἀλλὰ προσβλητικός.

13. Ν. Σπηλιάδου, Ἀπομνημονεύματα, ἔκδ. Κ. Διαμάντη, τόμ. Δ’, μέρος Α’, Ἀθήνα 1970, σ. 217, σημ. 2.

14. Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη, 20 Νοεμ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 157 : « ... Ἄν δὲν διορθωθοῦν τὰ τοιαῦτα καθ’ ὃν τρόπον σὰς προβάλλει [ὁ Κων. Μαυρομιχάλης], προβλέπω ὀλέθρια ἀποτελέσματα ... ». Βλ. και Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ’, σ. 446, σημ. 1 Γιάννη Βλαχογιάννη. Βλ. ἔτισης παράρτημα ἀρ. 13, 15.

15. Κυβερνήτης (Μονεμβασία) πρὸς Ἰω. Μαυρομιχάλη, 18 Ἰουν. 1828 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Β’, σ. 149. Βλ. και Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Μαυρομιχάλη, ἀρ. 254, 10 Φεβρ. 1828, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 15. Νέος φρούραρχος Μονεμβασίας διορίστηκε ὁ Κων. Κανάρης. Ὁ Ἰω. Μαυρομιχάλης ὑπέβαλε στὸν Κυβερνήτη (17 Αὐγ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 111) τούς λογαριασμοὺς τῆς φρουραρχίας του, για νὰ ἀντικρούσῃ τις κατηγορίες για κατάχρηση πού διατυπώθηκαν σὲ βάρος του.

16. Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη, 15 Μαρτ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 32. Πρβλ. Γεωργίου Ψύλλα, Ἀπομνημονεύματα, ἔκδ. Ἐλ. Πρεβελάκη, στή σειρά Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἀρ. 8, Ἀθήνα 1974, σ. 175.

σου¹⁷. Συγχρόνως εφάρμοσε και στη Μάνη το συγκεντρωτικό του σύστημα, που αποσκοπούσε στη σταδιακή συντριβή της δυνάμεως των προκρίτων και οπλαρχηγών.

Ἡ διοίκηση τῆς Μάνης παρουσίαζε τὰ δυσκολώτερα προβλήματα. Ἡ κοινωνική της δομή δὲν εἶχε ἀλλάξει μὲ τὴν Ἐπανάσταση¹⁸, ἀφοῦ οἱ Κυβερνήσεις τῶν ἐτῶν 1822 - 1827 δὲν εἶχαν τολμήσει νὰ ἐπέμβουν στὴν αὐτοδιοίκησή της. Λίγοι ἰσχυροὶ καπεταναῖοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀσκοῦν ἀνεξέλεγκτη τοπικὴ ἐξουσία. Ἐχοντας ὡς στήριγμα ἀφοσιωμένους ὀπαδοὺς — συγγενεῖς κυρίως —, τοὺς ὁποίους αὐτοὶ συντηροῦσαν, καταπίεζαν τοὺς λοιποὺς Μανιάτες καὶ ἐκμεταλλεύονταν τοὺς λίγους πόρους τῆς ὀρεινῆς ἐπαρχίας τους¹⁹. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1828 ἰσχυρότερες οἰκογένειες ἦταν στὴν Ἀνατολικὴ Μάνη²⁰ τῶν Γρηγοράκηδων καὶ στὴ Δυτικὴ Μάνη τῶν Μαυρομιχαλαίων, τοῦ Μοῦρτζινου καὶ τῶν Κουμουνδουράκηδων. Ἀκολουθοῦσαν σὲ δευτέρη κατηγορία οἱ οἰκογένειες τῶν Καπετανάκηδων, τοῦ Χρηστεά, τῶν Δουράκηδων, τοῦ Κυβέλου καὶ τοῦ Πατριαρχέα, ὅλες στὴ Δυτ. Μάνη. Μιὰ τρίτη κατηγορία τέλος ἀποτελοῦσαν οἰκογένειες μὲ μικρότερη ἐπιρροή²¹. Σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ πολέμου ἢ οἰκογένεια τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, τελευταίου μπέτη τῆς Μάνης, κατόρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν πρώτη θέση ἀνάμεσα στὶς ἄλλες οἰκογένειες. Τὴ δύναμη καὶ τὸ κύρος της ἀντλήσε ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ της ὑπεροχή, τοὺς πολυπληθεῖς συγγενεῖς καὶ ὀπαδοὺς της ποὺ κινητοποίησε, καὶ ἀπὸ τὶς μεγάλες θυσίες τῶν μελῶν της στὸν Ἀγῶνα. Ἐτσι πέτυχε νὰ ἐκπροσωπήσῃ αὐτὴ ὅλους τοὺς Μανιάτες στοὺς διάφορους πολιτικὸς σχηματισμούς. Μὲ τὴν ἀφιξὴ ὅμως τοῦ Κυβερνήτη καὶ τὴν ἀλ-

17. Αὐτόθι. Βλ. καὶ παράρτημα ἀρ. 2.

18. Γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Μάνης λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση βλ. Ἄ π. Β α κ α λ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Δ', Θεσ/νίκη 1973, σσ. 617 - 619. Γιὰ τὴν εἰκόνα ποὺ παρουσίαζε ἡ Μάνη τὸ 1828 - 1829 βλ. τὶς ἀξιόλογες πληροφορίες τοῦ Γ. Ψ ὕ λ λ α (Ἀπομνημονεύματα, σσ. 142 - 183). Βλ. καὶ τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ G. L. M a u r e r, Das griechische Volk, τόμ. 1 - 3, Heidelberg 1835, ἑλλην. μετάφραση Χρ. Πράτσικα - Εἰστ. Καραστάθη, τόμ. Α' - Β', Ἀθήνα 1943, σσ. 134 - 162 καὶ 26 ἀντιστοίχως.

19. Κυρίως τὸ λάδι καὶ τὰ βαλανίδια. Βλ. Ν ι κ. Κ α σ ο μ ο ὄ λ η, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σσ. 444 - 445, σημ. 1 Γιάννη Βλαχογιάννη.

20. Γιὰ τὴ διαίρεση τῆς Μάνης σὲ Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ, καθὼς καὶ γιὰ τὶς ἐπαρχίες ποὺ περιελάμβανε κάθε τμήμα βλ. Μ ι χ α ῆ λ Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ῖ ο υ, Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715 - 1821), Ἀθήνα 1939, σ. 113. Βλ. καὶ Ν ι κ ῆ τ α Ν η φ ἄ κ η, Μανιάτικα ἱστορικὰ στιχουργήματα, ἐκδ. Σ ω κ ρ. Β. Κ ο υ γ ἑ α, Ἀθήνα 1964, σ. 48.

21. Π. Α. Ἀναγνωστόπουλος πρὸς Δημ. Ὑψηλάντη, 23 Ἰαν. καὶ 6 Φεβρ. 1828, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 545, ἀρ. 10.

λαγή τοῦ καθεστῶτος οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἔχασαν τὰ ἐρείσματά τους στὴν Κυβέρνηση καὶ τὸ στρατό, τὰ ὁποῖα ἐξασφάλιζαν καὶ τοὺς ἀναγκαίους πόρους γιὰ ἄσκηση ἰσχυρῆς ἐπιρροῆς, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ ἀντίπαλοί τους καπεταναῖοι στὴ Μάνη νὰ ἐνθαρρυνθοῦν καὶ νὰ συνασπιστοῦν ἐναντίον τους²².

Τὸ σύστημα τῶν καπετανιῶν ἦταν ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Ἰω. Καποδίστρια νὰ ἐνισχύσῃ τὴ δύναμη τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Δίσταζε ὁμως νὰ λάβῃ μέτρα ἀποφασιστικά, γιὰτὶ ὁ ἀγώνας κατὰ τῶν Τούρκων δὲν εἶχε λήξει καὶ ἡ ὀριστικὴ τύχη τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε ἀκόμη ἀποφασιστῆ ἀπὸ τίς τρεῖς Συμμαχικὲς Δυνάμεις²³. Ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ βαδίσῃ προσεχτικά : διόρισε Ἐκτάκτους Ἐπιτρόπους στὶς διάφορες ἐπαρχίες, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποσπάσῃ προοδευτικά τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὴν κηδεμονία τῶν προκρίτων καὶ καπετανιῶν. Ὁ λαὸς ἔπρεπε νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ὑπῆρχε κράτος ἰκανὸ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ σεβασμὸ στοὺς νόμους καὶ νὰ προστατέψῃ τοὺς πολίτες ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσία τῶν δυνατῶν.

Σύμφωνα μὲ τὸ νέο διοικητικὸ ὄργανισμὸ στὴ Ν. Πελοπόννησο στάλθηκαν δύο κυβερνητικοὶ ἀντιπρόσωποι: ὁ Γεώργιος Ψύλλας ὡς Ἐκτ. Ἐπίτροπος Κάτω Μεσσηνίας καὶ ὁ Ἰωάννης Γενοβέλης ὡς Ἐκτ. Ἐπίτροπος Λακωνίας²⁴. Στὴν ἀρχὴ κύρια φροντίδα τους ἦταν ἡ κινητοποίηση τοῦ πληθυσμοῦ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐνδεχόμενης ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, ἡ καταπολέμηση τῆς πειρατείας καὶ τοῦ λαθρεμπορίου, καθὼς καὶ ἡ ὀργάνωση τῶν δημογεροντιῶν²⁵. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ τὴν ἀποχώρηση τῶν Αἰγυπτίων ἡ

22. Βλ. αὐτόθι τὴν πληροφορία ὅτι γύρω ἀπὸ τὸν Μούρτζινο εἶχαν συνασπιστῆ οἱ Κουμουνδουράκηδες, Γρηγοράκηδες, Χρηστέας, Δουράκηδες καὶ Πατριαρχέας, ἐνῶ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι εἶχαν συμμάχους τοὺς Καπετανάκηδες καὶ τὸν Κυβέλο.

23. Οἱ διαταγμοὶ τοῦ Κυβερνήτη φαίνονται χαρακτηριστικὰ ἀπὸ ὅσα εἶπε στὸν Γ. Ψύλλα (Ἀπομνημονεύματα, σ. 144) : «Δὲν ἤξεύρομεν... ὅτι ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης εἶναι πρῶτος πειρατής; Ἄλλ' εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ τὸν ἔχωμεν εἰς τὸ Πανελλήνιον...».

24. Σύμφωνα μὲ τὸ ὑπ' ἀρ. 1698 Γ' ψήφισμα τῆς 13 Ἀπρ. 1828 («Γενικὴ Ἐφημερίς», ἀρ. 27, 18 Ἀπρ. 1828, σ. 111) ἡ Πελοπόννησος διαιρέθηκε σὲ 7 τμήματα. Ἀπὸ αὐτὰ ἡ Κάτω Μεσσηνία περιέλαβε τίς ἐπαρχίες Νησίου (Μεσσηνίας), Καλαμάτας, Ἐμ(π)λακίων, Ἀνδρούσης, Λεονταρίου, Μικρομάνης καὶ Δυτικῆς Μάνης· ἡ Λακωνία τίς ἐπαρχίες τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης, Μονεμβασίας, Μυστρά καὶ Πραστοῦ. Βλ. αὐτόθι (ἀρ. 28, 21 Ἀπρ. 1828, σ. 116) τὸ ὑπ' ἀρ. 1758 διάταγμα (16 Ἀπρ. 1828) διορισμοῦ τοῦ Γ. Ψύλλα καὶ τοῦ Ἰω. Γενοβέλη.

25. Γιὰ τὴν πειρατεία στὴ Μάνη καὶ τὸ λαθρεμπόριο μὲ τοὺς Αἰγυπτίους βλ. Δ. Θεμελή-Κατηφόρη, ἐνθ' ἄνωτ., μέρος Α', σσ. 93 - 94. Βλ. καὶ Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Γενοβέλη, ἀρ. 817, 11 Μαρτ. 1828, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 30. Τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀπόκρουση τυχόν ἐπιθέσεως τοῦ Ἰμπραήμ βλ. εἰς : Κυ-

προσοχή τους στράφηκε αποκλειστικά στα έσωτερικά προβλήματα των επαρχιών που διοικούσαν. Ίδιαίτερα ο Ίω. Γενοβέλης έδειξε υπερβολικό ζήλο στην εφαρμογή τής κυβερνητικής επιθυμίας για τον περιορισμό τής αυθαιρεσίας των ισχυρών. Από τους τελευταίους απέσπασε την εκμετάλλευση τής μοναστηριακής περιουσίας²⁶. Συγκρότησε επιτροπές για την ανάκαλυψη και καταμέτρηση των δημοσίων κτημάτων, καθώς και για την ομαλή είσπραξη των έθνικων προσόδων²⁷. Έλαβε επίσης μέτρα για την εξάλειψη τής ληστείας και τής πειρατείας²⁸. Αύστηρότερο έλεγχο επέβαλε στις πράξεις των Μαυρομιχαλαίων, ίσως γιατί οί τελευταίοι δέν έδειχναν τάσεις υποταγής και άντιμετώπιζαν άγέρωχα τις κυβερνητικές πρωτοβουλίες. Ο Έκτ. Έπίτροπος Λακωνίας ανάκαλυψε ότι ο Ίω. Μαυρομιχάλης, όταν ήταν φρούραρχος Μονεμβασίας, κατακράτησε παράνομα πειρατική λεία²⁹. Συγχρόνως κατήγγειλε στην Κυβέρνηση τó γιό του Πετρόμπεη Άναστάσιο ότι νοίκιασε έθνικές προσόδους και άρνιόταν, με διάφορες προφάσεις, νά πληρώσει τις δόσεις του στο Έθνικό Ταμείο³⁰. Άλλά και ή πιστή εφαρμογή των διατάξεων για την είσπραξη των τελωνειακών δασμών

βερνήτης πρὸς Ίω. Γενοβέλη, άρ. 2305, 9 Μαΐου 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 123. Για τις δυσκολίες που προέκυψαν στη σύσταση δημογεροντιών στη Μεσσηνία και Μάνη βλ. Γ. Ψύλλα, Άπομνημονεύματα, σσ. 147 - 148, 149, 150 - 151.

26. Κυβερνήτης πρὸς Ίω. Γενοβέλη, 30 Ίουλ. 1828, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 147. Ίω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, άρ. 1465, 21 Σεπτ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 128. Βλ. και Έλένης Μπελιά, «Μοναστήρια τής Λακωνίας. (Όταν οί πρόκριτοι ενέμοντο την μοναστηριακή περιουσία και ό λαός πεινοδσε)», περ. *Λακωνικά*, έτος Β΄, άρ. 9 (Μάιος - Ίούνιος 1965), σ. 75.

27. Ίω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, άρ. 1067, 1284 και 1912, 12 Αύγ., 1 Σεπτ. και 22 Ίουλ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 109, 119 και 143. Βλ. αυτόθι (φάκ. 143) και τις ύπ' άρ. 5431 και 5456 διαταγές του Κυβερνήτη. Ο Ίω. Γενοβέλης μάλιστα πρότεινε «τὴν ἰσομερῆ διανομὴν τῶν χωραφίων» (πρὸς Κυβερνήτη, άρ. 1203, 24 Αύγ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 115). Βλ. και σημ. άρ. 102.

28. Ίω. Μπόγρης (Μυστράς) πρὸς Ίω. Γενοβέλη, 10 Ίουν. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 124.

29. Ίω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 22 Αύγ. 1828, πρωτ., και συνημμένο έγγραφο του Παν. Μαρτζελάκου, 3 Αύγ. 1828 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 114. Ίω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Γραμμ. Έπικρατείας, άρ. 1693, 5 Ίουλ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 136. Πρβλ. Π. Ρ. Καλκανδής (Μαραθονήσι) πρὸς Ίω. Γενοβέλη, 1 Δεκ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 125. Οί Μαυρομιχαλαίοι φαίνεται ότι είχαν οικειοποιηθί και προσόδους στην επαρχία Μονεμβασίας. Βλ. Δ. Καλκαντῆς (Αίγινα) πρὸς Κυβερνήτη, 15 Ίουλ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 140. Πρβλ. άπόψεις του ίδιου του Ίω. Μαυρομιχάλη (πρὸς Κυβερνήτη, 17 Αύγ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 111).

30. Κυβερνήτης πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, 26 Ίουλ. 1828 : Ίω. Καποδίστρια, Έπιστολές, τόμ. Β΄, σ. 292, Πρβλ. Έπιτροπή Οικονομίας πρὸς Κυβερ-

ἐπληρτε οικονομικά τούς Μαυρομιχαλαίους και λοιπούς καπεταναίους, πού είχαν συνηθίσει νά εισπράττουν τὰ χρήματα αὐτὰ γιά λογαριασμό τους. Παράλληλα ὁ ‘Ιω. Γενοβέλης ἀντιλήφθηκε ἔγκαιρα τίς ἀντιπολιτευτικές διαθέσεις τῶν Μαυρομιχαλαίων καί φρόντισε νά προσεταιριστῆ τούς δυὸ ἄλλους ἰσχυροὺς Μανιάτες ὀπλαρχηγούς : τὸν Διον. Μούρτζινο καί τὸν Τζαν. Γρηγοράκη. Δέχθηκε καί τὴν σύμπραξη τοῦ Πιέρρου Μαυρομιχάλη καί τοῦ γιοῦ του Νικολάκη (Πιερράκου), γιὰτι γινώριζε ὅτι ὁ κλάδος αὐτὸς τῶν Μαυρομιχαλαίων βρισκόταν σὲ θανάσιμη ἔχθρα μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ Πετρόμπεη. Πρέπει νά τονισθῆ ὅμως ὅτι ὁ ‘Ιω. Γενοβέλης παρασύρθηκε ἀπὸ τὸν κυβερνητικὸ του ἱζήλο καί παρουσίασε ὄλες τίς ἐνέργειες τῶν Μαυρομιχαλαίων ὡς ὑποπτες καί ἀντιπολιτευτικές, μὲ ἀποτέλεσμα νά μεγαλώνη συνεχῶς ἡ δυσπιστία τοῦ ‘Ιω. Καποδίστρια πρὸς τούς τελευταίους ³¹.

‘Ο Πετρόμπεης δὲν μπορούσε νά παραμείνῃ ἀδιάφορος, ὅταν ἡ ἐπιρροή τῆς οἰκογένειάς του στὴ Μάνη κινδύνευε. Ζήτησε τὴν ἄδεια τοῦ ‘Ιω. Καποδίστρια νά ἐπισκεφθῆ τὴ γενέτειρά του. ‘Ο Κυβερνήτης μὲ διπλωματικὴ ἀπάντηση ἀρνήθηκε ³². Οἱ εἰδήσεις ἀπὸ τὴ Μάνη, καθὼς καί ἡ πρόσφατη συνάντηση τοῦ Κυβερνήτη μὲ τὸν Διον. Μούρτζινο καί τὸν Τζαν. Γρηγοράκη εἶχαν ἀνησυχήσει ὑπερβολικὰ τὸν Πετρόμπεη. Οὔτε φαίνεται νά τὸν καθησύχασε ἡ κυβερνητικὴ διαβεβαίωση ὅτι ἡ συνάντηση αὐτὴ ἀπέβλεπε μόνο στὴν ἐπίτευξη ὁμόνοιας ἀνάμεσα στοὺς Μανιάτες ὀπλαρχηγούς ³³. ‘Ο ‘Ιω. Καποδίστριας ὅμως, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τουλάχιστον, ἐπι-

νήτη, ἀρ. 2329, 30 ‘Οκτ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 147. Βλ. καί Κυβερνήτης πρὸς ‘Επιτροπὴ Οἰκονομίας, ἀρ. 7552, 2 Νοεμ. 1828, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 148. Συνολικὰ ὁ ‘Αναστάσιος Μαυρομιχάλης κατακράτησε 24.250 γρ. ἀπὸ τίς προσόδους. Γιά τίς δικαιολογίες πού πρόβαλε βλ. ‘Επιτροπὴ Οἰκονομίας πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 906, 12 Φεβρ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221.

31. ‘Ιω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 26 Αὐγ. 1828, πρωτ., καί συνημμένα ἔγγραφα : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 116. Κατὰ τὸν M e n d e l s o h n - B a r t h o l d y (‘Ιστορία, μετάφρ., τόμ. Β’, σσ. 379 - 380) οἱ ἐνέργειες κατὰ τῶν Μαυρομιχαλαίων κατευθύνονταν ἀπὸ τὸν ‘Ιω. Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος νόμιζε ὅτι «ἤθελε ταχέως δεσπόσει τῆς ἐν Μάνῃ ἀντιστάσεως, πατάσων, ὡς κεφαλὴν αὐτῆς, τὴν μαυρομιχαλικὴν οἰκογένειαν». Βλ. καί G. F i n l a y, History of the Greek Revolution, τόμ. 1 - 2, ‘Εδιμβούργο - Λονδίνο 1861, ἐπιμ. ἑλλην. ἐκδ. Τάσου Βουρνά, τόμ. Β’, ‘Αθήνα 1954, σ. 230· P e l l i o n, ἐνθ’ ἄνωτ., σσ. 237 - 240.

32. Κυβερνήτης πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, 13 ‘Οκτ. 1828 : ‘Ιω. Καποδίστρια, ‘Επιστολές, μετάφρ., τόμ. Β’, σσ. 271-273. ‘Η συγκεντρωτικὴ πολιτικὴ τοῦ Κυβερνήτη ἐπληξε ὄλους τούς προκρίτους καί ὀπλαρχηγούς, ἰδιαίτερα ὅμως τούς Μαυρομιχαλαίους. Βλ. D. C. F l e m i n g, John Capodistrias and the Conference of London (1828 - 1831), Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 198, 210.

33. Κυβερνήτης πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, 26 ‘Οκτ. 1828 : ‘Ιω. Καποδίστρια, ‘Επιστολές, μετάφρ., τόμ. Β’, σσ. 292 - 293.

θυμούσε τη συμφιλίωση των αντιπάλων οικογενειών στη Μάνη. Κάθε έμφύλια σύγκρουση θα δημιουργούσε δυσάρεστες έντυπώσεις στους Πληρεξούσιους Πρεσβευτές των Συμμαχικών Δυνάμεων, οι οποίοι, συγκεντρωμένοι στον Πόρο, ασχολούνταν με το μέλλον της Ελλάδος. Ο Ίω. Γενοβέλης, που από τον Οκτ. 1828 είχε αναλάβει προσωρινά, όσο δηλ. θα απουσίαζε ο Γ. Ψύλλας, και τη διεύθυνση της Κάτω Μεσσηνίας, πήρε οδηγίες να επιτύχη διευθέτηση των διαφορών ανάμεσα στους Διον. Μούρτζινο - Τζαν. Γρηγοράκη και τους Μαυρομιχαλαίους³⁴. Συγχρόνως, για να δοθη πόρος στους φτωχούς Μανιάτες και να ικανοποιηθῆ ἡ φιλοδοξία ὀρισμένων καπετανίων, συζητήθηκε ἡ συγκρότηση σώματος 1500 περίπου ἀνδρῶν καὶ ἡ ἀποστολή του στή Στερεά Ἑλλάδα³⁵.

Ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Πιερράκου

Κάθε προσπάθεια ὁμαλοποιήσεως προσέκρουσε στήν ἀγέρωχη στάση τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, που σὸ μεταξὺ εἶχε κατέβη στή Μάνη³⁶. Ὁ μπεζαντές, ὁ ὁποῖος δὲν ἔκρυβε πλέον τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὸ κυβερνητικὸ σύστημα τοῦ Ίω. Καποδίστρια³⁷, ἀγωνιζόταν νὰ προστατέψῃ τὴν ἡγε-

34. Αὐτόθι. Βλ. καὶ Κυβερνήτης πρὸς Ίω. Γενοβέλη, ἀρ. 7409, 24 Ὀκτ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 144. Ὁ Ίω. Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Διον. Μούρτζινος δὲν κατέληξαν σὲ συμφωνία γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν τους. Βλ. Ίω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 2583, 14 Δεκ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 170.

35. Αὐτόθι. Βλ. καὶ Κυβερνήτης (Πόρος) πρὸς στρατηγὸν Maison, 27 Σεπτ. 1828 : Ίω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Β', σ. 255· Δ. Θεμελεῆ - Κατηφόρη, ἐνθ' ἀνωτ., τμῆμα Α', σσ. 96 - 97.

36. Γιὰ τὴν πρώτη συνάντηση Ίω. Καποδίστρια - Γ. Μαυρομιχάλη βλ. Γεωργίου Τερτσέτη, Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821, ἐπιμ. Ντίνου Κονόμου, Ἀθήνα 1970, σσ. 257 - 260. Στὴν ἀρχὴ ὁ Γ. Μαυρομιχάλης, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς του, ἀπέφυγε νὰ ἐκδηλώσῃ τὰ ἀντικυβερνητικὰ του αἰσθήματα. Δέχθηκε μάλιστα, ὕστερα ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ Βιάρου Καποδίστρια, νὰ συγκεντρώσῃ ὑπογραφές ἀπὸ κατοίκους τῆς Ν. Πελοποννήσου γιὰ τὴν ἀποστολὴ εὐχαριστήριας ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Κυβέρνηση. Ἡ ἐνέργειά του ὁμως αὐτὴ προκάλεσε τὴ δυσἀρέσκεια τοῦ Ίω. Καποδίστρια, που δὲν ἤθελε νὰ φανῆ ὅτι ὑπέθαλπε τὴν ὑπογραφή παρόμοιων ἀναφορῶν. Ὁ Γ. Μαυρομιχάλης, δικαιολογούμενος, τόνισε ὅτι τὴν εὐθύνη δὲν εἶχε ὁ ἴδιος ἀλλὰ ὁ Βιάρος. Βλ. Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, φωτοτυπικὴ ἐπανεκδόση τῆς β' ἐκδόσεως (1860 - 1862), τόμ. Δ', Ἀθήνα 1968, σσ. 294-295, 398 - 399. Βλ. καὶ Ἀρχεῖα Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου, ἐκδ. Κ. Διαμάντη, τόμ. 9ος, Ἀθήνα 1968, σσ. 296, 304.

37. Τὸν Αὐγ. 1828 δυὸ γιοὶ τοῦ Πετρόμπεη, προφανῶς ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Ἀναστάσιος, πήγαν ἐπικεφαλῆς ὁπαδῶν τους σὸ Ναβαρίνο, ὅπου μόλις εἶχε φθάσει τὸ γαλλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς δυὸ, ὁ Γεώργιος πιθανότατα, παρουσιάστηκε στὸν στρατηγὸν Maison καὶ πρόσφερε μαζί με τὴν ἀφο-

τική θέση τῶν Μαυρομιχαλαίων ἀνάμεσα στοὺς Μανιάτες. Ἀψηφόντας τὶς διαταγὰς τοῦ ‘Ιω. Γενοβέλη δημιουργοῦσε συμμαχίες καὶ ἀπειλοῦσε τοὺς ἀντιπάλους του. Οἱ ἀπειλὲς στρέφονταν κυρίως ἐναντίον τοῦ ἐξαδέλφου του Νικολάκη Πιέρρου Μαυρομιχάλη (Πιερράκου), γιατί τόλμησε νὰ συνεργαστῆ με τὸν ‘Ιω. Γενοβέλη³⁸. Στις 24 ‘Οκτ. 1828 συναντήθηκαν ὁ Γ. Μαυρομιχάλης καὶ ὁ γιὸς τοῦ ‘Ιω. Μαυρομιχάλη ‘Ηλίας Κατσάκος με τὸν Πιερράκο. Ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος ἀρνήθηκε νὰ δεχθῆ τὶς προτάσεις τῶν συγγενῶν του γιὰ συνεργασία, πυροβολήθηκε ἀπὸ τὸν Κατσάκο καὶ τοὺς ἄνδρες του καὶ πληγώθηκε σοβαρά³⁹. Ὁ μπεηζαντές, ὡς ἰσχυρότερος, ἔσπευσε νὰ ἐπιβάλλῃ στὸν πληγωμένο ἐξαδέλφό του, με ἰδιότυπη μανιάτικη συμφωνία, ἀνακωχὴ καὶ διατησιὰ, γιὰ νὰ καλύψῃ ἔτσι τὴν ἐγκληματικὴ πράξη⁴⁰. Ἀλλὰ ὁ ‘Ιω. Γενοβέλης κατήγγειλε τὴ συνδιαλλαγὴ ὡς προῖδὸν «ἐξαναγκασμοῦ» καὶ ἐνίσχυσε με χρήματα τὸν Πιερράκο, ποὺ κινδύνευε νὰ δεχθῆ νέα ἐπίθεση⁴¹. Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι τότε κατέφυγαν στὴ γνωστὴ ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας μέθοδο : ἔπεισαν ἢ ἐξανάγκασαν πολλοὺς Μανιάτες νὰ ὑπογράψουν ἀναφορὰ με τὴν ὁποία ζητοῦσαν τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ ‘Εκτ. Ἐπιτρόπου Λακωνίας. Τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι διαίρεσε τοὺς

σίωση τῆς οἰκογένειάς του καὶ τὴ βοήθειά της γιὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν Αἰγυπτίων. Στὴν πραγματικότητά ἤθελε νὰ διαπιστώσῃ τὸ σκοπὸ τῆς ἀποστολῆς τῶν Γάλλων στὴν Ἑλλάδα. Σὲ ἰδιαίτερη συνομιλία του με τὸν Th. Feburier, εἰδικὸ ἀπεσταλμένο τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, δὲν δίστασε νὰ καταγγείλῃ τὸν Κυβερνήτη ὡς «*Rōso αντιβασιλιά*» καὶ «*τύραννο*», καὶ ἀπερίφραστα τόνισε ὅτι : «... *Si la France ne nous sauve de l'influence russe, du despotisme de St. Petersbourg auquel il [ὁ ‘Ιω. Καποδ.] cherche à nous former, il est en Grèce de provinces qui ne s'y soumettront jamais...*». Βλ. D. C. Fleming, ἐνθ’ ἄνωτ., σσ. 196 - 198. Βλ. καὶ Éd. Driault - M. Lheritier, *Histoire diplomatique de la Grèce*, τόμ. Α’, Παρίσι 1925, σσ. 416 - 417.

38. Βλ. ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Γ. Μαυρομιχάλη (Λιμένι) πρὸς ‘Ιω. Γενοβέλη, 20 ‘Οκτ. 1828, ἀντ., συνημμένο στὸ ὑπ’ ἀρ. 1912 τῆς 22 ‘Οκτ. 1828 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 143 (βλ. παράρτημα ἀρ. 3).

39. ‘Ιω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 2099, 2 Νοεμ. 1828, πρωτ. Πιέρρος Μαυρομιχάλης (Τσίμοβα) πρὸς ‘Ιω. Γενοβέλη, 25 ‘Οκτ. 1828, ἀντ., συνημμένα μαζί με ἄλλα ἔγγραφα στὸ : Πιέρρος Μαυρομιχάλης (Τσίμοβα) πρὸς Κυβερνήτη, 5 Νοεμ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 150. Πρβλ. Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχάλης (Ἄργος) πρὸς Πρωτ. Δικαστήριον Ἄργους καὶ Ναυπλίου, 7 ‘Ιαν. 1831, ἀντ., συνημμένο στὸ ὑπ’ ἀρ. 2490 τῆς 2 ‘Ιουν. 1831 : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 103. Βλ. καὶ Γ. Ψύλλα, Ἀπομνημονεύματα, σ. 166.

40. Τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῆς συμφωνίας (29 ‘Οκτ. 1828) βλ. στὸ Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 7, ἀρ. 5. Πρβλ. G. L. Mauger, ἐνθ’ ἄνωτ., μετὰφρ., τόμ. Α’, σσ. 427 - 428. Βλ. καὶ Σ. Β. Κουγέα, Ἡ ἀνθρωποκτονία (τὸ φονικὸ) ὡς διεγγύημα τρίτου ἐν Μάνη, *Προσφορὰ εἰς Στίλπανα Π. Κυριακίδην*, Θεσ/νίκη 1953, σσ. 364 - 367. Βλ. ἐπίσης Γ. Ψύλλα, Ἀπομνημονεύματα, σσ. 166 - 167.

41. ‘Ιω. Γενοβέλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 19 Σεπτ. 1829, πρωτ., καὶ συνημμένο : Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχάλης (Τσίμοβα) πρὸς ‘Ιω. Γενοβέλη, 4 Νοεμ.

κατοίκους και προκάλεσε εμφύλιο πόλεμο, που τον απέτρεψε ή μεσολάβηση των Μαυρομιχαλαίων. Ως αντικαταστάτη του Ίω. Γενοβέλη ζητούσαν τον Γ. Ψύλλα⁴².

Ο Κυβερνήτης πληροφορήθηκε με άνησυχία τη φονική απόπειρα κατά του Πιερράκου, καθώς και τις κατοπινές ενέργειες του Γ. Μαυρομιχάλη⁴³. Θα επιθυμούσε να ξεριζώσει τα αίτια των ταραχών, αλλά οι περιστάσεις δεν επέτρεπαν παρά μόνο προσωρινά μέτρα, για να εμποδιστεί τουλάχιστον ή επέκτασή τους. Γι' αυτό διέταξε τον Γεώργιο και τον Ήλία Μαυρομιχάλη να παρουσιαστούν στην έδρα της Κυβερνήσεως, έπέσπευσε την επιστροφή του Γ. Ψύλλα στην Κάτω Μεσσηνία και επανέλαβε την απόφασή του να στρατολογήσει μερικές εκατοντάδες Μανιατών. Συγχρόνως έστειλε και τον πλοίαρχο Κ. Κοτζιά, για να εμποδίσει με το πλοίο του την επανεμφάνιση της πειρατείας στα παράλια της Ν. Πελοποννήσου⁴⁴. Με άρκετή καθυστέρηση οι δύο Μαυρομιχαλαίοι, συνοδευόμενοι από τον θείο τους Κων/νο, παρουσιάστηκαν στον Έκτ. Έπίτροπο Γ. Ψύλλα και έμειναν κοντά του με σκοπό να συναντήσουν τον ίδιο τον Κυβερνήτη, που άναμενόταν να επισκεφθή τη Μεσσηνία κατά την μετάβασή του στη Μεθώνη⁴⁵. Η συνάντηση έγινε στο Λεοντάρι (Μάρτιος 1829). Ο Γεώργιος και ο Ήλιος έδωσαν αναφορά με την όποια δήλωσαν την ύποταγή τους, ενώ συγχρόνως προσπάθησαν να επιρρίψουν στις ραδιουργίες του Ίω. Γενοβέλη την ευθύνη για τη φονική απόπειρα κατά του Πιερράκου⁴⁶. Ο Κυβερνήτης τους διέταξε

1828, άντ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 220. Βλ. και την ύπ' άρ. 2099 αναφορά του Ίω. Γενοβέλη τής σημ. 39.

42. Κάτοικοι Σπάρτης (Κίττα) προς Κυβερνήτη, 23 Δεκ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220.

43. Χωρίς διαταγή του Ίω. Γενοβέλη ο Γ. Μαυρομιχάλης προσπάθησε να συγκροτήσει συνέλευση στην Τσίμοβα για την έκλογή νέας δημογεροντίας. Βλ. παραπομπές σημ. 39. Για τις άπειλές που ο Γ. Μαυρομιχάλης μαζί με τον Κατσάκο εκτόξευαν κατά του πληγωμένου Πιερράκου βλ. επιστολή του τελευταίου (Τσίμοβα) προς Κυβερνήτη, 24 Ίαν. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 183.

44. Κυβερνήτης προς Ίω. Γενοβέλη, 25 Νοεμ. και 4 Δεκ. 1828 : Ίω. Κ α π ο δ ί σ τ ρ ι α, Έπιστολές, μετάφρ., τόμ. Β', σσ. 316 - 317, 337 - 338. Βλ. αυτόθι, σ. 336 (Κυβερνήτης προς πλοίαρχο Κοτζιά, 4 Δεκ. 1828). Βλ. και Κυβερνήτης προς Ήλία και Γ. Μαυρομιχάλη, άρ. 8135 και 8136, 5 Δεκ. 1828, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 166. Πρβλ. Γ. Ψ ύ λ λ α, Άπομνημονεύματα, σσ. 167 - 168.

45. Γ. Ψύλλας (Καμάρι) προς Κυβερνήτη, άρ. 966, 18 Φεβρ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 187. Βλ. και Γ. Ψ ύ λ λ α, Άπομνημονεύματα, σσ. 168-174.

46. Γεώργιος και Ήλιος Μαυρομιχάλης προς Κυβερνήτη, Μάρτιος 1829, πρωτ., συνημμένο στο ύπ' άρ. 10191 τής 23 Μαρτίου 1829 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 192. Βλ. και Ήλιος Μαυρομιχάλης (Λιμένι) προς Κυβερνήτη, 17 Δεκ. 1828, πρωτ., συνημμένο στο ύπ' άρ. 175 τής 20 Δεκ. 1828 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 174. Πρβλ. Γ. Ψ ύ λ λ α, Άπομνημονεύματα, σσ. 174 - 176.

νὰ μεταβοῦν στὴν Αἴγινα καὶ νὰ περιμένουν τὴν ἐπιστροφή του⁴⁷.

Τὴ συμμόρφωση στὶς κυβερνητικὲς ἐντολὲς φαίνεται ὅτι ὑπέδειξε στοὺς συγγενεῖς του ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας Πετρόμπεης. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1829 οἱ Μαυρομιχαλαῖοι εἶχαν περιέλθει σὲ ἀδιέξοδο. Οἱ καταγγελίες ἐναντίον τους συσσωρεύονταν ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές. Ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Ἡλίας ἦταν ἔνοχοι γιὰ ἀπόπειρα φόνου· ὁ Ἰωάννης βρισκόταν ὑπὸ κράτηση, γιὰτὶ βρέθηκε ἔνοχος πειρατείας καὶ συγχρόνως κατηγορήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰω. Γενοβέλη καὶ τὸν Κ. Κανάρη ὅτι σχεδίαζε τὴν κατάληψη τοῦ φρουρίου τῆς Μονεμβασίας⁴⁸. ὁ Ἀναστάσιος χρεωστοῦσε χρήματα στὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἀπὸ τὶς προσόδους τοῦ 1828⁴⁹. ἡ δίκη τοῦ Κων/νου γιὰ πειρατεία δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα, γιὰτὶ προέκυψε ἔνοχη γιὰ τὸν Ἰω. Μαυρομιχάλη καὶ τὸν γιό του Ἡλία⁵⁰. ὁ Γεώργιος ἀποδείχθηκε τελικὰ ὅτι καταχράσθηκε, ὡς μέλος τῆς Ἀντικυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς, μεγάλη ποσότητα χρημάτων⁵¹. Παράλληλα τοὺς πίεζαν οἱ δανειστὲς, ἐνῶ τοὺς ἔλειπαν τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ συντήρησή τους⁵². Ὁ Ἰω. Καποδίστριας, ἐξἄλλου, εἶχε τονίσει μὲ σαφήνεια ὅτι ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τῶν Μαυρομιχαλαίων θὰ ἐξαρτιόταν καὶ ἡ ἀνταπόκριση τῆς Κυβερνήσεως στὶς ἀπαιτήσεις τους⁵³. Ἐπειτα ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευση πλησίαζε καὶ ὁ Πετρόμπεης χρειαζόταν τὴν εὐνοια τοῦ Κυβερνήτη, γιὰ νὰ ἐξασφαλίση ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ

47. Αὐτόθι. Βλ. καὶ Κυβερνήτης (Λεοντάρη) πρὸς Ὑπουργ. Συμβούλιο, ἀρ. 10191, 23 Μαρτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 192.

48. Ἰω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 17 Ἰαν. καὶ 5 Μαρτ. 1829, πρωτ., καὶ συνημμένα : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 182 καὶ 189. Οἱ ἀποδείξεις γιὰ τὴν ἔνοχη τοῦ Κατση ἦταν ἀμφίβολες καὶ φαίνεται ὅτι ὅλα προήλθαν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ καχυποψία τοῦ φρουράρχου Μονεμβασίας Κων. Κανάρη. Τὴν ἀγανάκτηση τῶν Μαυρομιχαλαίων γιὰ τὴ φυλάκιση τοῦ Κατση στὴ Μονεμβασία βλ. εἰς : Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη, 20 Νοεμ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 157. Βλ. καὶ παράρτημα ἀρ. 5, 6, 7.

49. Ἐπιτροπὴ Οἰκονομίας πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 906, 12 Φεβρ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221.

50. Δ. Θ ε μ ε λ ῆ - Κ α τ η φ ὀ ρ η, ἐνθ' ἄνωτ., μέρος Β', σσ. 90 - 93.

51. Κυβερνήτης πρὸς Γ. Μαυρομιχάλη, ἀρ. 8136, 5 Δεκ. 1828, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 166. Κυβερνήτης (Λεοντάρη) πρὸς Ὑπουργ. Συμβούλιο, ἀρ. 10191, 23 Μαρτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 192. Βλ. καὶ «Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς πρὸς τὸ Πανελλήνιον ἀναφορᾶς τῆς Ἐπιτροπῆς, συνισταμένης παρὰ τῶν κ.κ. Τάτση Μαγγίνα, Α. Παπαδοπούλου καὶ Χ. Αἰνιάν, διορισθείσης εἰς ἐπεξεργασίαν τῶν λογαριασμῶν τῆς ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας Γραμματείας ἐπὶ τῆς Ἀντικυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς», 5 Ὀκτ. 1828, ΓΑΚ, ἀντ. Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Γ. Μαυρομιχάλη, ἀρ. 3733, 3 Ἀπρ. 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 194. Βλ. καὶ σημ. 3.

52. Βλ. παράρτημα ἀρ. 6, 16.

53. Κυβερνήτης πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, 10 Φεβρ. 1829 : Ἰω. Καποδίστριας, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Γ', Ἀθήνα 1842, σ. 32.

έθνους αποζημίωση για τὰ έξοδα τῶν Μαυρομιχαλαίων στὴν Ἐπανάσταση. Τὴν πολιτικὴ του καθόριζε βασικά μὲ γνώμονα τὰ συμφέροντα τῆς οἰκογένειάς του, συμφωνοῦσε ὅμως τότε αὐτὴ ἢ πολιτικὴ μὲ τὴ γενικότερη στάση τῶν δυσαρεστημένων μὲ τὸν Κυβερνήτη προκρίτων, οἱ ὅποιοι, ἀνοργάνωτοι ἀκόμα, προσπαθοῦσαν νὰ κερδίσουν χρόνο περιμένοντας, πρὶν ἀντιπολιτευθοῦν φανερά, τὶς πρωτοβουλίες τῶν Συμμαχικῶν Δυνάμεων γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος⁵⁴.

Τὴ νέα του τακτικὴ ἐγκαινίασε ὁ Πετρόμπεης μὲ τὴν ὁμολογία ὅτι *«συνῆλθεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἔκαμε σταθερὰν ἀπόφασιν ν' ἀφοσιωθῆ αὐτὸς καὶ ὅλη ἢ οἰκογένειά του εἰς τὴν Κυβέρνησιν»*⁵⁵. Δὲν παρέλειψε ὅμως νὰ προβάλλῃ καὶ τὶς ἀπαιτήσεις του, ὡς ἀντάλλαγμα, κατὰ κάποιον τρόπο, γιὰ τὴν ἀφοσίωση τῆς οἰκογένειάς του. Ζήτησε: χρήματα· τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη, πού ἢ φυλάκισή του ἦταν ὄνειδος γιὰ ὄλους τοὺς Μαυρομιχαλαίους· τὴ μεσολάβηση τοῦ Ἰω. Καποδίστρια γιὰ τὴ συμφιλίωση τοῦ Ἡλία Κατσάκου μὲ τὸν Πιερράκο· τὴν ἴδρυση σχολείου στὴ Μάνη. Ζήτησε ἀκόμα νὰ ἀνατεθῆ σὲ συγγενεῖς του (τὸν Κων/νο ἢ τὸν Ἰωάννη) ἢ στρατολογία Μανιατῶν, γιὰ νὰ συμμετάσχουν στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος⁵⁶, καὶ πρότεινε νὰ διοριστοῦν ὁ ἀδελφός του Ἀντόνιος ἢ ὁ γιός του Ἀναστάσιος ὡς γενικοὶ ἐπιστάτες τῶν δασμοτελωνείων τῆς Μάνης⁵⁷. Γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν αἰτήσεών του ὁ Πετρόμπεης ἐπιδίωξε τὴ μεσολάβηση τοῦ Κώστα Μπότσαρη, πού θὰ συναντοῦσε τὸν Αὐγουστίνο Καποδίστρια, καὶ τοῦ Γ. Ψύλλα. Στὸν τελευταῖο στήριξε πολλὲς ἐλπιδες ὅτι θὰ πείσῃ τὸν Κυβερνήτη νὰ *«μετακαλέσῃ τὴν προτέρα του σοφὸν καὶ συνετὴν πατρικὴν του εὐνοίαν»* πρὸς ὄλους τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τὸν Γεώργιο⁵⁸. Ὁ Γ. Ψύλλας φαίνεται ὅτι τοὺς ἀντιμε-

54. Τοὺς Μαυρομιχαλαίους πλησίασαν οἱ Δεληγιανναῖοι, ἄσπονδοι ἐχθροὶ τοῦ Ἰω. Καποδίστρια. Βλ. Π. Νικολαΐδης (Αἴγινα) πρὸς Γ. Κουντουριώτη, 2 Φεβρ. 1829 : Ἄρχεϊον Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου, τόμ. 9ος, σ. 384.

55. Ν. Σπηλιάδης (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη, 20 Φεβρ. 1829, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 186, ἀρ. 1.

56. Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη (Μεσσηνία), 20 Μαρτ. 1829, πρωτ.· Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Ἀντόνιο, Κων/νο καὶ Γεώργιο Μαυρομιχάλη (Μεσσηνία), 20 καὶ 22 Μαρτίου 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 82 (βλ. παράρτημα ἀρ. 5, 6, 7).

57. Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Ἐπιτρ. Οἰκονομίας, 28 Φεβρ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220. Βλ. αὐτόθι : Π. Μαυρομιχάλης (Αἴγινα) πρὸς Ἐπιτρ. Οἰκονομίας, 5 Ἰουν. 1829, πρωτ., συνημμένο στό : Ἐπιτρ. Οἰκονομίας πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 6435, 5 Ἰουν. 1829, πρωτ.

58. Βλ. παραπομπὲς τῆς σημ. 56. Ὁ Πετρόμπεης, στὴν προσπάθειά του νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοία τοῦ Κυβερνήτη, εἶχε ζητήσῃ συστατικὴ ἐπιστολὴ καὶ ἀπὸ τὸν Ribeaupierre, Ρῶσο Πρεσβευτὴ στὴν Κων/πολη, πού στὰ τέλη τοῦ

τώπιζε με περισσότερη από τον Ίω. Γενοβέλη αντίκειμενικότητα. Κυρίως είχε καταλάβει ότι για τη δεινή κατάσταση της Μάνης δεν ήταν μόνο αυτοί υπεύθυνοι, αλλά και οί άλλοι όπλαρχηγοί της, τους όποιους όμως, ως έχθρους των Μαυρομιχαλαίων, υποστήριζε ό Ίω. Γενοβέλης και παρέβλεπε τὰ άδικήματά τους.⁵⁹

Δέν ίκανοποιήθηκαν όλα τὰ αίτήματα του Πετρόμπεη. ‘Ο Κυβερνήτης φρόντισε νά διευθετηθούν πολλές από τις υποθέσεις που ένοχοποιούσαν τους Μαυρομιχαλαίους⁶⁰, αλλά άρνιόταν επίμονα νά τους αναθέσει υπεύθυνο λειτούργημα. Δέν άμφέβαλλε μόνο για την ήθική τους άκεραιότητα,

1828 συμμετείχε στη Διάσκεψη του Πόρου. Βλ. Ribeaupierre (Αίγινα) προς Κυβερνήτη, 28 Δεκ. 1827 (=1828), πρωτ. : ‘Αρχ. Καποδ., φάκ. 163, άρ. 3.

59. Γ. Ψύλλα, ‘Απομνημονεύματα, σσ. 148, 165, 175, 180 - 181.

60. α) Θεώρησε άνεπαρκή τὰ στοιχεΐα που ένοχοποιούσαν τον Ίω. Μαυρομιχάλη ως ύποκινητή συνωμοσίας για την κατάληψη του φρουρίου της Μονεμβασίας (Κυβερνήτης προς Ίω. Γενοβέλη, άρ. 10105, 14 Μαρτ. 1829, σχ.: ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 191). β) Έδωσε άλλες 10.000 γρ. στον Πετρόμπεη (διαταγή άρ. 12370, 11 Μαΐου 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 200) «εις λογαριασμόν των όσων έχει νά λαμβάνη, ως λέγει, από τó ‘Εθνικόν Ταμείον». γ) Διέταξε νά πληρωθούν 50.000 φράγκα στον Γάλλο Godebout, όταν, ύστερα από πολύμηνη διαδικασία ένώπιον της ‘Αντι Θαλασσίου Δικαστηρίου ‘Επιτροπής, άποδείχθηκε άθώος πειρατείας ό Κων/νος Μαυρομιχάλης, αλλά ένοχοι ό άδελφός του Ίωάννης και ό γιός του τελευταίου ‘Ηλίας. “Ετσι θά έπαυε τó όνομα των Μαυρομιχαλαίων νά διασύρεται για πράξεις πειρατικές. Βλ. Δ. Θεμελεή - Κατηφόρη, ένθ’ άνωτ., μέρος Β’, σσ. 90 - 93). δ) Δέν επέτρεψε τή δίωξη του Γεωργίου Μαυρομιχάλη, άν και τὰ έπιχειρήματα που αυτός προσκόμιζε για νά δικαιολογήσει τις καταχρήσεις του επί ‘Αντικυβερνητικής ‘Επιτροπής δεν ήταν καθόλου άδιάσειστα. Βλ. Γ. Μαυρομιχάλης (Λιμένι) προς Κυβερνήτη, 17 Δεκ. 1828, πρωτ., συνημμένο στο ύπ’ άρ. 175 της 20 Δεκ. 1828 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 174· Γ. Μαυρομιχάλης (Αίγινα) προς Γραμμ. ‘Επικρατείας, 8 ‘Απρ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 194. ε) “Όσον άφορά την άπόπειρα κατά του Πιερράκου, ό Ίω. Καποδίστριας κάλεσε και τον παθόντα στο Ναύπλιο με σκοπό νά άποδοθη δικαιοσύνη, αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε νά μή θιγή ή ύπόληψη των Μαυρομιχαλαίων. Πάντως σιωπηλά άφησε νά πέσει τó βάρος της ένοχής μόνο στον Κατσάκο, ένώ πολλά στοιχεΐα άποδείκνυαν ότι ό τελευταίος κατευθυνόταν από τον Γεώργιο. Βλ. Κυβερνήτης προς Γ. Μαυρομιχάλη, άρ. 8136, 5 Δεκ. 1828, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 166· Κυβερνήτης (Λεοντάρι) προς ‘Υπουργ. Συμβούλιο, άρ. 10191, 23 Μαρτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 192. Βλ. και Γ. Ψύλλα, ‘Απομνημονεύματα, σ. 168.

Δέν είναι δύσκολο νά εξηγηθί ή επίεικεια του Κυβερνήτη. Έγνώριζε ότι τὰ άδικήματα των Μαυρομιχαλαίων όφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στις άνώμαλες καταστάσεις που δημιούργησε ό άπελευθερωτικός άγώνας. ‘Ηταν έπομένως διατεθειμένος νά λησμονήσει πολλά, άν οί Μαυρομιχαλαίοι άποδείκνυαν με συγκεκριμένες ένέργειες ότι σέβονταν τους νόμους του κράτους. “Όταν όμως τον αντιπολιτεύθηκαν και έπέμειναν στις αυθαίρετες πράξεις τους, ξανάφερε στην έπιφάνεια τις παλιές κατηγορίες έναντίον τους, που ό ίδιος είχε φροντίσει νά άτονήσουν. Οί Μαυρομιχα-

ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ γνησιότητα τῆς ἀφοσιώσεώς τους. Ἔβλεπε ὅτι ἐξαρτοῦσαν, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, τὴ νομιμοφροσύνη τους ἀπὸ τὴν προσφορά χρημάτων ἢ ἀξιομάτων. Ἡ ἀναμενόμενη, ἐξάλλου, σύγκρουση μετὰ τὴν Ἀντιπολίτευση, καθὼς καὶ ἡ ἔμμονη ἰδέα ὅτι ἡ Ἀγγλία ὑπνόμευε μετὰ πράκτορες καὶ προσηλύτους τὴ θέση του⁶¹, τὸν ὠθοῦσαν στὴν ἀναζητήση ἀσφαλέστερων στηριγμάτων γιὰ τὸ καθεστῶς του. Παρὰ τὶς ἐπιφυλάξεις του δέχθηκε τὴν κομματικὴ συμπάρσταση τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τῶν συνεργατῶν του, τοὺς ὁποίους ἐμπιστευόταν περισσότερο καὶ γνώριζε τὴν ἐπιρροή τους στὸ λαό. Στὴ Δυτ. Ἑλλάδα ἔστειλε τὸν Γενναῖο Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Νικήτα Σταματελόπουλο ἐπικεφαλῆς Πελοποννησίων γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸν ἀδελφὸ του Αὐγ. Καποδίστρια στὴν κατάληψη τῆς Ναυπάκτου⁶². Ἔτσι οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἔχασαν ἄλλη μιὰ εὐκαιρία νὰ προβληθοῦν καὶ συγχρόνως νὰ ἐξοικονομήσουν ὀρισμένα χρήματα ἀπὸ μισθοὺς καὶ σιτηρέσια. Δύσκολα ἔκρυβαν τὸ φθόνο τους γιὰ τοὺς Κολοκοτρωναίους. Οἱ τελευταῖοι ὄχι μόνο εἶχαν κερδίσει τὴν εὐνοια τοῦ Κυβερνήτη καὶ εἶχαν χρησιμοποιηθῆ σὲ στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 1828, ἀλλὰ διέθεταν καὶ ἀρκετοὺς πόρους, ὥστε νὰ ἐνοικιάζουσιν τὶς ἐθνικὲς προσόδους ὀλόκληρων ἐπαρχιῶν⁶³. Σύμφωνα μετὰ τὴ λογικὴ τοῦ Πετρόμπεη ἦταν ἀδικία νὰ πεινοῦν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, ποὺ κάποτε ὡς ἡγεμόνες τῆς Μάνης εἶχαν εἰσόδημα 450-500 χιλιάδες γρόσια, καὶ νὰ ἀμειβόνται μετὰ ἀξιώματα οἱ «κλέφτες», δηλ. οἱ Κολοκοτρωναῖοι καὶ οἱ συνεργάτες τους, ποὺ ἦταν ἀμφοτῶχοι ὅταν ἦλθαν, στίς παραμονὲς τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα στὴν Πελοπόννησο⁶⁴.

λαῖοι, ἀντίθετα, παραπονιοῦνταν ὅτι μόνο αὐτοὺς κατέτρεξε ὁ Κυβερνήτης, ἐνῶ τόσοι ἄλλοι ποὺ διέπραξαν ἀδικήματα κατὰ τὴν Ἐπανάσταση παρέμεναν ἀτιμώρητοι. Βλ. Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σ. 346.

61. Κυβερνήτης (Μεθώνη) πρὸς Γ. Ἀθανασιάδη, ἀρ. 10229, 1 Ἀπρ. 1829, σχ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 10237 τῆς 1 Ἀπρ. 1829 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 194. Βλ. καὶ Ἐπιτομὲς 5/17, 10/3α, 10/18. Πρβλ. αὐτόθι 11/18β.

62. Γενναίου Θ. Κολοκοτρώνη, Ἀπομνημονεύματα, ἐπιμ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, στὴ σειρά Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 1, Ἀθήνα 1955, σσ. 201 - 202. Βλ. καὶ Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνης (στρατόπεδο Ναυπάκτου) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 16 Ἀπρ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 21.

63. Βλ. «Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν προσόδων τῆς Πελοποννήσου» (Τριπολιτσά) πρὸς Κυβερνήτη, 24 Μαΐου 1829, πρωτ., ἰδ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 202. Βλ. καὶ Ἐπιτροπὴ Οἰκονομίας πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 6318, 31 Μαΐου 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 203. Γιὰ τὴν περιουσία τοῦ Νικήτα Σταματελόπουλου, ἀνιψιοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, βλ. Γ. Ψύλλα, Ἀπομνημονεύματα, σσ. 160 - 161.

64. Βλ. παράρτημα ἀρ. 2 καὶ 15. Βλ. καὶ Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σσ. 362 - 363.

Συνωμοσία κατὰ τῶν Μαυρομιχαλαίων — Δ' Ἐθνοσυνέλευση

Περαισσότερο εὐαίσθητοι ἦταν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι στὶς ἐνέργειες τοῦ Ἰω. Καποδίστρια νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπιρροή τους στὴ Μάνη. Ὁ Πετρόμπεης μὲ ἰδιαίτερη ἀνησυχία πληροφορήθηκε ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του καπεταναῖοι τῆς Δυτ. Μάνης ἔσπευσαν νὰ συναντήσουν τὸν Κυβερνήτη στὴν Κορώνη καὶ ἐκεῖ ἔλαβαν ὁδηγίες γιὰ τὸν τρόπο ἐκλογῆς τῶν πληρεξουσίων τους στὴν Δ' Ἐθνοσυνέλευση⁶⁵. Ὁ Διον. Μούρτζινος μάλιστα διορίστηκε μέλος τοῦ Πολεμικοῦ Συμβουλίου⁶⁶. Συγχρόνως ὁ Ἰω. Γενοβέλης, ἀφοῦ πέτυχε νὰ πείσῃ τὸν Κυβερνήτη νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀντικατάστασή του⁶⁷, ἀγωνιζόταν μὲ ζῆλο ὑπερβολικὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐκλογή κυβερνητικῶν πληρεξουσίων στὴ Μάνη⁶⁸. Γιὰ πρώτη φορά οἱ Μαυρομιχαλαῖοι δὲν ἦταν ἀπόλυτα

65. Γιὰ τὴ συνάντησιν βλ. Κυβερνήτης (Κορώνη) πρὸς Ἰω. Γενοβέλη, ἀρ. 10211, 28 Μαρτ. 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 193.

66. Κυβερνήτης (Κορώνη) πρὸς Διον. Μούρτζινο, ἀρ. 10217, 28 Μαρτ. 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 193. Καὶ ὁ Μούρτζινος βρισκόταν σὲ ἀεπιστικὴ οἰκονομικὴ κατάσταση, ἀλλὰ εἶχε περισσότερη ὑπομονὴ ἀπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαῖους καὶ δὲν συνόδευε τίς ἀπαιτήσεις του μὲ συνεχῆ ὑπόμνηση τῶν «δικαιωμάτων» του. Βλ. Διον. Μούρτζινος (Σκαρδαμούλα) πρὸς Κυβερνήτη, 16 Μαρτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ., Γεν. Γραμμ., φάκ. 191.

67. Τὸν Ἰω. Γενοβέλη εἶχε διορίσει ὁ Κυβερνήτης μέλος τοῦ Ἀνεκκλήτου Δικαστηρίου καὶ στὴ θέση του εἶχε ἀποστείλει τὸν Γ. Βαλτινὸ ὡς Προσ. Δ/τὴ Λακωνίας. Βλ. Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Γ. Βαλτινὸ, ἀρ. 3480, 23 Μαρτ. 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 192. Κυβερνήτης (Μεθώνη) πρὸς Γ. Βαλτινὸ, ἀρ. 10224, 30 Μαρτ. 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. φάκ. 193. Ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Ἰω. Γενοβέλη ἀπὸ τὴ Μάνη πρέπει νὰ εἶχε σχέση μὲ τίς κατηγορίες ποὺ διατύπωναν ἐναντίον του οἱ Μαυρομιχαλαῖοι καὶ ἄλλοι παράγοντες τῆς Μάνης καὶ Λακεδαιμόνος. Μὲ τὸ ζῆλο του ἦταν ἐπόμενο νὰ φθάσῃ κι αὐτὸς στὶς ὑπερβολές στὶς ὁποῖες ἔφθασαν καὶ τόσα ἄλλα ὄργανα τοῦ καποδιστριακοῦ καθεστώτος. Βλ. Δανιὴλ Χαριουπόλεως (Λακεδαίμονα) πρὸς Κυβερνήτη, 20 Ἰαν. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 183. Τὸν Ἰω. Γενοβέλη ὅμως ὑποστήριζαν οἱ ἰσχυροὶ καπεταναῖοι Διον. Μούρτζινος, Τζαν. Γρηγοράκης, Στ. Καπετανάκης καὶ Ἀθ. Κουμουندουράκης. Βλ. Γ. Βαλτινὸς (Μυστράς) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 465, 29 Μαΐου 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 203 : «... Εἶπαν [οἱ παραπάνω καπεταναῖοι] ὅτι ὁ κ. Γενοβέλης συντελεῖ εἰς τὸ κόμμα των καὶ καθ' ὅλους τοὺς τρόπους θέλουσι τὸν ὑπερασπισθῆναι». Ἐτσι ἐξηγεῖται ἡ ὑπαναχώρησις τοῦ Κυβερνήτη, ὁ ὁποῖος διέταξε τὸν Ἰω. Γενοβέλη νὰ παραμείνῃ προσωρινὰ στὴ θέση του. Βλ. Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Γενοβέλη, ἀρ. 12452, 17 Μαΐου 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 126. Βλ. καὶ Ἰω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 31 Μαρτ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 408, ἀρ. 6.

68. Ἰω. Γενοβέλης (Μυστράς) πρὸς Κυβερνήτη, 27 Ἰουν. 1829, πρωτ. ἰδ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 207.

βέβαιοι ότι θα εκπροσωπήσουν την ἐπαρχία τους στην Ἐθνοσυνέλευση ⁶⁹. Ἦταν ὅμως ἀποφασισμένοι νὰ ματαιώσουν τὰ σχέδια τῶν ἀντιπάλων τους. Ὁ Γ. Μαυρομιχάλης ἀπὸ τὸ Ναύπλιο διαβίβαζε, μὲ συνθηματικά γράμματα ⁷⁰, ὁδηγίες στοὺς συγγενεῖς του, ἐνῶ ὁ Κων/νος κατέβηκε στὴ Μάνη.

Τὸν Ἰούνιο 1829 στὴν Τσίμοβα ἀποκαλύφθηκε συνωμοσία πὸς στρεφόμενα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Κων/νου καὶ ἄλλων Μαυρομιχαλαίων. Πιάστηκαν ἐπ' αὐτοφώρῳ, ὕστερα ἀπὸ προδοσία, μερικοὶ συνωμότες, ἀλλὰ διέφυγε ὁ ὀργανωτὴς τῆς συνωμοσίας Ν. Βοϊδῆς Μαυρομιχάλης, παλιὸς ἐχθρὸς τῆς οἰκογένειας τοῦ Πετρόμπεη. Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἐκμεταλλεύτηκαν ἐπιδέξια τὸ γεγονός. Ὅχι μόνον πέτυχαν νὰ ἀνανεώσουν τὴν προσήλωση σ' αὐτοὺς τῶν Μανιατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξέλεξαν παμψηφεί τὸν Πετρόμπεη καὶ τὸν γιό του Γεώργιο πληρεξούσιους τῆς ἐπαρχίας Μαΐνης, ἀλλὰ καὶ προσπάθησαν νὰ ἐμφανίσουν ὡς ὑποκινητὲς τῆς ἐπιβουλῆς τοὺς σπουδαιότερους ἀντιπάλους τῶν : τὸν Διον. Μούρτζινο, τὸν Τζαν. Γρηγοράκη καὶ ἄλλους καπεταναίους. Δὲν παρέλειψαν νὰ ἐνοχοποιήσουν καὶ τὸν Ἰω. Γενοβέλη ⁷¹. Τόσο πολὺ ἐξυπηρέτησε τὰ σχέδιά τους ἡ ἀνακάλυψη τῆς συνωμοσίας, ὥστε ὁ Προσ. Δ/τῆς τῆς Δυτ. Σπάρτης Κ. Πεταλᾶς δὲν ἀπέφυγε τὸν πειρασμό, μὲ ἀφορμὴ πιθανῶς ὀρισμένα σκοτεινὰ σημεῖα στὴν ὄλη ὑπόθεση, νὰ ἀναρωτηθῆ μήπως ὄλα ἦταν σχεδιασμένα ⁷². Τὸ Πρωτόκλητο πάντως Δικαστήριον τῆς Μεσσηνίας, στὸ ὁποῖο παραπέμφθηκε ἡ ὑπόθεση, ἔκρινε ἐνοχοὺς καὶ καταδίκασε τοὺς συνωμότες. Ἡ διαδικασία ἀπέδειξε ὡς ὑποκινητὴ τοῦ ἐγκλήματος τὸν Ν. Βοϊδῆ, ὁ ὁποῖος ἀρνήθηκε, παρὰ τίς ἐπανειλημμένες

69. Βλ. παράρτημα ἀρ. 6.

70. Ν. Σπηλιδάδης (Αἴγινα) πρὸς Κυβερνήτη, 30 Μαΐου 1829, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 186, ἀρ. 10.

71. Κ. Πεταλᾶς (Ἄλμυρὸ) πρὸς Κυβερνήτη, 16 Ἰουν. 1829, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 11. Πρβλ. τίς ἀπόψεις τῶν Μαυρομιχαλαίων : Κων/νος καὶ Ἀναστάσιος Μαυρομιχάλης (Λιμένι) πρὸς Πέτρο καὶ Γεώργιο Μαυρομιχάλη, 17 Ἰουν. 1829, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 159, ἀρ. 12 (βλ. παράρτημα ἀρ. 8). Τὰ πρακτικὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη ὡς πληρεξουσίων Μαΐνης (13 Ἰουν. 1829) βλ. στὰ ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 83. Πρέπει νὰ τονισθῆ ὅτι καὶ στὴν ἐκλογὴ τῆς Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας Μαΐνης, πὸς εἶχε γίνεи λίγους μῆνες νωρίτερα, οἱ κάτοικοι προτίμησαν ἀνθρώπους τοῦ Πετρόμπεη. Βλ. Γ. Ψύλλας, Ἀπομνημονεύματα, σσ. 180 - 181. Γιὰ τὴν ἐχθρα ἀνάμεσα στοὺς Βοϊδῆδες καὶ τοὺς Μαυρομιχαλαίους βλ. Ν. Βοϊδῆς Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Γραμμ. Ἐπικρ., 14 Μαΐου 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 200. Βλ. καὶ βιβλιοκρισία Σ. Κουγέα στὸ ἔργο τοῦ Δ. Β. Βαγιακάκου, Ὁ Ἰμβραῆμ ἐναντίον τῆς Μάνης, Ἀθήνα 1961 : Πελοποννησιακὰ Ἐ (1962) 366 - 367.

72. Κ. Πεταλᾶς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 7 Ἰουλ. 1829, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 14.

προσκήσεις του δικαστηρίου, να παρουσιαστή. Δεν προέκυψαν στοιχεία έναντιον άλλων πολιτών⁷³.

Στην Δ’ Έθνοσυνέλευση (‘Ιούλιος - Αύγουστος 1829) οί αντιπρόσωποι του έθνους, ύστερα από εισήγηση του ‘Ιω. Καποδίστρια, δέχθηκαν την έκκληση του Πετρόμπεη, αναγνώρισαν τις θυσίες της οικογένειάς του στον ‘Αγώνα και πρότειναν στην Κυβέρνηση να *«λάβη περί αυτής πρόνοιαν και της εξοικονομήση τακτικόν πόρον, καθώς τὰ χρηματικά μέσα του κράτους τὸ συγχωρήσωσιν»*⁷⁴. Μὲ βάση την πρόταση αὐτὴ τῶν πληρεξουσίων ὁ Πετρόμπεης ζήτησε ἀμέσως χρήματα⁷⁵. ‘Ο Κυβερνήτης δὲν ἀπάντησε. ‘Ο Πετρόμπεης ἐπέμεινε καὶ μὲ νέες ἀναφορὲς ξανατόνισε ὅτι ὁ ἴδιος καὶ οἱ συγγενεῖς του βρίσκονταν σὲ ἄθλια οἰκονομικὴ κατάσταση. Χρειάζονταν ἐνίσχυση γιὰ νὰ πληρώσουν τοὺς δανειστὲς τοὺς καὶ ἐτήσιο εἰσόδημα γιὰ νὰ ζοῦν ἐντιμα, ὅπως ταίριαζε στὴν κοινωνικὴ τοὺς θέση. Τοὺς ἦταν ἐπίσης ἀπαραίτητη μιὰ εὐρύχωρη οἰκία στὸ Ναύπλιο, ὅπου θὰ μπορούσε νὰ ἐγκατασταθῆ ὅλη ἡ οἰκογένεια. Τὰ αἰτήματα αὐτὰ συνοδεύτηκαν μὲ τὴν προειδοποίησιν ὅτι, ἂν δὲν ἱκανοποιηθοῦν, οἱ Μαυρομιχαλαῖοι θὰ φύγουν σὲ ξένη γῆ, γιὰτι τοὺς ἦταν ἀδύνατο πᾶ νὰ ζοῦν στὴν Ἑλλάδα μέσα σὲ τόση περιφρόνηση καὶ στέρηση. Διατυπώθηκε καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἦταν δίκαιο νὰ πληρώσουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, γιὰ νὰ ἀποζημιωθοῦν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, ποὺ τόσα πρόσφεραν στὸν κοινὸ σκοπὸ⁷⁶. ‘Ο Κυβερνήτης ἀπάντησε μόνον μετὰ τὴν τέταρτη καὶ δριμύτερη σὲ ὕφος ἀναφορὰ τοῦ Πε-

73. Πρωτόκλητο Δικαστήριον Κάτω Μεσσηνίας (Καλαμάτα) πρὸς Κ. Πεταλά, ἀρ. 233, 26 ‘Ιουλ. 1829, πρωτ., καὶ συνημμένη ἢ ὑπ’ ἀρ. κγ’ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου (26 ‘Ιουλ. 1829) : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 84 (βλ. παράρτημα ἀρ. 9). Βλ. αὐτόθι : 1) τὴν ὑπ’ ἀρ. κστ’ (27 ‘Ιουλ. 1829) ἀπόφαση τοῦ ἴδιου δικαστηρίου, μὲ τὴν ὁποία κηρυσσόταν ἀθῶος ὁ Πατρίκιος Γκιτάκος, ποὺ ἀποκάλυψε τὴ συνωμοσίαν 2) δικαστικὰ ἐντάλματα ἐμφανίσεως τοῦ Ν. Βοιδῆ (9 ‘Ιουν. καὶ 31 ‘Ιουλ. 1829). Δὲν μπόρεσα νὰ ἀνακαλύψω στοιχεῖα ποὺ νὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Ν. Βοιδῆς ἀπαλλάχθηκε ἐνώπιον δικαστηρίου ἀπὸ τὴν ἐναντίον του κατηγορίαν. Κι ὅμως ὁ Κυβερνήτης τὸν διόρισε ἀργότερα σὲ δημόσια θέση καὶ τὸν χρησιμοποίησε στὸν ἀγῶνα τοῦ ἐναντίον τῶν Μαυρομιχαλαίων (βλ. παρακάτω σ. 41, 56). Φαίνεται ὅτι ἡ Κυβέρνηση θεώρησε ὑποπτὴ ὅλη τὴν ὑπόθεσιν τῆς συνωμοσίας κατὰ τῶν Μαυρομιχαλαίων. Ἐσφαλε ὅμως ἂν, ὅπως εἶναι πιθανότερο, ἀπάλλαξε σιωπηρὰ, χωρὶς δηλ. δικαστικὴ ἀπόφαση, τὸν Ν. Βοιδῆ ἀπὸ καθέ κατηγορίαν. Ἄλλὰ μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀγνοήθηκε ἡ ἀπόφαση τοῦ Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου καὶ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ὀπλίστηκαν μὲ ἓνα ἀκόμη ἐπιχείρημα γιὰ νὰ καταγγείλουν τὴν Κυβέρνησιν ὅτι ὑπέθαλπε τὴν ἐξόντωσίν τους. Βλ. Ρ e l l i o n, ἔνθ’ ἄνωτ., σσ. 239-240.

74. Βλ. Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας (1821 - 1832), ἀρ. 4 : Αἱ Ἐθνικαὶ Συνελεύσεις, τόμ. Β’ (Δ’ ἐν Ἀργεῖ Ἐθνικὴ Συνέλευσις), Ἀθήνα 1973, σσ. 578 - 581.

75. Π. Μαυρομιχάλης (Ἄργος) πρὸς Κυβερνήτην, 4 Αὐγ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 84.

76. Π. Μαυρομιχάλης (Ἄργος) πρὸς Κυβερνήτην, 10 Αὐγ. 1829, πρωτ., καὶ

τρόμπη. Ὑπενθύμισε, σὲ αὐστηρὸ τόνο, ὅτι ἡ Ἐθνοσυνέλευση, ἂν καὶ ἀναγνώρισε παμπηφεῖ τὰ «δίκαια» τῶν Μαυρομιχαλαίων, ἐν τούτοις δὲν προσδιόρισε τὸ χρόνο οὔτε τὸν τρόπο γιὰ τὴν ἱκανοποίησίν τους. Δὲν εἶχε χρήματα γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ· οὔτε μποροῦσε νὰ παραχωρήσῃ μόνο σ' αὐτοὺς κατάλυμα ⁷⁷. Ἡ συνείδησή του δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀποζημιώσῃ μόνο τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ ν' ἀφήσῃ πεινασμένους τοὺς στρατιῶτες τοῦ Καραϊσκάκη ἢ τῆ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου, ποὺ μὲ τίς θυσίες τους δὲν εἶχαν λιγότερα δικαιώματα. Μὲ δυσκολία καὶ μόνο γιὰ λόγους σκοπιμότητας δέχθηκε νὰ συμπεριλάβῃ τὸν Πετρόμπη στὰ μέλη τῆς Γερουσίας ⁷⁸, ἡ ὁποία μετὰ τὴν Δ' Ἐθνοσυνέλευση ἀντικατέστησε τὸ Πανελλήνιο, ἀλλὰ ἐπιμελῶς ἀπέκλεισε τοὺς ἄλλους Μαυρομιχαλαίους ἀπὸ κάθε διορισμὸ καὶ συνεπῶς μέσο βιοπορισμοῦ. Ἡ φτώχεια ὅμως καὶ ἡ κυβερνητικὴ περιφρόνηση θὰ ὠθήσουν τὴν υπερήφανη μανιάτικη οἰκογένεια σὲ πράξεις ἀπελπισίας.

Αὐθαίρετες ἐνέργειες Ἰω. Μαυρομιχάλη — Σχέδια τῆς Κυβερνήσεως γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τῆς Μάνης

Πράγματι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1829 στὸ Λιμένι ὁ Ἰω. Μαυρομιχάλης (Κατση) ⁷⁹ κατακράτησε τοὺς δασμοὺς ἀπὸ τὴν ἐξαγωγή βαλανιδιῶν καὶ στὸν δασμοτελώνη δικαιολογήθηκε: «*Τὰ κρατῶ διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐξόδων μου τῶν ἐξοδευθέντων εἰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας πρὸς ἐξοικονόμησιν τῆς πολυαριθμοῦ οἰκογενείας μου, διὰ τὰ ὁποῖα θέλω δώσει λόγον πρὸς τὴν Σ.*

συνημμένο : Ἄν. Μαυρομιχάλης (Καλαμάτα) πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, 3 Αὐγ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 214· Π. Μαυρομιχάλης πρὸς Κυβερνήτη, 16 Αὐγ. καὶ 27 Σεπτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 215, 221 (βλ. παράρτημα ἀρ. 11). Βλ. καὶ Π. Μαυρομιχάλης (Ἄργος) πρὸς Κυβερνήτη, 11 Ὀκτ. 1829, πρωτ., καὶ συνημμένο : Κων. Μαυρομιχάλης (Καλαμάτα) πρὸς Πετρόμπη, 5 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 222 (βλ. παράρτημα ἀρ. 13 καὶ 14). Ὁ Πετρόμπης παρόρμησε κι ἄλλους νὰ ὑπενθυμίσουν στὸν Ἰω. Καποδίστρια τὴν ἀχρηματία του. Βλ. Κων. Ράδος πρὸς Κυβερνήτη, 9 καὶ 11 Σεπτ. 1829, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 225· Π. Μαυρομιχάλης (Ἄργος) πρὸς Ρήγα Παλαμῆδη (Ναύπλιο), 12, 16 καὶ 19 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 254. Τὰ ἴδια παρακάλεσε καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπη Κων/νος (πρὸς Κυβερνήτη, 17 Αὐγ. 1829, πρωτ. : Γεν. Γραμμ., φάκ. 215).

77. Κυβερνήτης (Αἶγινα) πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, 2 Ὀκτ. 1829, σχ., ἰδ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 159, ἀρ. 8 (βλ. παράρτημα ἀρ. 12).

78. Γενναίου Θ. Κολοκωτρώνη, Ἐπονημονεύματα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 204.

79. Τὸν Κατση οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης ὀνόμαζαν βασιλιά τους. Βλ. Κ. Πεταλῆς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 3 Σεπτ. 1829, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 18. Βλ. καὶ Σ. Β. Κουγέα, «Ὁ τάφος ἑνὸς Ἑλληνος ἀγωνιστοῦ εἰς τὸ Μόναχον», *Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος* (1936) 436 - 437.

Κυβέρνησιν»⁸⁰. Ἀρνήθηκε ἐπίσης νὰ δεχθῆ τὸ διορισμὸ νέου δασμοτελώνη στὸ Λιμένι λέγοντας ὅτι «ὧδε εἶναι οἰκία μου καὶ εἰς αὐτὴν δὲν εὐχαριστοῦμαι νὰ στέλλετε ὅποιον θέλετε ... »⁸¹. Δασμοὺς κατακράτησε καὶ ὁ Ἄν. Μαυρομιχάλης⁸². Στὸ Ναύπλιο ὁ Πετρόμπεης ἔσπευσε νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς συγγενεῖς του καὶ δὲν δίστασε νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι αὐτὸς ἔδωσε ἐντολὴ νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὰ δημόσια χρήματα γιὰ νὰ συντηρηθοῦν, ἕωςότου ἀποδοθῆ καὶ σ’ αὐτοὺς δικαιοσύνη⁸³. Ἡ Κυβέρνηση ἀντέδρασε μὲ αὐστηρὴ προειδοποίησι⁸⁴.

Στὸ μεταξὺ ὁ ’Ιω. Καποδίστριας εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἀσχοληθῆ συστηματικότερα μὲ τὰ προβλήματα τῆς Μάνης⁸⁵. Οἱ εἰδήσεις ἀπὸ τὴν ἐπαρχία αὐτὴ δὲν ἦταν καθόλου ἐνθαρρυντικῆς. Οἱ περισσότεροι Μανιάτες κα-

80. ’Ιω. Μαυρομιχάλης (Λιμένι) πρὸς δασμοτελώνη Λιμενιοῦ, 11 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 87. Πρβλ. Κ. Πεταλᾶς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 16 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 21. Βλ. καὶ ’Ιω. Μαυρομιχάλης (Λιμένι) πρὸς Κ. Πεταλᾶ, 29 Ὀκτ. 1829, ἀντ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 87 : «... Τὰ ὅσα χρήματα ἐκράτησα ἀπ’ ἐθνικὰ δικαιώματα, δὲν τὰ ἐκράτησα δυναστικῶς, ἀλλὰ δικαιοματικῶς...». Ὁ Κατσηὶς καὶ γιὰ δευτέρη φορά κατακράτησε τοὺς δασμοὺς ἀπὸ τὴν ἐξαγωγή βαλανιδιῶν καὶ τὴν εἰσαγωγή ριζιοῦ. Βλ. Κ. Πεταλᾶς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 30 Ὀκτ. 1829, πρωτ., ἐσφαλμένα συνημμένο στὸ ὑπ’ ἀρ. 1170 τῆς 5 Μαρτ. 1830 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Δασμοὺς φαίνεται ὅτι ἄρπαξαν ἢ ἄρνοῦνταν νὰ πληρώσουν καὶ ἄλλοι ἰσχυροὶ Μανιάτες, δὲν ἔδειχναν ὅμως τὴν προκλητικότητα τῶν Μαυρομιχαλαίων. Βλ. δασμοτελώνης Ἄλμυροῦ κλπ. πρὸς Κ. Πεταλᾶ, ἀρ. 29, 8 Ἰουλ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 84.

81. ’Ιω. Μαυρομιχάλης (Λιμένι) πρὸς Κ. Πεταλᾶ, 23 Ὀκτ. 1829, ἀντ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 87. Πρβλ. αὐτόθι : Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία Μαΐνης (Λιμένι) πρὸς Κ. Πεταλᾶ, ἀρ. 399, 29 Ὀκτ. 1829, ἀντ. Βλ. καὶ Κ. Πεταλᾶς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 2 Νοεμ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 22.

82. Βλ. ἀπόδειξη στὸ ὄνομα τοῦ Ἀναστασίου Π. Μαυρομιχάλη, 24 Ὀκτ. 1829, πρωτ., συνημμένη στὸ : δασμοτελώνης Ἄλμυροῦ κλπ. πρὸς Κ. Πεταλᾶ, ἀρ. 87, 25 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 87. Βλ. καὶ Γ. Ἀθανασιάδης (Ἄλμυρὸ) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 3, 1 Νοεμ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 225. Πρβλ. Κ. Πεταλᾶς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1870, 2 Νοεμ. 1829, πρωτ., ἐσφαλμένα συνημμένο στὸ ὑπ’ ἀρ. 1170 τῆς 5 Μαρτ. 1830 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Βλ. καὶ σημ. 186.

83. Π. Μαυρομιχάλης (Ἄργος) πρὸς Γραμματεία Ἐπικρατείας, 22 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 224 (βλ. παράρτημα ἀρ. 15). Πρβλ. Νι κ. Σ π η λ ι ἄ δ ο υ, Ἀπομνημονεῖματα, τόμ. Δ’, μέρος Α’, σσ. 216 - 217. Βλ. πῶς δικαιολογήθηκαν ὁ Ἀντώνιος, Κων/νος καὶ Ἀναστάσιος Μαυρομιχάλης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 27 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 224 (βλ. παράρτημα ἀρ. 16).

84. Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Π. Μαυρομιχάλη, ἀρ. 127, 20 Ὀκτ. 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 224.

85. Ἡ προετοιμασία τῆς Δ’ Ἐθνοσυνελεύσεως εἶχε ἐμποδίσει τὴν Κυβέρνηση νὰ στρέψῃ ἐνωρίτερα τὴν προσοχὴ τῆς στὴ Μάνη. Βλ. Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Κ. Πεταλᾶ, ἀρ. 5518, 9 Ἰουλ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 84.

πεταναίοι δὲν ἔκρυβαν τὴν δυσαρέσκεία τους πρὸς τὸν Κυβερνήτη, γιατί μετὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευση ἔδωσε ἀξιώματα μόνο στὸν Διον. Μούρτζινο καὶ τὸν Π. Μαυρομιχάλη, ποὺ διορίστηκαν μέλη τῆς Γερουσίας⁸⁶. Ὁ Τζαννετάκης Γρηγοράκης μάλιστα τόσο πολὺ πειράχθηκε ποὺ δὲν ἔγινε Γερουσιαστής, ὥστε ἐγκατέλειψε τὴ συνεργασία του μὲ τὸν Διον. Μούρτζινο καὶ στράφηκε στοὺς Μαυρομιχαλαίους⁸⁷. Τὸ Μαραθονήσι ἔγινε κέντρο παρασκηνιακῶν ἐνεργειῶν. Σὲ συνάντηση τοῦ Τζαννετάκη ἦλθε ὁ Κων. Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Π. Γιατράκος, ἐνῶ φήμες κυκλοφόρησαν γιὰ ἐπικείμενη συνωμοσία κατὰ τῶν κυβερνητικῶν ἀρχῶν. Πολλοὶ φοβήθηκαν λεηλασία τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τοὺς Μανιάτες⁸⁸. Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κυβερνήτη νὰ μὴν ἐξαιρεθῇ ἡ Μάνη ἀπὸ τὴ φορολογία τῆς δεκάτης ἔδωσε στοὺς καπεταναίους καὶ προκρίτους τὴν εὐκαιρία νὰ ἐρεθίσουν τὸ λαὸ⁸⁹. Φαίνεται ὅτι ἤθελαν, μὲ τὴν ὑποκίνηση τῶν φτωχῶν Μανιατῶν σὲ λεηλασίες, νὰ ἀναγκάσουν τὴν Κυβέρνηση νὰ ἀναθέσῃ σ' αὐτοὺς τὴν εἰρήνευση τῆς ἐπαρχίας⁹⁰. Ἄν καὶ οἱ προσπάθειές τους δὲν καρποφόρησαν, γιατί ὁ λαὸς κατάλαβε τὰ σχέδιά τους⁹¹, ἡ κατάστασις παρέμενε συγκεχυμένη : οἱ συγκρούσεις ἀνάμεσα στὶς οἰκογένειες συνεχίζονταν καὶ κατέληγαν, ὡς συνήθως, σὲ φόνους⁹². Παράλληλα παρατηρήθηκαν περιπτώσεις λαθρεμπορίου, ἐνῶ ὁ

86. Διον. Μούρτζινο (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 18 Αὐγ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 215. Βλ. καὶ Κ. Πεταλάς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 21 Αὐγ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 12.

87. Ἰω. Γενοβέλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 8 Σεπτ. 1829, πρωτ., καὶ συνημμένα : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 218. Βλ. καὶ Διον. Μούρτζινο (Ναύπλιο) πρὸς [Μανιάτες τῆς ἐπαρχίας Μονεμβασίας], 15 Δεκ. 1829, ἀντ., συνημμένο στό : Ἰω. Κρανιδῆς πρὸς Ἄν. Δεσποτόπουλο, 27 Ἰαν. 1830, τὸ ὁποῖο συνημμένο στό : Γ. Δεσποτόπουλος πρὸς Ἀρ. Μωραϊτίνη, 4 Φεβρ. 1830 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221.

88. Ἰω. Γενοβέλης (Ναύπλιο) πρὸς Γραμμ. Ἐπικρατείας, 22 Σεπτ. 1829, πρωτ., καὶ συνημμένα : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220. Βλ. καὶ Κ. Πεταλάς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 13 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 20· Γ. Βαλτινός (Μυστράς) πρὸς Κυβερνήτη, 25 Ὀκτ. 1829, ἀντ., συνημμένο στό ὑπ' ἀρ. 202 τῆς 1 Νοεμ. 1829 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220.

89. Γ. Βαλτινός (Μυστράς) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 2138, 13 Νοεμ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 225. Βλ. καὶ Κ. Πεταλάς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 2 Νοεμ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 22.

90. Γ. Ἀθανασιάδης (Τζίμοβα) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 5, 15 Νοεμ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 226.

91. Ἰω. Γενοβέλης (Ναύπλιο) πρὸς Γραμμ. Ἐπικρατείας, 14 Σεπτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 219.

92. Ἐπαρχ. Δημογεροντία Μαΐνης (Λιμένι) πρὸς Κ. Πεταλά, ἀρ. 342, 12 Σεπτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἐκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 86. Πρβλ. Ἐπαρχ. Δημογεροντία Ζυγοῦ πρὸς Λυκ. Λογοθέτη, 21 Νοεμ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 127. Βλ. καὶ «Ἐκθεσις ἐν συνόψει τῶν κατὰ τὴν Λακωνίαν ταραχῶν καὶ ἀλληλομαχιῶν, ὅσων

κίνδυνος νὰ ἐπανεμφανιστῆ ἡ πειρατεία ἦταν μεγάλος⁹³. Ὅλα αὐτὰ, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ Ίω. Μαυρομιχάλη, δημιουργοῦσαν τὴν ὑπόνοια μήπως γίνονταν μὲ βάση καλὰ προετοιμασμένο σχέδιο, ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ἔνωση ὅλων τῶν Μανιατῶν ἐναντίον τῆς Κυβερνήσεως⁹⁴. Ὁ Ίω. Καποδίστριας τότε ἔσπευσε νὰ καλύψῃ τὸ κενὸ ποὺ ἄφησε τελικὰ μὲ τὴ μετάθεσή του στὸ δικαστικὸ κλάδο ὁ Ίω. Γενοβέλης καὶ διόρισε τὸν Λυκοῦργο Λογοθέτη ὡς Ἐκτακτὸ Ἐπίτροπο Λακωνίας καὶ Κάτω Μεσσηνίας⁹⁵. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀναχώρηση τοῦ τελευταίου καθυστέρησε, στάλθηκε στὴ Μάνη ὡς ἐπιθεωρητὴς ὁ Γ. Ἀθανασιάδης⁹⁶.

Ἀπὸ τὶς ὁδηγίες ποὺ ἔδωσε στὸν Ἐκτ. Ἐπίτροπο Λυκ. Λογοθέτη φαίνεται ὅτι ὁ Ίω. Καποδίστριας προσπαθοῦσε νὰ ἀποφύγῃ δυναμικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς τάξεως στὴ Μάνη⁹⁷. Δὲν σκεπτόταν μόνον τὰ ὑπέρογκα ἔξοδα ἀπὸ τὴν κινητοποίηση δυνάμεων. Κυρίως φοβόταν μήπως ξεσπάσῃ ἐμφύλιος πόλεμος μὲ ὀδυνηρὰ συνέπειες γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. Ἐγνώριζε ὅτι ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἀμάθεια ὠθοῦσαν τοὺς περισσότερους Μανιάτες σὲ παράνομες πράξεις, καὶ ὅτι λίγοι ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ ὑπέθαλπαν τὴν ἀναταραχὴ γιὰ τὰ συμφέροντά τους. Κι ὅμως ἡ ἰδιότυπη ὀργάνωση τῆς μανιάτικης κοινωνίας ἐπέτρεπε στοὺς τελευταίους νὰ ἀσκοῦν σημαντικὴ ἐπιρροὴ στοὺς συμπολίτες τους. Γιὰ νὰ συντρίψῃ ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν ἐπιρροὴ καὶ νὰ σταματήσῃ ὀριστικὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐξάρτηση τῶν φτωχῶν Μανιατῶν πολεμιστῶν ἀπὸ τοὺς καπεταναίους καὶ προκρίτους, ὁ Κυβερνήτης ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐγκαταστήσῃ δύο χιλιάδες περίπου οἰκογένειες ἀπὸ τὴν

συνέβησαν ἀπὸ τοῦ 1828 ἔτους», συνημμένη στὸ ὑπ’ ἀρ. 14584 τῆς 24 Σεπτ. 1829 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220.

93. Δασμοτελώνης Ἀλυροῦ κτλ. πρὸς Κ. Πεταλᾶ, ἀρ. 49 καὶ 56, 13 καὶ 18 Σεπτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἐκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 86. Βλ. καὶ Γ. Βαλτινὸς (Μυστράς) πρὸς Γραμμ. Ἐπικρατείας, ἀρ. 1274, 10 Αὐγ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 214.

94. Κ. Πεταλᾶς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 13 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 20.

95. Βλ. διάταγμα διορισμοῦ (ἀρ. 13705, 14 Αὐγ. 1829) εἰς : «Γεν. Ἐφημερίς», ἀρ. 60 (31 Αὐγ. 1829).

96. Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Γ. Οἰκονόμου, ἀρ. 134, 21 Ὀκτ. 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 224.

97. Κυβερνήτης πρὸς Λυκ. Λογοθέτη, ἀρ. 14584, 24 Σεπτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, [Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220 (βλ. παράρτημα ἀρ. 10)]. Ἡ διαλλακτικότητα τοῦ Κυβερνήτη ὑπαγορευόταν ἀπὸ τὴ γενικότερη ἐκτίμηση τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων (πρὸς Κ. Πεταλᾶ, ἀρ. 13479, 16 Ἰουλ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἐκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 84) : «Ἄλλ’ ἢ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἐκτιμᾷ καὶ τὰς περιστάσεις, νὰ ἔχῃ πάντοτε ὑπ’ ὄψιν τὰ γενικά, τὰ μεγάλα τοῦ ἔθνους συμφέροντα, καὶ νὰ συμβιβάζῃ τοῦλάχιστον πρὸς τὸ συμφέρον τὰ πράγματα, καθόσον εἶναι δυνατόν, ὑποχωροῦσα εἰς τὴν ἀνάγκην ὡς πρὸς τὰ βιαζόμενα δίκαια».

ἄγονη Μάνη στὶς εὐφορες πεδιάδες τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Μονεμβασίας⁹⁸. Στὴν ἀρχὴ εἶχε σκεφθῆ νὰ στρατολογήσῃ χίλιους ἢ χίλιους πεντακόσιους Μανιάτες καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποίησῃ στὴ Ρούμελη⁹⁹. Μὲ τὸ μέτρο αὐτὸ θὰ ἀπομάκρυνε τὰ πιὸ ἐπικίνδυνα στοιχεῖα ἀπὸ τὴ Μάνη, θὰ ἔδινε πόρο ζωῆς στοὺς φτωχότερους καὶ θὰ ἱκανοποιούσε τὴ φιλοδοξία ὀρισμένων καπεταναίων, ποὺ θὰ γίνονταν ἀξιωματικοί. Ἡ στρατολογία σκόνταψε σὲ μεγάλες δυσκολίες, γιατί δὲν ἦταν εὐκολο νὰ συμβιβαστοῦν οἱ ἀντικρουόμενες ἀπαιτήσεις ὅλων τῶν οἰκογενειῶν¹⁰⁰. Ἄλλὰ καὶ ἡ σκέψη νὰ συγκροτηθῆ διοικητικὴ φρουρὰ ἀποκλειστικὰ ἀπὸ Μανιάτες, ποὺ θὰ τοὺς ὑποδείκνυαν ἀναλογικὰ οἱ σπουδαιότεροι καπεταναῖοι, δὲν κρίθηκε συμφέρουσα γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς τάξεως¹⁰¹. Ἡ ἀποτυχία τῶν παραπάνω λύσεων εἶχε καταστήσει ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη διανομῆς γῆς στοὺς Μανιάτες. Ὁ Γ. Βαλτινὸς καὶ ὁ Ἰω. Γενοβέλης εἶχαν ἐπανειλημμένα ἀναφέρει στὸν Κυβερνήτη ὅτι μόνο μὲ τὴν μετατροπὴ τῶν ἄγριων πολεμιστῶν σὲ εἰρηνικοὺς γεωργοὺς θὰ ξέφευγαν οἱ Μανιάτες ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα καὶ θὰ εἰρήνευε ἡ ἐπαρχία τους¹⁰². Ἄλλὰ ἡ ἐγκατάσταση σὲ καλλιεργήσιμα ἐδάφη δύο χιλιάδων οἰκογενειῶν δημιουργοῦσε πολλὰ προβλήματα. Ὑπῆρχαν ἄφθονα ἐθνικὰ κτήματα γιὰ νὰ μοιραστοῦν στοὺς ἀκτῆμονες, ἔλειπαν ὅμως τὰ χρήματα ποὺ, ὑπὸ μορφὴ δανείου, θὰ χορηγοῦσε ἡ Κυβέρνηση στοὺς καλλιεργητὲς γιὰ νὰ ἀγοράσουν βόδια ἢ ἐργαλεῖα, νὰ χτίσουν τὶς καλύβες τους καὶ γενικὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ βασικὰ τους ἔξοδα. Γι' αὐτὸ ὁ Κυβερνήτης δὲν τόλμησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴ διανομὴ τῶν ἐθνικῶν γαιῶν, πρὶν λάβῃ τὸ δάνειο τῶν ἐξήντα ἑκατομμυρίων φράγκων ποὺ μὲ τόση ἀγωνία περίμενε ἀπὸ τὶς Συμμ. Δυνάμεις, ἀλλὰ τελικὰ δόθηκε στὴν Ἀντιβασιλεία. Ἀναγ-

98. Βλ. τὸ ὑπ' ἀρ. 14584 (24 Σεπτ. 1829) ἔγγραφο τοῦ Κυβερνήτη (σημ. ἀρ. 97).

99. Βλ. παραπάνω, σσ. 10, 12. Βλ. καὶ Κυβερνήτης (Μεθώνη) πρὸς Γ. Βαλτινὸ, ἀρ. 10224, 30 Μαρτ. 1829, σχ.: ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 193. Βλ. αὐτόθι καὶ τὶς ὑπ' ἀρ. 10225 καὶ 10226 διαταγὲς τοῦ Κυβερνήτη πρὸς τὸν Ἰω. Γενοβέλη καὶ Γ. Ψύλλα, 30 Μαρτ. 1829, σχ.

100. Κ. Πεταλᾶς (Ἄλμυρὸ) πρὸς Κυβερνήτη, 18 Ἀπρ. καὶ 15 Μαΐου 1829, πρωτ.: Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 1 καὶ 8.

101. Αὐτόθι. Πρβλ. Κ. Πεταλᾶς (Ἄλμυρὸ) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 218, 20 Ἀπρ. 1829, πρωτ.: ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 196. Βλ. καὶ Δ. Θεμελιῆ - Κατηφόρη, ἔνθ' ἀνωτ., μέρος Α', σσ. 99 - 100.

102. Γ. Βαλτινὸς (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 119, 30 Ἀπρ. 1829 : Δ. Θεμελιῆ - Κατηφόρη, αὐτόθι, σσ. 236-237. Βλ. καὶ Ἰω. Γενοβέλης (Ἄργος) πρὸς Κυβερνήτη, 2 Αὐγ. 1829, πρωτ.: Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 408, ἀρ. 3. Πρβλ. καὶ ριζοσπαστικότερες προτάσεις τοῦ Ἰω. Γενοβέλη γιὰ ἀναδασμό τῆς γῆς καὶ μοίρασμα τῶν ἐθν. χωραφιδῶν τῆς Λακωνίας σὲ ἴσους κλήρους (πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 3676, 13 Μαΐου 1829 καὶ πρὸς Γραμμ. τῆς Ἐπικρατείας, ἀρ. 3695, 16 Μαΐου 1829 : Δ. Θεμελιῆ - Κατηφόρη, αὐτόθι, σσ. 237 - 238).

κάστηκε λοιπὸν ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ περιοριστῆ, πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστον, στὴ συγκέντρωση πληροφοριῶν ποὺ ἦταν ἀπαραίτητες, γιὰ νὰ γίνῃ στὸ μέλλον ἡ ἐγκατάσταση τῶν ἀκτημόνων μὲ δικαιοσύνη καὶ ταχύτητα¹⁰³. Ὡς τότε ὅμως ἔπρεπε νὰ εξασφαλισθῇ τὴν τάξην ἐν τῇ Μάνῃ καὶ νὰ ἐξουδετερωθῇ τὶς ἐνέργειες τῶν ἀντιπολιτευομένων. Ἐνίσχυσε τὴ φρουρὰ τῶν διοικητικῶν τοῦ ὄργανου ἐν τῇ περιοχῇ καὶ ἔδωσε ἐντολὴν ἐν τῷ Λυκ. Λογοθέτῃ νὰ μελετήσῃ ἐπὶ τόπου τὰ προβλήματα τῶν Μανιατῶν καὶ νὰ προτείνῃ ἐν τῇ Κυβερνήσει τὶς ἀναγκαῖες διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις¹⁰⁴. Ἀλλὰ τὰ προσωρινὰ αὐτὰ μέτρα, ἐνῶ δὲν κλονίζαν σοβαρὰ τὴ θέσιν τῶν καπεταναίων, ἔκαναν τοὺς περισσότερους Μανιάτες νὰ ἀναρωτηθοῦν ἂν πραγματικῶς ἤθελε ἢ ἂν μποροῦσε ἡ Κυβέρνησις νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς δυνάστες. Τῇ διαλλακτικότητι, ἐξάλλου, ἢ τὴν ἀνοχὴν, ποὺ οἱ περιστάσεις ἐπέβαλλον ἐν τῷ Ἰω. Καποδίστρια, εὐκόλως τὶς ἐρμήνευαν ὡς κυβερνητικὴ ἀδυναμία¹⁰⁵ καὶ τὴν καθυστέρησιν ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν ἀναγκῶν τοὺς ὡς ἐγκατάλειψεν τῆς ἐπαρχίας τοὺς. Ἐτσι ἡ φτώχεια, ἡ διάψευσις πρῶτων ἐλπίδων καὶ ἡ ἀμάθεια δημιουργοῦσαν τὸ κατάλληλον κλίμα, γιὰ νὰ βρίσκουν ἀπήχησιν ἐν τοῖς Μανιάταις οἱ φήμες ποὺ διαδίδονταν μὲ σκοπὸν νὰ ὑποσκάψουν τὸ κύρος τῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ πληροφορία ὅτι ἐρχόταν ἐν τῇ Μάνῃ νέος Ἐκτακτὸς Ἐπίτροπος ἀνέστειλε προσωρινὰ τὶς αὐθαίρετες ἐνέργειες τῶν Μαυρομιχαλαίων. Ὁ Κατσηρ, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεσολάβησιν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κων/νου καὶ τοῦ ἀνιψιοῦ τοῦ Ἀναστασίου¹⁰⁶, ἀναγκάστηκε νὰ δεχθῆ ἐν τῷ Λιμένι τὸ νέον δασμοτελώνην¹⁰⁷. Ὡς τὰ τέλη τοῦ 1829 ἀπέφυγε κάθε πρόκλησιν, περιμένοντας νὰ δῆ ποιὲς θὰ ἦσαν οἱ ἐνέργειες τοῦ Λυκ. Λογοθέτη. Τὴν ὁρμὴν τῶν Μαυρομιχαλαίων δὲν ἀνέκοψε λιγότερον καὶ ἡ ἐμφάνισις ῥωσικῆς φρεγάτας ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Μάνης. Τὸ πλοῖον αὐτὸ εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην, γιὰ νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς Μανιάτες καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φημολο-

103. Κυβερνήτης πρὸς Γ. Βαλτινὸν, ἀρ. 12302, 11 Μαΐου 1829, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 200· Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Γενοβέλην, ἀρ. 12580, 19 Μαΐου 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 126· Κυβερνήτης πρὸς Λυκ. Λογοθέτην, ἀρ. 14584, 24 Σεπτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220.

104. Αὐτόθι.

105. Κ. Πεταλᾶς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτην, ἀρ. 785, 4 Αὐγ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 213.

106. Κων/νος καὶ Ἀναστάσιος Μαυρομιχαλῆς (Καλαμάτα) πρὸς Κ. Πεταλᾶν, 1 Νοεμ. 1829, ἀντ., συνημμένον ἐπὶ ἀρ. 1870 τῆς 2 Νοεμ. 1829, τὸ ὅποιον συνημμένον ἐπὶ ἀρ. 1170 τῆς 5 Μαρτ. 1830 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221.

107. Ἰωάννης Σάντου (Λιμένι) πρὸς Λυκ. Λογοθέτην, 16 Νοεμ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220. Βλ. καὶ Κ. Πεταλᾶς (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτην, 20 Νοεμ. 1829, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 561, ἀρ. 23.

γούμενη συνένωσή τους. Στο Μαραθονήσι ο διερμηνέας του ρωσικού στόλου Ίω. Παπαρρηγόπουλος συνάντησε τον Τζαννετάκη και έλαβε διαβεβαίωση της άφοσιώσεώς του στην Κυβέρνηση. Τα ίδια αισθήματα έσπευσαν να εκδηλώσουν με άναφορά τους και πολλοί καπεταναίοι της Δυτ. και Άνατ. Μάνης¹⁰⁸. Η ήσυχία όμως που φαινόταν να επανέρχεται στην πολυτάραχη αυτή έπαρχία άποδειχθηκε προσωρινή και άνειλικρινείς οί διαβεβαιώσεις των Μαυρομιχαλαίων¹⁰⁹ και άλλων καπεταναίων. Σε λίγο, και πριν άκόμη άρχίσουν να άποδίδουν τά μέτρα που ο Λυκ. Λογοθέτης έλαβε για την άποκατάσταση της τάξεως¹¹⁰, ή είδηση για την έπικείμενη έκλογή ήγεμόνα στο θρόνο της Έλλάδος θά δημιουργήση νέα κατάσταση πραγμάτων και θά ένθαρρύνη τους άντικυβερνητικούς Μανιάτες σε νέες παράμονες πράξεις.

108. Λυκ. Λογοθέτης (Μαραθονήσι) προς Κυβερνήτη, άρ. 301, 11 Δεκ. 1829, πρωτ., και συνημμένη γραπτή όμολογία άφοσιώσεως κατοίκων άπό τή Δυτ. και Άνατ. Μάνη, 8 Δεκ. 1829, άντ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 227. Βλ. και Ίω. Παπαρρηγόπουλος (Μαραθονήσι) προς Κυβερνήτη, 11 Δεκ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 228.

109. Στις άρχές Ίαν. 1830 ο Ίω. Μαυρομιχάλης χτύπησε σοβαρά τον δασμοτελώνη στο Λιμένι, γιατί τόλμησε να είναι προσεκτικός στα καθήκοντά του (Ι. Α. Άλαμάνης προς έπιστάτη δασμοτελωνείου Άλμυρου, 4 Ίαν. 1830, άντ., συνημμένο στο ύπ' άρ. 1621 της 8 Ίαν. 1830 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 229. Βλ. και Έπιτροπή Οίκονομίας προς Κυβερνήτη, άρ. 464, 28 Ίαν. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221). Στο Ναύπλιο ή Κυβέρνηση χαρακτήρισε τις ένέργειες του Κατσή ως «εσχάτης προδοσίας έργλήματα» (Κυβερνήτης προς Λυκ. Λογοθέτη, άρ. 691, 17 Φεβρ. 1830, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. φάκ. 231. Βλ. και Γραμμ. Έπικρατείας προς Λυκ. Λογοθέτη, άρ. 895, 12 Ίαν., πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220). Οί Μαυρομιχαλαίοι έδειξαν άπορία γι' αυτό το χαρακτηρισμό των πράξεών τους και άρνήθηκαν ότι στράφηκαν έναντίον του καθεστώτος (Λυκ. Λογοθέτης (Καλαμάτα) προς Ίωάννη, Κων/νο και Άναστάσιο Μαυρομιχάλη, άρ. 1009, 20 Φεβρ. 1830, άντ. Ίωάννης και Άναστάσιος Μαυρομιχάλης (Λιμένι) προς Λυκ. Λογοθέτη, 26 Φεβρ. 1830, άντ. Κων/νος Μαυρομιχάλης (Καλαμάτα) προς Λυκ. Λογοθέτη, 5 Μαρτ. 1830, άντ. : ΓΑΚ, Έκτ. Έπίτροποι, φάκ. 90). Ο Κυβερνήτης διέταξε να συλληφθ ή Κατσής, άν τολμούσε να παρανομήση και πάλι (προς Λυκ. Λογοθέτη, άρ. 872, 10 Μαρτ. 1830, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 233), και είδοποίησε την Έπιτροπή της Οίκονομίας (άρ. 840, 8 Μαρτ. 1830, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 233) να χρεώση στον Πετρόμπεη τά χρήματα που καταχράσθηκε ο Ίωάννης Μαυρομιχάλης. Για τους δισταγμούς του Λυκ. Λογοθέτη να συλλάβη με άπνευθείας ένέργεια τον Κατσή βλ. άναφορά του προς Κυβερνήτη, 7 Φεβρ. 1830, πρωτ., ιδ. : Άρχ. Καποδ., φάκ. 480, άρ. 5.

110. Λυκ. Λογοθέτης (Μαραθονήσι) προς Κυβερνήτη, 26 Νοεμ. και 15 Δεκ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 226 και 227. Βλ. και Δ. Β. Βαγιακάκου, «Δύο σχέδια άφορώντα εις την διοίκησιν της Μάνης κατά την Καποδιστριακήν περίοδον», *Δακωνικά Σπουδαί*, τόμ. Α' (1972), Σύμμεικτα, σσ. 481-484.

‘Εκλογή του Λεοπόλδου — Στάση στην Τσίμοβα

Με ένθουσιασμό πληροφορήθηκε ο Πετρόμπεης την έκλογή του πρίγκιπα Λεοπόλδου στο θρόνο τῆς Ἑλλάδος (πρωτόκολλο Λονδίνου 22/3 Φεβρ. 1830). Τὸ καποδιστριακὸ καθεστῶς εἶχε παραμερίσει τελείως τὴν οἰκογένειά του, ἐνῶ τώρα διάχυτη ἦταν ἡ ἐλπίδα ὅτι ὁ ἡγεμόνας θὰ συγκέντρωνε γύρο του αὐτοὺς ἀκριβῶς ποὺ ἡ πολιτικὴ τοῦ Κυβερνήτη εἶχε ὠθήσει στὴν ἀντιπολίτευση. ‘Ο Πετρόμπεης, πιστεύοντας ὅτι κάθε ἐνέργεια ἐναντίον τοῦ ‘Ιω. Καποδίστρια θὰ ἐξασφάλιζε τὴν εὐνοια τοῦ Λεοπόλδου¹¹¹, ἔστειλε ὁδηγίες στοὺς συγγενεῖς του στὸ Λιμένι νὰ ἐπιδιώξουν, σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς ἄλλους καπεταναίους, τὴ «γενικὴ σύμπνοια καὶ ἁρμονία» ὄλων τῶν Μανιατῶν γιὰ τὴ διεκδίκηση τῶν δικαιωμάτων τους¹¹². Φαίνεται ὅτι ἤθελε νὰ ἐμφανίσῃ ἀνύπαρκτη τὴν ἐξουσία τῆς Κυβερνήσεως στὴ Μάνη καὶ μόνο τοὺς Μαυρομιχαλαίους ἱκανοὺς νὰ διατηρήσουν τὴν τάξη στὴν ἐπαρχία αὐτή. Μὲ τὴν ἄφιξη τοῦ Λεοπόλδου οἱ τελευταῖοι θὰ ἔσπευδαν νὰ δηλώσουν τὴν ἀφοσίωσή τους καὶ θὰ ζητοῦσαν τὴν ἄδεια νὰ εἰρηνεύσουν αὐτοί, ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ ἡγεμόνα, τὴν ἐπαρχία. Ἔτσι θὰ ἐκβίαζαν τὴ χρησιμοποίησή τους καὶ θὰ ἀποκοτοῦσαν, μὲ τὴν ἐπιτυχία τους, τὴν ἀπαραίτητη δύναμη, γιὰ νὰ προχωρήσουν στὴ διεκδίκηση τῶν αἰτημάτων τους. Οἱ περιστάσεις φαίνονταν νὰ εὐνοοῦν τὰ σχέδια τῶν Μαυρομιχαλαίων. Μὲ τὸ θάνατο τοῦ στρατηγοῦ Διον. Μούρτζινου (12 Φεβρ. 1830) εἶχαν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸν ἱκανότερο ἐχθρὸ τους στὴ Δυτ. Μάνη, ὁ ὁποῖος εἶχε ὡς τότε ἀποτελεσεὶ τὸ σπουδαιότερο ἔρεισμα τῆς Κυβερνήσεως στὴν περιοχὴ καὶ πόλο ἔλξεως ἀρκετῶν καπεταναίων. Στὴν Ἀνατ. Μάνη ὁ Τζαν. Γρηγοράκης, βλέποντας ὅτι ἡ Κυβέρνηση Καποδίστρια κλονιζόταν, παραμέρισε τοὺς δισταγμοὺς του καὶ ἄρχισε νὰ συνεργάζεται συστηματικὰ μὲ τοὺς ἀντικυβερνητικούς¹¹³.

Οἱ ὑποπτες κινήσεις τῶν Μαυρομιχαλαίων στὴ Μάνη, παράλληλα μὲ τὴ δράση ἀντιπολιτευτικῶν παραγόντων στὴ Μεσσηνία, ἀνησύχησαν τὸν Κυβερνήτη, ποὺ ἀποφάσισε νὰ ἀναθέσῃ καὶ πάλι στὸν ‘Ιω. Γενοβέλη τὴ διοίκηση τῆς Κάτω Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας. ‘Ο τελευταῖος θὰ ἀντικαθι-

111. Χ ρ. Κ. Λ ο ὑ κ ο υ, «Ἡ περιοδεία τοῦ Ἀνδρέα Μεταξᾶ στὴν Πελοπόννησο (1830)», *Μνήμων* 2 (1972) 187 - 189. ‘Ο Πετρόμπεης ἦταν ἀνάμεσα στοὺς ἐπιφανεῖς Ἑλληνας ποὺ ἔσπευσαν μὲ ἐπιστολὲς νὰ διακηρύξουν τὴν ἀφοσίωσή τους στὸν Λεοπόλδο. Βλ. Ἐπιτομὲς 11/15.

112. Πετρόμπεης πρὸς συγγενεῖς του, [Μάρτιος 1830], ἀντ. (βλ. παράρτημα ἀρ. 17), ἐσφαλμένα συνημμένο στὸ : Π. Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Ἀναστάσιο Π. Μαυρομιχάλη (Λιμένι), 28 Ἰουλ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ παραπάνω ἐγγράφου βλ. Πέτρος Σεκούρης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 19 Ἀπρ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 237. Πρβλ. κατάθεση Π. Σεκούρη, 22 Δεκ. 1830, ἀντ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 91.

113. Χ ρ. Κ. Λ ο ὑ κ ο υ, ἐνθ’ ἄνωτ., σσ. 189 - 190.

στούσε τὸν Λυκ. Λογοθέτη, τοῦ ὁποῖου ἡ παρουσία ἦταν ἀπαραίτητη στὴ Σάμο μετὰ τὸν ἀποκλεισμό της ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἰω. Γενοβέλης φαίνεται ὅτι προτιμήθηκε, γιατί μόνο αὐτὸς εἶχε ἐπιτύχει παλαιότερα νὰ συνενώσει τοὺς πιστοὺς στὴν Κυβέρνηση Μανιάτες καὶ νὰ ματαιώσει ἔτσι τοὺς σκοποὺς ὀρισμένων καπεταναίων. Ἡ ἀπόφαση ὁμως τοῦ Ἰω. Καποδίστρια νὰ στείλῃ στὴ Μάνη ἀκριβῶς τὸν ὑπάλληλο ποὺ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι εἶχαν καταγγεῖλει ὡς φατριαστὴ καὶ μισητὸ στοῦ λαοῦ τοὺς ἔδωσε τὴν πρόφαση γιὰ νὰ ἀναλάβουν δράση. Μὲ ἀπειλὲς ὁ Πετρόμπεης ζήτησε ἀπὸ τὸν Γενοβέλη νὰ παραιτηθῆ καὶ δὲν δίστασε νὰ φωνάξῃ μέσα στὴ Γερουσία ὅτι σὲ ἀντίθετη περίπτωση ἦταν «*ἔτοιμος ν' ἀνοίξῃ τουφεκίον*». Ἐφθασε μάλιστα στοῦ σημείου νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβαση τῶν Ἀντιπρέσβειων τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας, γιὰ νὰ ἀκυρώσῃ τὸ διορισμὸ τοῦ Ἐκτ. Ἐπιτρόπου. Παράλληλα στὴν Τσίμοβα ὁ Ἰω. Μαυρομιχάλης, ἐπισείοντας τὸν κίνδυνο τῆς δεκάτης, κινητοποίησε (Ἄπρ. 1830) τοὺς Μανιάτες καὶ ἀπέσπασε τὴν πληρεξουσιότητα νὰ ὑπερασπιστῆ τὰ δικαιώματά τους. Μὲ λίγους ἄνδρες ἔφθασε στοῦ Μαυροβούνι τῆς Ἀνατ. Μάνης, συνάντησε τὸν Τζαννετάκη καὶ προσπάθησε νὰ συγκροτήσῃ γενικὴ συνέλευση ὅλων τῶν Μανιατῶν. Ὅμως, παρὰ τὶς προσπάθειές του, ἡ συνέλευση ἀπέτυχε. Λίγοι μόνο κάτοικοι παρασύρθηκαν ἀπὸ τὰ συνθήματά του καὶ μὲ ἀναφορά τους ζήτησαν τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Ἰω. Γενοβέλη ¹¹⁴.

Ὁ Ἰω. Καποδίστριας δὲν ὑποχώρησε στὶς ἀπειλὲς τῶν Μαυρομιχαλαίων. Οἱ διοικητικοὶ τοῦ ὑπάλληλοι τὸν πληροφοροῦσαν ὅτι μόνο λίγοι καπεταναῖοι καὶ οἱ ὄπαδοί τους δὲν ἤθελαν τὸν Ἰω. Γενοβέλη, ἐνῶ ὁ λαὸς ἐπικροτοῦσε τὴν ἐκλογὴ ἢ ἔμενε ἀπαθής ¹¹⁵. Ἐγνώριζε πάντως πόσο κρίσιμη ἦταν ἡ κατάσταση στὴ Μάνη καὶ ἤθελε νὰ μεταβῆ ὁ ἴδιος ἐκεῖ, γιὰ νὰ διατάξῃ τὰ κατάλληλα μέτρα ¹¹⁶. Πολλὰ ὁμως προβλήματα τὸν κρατοῦσαν στοῦ Ναύπλιο. Ἐπρεπε νὰ ματαιώσει τὶς ἐνέργειες τῶν ἀντιπολιτευομένων, οἱ ὅποιοι, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Λεοπόλδου, εἶχαν ἀνακτήσει τὸ θάρρος τους καὶ ἦταν προκλητικοί, καὶ κυρίως νὰ ἀγωνιστῆ γιὰ τὴ βελτί-

114. Αὐτόθι. Γιὰ τὶς ἀπειλὲς τοῦ Πετρόμπεη ἐναντίον τοῦ Ἰω. Γενοβέλη καὶ γιὰ τὴ δῆλωσή του στὴ Γερουσία βλ. Ἰω. Γενατᾶς (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 18 Ἄπρ. 1830, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 532, ἀρ. 42. Τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Πετρόμπεη πρὸς τοὺς Ἀντιπρέσβεις τῶν Συμμ. Δυνάμεων (24 Ἄπρ. / 6 Μαΐου 1830) βλ. εἰς : Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, Τμῆμα Χειρογράφων, Ἀρχεῖον Α', ἀρ. 6993. Βλ. καὶ Ἐπιτομὲς 11/15 - 11/15β. Βλ. ἐπίσης καὶ σημ. 186.

115. Γεώργιος Οἰκονόμου [ἀντιπρόσωπος στὴν Ἀνατ. Μάνη τοῦ Ἰω. Γενοβέλη] (Μαραθονήσι) πρὸς Ἰω. Γενοβέλη, ἀρ. 749, 15 Ἄπρ. 1830, ἀντ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 128.

116. Κυβερνήτης (Ναύπλιο) πρὸς Ν. Σπηλιάδη, 20 Ἄπρ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 237.

ωση τῶν ὄρων τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 3 Φεβρ.¹¹⁷. Εἶχε, ἐξάλλου, ἐμπιστοσύνη στὸν Ἰω. Γενοβέλη, ποῦ ἦταν ἴσως ὁ μόνος κατάλληλος, γιὰ νὰ ἀποκαλύψη ἂν πράγματι κάποια «μεγάλη ἀρχή» ἢ «ξένος δάκτυλος» ὑποκινούσε τοὺς Μανιάτες. Γιὰ τὸν ὑπερβολικὰ εἰαίσθητο στις κινήσεις τῶν Ἄγγλων Κυβερνήτη οἱ ἐπαφές στὸ Ναύπλιο τοῦ Πετρόμπεη μὲ τὸν R. Church ἢ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ λεγομένου «ἀγγλικῶ» κόμματος ἦταν, τὸ λιγότερο, ἀνησυχητικές¹¹⁸. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ δυσκολίες ποῦ θὰ ἀντιμετώπιζε ὁ Ἰω. Γενοβέλης φαίνονταν μεγάλες, ὁ Ἰω. Καποδίστριας φρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ τὸ κύρος τοῦ Δ/τῆ του μὲ τὴν ἔγκαιρη ἀποστολὴ ρωσικῶν πλοίων στὰ παράλια τῆς Μάνης.

Πρῶτος ἦλθε ὁ Ρῶσος ναύαρχος P. Ricord στὸ Μαραθονήσι. Συνάντησε τὸν Τζαννετάκη καὶ ἄλλους καπεταναίους, τοὺς ὁποίους προσπάθησε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους. Τοὺς ὑπενθύμισε, ὅπως εἶχε ζητήσει ὁ Κυβερνήτης, ὅτι οἱ Συμμ. Δυνάμεις ἐξακολουθοῦσαν καὶ μετὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Λεοπόλδου νὰ ἀναγνωρίζουν τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καὶ ἦταν ἀποφασισμένες νὰ τὴν ὑποστηρίξουν, ἂν χρειαστῆ, μὲ τις ναυτικὲς τοὺς δυνάμεις. Τὰ ἴδια ἐπανελάβε καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ ρωσικοῦ πλοίου «Ἀλέξανδρος Νιέφσκη» ποῦ ἔφθασε λίγο μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ricord¹¹⁹. Ὁ Τζαννετάκης Γρηγοράκης καὶ ὁ Πιέρρος Μαγγιόρος Γρηγοράκης ὑποσχέθηκαν ἀφοσίωση στὴν Κυβέρνηση. Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, ἀντίθετα, ἂν καὶ φοβήθηκαν στὴν ἀρχή, ἀνέκτησαν τὴν προηγούμενη ὁρμὴ τους, ἀμέσως μόλις ἔφυγαν τὰ ρωσικὰ πλοῖα. Γιὰ νὰ ἐνθαρρύνουν μάλιστα τοὺς ὁπαδοὺς τῶν διακήρυξαν ὅτι οἱ Ρῶσοι ἀναχώρησαν, γιὰ τὸν ἀθῶσαν καὶ ἔκριναν δίκαια τὰ αἰτήματά τους¹²⁰. Πιὸ ἐπικίνδυνες ἦταν οἱ διαδόσεις ποῦ ὁ Ἰω. Μαυρομιχάλης ἔθεσε σὲ κυκλοφορία : ὅτι ὁ ἡγεμόνας θὰ ἀμνηστεύσῃ ὅλα τὰ ἀδικήματα ποῦ θὰπραχθοῦν ὡς τὸν ἐρχομὸ του¹²¹. Παράλληλα ἔφθασε στὴ Μάνη ὁ νεώτερος γιὸς τοῦ Πετρόμπεη Δημήτριος. Μόλις εἶχε ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ διαβεβαίωσε τοὺς Μανιάτες ὅτι ὁ Λεοπόλδος θὰ ἐρχόταν στὴν Ἑλλάδα ὡς τὸ Σεπτέμβριο¹²². Γενικὰ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι φαίνεται ὅτι προσπαθοῦσαν νὰ πείσουν τοὺς συμπολίτες τους ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον Κυβέρνηση καὶ ἐπομένως δὲν εἶχαν καμιὰ ἰσχὺ τὰ διοικητικὰ τῆς ὄργανα· ὅτι μόνον μ' αὐτοὺς ἐπικεφαλῆς θὰ μπορούσαν νὰ διεκδικήσουν τὰ δικαιώματά τους ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα, τὴ μόνη πιά πηγὴ ἐξουσίας.

117. Χρ. Κ. Λούκου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 192 - 193.

118. Γεώργιος (Βαθῦ) πρὸς Ἰάκ. Κορνῆλιο, 4 Μαΐου 1830, ἀντ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 90.

119. Χρ. Κ. Λούκου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 191, κυρίως σημ. 15.

120. Ἰω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 37, 12 Μαΐου 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 239.

121. Χρ. Κ. Λούκου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 191 - 192.

122. Μιχ. Πικουλάκης (Τσίμοβα) πρὸς Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχάλη, 13 Μαΐου 1830, «Ἐκθεσις χρονολογική», ἀρ. ἐγγρ. 34 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 222.

Ἡ αὐξανόμενη ἀνησυχία τοῦ Κυβερνήτη γιὰ τὰ ὅσα συνέβαιναν στὴ Μάνη φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπόφασή του νὰ στείλῃ ἐκεῖ τὸν ἀδελφὸ του Αὐγουστίνου¹²³. Στὸ Μαραθονήσι ὁ Αὐγουστίνος ἀνέλυσε στὸν Ἰω. Γενοβέλη τὸ σχέδιο ποὺ τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο ἔκρινε κατάλληλο γιὰ τὴν εἰρήνευση τῆς περιοχῆς : προβλεπόταν ἡ συγκρότηση ἐπαρχιακοῦ συμβουλίου γιὰ ὅλη τὴ Μάνη μὲ πέντε ἢ ἕξι μέλη, τὰ ὁποῖα θὰ πρότειναν οἱ τρεῖς μεγάλες οἰκογένειες τοῦ Μαυρομιχάλη, τοῦ Μούρτζινου καὶ τοῦ Τζαννετάκη. Ὁ Ἰω. Γενοβέλης δὲν συμφώνησε. Θεώρησε ἀνεφάρμοστο τὸ σχέδιο καὶ πρότεινε τὴν ἀπομάκρυνση ὄλων τῶν Μαυρομιχαιῶν ἀπὸ τὴ Μάνη. Συγχρόνως προσπάθησε νὰ παρουσιάσῃ τὴ δύναμη τῶν τελευταίων μικρότερη ἀπ' ὅση διαδιδόταν καὶ τοὺς Μανιάτες ἀπρόθυμους νὰ ἀνεχθοῦν περισσότερο τὴν τυραννία τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν¹²⁴. Εἶναι φανερὸ ὅτι ἀγωνιζόταν νὰ ἐμποδίσῃ τὴ χρησιμοποίησι τῶν Μαυρομιχαιῶν στὴ διοίκησι τῆς Μάνης, γιατί φοβόταν ὅτι ἡ ὑποχώρησι αὐτῆ τῆς Κυβερνήσεως θὰ ἐνίσχυε τοὺς καπεταναίους καὶ θὰ ἀποθάρρυνε τοὺς ἀπλοὺς Μανιάτες. Μὲ ἐπιμονὴ ἐπίσης ὑποστήριξε ὅτι οἱ συγγενεῖς τοῦ Πετρόμπεη κινούνταν ἀπὸ «ξένο δάκτυλο» καὶ ἴσ' ἀν' ἀπόδειξι ἀνέφερε τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Ἰταλὸς ἔμπορος Μοντελάτιτζης, ποὺ ἦταν ἐγκατεστημένος στὴν Καλαμάτα καὶ εἶχε ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ Ἑπτανησίους, δάνεισε χρήματα καὶ σιτηρὰ στοὺς Μαυρομιχαιῶς Κατσάκο, Κων/νο καὶ Ἀναστάσιο. Τὸ σχέδιο σκόνταψε καὶ στὴν ἄρνησι τοῦ Τζαννετάκη νὰ δεχθῆ ἐνιαῖο συμβούλιο καὶ γιὰ τὰ δυὸ τμήματα τῆς Μάνης¹²⁵. Σὲ λίγο ὁ Αὐγουστίνος ἀναχωροῦσε ἄπρακτος, ἐνῶ δυὸ χιλιάδες περίπου Μανιάτες ξεχύνονταν (τέλη Μαΐου - ἀρχὲς Ἰουνίου 1830) στὶς πεδιάδες τοῦ Ἑλους καὶ τῆς Μονεμβασίας γιὰ νὰ ἀρπάξουν τὰ γεννήματα, ἐθνικὰ ἢ τῶν ιδιωτῶν. Ἄν καὶ δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ οἱ φτωχοὶ κάτοικοι τῆς Μάνης λεηλατοῦσαν τὶς γειτονικὲς ἐπαρχίες, τὰ συνθήματα ποὺ ἐπικράτησαν ἐνίσχυναν τὴ γνώμη τοῦ Ἰω. Γενοβέλη ὅτι ἡ εἰσβολὴ ἦταν κατευθυνόμενη. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἔλεγαν ὅτι ὁ τόπος τοὺς ἀνῆκε, γιατί τὸν ἔβαψαν μὲ τὸ αἷμα τους· ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ Κυβέρνησι δὲν τοὺς μοίραζε κτήματα, εἶχαν κάθε δι-

123. Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Γενοβέλη, 26 Μαΐου 1830, σχ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 408, ἀρ. 12.

124. Ἰω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 28 Μαΐου 1830, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 59. Βλ. καὶ Ἰω. Γενοβέλης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 29 Μαΐου 1830, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 408, ἀρ. 5.

125. Αὐτόθι. Ἀπὸ καιρὸ ὁ Ἰω. Καποδίστριας παρακολουθοῦσε μὲ προσοχὴ τὶς κινήσεις Ἑπτανησίων ἐμπόρων στὴν Πελοπόννησο (βλ. Γ. Ψύλλου, Ἀπομνημονεύματα, σσ. 178-179). Δὲν δίστασε λοιπὸν νὰ πιστέψῃ τὴν ἄποψη τοῦ Ἰω. Γενοβέλη γιὰ τὸν Μοντελάτιτζη. Βλ. Κυβερνήτης (Ναύπλιο) πρὸς στρατηγὸ Schneider, 9 Ἰουν. 1830 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ', σ. 42.

καίωμα στήν ἀρπαγή. Ἀποκαλοῦσαν τὸν Ἰω. Μαυρομιχάλη «βασιλιά» τους καὶ δικαιολογοῦνταν ὅτι μὲ τὴν ἄδειά του κρατοῦσαν τοὺς καρπούς ὡς ἀντάλλαγμα γιὰ τὶς στρατιωτικὲς τοὺς ὑπηρεσίες ¹²⁶.

Στὴν ἀποχώρηση τῶν Μανιατῶν ἀπὸ τὶς πεδιάδες τοῦ Ἑλous καὶ τῆς Μονεμβασίας συνέβαλε ἀποφασιστικὰ ἡ δράση τοῦ Νικήτα Σταματελόπουλου, ποὺ ὡς Γενικὸς Ἀρχηγὸς τῆς Πολιτικῆς Φρουρᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐφθασε στὴ Λακωνία ¹²⁷, κυρίως ὁμως ἡ εἶδηση ὅτι ὁ Λεοπόλδος παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τὸν Ἰω. Καποδίστρια ἠοροβήθηκαν, ἰδιαίτερα ὅσοι εἶχαν σπεύσει νὰ ἐκδηλώσουν τὰ ἀντικυβερνητικὰ τοὺς αἰσθήματα ¹²⁸. Ὁ Πετρόμπεης ἦταν ἀνάμεσα στοὺς περισσότερο αἰσιόδοξους, ποὺ ἐλπιζαν ὅτι σὲ λίγους μῆνες οἱ Συμμ. Δυνάμεις θὰ προέβαιναν στήν ἐκλογή νέου ἡγεμόνα ¹²⁹. Ὡς τότε ὁμως ἔπρεπε καὶ πάλι νὰ ὑποκριθῆ τὸν νομιμόφρονα, γιὰ νὰ προστατευθῆ ἢ καὶ νὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὰ νέα μέτρα ποὺ ἡ Κυβέρνηση, ἐνισχυμένη ὕστερα ἀπὸ τὴν παραίτηση τοῦ Λεοπόλδου, ἐτοιμαζόταν νὰ λάβῃ γιὰ τὴν εἰρήνευση τῆς Μάνης. Ἐπειδὴ οἱ κατηγορίες τῶν Μαυρομιχαλαίων καὶ τῶν ὀπαδῶν τοὺς ἐναντίον τοῦ Ἰω. Γενοβέλη εἶχαν φθάσει ὡς τὸν στρατηγὸ Schneider, ἀρχηγὸ τοῦ γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στὸ Μοριά, ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἀποφάσισε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του καὶ τὸ τελευταῖο πρόσχημα γιὰ τὶς ἀντικυβερνητικὲς τοὺς ἐνέργειες. Ἀφοῦ ἀνέπτυξε στὸ Γάλλο στρατηγὸ τὰ πραγματικὰ κίνητρα τῶν Μαυρομιχαλαίων καὶ τῶν ὑποκινητῶν τοὺς ¹³⁰, ἀνακάλεσε τὸν Ἰω. Γενοβέλη. Διόρισε ἔπειτα τὸν Ἄνδρ. Μεταξᾶ Ἐκτακτὸ Ἐπίτροπο τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν διέταξε νὰ ἀρχίσῃ τὴν περιοδεία του ἀπὸ τὴ Λακωνία, ὅπου ἡ τάξη εἶχε διασαλευτῆ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη περιοχὴ τῆς χερσονήσου. Ὁ Ἐκτ. Ἐπίτροπος ἔλαβε ὀδηγίες νὰ ἀποστείλῃ στὸ Ναύπλιο τὸν Ἰω. Μαυρομιχάλη καὶ τοὺς ἐπικίνδυνους συγγενεῖς του, καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴ διοικητικὴ ὀργάνωση τῆς Μάνης σὲ στέρεις βάσεις ¹³¹.

Ἄποστολὴ τοῦ Ἄνδρ. Μεταξᾶ στὴ Μάνη

Μὲ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Ἰω. Γενοβέλη ὁ Πετρόμπεης ἐσφαλμένα νόμισε ὅτι θὰ ἄλλαξε καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως. Ἐφθασε μάλιστα

126. Χρ. Κ. Λούκου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 192.

127. Αὐτόθι.

128. Αὐτόθι, σ. 193.

129. Βλ. παράρτημα ἀρ. 18.

130. Κυβερνήτης πρὸς Schneider, 9 Ἰουν. 1830 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ', σσ. 40 - 43. Ὁ Κων. Μαυρομιχάλης εἶχε γράψῃ ἐπιστολὴ στὸν Schneider. Βλ. Κ. Ράμφος (Μεθώνη) πρὸς Κυβερνήτη, 11 Ἰουν. 1830, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 228.

131. Χρ. Κ. Λούκου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 194 - 196.

νά πιστέψη ότι ο Ἴανδρ. Μεταξᾶς θὰ χρησιμοποιοῦσε τοὺς Μαυρομιχαλαίους στὴ διοίκηση τῆς Μάνης¹³². Ἄμεσως ἔστειλε νέες ὁδηγίες στοὺς συγγενεῖς του στὸ Λιμένι τονίζοντας τὴν ἀνάγκη συνεργασίας μὲ τὸν Ἴεκτ. Ἐπίτροπο Πελοποννήσου, ἀλλὰ μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ κατοχυρώσουν τὰ συμφέροντα τῆς οἰκογένειάς τους. Ὁ Κων/νος καὶ ὁ Κατσαῆκος, παρερμηνεύοντας τὶς ὁδηγίες, ἔσπευσαν νὰ συναντήσουν τὸν Ἴανδρ. Μεταξᾶ στὸ Μαραθονήσι καὶ δέχθηκαν πρόθυμα νὰ μεταβοῦν μὲ συνοδεία στὸ Ναύπλιο¹³³. Ὁ πρωταίτιος ὅμως τῶν ταραχῶν Ἰω. Μαυρομιχάλης δὲν ἐμφανιζόταν, ἀλλὰ μὲ τὶς ἐπεμβάσεις του ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν Χρηστέα στίς διενέξεις τῶν διαφόρων φατριῶν στὴ Δυτ. Μάνη δημιουργοῦσε κινδύνους γενικότερης συγκρούσεως. Ὁ Ἴανδρ. Μεταξᾶς ἔστειλε (ἀρχὲς Αὐγούστου) κυβερνητικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ τὸν συλλάβουν, αὐτὸς ὅμως σώθηκε μὲ τὴν ἔνοπλη ἐπέμβαση τοῦ Ἀναστασίου Μαυρομιχάλη. Ὁ Ἴεκτ. Ἐπίτροπος τότε εἰσηγήθηκε στὸν Κυβερνήτη σειρὰ ὀλόκληρη μέτρων γιὰ τὴν τιμωρία τῶν Μαυρομιχαλαίων. Συγχρόνως ζήτησε νὰ περιοριστοῦν καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς τελευταίους βρίσκονταν στὸ Ναύπλιο, γιατί δὲν ἦταν ἀμέτοχοι στίς ἐνέργειες τῶν συγγενῶν τους¹³⁴. Πράγματι ὁ Πετρόμπεης, ποὺ τόσο παράλογες ἐλπίδες εἶχε στηρίζει στὸν Ἴανδρ. Μεταξᾶ, εἶχε δεῖ μὲ ἀγωνία ὄχι μόνον νὰ ἀποκλειωνται οἱ συγγενεῖς του ἀπὸ τὴ διοίκηση τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους, ἀλλὰ καὶ νὰ στέλνονται μὲ συνοδεία ἐνόπλων στὴν πρωτεύουσα. Ἀποφασισμένος νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἐπιρροή τῆς οἰκογένειάς του στὴ Μάνη, εἶχε παραγγεῖλει στὸ γιό του Ἀναστάσιο νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Ἰω. Μαυρομιχάλη στὸ Ναύπλιο¹³⁵.

Στὸν Κυβερνήτη δινόταν ἡ εὐκαιρία νὰ συντρίψῃ τοὺς Μαυρομιχαλαίους. Ἀπέφυγε ὅμως καὶ πάλι δυναμικὴ λύση καὶ ἀπέρριψε τὶς προτάσεις τοῦ Ἴανδρ. Μεταξᾶ. Στὸ μεταξὺ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ποὺ βρίσκονταν στὸ Ναύπλιο ἔσπευσαν νὰ προλάβουν αὐστηρότερα μέτρα ἐναντίον τους καὶ πρότειναν τὴ μεσολάβησή τους γιὰ νὰ πεισθῇ ὁ Ἰω. Μαυρομιχάλης νὰ ἔλθῃ

132. Βλ. β' κατάθεση τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, 4 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 94.

133. Χρ. Κ. Λούκου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 204.

134. Αὐτόθι, σσ. 207 - 215.

135. Βλ. τὶς ἐξῆς τέσσερις ἐπιστολὲς τοῦ Πετρόμπεη : 1) πρὸς Κων/νο καὶ Ἀναστάσιο Μαυρομιχάλη, 26 Ἰουλ. 1830, πρωτ.· 2) πρὸς Ἀναστάσιο Μαυρομιχάλη, 28 Ἰουλ. 1830, πρωτ.· 3) πρὸς Ἰω. Μαυρομιχάλη κ. ἄ., 28 Ἰουλ. 1830, πρωτ.· 4) πρὸς Ἀναστάσιο, [Ἰούλιος 1830] (βλ. παράρτημα ἀρ. 18). Καὶ τὰ τέσσερα ἔγγραφα βρίσκονται στὰ ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220. Οἱ παραπάνω ἐπιστολὲς πιάστηκαν ἀπὸ τὶς κυβερνητικὲς δυνάμεις πρὶν φθάσουν στὸν προορισμό τους. Ὡστόσο φαίνεται πιθανὸ ὅτι οἱ ἐντολὲς τοῦ Πετρόμπεη ἐγίναν γνωστὲς στὸν Ἀναστάσιο ἀπὸ ἄλλη ὁδὸ καὶ προκάλεσαν τὴν ἐπέμβασή του. Βλ. καὶ Χρ. Κ. Λούκου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 213 - 214.

στήν πρωτεύουσα. ‘Ο ‘Ιω. Καποδίστριας δέχθηκε. Στη Μάνη στάλθηκε ό ‘Ιω. Μελάς ώς άντιπρόσωπος τής Κυβερνήσεως και ό Γεώργιος Μαυρομιχάλης, πού θά ένεργούσε ώς μεσολαβητής. Στις 15 Αύγ. 1830 έφθασαν με πλοίο στο Λιμένι. ‘Ο ‘Ιω. Μαυρομιχάλης, άφοϋ πληροφορήθηκε τις νέες έντολές του Πετρόμπεη, ύπάκουσε στη διαταγή του Κυβερνήτη και άναχώρησε μαζί με τον άνιψιό του Γεώργιο για την πρωτεύουσα. Στη Μάνη έμεινε ό ‘Ιω. Μελάς για να εξετάσει πώς είχάν τα πράγματα και να ένημερώσει σχετικά την Κυβέρνηση ¹³⁶.

‘Όταν ό Κυβερνήτης δέχθηκε τή μεσολάβηση των Μαυρομιχαλαίων για να επιτύχει και τον έρχομό του Κατσή στο Ναύπλιο, φαίνεται ότι δέν δεσμεύθηκε με ύποσχέσεις. ‘Απλώς τόνισε ότι με την ένέργειά τους αυτή απέφευγαν τις όδυνηρές συνέπειες από τα αύστηρά μέτρα πού σε άντίθετη περίπτωση έπρεπε να διατάξει. ‘Ηταν έπομένως άδικαιολόγητη ή προσδοκία του Πετρόμπεη ότι τώρα « θά γούριζε δεξιά ή είμαρομένη» ¹³⁷. ‘Ο Κυβερνήτης, άντίθετα, πίστευε ότι οί ένέργειες των Μαυρομιχαλαίων ύπηρεζάν μέρος ένός γενικότερου σχεδίου τής ‘Αντιπολιτεύσεως για την άνατροπή του¹³⁸. Γι’αυτό δέν δέχθηκε τις προτάσεις του ‘Ιω. Μελά, πού είδε με συμπάθεια τους Μαυρομιχαλαίους και είσηγήθηκε τή χρησιμοποίηση του μπεζαντέ Γεωργίου για την ειρήνευση τής Μάνης, αλλά προτίμησε να υίοθετήσει, στα περισσότερα τουλάχιστον σημεΐα, τó διοικητικό σύστημα πού πρότεινε ό ‘Ανδρ. Μεταξάς. Συγχρόνως άπομάκρυνε από την ‘Ανατ. Μάνη τον Τζαννετάκη, τον όποιο διόρισε μέλος τής Γερουσίας, και επικύρωσε την άπόφαση του ‘Ανδρ. Μεταξά να όρίσει ώς Δ/τή όλης τής Σπάρτης (Μάνης) τον ‘Ιάκ. Κορνήλιο ¹³⁹.

Οί προσδοκίες των Μαυρομιχαλαίων διαψεύστηκαν άπότομα, όταν ή Κυβέρνηση δέχθηκε την παραπομπή σε δίκη του ‘Ιω. Μαυρομιχάλη, Στράτη Χρηστέα και των συνεργατών τους ‘Αναστ. Μαυρομιχάλη, Δημ. Χρηστέα κ.ά. με την κατηγορία ότι ύπηρεζάν ύπεύθυνοι για φόνους και ληστεΐες πού συνέβησαν στη Μάνη κυρίως τον ‘Ιούλιο - Αύγουστο 1830 ¹⁴⁰. ‘Ο ‘Ιω. Μαυρομιχάλης άρνήθηκε να παρουσιαστή, χωρίς διαταγή του Κυβερνήτη, στο

136. Αύτόθι, σσ. 217 - 218, 220 - 221.

137. Αύτόθι, σσ. 217 σημ. 100, 221 σημ. 109.

138. Αύτόθι, σσ. 215 - 216, 237.

139. Αύτόθι, σσ. 218 - 219, 221 - 222, 224 - 225. Τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις πού είσηγήθηκε ό ‘Ανδρ. Μεταξάς για τή Μάνη βλ. αύτόθι, σσ. 204 - 207.

140. Για τα γεγονότα του ‘Ιουλίου - Αύγούστου 1830 βλ. αύτόθι, σσ. 207 - 211. ‘Ως κατηγοροι κατά του ‘Ιω. Μαυρομιχάλη κ. ά. έμφανίστηκαν στο Ναύπλιο οί πληρεξούσιοι των έπαρχιών Μηλεάς και Ζυγού τής Δυτ. Μάνης Π. Σεκούρης, ‘Ιω. Γιαννουλάς και Εύστρ. ‘Ιατρού. Στην άρχή ό Κυβερνήτης σκέφθηκε να παραπέμψη τή διαφορά στο άναμενόμενο να συσταθή δικαστήριο τής Μά-

Πρωτόκλητο Δικαστήριο τῶν Δυτ. Σποράδων, πού τελικά ἀνέλαβε τὴν ὑπόθεση, καὶ προσπάθησε νὰ ρίξει τὴν εὐθύνη γιὰ τὰ γεγονότα στοὺς κατηγοροῦς του¹⁴¹. Ὁ Κυβερνήτης δὲν ἦταν διατεθειμένος νὰ ἐπέμβῃ στὸ ἔργο τῆς Δικαιοσύνης¹⁴² καὶ μὲ ἐντολὴ του ἀνάγκασε τὸν Ἰω. Μαυρομιχάλη νὰ μεταβῇ στὶς Σπέτσες, ὅπου ἦταν ἡ ἔδρα τοῦ Πρωτοκλήτου, γιὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὶς ἐναντίον του κατηγορίες¹⁴³. Παράλληλα ὁ Πιερράκος ἀγωνιζόταν νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ νὰ εἰσαγάγῃ σὲ δίκη τὸν Γεώργιο Μαυρομιχάλη καὶ τὸν Κατσακό μὲ τὴν κατηγορία ὅτι προμελέτησαν τὴ δολοφονία του¹⁴⁴. Ὁ δρίζοντας γινόταν καὶ πάλι ζοφερός γιὰ τοὺς Μαυρομιχαλαίους. Συγχρόνως ἡ ἔλλειψη χρημάτων τοὺς πιάζε φοβερά, ἐνῶ τὸ χρέος τους τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πλησίαζε τὶς 14.000 τάλληρα¹⁴⁵. Ἔτσι τὰ 1.000 τάλληρα πού ὁ Κυβερνήτης διέταξε νὰ δώσουν στὸν Κων/νο

νης (πρὸς Ἐπιτρ. Οἰκονομίας, ἀρ. 2312, 12 Σεπτ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 251). Ὑστερα ἀλλάξε γνώμη καὶ ἀνέθεσε τὴν ὑπόθεση στὸ Πρωτ. Δ/ριο Δυτ. Σποράδων (δ/μα ἀρ. 175, 18 Σεπτ. 1830, ἀντ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 80). Στὶς 22 Ὀκτ. 1830 ὁ Π. Σεκούρης, μὲ ὑπόδειξη τῆς Γραμματείας Δικαιοσύνης, πέρασε στὶς Σπέτσες καὶ ἐγκάλεσε στὸ ἐκεῖ δικαστήριο τὸν Ἰω. Μαυρομιχάλη κ.ἄ. Βλ. Π. Σεκούρης πρὸς Πρωτ. Δ/ριο Δυτ. Σποράδων, 22 Ὀκτ. 1830, ἀντ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 84.

141. Ἰω. Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Πρόεδρο Πρωτ. Δ/ρίου Δυτ. Σποράδων, 26 Ὀκτ. 1830, ἀντ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 105. Βλ. καὶ Ἰω. Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 7 Δεκ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 88, ὅπου καὶ συνημμένο ἔγγραφο τοῦ Ἰω. Μαυρομιχάλη (5 Δεκ. 1830, ἀντ.), μὲ τὸ ὁποῖο τόνιζε ὅτι τὸ παραπάνω δικαστήριο τῶν Δυτ. Σποράδων ἦταν ἀναρμόδιο νὰ τὸν δικάσῃ καὶ ὅτι ἐπρεπε, ὡς Μανιάτης, νὰ δικαστῆ στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του. Τὴν ἴδια δικαιολογία ἐπικαλέστηκε καὶ ὁ Ἀναστάσιος Μαυρομιχάλης (πρὸς Πρωτ. Δ/ριο Ὑδρας καὶ Σπετσῶν, 4 Ἰαν. 1831, ἀντ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 92).

142. Βλ. Κυβερνήτης πρὸς Ἰάκ. Κορνῆλιο, 6 Ὀκτ. 1830, πρωτ. : ΑἰΕΕ, ἀρ. 2290. Βλ. καὶ σημείωση τῆς Γραμμ. Δικαιοσύνης στὸ νότο τοῦ ἐγγράφου : Ἰω. Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 7 Δεκ. 1830, πρωτ. : Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 88.

143. Ἰω. Μαυρομιχάλης (Σπέτσες) πρὸς Κυβερνήτη, 18 Δεκ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220. Ἐνδιαφέρουσες εἶναι οἱ καταθέσεις τοῦ Π. Σεκούρη, κατηγοροῦ, καὶ τοῦ Ἰω. Μαυρομιχάλη, κατηγορουμένου. Βλ. τὶς καταθέσεις αὐτῶν συνημμένες στὸ : Π. Σεκούρης (Σπέτσες) πρὸς «ἐξεταστικὸ δικαστῆ» Πρωτ. Δ/ρίου Ὑδρας καὶ Σπετσῶν, 24 Δεκ. 1830, ἀντ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 91.

144. Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Γραμμ. Δ/σύνης, 4 Δεκ. 1830, πρωτ., καὶ συνημμένο τῆς 28 Ὀκτ. 1830 : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 88.

145. Κων/νος καὶ Γεώργιος Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 16 Ὀκτ. 1830, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 159, ἀρ. 9.

Μαυρομιχάλη «ὡς δῶρον ἀντὶ σπάθης»¹⁴⁶ ξοδεύτηκαν γρήγορα. Σὲ λίγο ἄρχισαν νέες αἰτήσεις γιὰ περίθαλψη¹⁴⁷. Περισσότερο ὅμως καὶ ἀπὸ τὴ φτώχεια ἢ τὸ διασυρμὸ στὰ δικαστήρια, ἡ περήφανη οἰκογένεια τοῦ Πετρόμπεη δὲν ἀνεχόταν τὴν ταπεινώσή της μέσα στὴ Μάνη, ἐκεῖ ὅπου εἶχε συνηθίσει νὰ ἐξουσιάζη.

Στάση στὸ Λιμένι. Φυγὴ καὶ σύλληψη τοῦ Πετρόμπεη

Ὁ νέος Δ/τῆς τῆς Σπάρτης Ίάκ. Κορνῆλιος χρησιμοποίησε τὴν πειθῶ ἀλλὰ καὶ τὴ βία γιὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξη στὴ Μάνη. Νόμιζε ὅτι σ’ ἓνα «βάρβαρο» λαό, ὅπως οἱ Μανιάτες, ἡ αὐστηρότητα καὶ ὄχι ἡ ἠθικὴ δύναμη φέρνει ἀποτελέσματα¹⁴⁸. Συνεχῶς ζητοῦσε νὰ τοῦ σταλοῦν κανόνια, γιὰ νὰ τρομάξῃ τοὺς Μανιάτες καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ νὰ ἀσφαλίζονται στοὺς ὄχυρους πύργους τῶν¹⁴⁹. Συνέλαβε τὸν ληστὴ Β. Ν. Ξηροβάσιλα καί, ἐπειδὴ δραπετεύσε, γιὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ νὰ παραδοθῆ, ἔκαψε τὸ σπίτι του, δήμευσε τὴν περιουσία του καὶ φυλάκισε τὸν πατέρα του¹⁵⁰. Στὸν Κυβερνήτη πρότεινε νὰ ληφθοῦν ἔκτακτα μέτρα στὴ Μάνη, ὥστε νὰ τιμωροῦνται ἐπὶ τόπου τὰ ἀδικήματα¹⁵¹. Θεωροῦσε, ἐπίσης, ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν εἰρήνευση τῆς ἐπαρχίας τὴν ἀπομάκρυνση τῶν ἰσχυρῶν οἰκογενειῶν. Ἐπίμονος ἦταν στὴν προτροπὴ του νὰ τιμωρηθοῦν οἱ ὑπόδικοι Μαυρομιχαλαί, γιατί μόνο τότε θὰ ἠσύχαζαν οἱ ὄπαδοί τους καὶ θὰ ἐνθαρρύνονταν οἱ «καλοὶ» πολῖτες¹⁵². Ὁ Κυβερνήτης ἀρνήθηκε νὰ στείλῃ κανόνια στὸν Ίάκ. Κορνῆλιο καὶ δὲν ἐνέκρινε τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου ἀκόμα καὶ στὴν περίπτωσι ληστῶν. Ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀνέφερε, «δὲν εἶναι

146. Κυβερνήτης πρὸς Ἐπιτρ. Οἰκονομίας, ἀρ. 1691, 16 Ὀκτ. 1830, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 254. Κατὰ τὴν πληροφορία τοῦ [Ίω. Φιλήμονα] (Ἐπιστολὴ τοῦ κυρίου Α. Θ. Δημητρίου πρὸς τὸν εἰς Τριέστιον Κύριον * * *, Ἐκ Πετσῶν, 15/27 Ὀκτωβρίου 1831, σ. 17) ὁ Κων/νος Μαυρομιχάλης ὀνομάσθηκε ὑπασπιστὴς τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ ἤθελε τὴν ἀρχηγία τοῦ Τυπικοῦ «μ’ ὄλην τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀγνοίαν του εἰς τὴν τακτικὴν».

147. Κων. Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 5 καὶ 28 Νοεμ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 255 καὶ 256.

148. Ίάκ. Κορνῆλιος (Κοτρώνι) πρὸς Κυβερνήτη, 3 Νοεμ. 1830, πρωτ.: ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220.

149. Ίάκ. Κορνῆλιος (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 157, 8 Σεπτ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 251. Βλ. καὶ Ίάκ. Κορνῆλιος (Σκαρδαμούλα) πρὸς Κυβερνήτη, 26 Σεπτ. 1830, πρωτ., ἰδ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 23.

150. Ίάκ. Κορνῆλιος πρὸς Κυβερνήτη, 11 Νοεμ. 1830, πρωτ., καὶ συνημμένα : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 255.

151. 14 Νοεμ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 255.

152. Βλ. σχμ. 148.

ἀληθινὸν τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ ἀσστηραὶ ποινὰὶ ὀλιγοστεύουν τὰ ἐγκλήματα» καὶ τόνισε ὅτι «εἰς μόνην τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἀπόκειται νὰ ἐφαρμόζη τὰς ποινὰς κατὰ τὸν νόμον»¹⁵³. Ὁ Δ/τῆς προσπάθησε νὰ δικαιολογήσῃ τὰ ἀσστηρὰ μέτρα πού ἔλαβε¹⁵⁴. Συγχρόνως φρόντισε νὰ σταλῆ ἀναφορὰ ὀρισμένων Μανιατῶν πρὸς τὴν Κυβέρνηση, μὲ τὴν ὁποία ἐκφράζονταν ἐπαινετικά γιὰ τὴ διοικητικὴ του δράση¹⁵⁵. Δὲν τοῦ ἔλειψαν καὶ οἱ ἐπιτυχίες : ὁ Χρηστέας παρέδωσε τοὺς πύργους του καὶ ἐκεῖ, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ὄχυρὰ σημεῖα τῆς περιοχῆς, ἐγκατέστησε στρατιώτες. Ἔτσι οἱ ἐπαρχίες Ζυγοῦ καὶ Μηλέας βρέθηκαν κάτω ἀπὸ κυβερνητικὸ ἔλεγχο. Ὁ Ἰάκ. Κορνῆλιος ἐνθαρρύνθηκε καὶ πίστεψε ὅτι δὲν θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ ἴδια μέτρα καὶ στὴ Μέσα Μάνη, ὅταν, συνεχίζοντας τὴν περιοδεία του, θὰ ἔφθανε ἐκεῖ. Χρειαζόταν μόνο χρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσε νὰ πείσῃ τοὺς ἰσχυρότερους καπεταναίους νὰ τοῦ παραδώσουν τοὺς πύργους των καὶ συγχρόνως νὰ περιθάλψῃ τοὺς φτωχότερους ἀπὸ τοὺς πιστοὺς στὴν Κυβέρνηση Μανιάτες¹⁵⁶.

Οἱ ἀντικυβερνητικοὶ Μανιάτες ἐκμεταλλεύτηκαν ἐπιδέξια τὰ ἀσστηρὰ μέτρα τοῦ Δ/τῆ τῆς Σπάρτης, καθὼς καὶ τὴν ἐκτέλεση ἑνὸς συμπατριώτη τους, πού εἶχε καταδικαστῆ σὲ θάνατο ἀπὸ τὸ δικαστήριό τῆς Καλαμάτας, γιὰ νὰ ἐμφανίσουν ὡς ἐκδικητικοὺς καὶ τυραννικοὺς τοὺς στόχους τῆς Κυβερνήσεως¹⁵⁷. Συγχρόνως διέδωσαν ὅτι ὁ Δ/τῆς εἶχε μυστικὲς ὁδηγίες νὰ εἰσπράξῃ τὸ δέκατο ἀπὸ τὶς προσόδους τῆς ἐπαρχίας καὶ νὰ στρατολογήσῃ μὲ τὴ βία Μανιάτες γιὰ τὸν τακτικὸ στρατό¹⁵⁸. Ἄλλοι ἐνθάρρυναν τοὺς

153. Κυβερνήτης πρὸς Ἰάκ. Κορνῆλιο, ἀρ. 2716, 21 Νοεμ. 1830, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 256.

154. Ἰάκ. Κορνῆλιος πρὸς Κυβερνήτη, 27 Νοεμ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 256.

155. Κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν Ἀνδρούβιστας, Σταυροπηγίου καὶ Ζυγοῦ πρὸς Κυβερνήτη, 29 Νοεμ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 256.

156. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Κουτήφαρι) πρὸς Κυβερνήτη, 17 Νοεμ. 1830, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 10α. Ὁ Κυβερνήτης, ἀντίθετα, ἔβλεπε ἐπικίνδυνη τὴ βιαστικὴ χορήγηση μισθῶν στοὺς Μανιάτες, γιὰ τὴν «πιθανὸν νὰ ἐμβῆ εἰς τὸν νοῦν τοῦ λαοῦ ἢ ἰδέα δεῖ, διὰ τὴν ἀπολαύση μισθῶν πολίτης τις, εἶναι ἀρκετὸν νὰ ταραξῇ τὴν κοινὴν ἡσυχίαν ἢ νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἄξιος νὰ κάμῃ τοῦτο» (πρὸς Ἰάκ. Κορνῆλιο, 24 Νοεμ. 1830, πρωτ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 2291).

157. Γιὰ τὴν ἐντύπωση πού προκάλεσε στοὺς Μανιάτες ἡ ἐκτέλεση στὴν Καλαμάτα τοῦ Δημ. Κασιμάκου, ὁ ὁποῖος κρίθηκε ἔνοχος ληστείας μετὰ φόνου, βλ. Δημ. Ταγκόπουλος (Δ/τῆς Καλαμάτας καὶ Νησίου) πρὸς Γραμμ. Δ/σύνης, ἀρ. 873, 18 Νοεμ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 86. Βλ. καὶ Ν. Σπηλιάδης πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 5 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 11, ἀρ. 2.

158. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Σκαρδαμούλα) πρὸς Κυβερνήτη, 26 Σεπτ. 1830, πρωτ., ἰδ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 23. Βλ. καὶ Ἰω. Κρανίδης πρὸς Ν. Μπούκουρα (Δ/τῆ Λακεδαιμόνος κλπ.), 2 Ἰαν. 1831, ἀντ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 2357 τῆς 12 Ἰαν. 1831 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 259.

οπαδούς των λέγοντας ότι σύντομα θα έλθη ο Πετρόμπεης ως Δ/τής της Μάνης¹⁵⁹. Στόν ‘Ιάκ. Κορνήλιο έφθασε και ή φήμη ότι οι Μαυρομιχαλαί δέν τόν «δέχονταν» στό Λιμένι και γι’ αυτό αποφάσισε νά μεταβή εκεί, γιά νά αποδείξει ψευδή όσα διαδίδονταν¹⁶⁰. Έτσι, γιά νά προστατέψη ο Δ/τής της Σπάρτης τήν υπόληψη του άξιώματός του, ανέλαβε μιá επιχείρηση γιά τήν όποία δέν διέθετε τίς απαιτούμενες δυνάμεις, ώστε νά επιβάλη, σέ περίπτωση απείθειας, δια τής βίας τή θέληση της Κυβερνήσεως. ‘Η τελευταία, με τή βιαστική ενέργεια του διοικητικού της όργανου, σύρθηκε σέ μιá άναμέτρηση με τούς αντιπάλους της στην πιό άκατάλληλη γι’ αυτήν περίοδο.

‘Ο ‘Ιάκ. Κορνήλιος έγινε δεχτός (μέσα Δεκ. 1830) στό Λιμένι με φανερή ψυχρότητα. Μαζί του είχε 2 έθνικά πλοία και 110 περίπου άνδρες, ανάμεσα στους όποιους βρίσκονταν και προσωπικοί έχθροι τών Μαυρομιχαλαίων. Στά σπίτια τών τελευταίων παρατηρήθηκε συρροή όπλοφόρων. ‘Ο ‘Αναστάσιος Μαυρομιχάλης, ο όποιος φοβόταν μήπως ο Δ/τής πιάση τούς πύργους της οικογένειάς του και συλλάβη τόν ίδιο, πού δικαζόταν τότε στό Πρωτ. Δικαστήριο Δυτ. Σποράδων, δέν φάνηκε διατεθειμένος νά υποκύψη. Με βάση, όπως είναι πιθανό, οδηγίες του Πετρόμπεη, καλούσε τούς Μανιάτες νά «κάμουν πατρίδα» και νά έλευθερώσουν τή Μάνη. Τόνιζε ότι ή Κυβέρνηση με όργανο τόν Δ/τή ήθελε νά υποδουλώσει τούς Μανιάτες και νά τούς αναγκάσει νά πληρώνουν δέκατο. Και γιά νά ένθαρρύνη τούς οπαδούς του, ανέφερε τήν επανάσταση τών Πολωνών εναντίον τών Ρώσων, τών ‘Ιταλών κατά της Αύστριας, τούς άγώνες τών ‘Ισπανών και Πορτογάλων γιά τήν έλευθερία τους, τόν επικείμενο ευρωπαϊκό πόλεμο κλπ. Προσπαθούσε δηλ. νά έντάξει τó κίνημά του μέσα στη γενικότερη άπελευθερωτική προσπάθεια τών καταπιεζόμενων λαών της Ευρώπης. ‘Η ένταση δέν άργησε νά κορυφωθεί. ‘Αρχισε με ανταλλαγή επιστολών ανάμεσα στα δύο μέρη και κινδύνευε νά καταλήξει σέ άνοιχτή σύγκρουση τών αντικυβερνητικών με τούς στρατιώτες της φρουράς του Δ/τή. ‘Ο ‘Αναστ. Μαυρομιχάλης μάλιστα, συνοδευόμενος από πολλούς όπλοφόρους, παρουσιάστηκε στόν ‘Ιάκ. Κορνήλιο και παραπονέθηκε γιά τήν υποστήριξη πού έδινε ή Κυβέρνηση στους αντιπάλους του. Στο τέλος πλῆθος Μανιατών, με επικεφαλής έναν επίσκοπο και άλλους ιερείς, συγκεντρώθηκαν μπροστά από τó κατάλυμα του Δ/τή και άπαίτησαν τήν αναχώρησή του γιά τó Μαραθονήσι, ενώ παράλληλα έστειλαν αναφορά στην Κυβέρνηση ζητώντας τήν άντικατάστασή του. ‘Ο ‘Ιάκ. Κορνήλιος, προσπαθώντας νά διασώσει τó κύρος του, άρνή-

159. ‘Ιάκ. Κορνήλιος πρὸς Κυβερνήτη, 27 Νοεμ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 256.

160. ‘Ιάκ. Κορνήλιος πρὸς Κυβερνήτη, 12 Δεκ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 258.

θηκε να υποκύψει. Ἀμέσως ἔγραψε στὸν Κυβερνήτη προτείνοντας τὴ χρησιμοποίηση βίας, τὴν ἀπομάκρυνση ὄλων τῶν Μαυρομιχαλαίων, τὴν παράδοση τῶν πύργων τους στὴν Κυβέρνηση καὶ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ διοικητηρίου στὸ Λιμένι¹⁶¹.

Μὲ ἰδιαίτερη ἀνησυχία πληροφορήθηκε ἡ Κυβέρνηση τὰ γεγονότα τοῦ Λιμενιοῦ. Ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἔλειπε στὸν Πόρο¹⁶² καί, πρὶν φθάσουν οἱ ὁδηγίες του, ὁ ἀδελφός του Αὐγουστίνος ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ὑπόθεση. Ὅρισμένες ἐνδείξεις ἐνισχύουν τὴν ἄποψη ὅτι μὲ τὴ συγκατάθεση ἢ ἔστω τὴν ἀνοχή τοῦ τελευταίου κατέβηκε στὴ Μάνη ὁ Κων. Μαυρομιχάλης ὡς «συμβιβαστής»¹⁶³. Ἦλθε σὲ ἐπαφὴ (τέλη Δεκ. 1830/ἄρχες Ἰαν. 1831) μὲ τὸν Ἰάκ. Κορνῆλιο καὶ προσφέρθηκε νὰ μεσολαβήσει, ὥστε νὰ ἀποτραπῆ ἡ σύγκρουση. Ἡ αἰσιοδοξία ποὺ ἐπικράτησε τὶς πρώτες ἡμέρες¹⁶⁴ διαλύθηκε, ὅταν ὁ Κων. Μαυρομιχάλης δῆλωσε ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ διασκορπίσει τοὺς συγκεντρωμένους συμπατριῶτες του, παρὰ μόνο ἂν ὁ

161. Ἰάκ. Κορνῆλιος πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 844 τῆς 21 Δεκ. 1830, ἀρ. 908 τῆς 23 Δεκ. 1830 καὶ ἀρ. 921 τῆς 26 Δεκ. 1830, πρωτ., καὶ συνημμένα : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 258. Βλ. αὐτόθι καὶ τὴν ἀναφορὰ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Μαινης πρὸς τὸν Κυβερνήτη, 21 Δεκ. 1830, πρωτ. Βλ. καὶ τὰ συνημμένα ἔγγραφα στὴν ὑπ' ἀρ. 1022 (22 Ἰαν. 1831) ἀναφορὰ τοῦ Δ/τῆ τῆς Σπάρτης : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 260. Γενικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ στάση στὸ Λιμένι βλ. στὴν ἐκθεση τοῦ Μ. Σικελιανοῦ, Γραμματέα τῆς Δικαιοσύνης, πρὸς τὴν Ε' Ἐθνικὴ Συνέλευση [7 Ἰαν. 1832] : Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας, τόμ. ΙΕ' (Πειραιεὺς 1931), σ. 500. Πρβλ. μὲ προσοχὴ ὅσα ἀναφέρει ὁ P e l l i o n, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 242-243. Ὁ Ἰάκ. Κορνῆλιος δὲν ἐδείξε σύνεση, ὅταν μεταβαίνοντας στὸ Λιμένι περιέλαβε στὴ φρουρὰ τοῦ Μανιάτες ποῦ ἦταν ἐχθροὶ τῶν Μαυρομιχαλαίων. Βλ. Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμῆματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σσ. 348-349, σημ. 4. Γιὰ τὶς προγενέστερες σχέσεις μεταξὺ Κορνηλίων καὶ Μαυρομιχαλαίων βλ. Σταύρου Σκοπετέα, «Οἱ Κορνῆλιοι τοῦ Εἰκοσιένα», περ. Ἡώς, ἀρ. 44 (Μάρτιος 1961) 21-23· ἀρ. 45 (Ἀπρίλιος 1961) 49-50· ἀρ. 46 (Μάιος 1961) 68-69· ἀρ. 48-49 (Ἰούλιος-Αὐγούστος 1961) 100-101. Βλ. καὶ Δ. Β. Βαγιακάκου, Ὁ Ἰμβραῆμ ἐναντίον τῆς Μάνης, σσ. 63-64, σημ. 30. Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, ὅπως ἀναφέρει ὁ Κασομούλης (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 361), δὲν ἀνέχονταν νὰ τοὺς καταδιώκῃ ὁ Ἰάκ. Κορνῆλιος, ποῦ στὴν Ἐπανάσταση ὑπῆρέτησε κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τους.

162. Εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ γιὰ νὰ διαπραγματευθῆ μὲ τὸν ἀντιπρόσωπο τῆς Πύλης καὶ τοὺς Ἀντιπρέσβεις τῶν Συμμ. Δυνάμεων τὴν ἐκκένωση τῆς Ἀττικῆς καὶ Εὐβοίας ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

163. Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Δ/τῆ Σπάρτης, ἀρ. 4297, 3 Ἰαν. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 259. Βλ. καὶ Ἰάκ. Κορνῆλιος (Λιμένι) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 3 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 578 : «Ἐχω τὴν τιμὴν ν' ἀπαντήσω τὴν ἀπὸ 26 τοῦ ἡδὴ πνεύσαντος ἔκλαμπρον ἐπιστολὴν σας, ἐγχειρισθεῖσαν μοι παρὰ τοῦ κυρίου Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη τὴν 2 τοῦ ἀρξαμένου».

164. Αὐτόθι.

Δ/τής μετέβαινε σὲ ἄλλο μέρος τῆς Μάνης, ὅπου καὶ ὁ ἴδιος ἦταν πρόθυμος νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ζήτησε ἐπίσης νὰ χαλάσῃ ὁ Δ/τής τὰ ταμπούρια του καὶ νὰ ἀπολύσῃ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς φρουρᾶς του¹⁶⁵. Ὁ Ἰάκ. Κορνήλιος ὅμως ἐπέμεινε στὸ αἴτημά του νὰ διαλυθοῦν οἱ ὀπαδοὶ τῶν Μαυρομιχαλαίων, ἐνῶ μὲ ἀγωνία περίμενε τὶς διαταγὲς τῆς Κυβερνήσεως γιὰ νὰ ἀναλάβῃ δράση. Οἱ μικροσυμπλοκὲς συνεχίστηκαν. Οἱ κάτοικοι τοῦ Λιμενιοῦ ἔκοψαν τὰ παλαμάρια τῶν ἐθνικῶν πλοίων, πού φαίνεται ὅτι μὲ ἐντολὴ τοῦ Ἰάκ. Κορνήλιου τοὺς κανονιοβολοῦσαν, καὶ κάλεσαν τοὺς πλοιάρχους νὰ πλεύσουν στὸ Ἄλμυρό, γιατί ὁ Δ/τής μὲ τὴν ἐπιμονή του θὰ προκαλοῦσε ἐμφύλια σύγκρουση¹⁶⁶.

Στὸ Ναύπλιο, στὸ μεταξύ, δὲν παρατηρήθηκε ὁμοφωνία στὴν ἀντιμετώπιση τῆς κρίσεως. Ὁ Ἀδγουστίνος Καποδίστριας εἶχε ἀμφιβολίες ἂν πράγματι ὁ Δ/τής τῆς Σπάρτης χειρίστηκε τὸ ὅλο θέμα μὲ τὴν προσοχὴ πού ἔπρεπε. Ἀντίθετα ὁ Ν. Σπηλιάδης, Γραμματέας τῆς Ἐπικρατείας, ὑπερασπίστηκε τὸν Ἰάκ. Κορνήλιο, τονίζοντας ὅτι ὁ τελευταῖος δὲν πῆγε στὸ Λιμένι γιὰ νὰ συλλάβῃ τὸν Ἀναστάσιο Μαυρομιχάλη, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς σταθμοὺς τῆς περιοδείας του. Ἦταν πεπεισμένος ὅτι ὁ Ἀναστάσιος ἐνήργησε μὲ ὀδηγίες πού ἔστειλαν οἱ συγγενεῖς του ἀπὸ τὸ Ναύπλιο¹⁶⁷. Ὁ Κυβερνήτης, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἔτσι ὅπως ἤλθαν τὰ πράγματα δὲν μπορούσε νὰ ἀφήσῃ ἀβοήθητο τὸν ἀντιπρόσωπό του στὴ Μάνη. Τὸν διέταξε νὰ παραμείνῃ στὸ Λιμένι, ἐωσότου φανῇ ἂν ἔφερε ἀποτέλεσμα ἢ μετάβαση ἐκεῖ τοῦ Κων. Μαυρομιχάλη¹⁶⁸. Συγχρόνως προσκάλεσε τὸν Τζαν. Γρηγοράκη νὰ ἀσκήσῃ κι αὐτὸς τὴν ἐπιρροή του γιὰ τὴν ἐπίτευξη συνδιαλλαγῆς. Ἔδωσε ἐπίσης ἐντολὴ νὰ προτρέψουν ἐντονα τὸν Πετρόμπεη νὰ ἀναίρῃσῃ ὅσα διέδιδαν οἱ συγγενεῖς του ὅτι τοὺς συμβούλευε καὶ νὰ τοὺς καλέσῃ ὅλους στὸ Ναύπλιο. Ὁ Πετρόμπεης ἔλαβε καὶ τὴν προειδοποίηση ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ τελευταία «συγκατάβαση» τῆς Κυβερνήσεως πρὸς αὐτὸν

165. Βλ. τὶς ἐπιστολὲς πού ἀντάλλαξαν ὁ Ἰάκ. Κορνήλιος μὲ τὸν Κων/νο Μαυρομιχάλη, 30 Δεκ. 1830, 1 καὶ 2 Ἰαν. 1831, ἀντ., συνημμένες στὸ ὑπ' ἀρ. 400 τῆς 4 Ἰαν. 1831 : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 95.

166. Νικ. Δέμης (Λιμένι) πρὸς Ἰάκ. Κορνήλιο, 7 Ἰαν. 1831, ἀντ.· Δ. Φωκᾶς (Λιμένι) πρὸς Ἰάκ. Κορνήλιο, ἀρ. 14, 10 Ἰαν. 1831, ἀντ.· «Πληρεξούσιοι τοῦ ἐνταῦθα λαοῦ συναχθέντος τῆς Σπάρτης» (Λιμένι) πρὸς «τοὺς γενναιοτάτους πλοιάρχους τῶν ἐνταῦθα ἐθνικῶν πλοίων», 10 Ἰαν. 1831, ἀντ., συνημμένα στὸ ὑπ' ἀρ. 400 τῆς 4 Ἰαν. 1831 : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 95. Βλ. μὲ προσοχὴ καὶ τὶς πληροφορίες τοῦ K. M e n d e l s s o n - B a r t h o l d y, Ἱστορία, μετάφρ., τόμ. Β', σσ. 382 - 383.

167. Ν. Σπηλιάδης (Ναύπλιο) πρὸς Ἀδγ. Καποδίστρια, 5 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 11, ἀρ. 2.

168. Κυβερνήτης (Αἴγινα) πρὸς Ἰάκ. Κορνήλιο, ἀρ. 2913, 5 Ἰαν. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 259,

και τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του¹⁶⁹. Ἡ σύγχυση πάντως γύρο ἀπὸ τις προθέσεις τῶν Μαυρομιχαλαίων ἄρχισε νὰ ξεκαθαρίζεται μόνο ὅταν ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ ἀνιψιὸς του Κατσάκος ἐφυγαν κρυφὰ γιὰ τὴν Μάνη.

Στις 8 Δεκ. 1830 ὁ Πετρόμπεης εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη ἄδεια γιὰ νὰ μεταβῆ στὴ Μάνη. Ἦθελε νὰ δῆ, ὅπως εἶπε, τὴν οἰκογένειά του ποὺ ὑπέφερε. Ὑποσχέθηκε ὅτι κατὰ τὴν ἀπουσία του θὰ φύλαγε «τὰ καθεστῶτα» καὶ τὶς κυβερνητικὲς διαταγὲς «ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ»¹⁷⁰. Φαίνεται ὅτι δὲν ἔγινε δεχτὸ τὸ αἴτημά του, γιατί δυὸ μέρες ἀργότερα (10 Δεκ. 1830) ζητοῦσε ἐπίμονα νὰ συναντήσῃ τὸν Κυβερνήτη¹⁷¹. Νέα σιωπὴ τοῦ Ἰω. Καποδίστρια, ἐνῶ ἡ ἀγωνία τοῦ Πετρόμπεη αὐξανόταν, καθὼς ἐφθάναν οἱ πληροφορίες ὅτι ὁ Δ/τῆς τῆς Σπάρτης μετέβαινε στὸ Λιμένι ἔχοντας στὴ φουρὰ του μερικὸς ἀπὸ τοὺς ἄσπονδους ἐχθροὺς τῶν Μαυρομιχαλαίων¹⁷². Ὁ Πετρόμπεης στὶς 28 Δεκ. 1830 χρησιμοποίησε σκληρὴ γλώσσα, ὅταν γράφοντας στὸν Αὐγ. Καποδίστρια ζήτησε : νὰ ἐλευθερωθῆ ὁ Κατσάκος, γιατί, ὅπως ἰσχυρίστηκε, ἡ ὑπόθεσή του ἦταν δεδικασμένη· νὰ πάψῃ ἡ στρατιωτικὴ ἐπιτήρηση τοῦ γιοῦ του Γεωργίου· νὰ ἀπολυθῆ ἀπὸ τὶς Σπέτσες ὁ Κατσης· νὰ τοὺς δοθοῦν γρήγορα χρήματα¹⁷³. Δὲν ἔλαβε οὔτε ἀπάντηση. Ἀντίθετα στὶς 7 Ἰαν. 1831 ὁ Πιερράκος ἀπήγγειλε στὸ δικαστήριό τοῦ Ἄργους σύνολο ἀπὸ κατηγορίες ἐναντίον τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ Κατσάκου¹⁷⁴. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἡμέρα, τὸ ἀπόγευμα, ὁ Πετρόμπεης ἐπι-

169. Κυβερνήτης (Αἴγινα) πρὸς Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, 5 Ἰαν. 1831 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ', σσ. 145 - 146.

170. Π. Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 8 Δεκ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 257.

171. Π. Μαυρομιχάλης (Ναύπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 10 Δεκ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 257.

172. Βλ. παραπάνω, σ. 37.

173. Π. Μαυρομιχάλης (Ἄργος) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 28 Δεκ. 1830, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 7, ἀρ. 1 (βλ. παράρτημα ἀρ. 19). Δὲν ἀνακάλυψα στοιχεῖα ποὺ νὰ ἀποδεικνύουν σωστῆ τὴν ἄποψη τοῦ Πετρόμπεη ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀπόπειρας φόνου κατὰ τοῦ Πιερράκου ἦταν δεδικασμένη τὸν Δεκ. 1830. Ἐκτὸς ἂν ἐννοοῦσε τὴ μανιάτικη συμφωνία ποὺ ὑπογράφηκε ἀπὸ τὰ ἀντίπαλα μέρη λίγο μετὰ τὴν ἀπόπειρα. Βλ. παραπάνω, σ. 11.

174. Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχάλης (Ἄργος) πρὸς Πρωτόκλητο Δικαστήριό Ἄργους καὶ Ναυπλίου, 7 Ἰαν. 1831, ἀντ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 2445 τῆς 29 Μαΐου 1831, τὸ ὁποῖο συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 2490 τῆς 2 Ἰουν. 1831 : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 103. Οἱ κατηγορίες ποὺ διατυπώθηκαν ἦταν : 1) «ἐγκλημα προμελετισμένης δολοφονίας»· 2) «ἐσχάτη προδοσία»· 3) «σφετερισμὸς δημοσίου ἐξουσίας»· 4) «ἐμπαθῆς βιαιὰ παρθενοφορία»· 5) «προσπάθεια δολερᾶς φαρμακεύσεως καὶ προσπάθεια ἐμπρησμοῦ»· 6) «γύμνωσις τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Φιλίππου». Βλ. καὶ ἔνταλμα ὑπ' ἀρ. 2445 (27 Μαΐου 1831) τοῦ παραπάνω δικαστηρίου : «Γεν. Ἐφημερίς», ἀρ. 48 (27 Ἰουν. 1831), σ. 280.

βιβάστηκε στὸ πλοῖο τοῦ Ἄγγλου φιλέλληνα Th. Gordon καὶ ἀναχώρησε γιὰ τὸ Λιμένι. Πίσω του ἄφησε ἐπιστολὴ γιὰ τὸν Κυβερνήτη. Σ' αὐτὴν τόνιζε ὅτι ἡ οἰκογένειά του ὄχι μόνο πεινοῦσε ἀλλὰ δὲν βρισκόταν οὔτε σὲ ἀσφάλεια. Ἰδιαίτερα ἀναφέρθηκε στὸν Ν. Βοϊδῆ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἀποδείχθηκε ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὅτι ἦταν ἀρχηγὸς συνωμοσίας ἐναντίον τῶν Μαυρομιχαλαίων, παρόλα αὐτὰ ἡ Κυβέρνηση τὸν ἀντάμειψε μὲ «*τριπλᾶ ὑποουρήματα*». Τέλειωνε τὸ γράμμα του μὲ τὴν ἐξῆς φράση: «... σ' ἀφίνω κριτὴν τῆς συνειδήσεώς σου καὶ κριτὴν τῶν ἱστοριῶν, διὰ νὰ κρίνουν τὰς πράξεις τῆς ἐξοχότητός σου καὶ τὰς ἐδικάς μου»¹⁷⁵. Ὁ Πετρόμπεης ἔστειλε ἐπιστολὴ, προφανῶς ἀντικυβερνητικὴ, καὶ πρὸς τὸν Γάλλο βασιλιὰ Λουδοβίκο Φίλιππο¹⁷⁶. Στις 7 Ἰαν. 1831 δραπετεύσε ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ ὁ Κατσάκος¹⁷⁷.

Ἄν καὶ θὰ μπορούσε νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ἡ φυγὴ τοῦ Πετρόμπεη ἦταν πράξις ἀπελπισίας, πολλὰς ἐνδείξεις πείθουν ὅτι δὲν ἦταν μεμονωμένη ἐνέργεια. Ἡ ἀντιπολίτευση ἐναντίον τοῦ Ἰω. Καποδίστρια εἶχε ἀρχίσει νὰ ὀργανώνεται ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἰουλιανὴ Ἐπανάσταση στὸ Παρίσι καὶ τὶς ἐξεγέρσεις ποὺ αὐτὴ προκάλεσε στὴν Πολωνία, Ἰταλία, Ἰσπανία καὶ ἀλλοῦ. Ὁ ἐπαναστατικὸς ἄνεμος ἐπηρέασε καὶ τοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ τὸ αἷτημα γιὰ πολιτικὲς ἐλευθερίες μπόρεσε, ὅπως στὴν περίπτωσι τῶν Μαυρομιχαλαίων, νὰ καλύψῃ καὶ ἄλλα κίνητρα. Ἦδη οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἶχαν καὶ πάλι δοκιμάσει τὸ καποδιστριακὸ καθεστῶς μὲ τὴν προσπάθεια τοῦ

175. Π. Μαυρομιχάλης (Ναῦπλιο) πρὸς Κυβερνήτη, 6 Ἰαν. 1831: Ἡ λ ί α Παπαθανασοπούλου, «Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι καὶ ὁ Καποδίστριας», περ. *Λακωνικά*, ἔτος Θ', τεύχ. 53 (Σεπτ. - Ὀκτ. 1972), σσ. 172 - 174. Τὸ ἔγγραφο αὐτό, ἀλλὰ μὲ χρονολογία 8 Ἰαν. 1831, βλ. στὰ ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 91. Βλ. καὶ β' κατάθεσι Π. Μαυρομιχάλη, 4 Φεβρ. 1831, πρωτ.: ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 94. Ὑστερα ἀπὸ ἄγρια καταδίωξι τῶν Μαυρομιχαλαίων ὁ Ν. Βοϊδῆς κατέφυγε στὸ Ναῦπλιο (Μάρτιος 1830) καὶ πέτυχε νὰ διορισθῆ ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ὑγειονομολιμενάρχης Νησίου. Ἀργότερα κατατάχθηκε, μὲ πρότασι τοῦ Ἄ. Μεταξᾶ, στὸ ταξιαρχικὸ σῶμα καὶ ὑπηρετήσε κοντὰ στὸν Δ/τὴ τῆς Σπάρτης Ἰάκ. Κορνῆλιο. Βλ. Ν. Βοϊδῆς Μαυρομιχάλης πρὸς Κυβερνήτη, 14 Μαρτ. 1830, πρωτ. διάταγμα ἀρ. 952, 20 Μαρτ. 1830, σχ.: ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 234. Ἄ. Μεταξᾶς πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 442, 7 Σεπτ. 1830, πρωτ.: ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 251. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Ἄλμυρό) πρὸς Γραμμ. Στρατ., ἀρ. 1181, 7 Φεβρ. 1831, πρωτ.: ΓΑΚ, Γραμμ. Στρατ., φάκ. 64. Βλ. καὶ παραπάνω, σημ. 73. Γιὰ τὴ φυγὴ καὶ σύλληψι τοῦ Πετρόμπεη βλ. καὶ Κ. Mendelssohn - Bartholdy, Ἱστορία, μετάφρ., τόμ. Β', σσ. 383 - 385.

176. D. C. Fleming, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 353, σημ. 3.

177. Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Δ/τὴ Τριπόλεως καὶ Λεονταρίου, ἀρ. 4312, 8 Ἰαν. 1831, σχ.: ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 259. Ὁ Κατσάκος εἶχε προφυλακισθῆ ἀπὸ τὶς 21 Δεκ. 1830 γιὰ τὴν ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Πιερράκου. Ὁ Γ. Μαυρομιχάλης πιάστηκε ὡς συνένοχος, ἀλλὰ ἀπολύθηκε μὲ ἐγγύησι. Βλ. Ἄ. Μαυροκορδάτος (Ναῦπλιο) πρὸς Γ. Κουντουριώτη, 23 Δεκ. 1830: Ἀρχεῖα Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου, τόμ. 10ος, Ἀθήνα 1969, σσ. 328 - 329.

Ἄν. Πολυζωΐδη νὰ ἐκδώσῃ φιλελεύθερη ἐφημερίδα, τὸν «Ἀπόλλωνα». Ἡ ἀστυνομία Ναυπλίου ἐπενέβη καὶ σταμάτησε τὴν ἔκδοσιν¹⁷⁸. Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὀρισμένοι ἀντίπαλοι τοῦ Ἰω. Καποδίστρια ἐκμεταλλεύτηκαν τὸν πληγωμένο ἐγωισμό τῶν Μαυρομιχαλαίων, γιὰ νὰ τοὺς ὠθήσουν σὲ ἀντικυβερνητικὲς ἐνέργειες, πού ὅπωςδήποτε θὰ μείωναν τὸ κύρος τοῦ Κυβερνήτη στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ. Ὁ φόβος τοῦ Πετρόμπεη μήπως συντριβῆ ἢ ἐπιρροὴ τῆς οἰκογένειάς του στὴ Μάνη, ἢ ἀγανάκτησή του γιὰ τὸν παραμερισμὸ τῶν συγγενῶν του καὶ γιὰ τὸ διασυρμὸ τῶν περισσοτέρων στὰ δικαστήρια, ἢ πεποιθήση πού τοῦ καλλιέργησαν ὅτι ἡ νέα κατάσταση πραγμάτων στὴν Εὐρώπη εὐνοοῦσε ἐπαναστατικὲς ἐνέργειες, τέλος ἴσως καὶ ἡ ὑπόσχεση ὅτι θὰ υπάρξουν καὶ ἄλλες ἐστίες ἀντιστάσεως, ἐξηγοῦν γιὰτὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μαυρομιχαλαίων ἀποφάσισε νὰ ἔλθῃ σὲ φανερὴ σύγκρουση μὲ τὴν Κυβέρνηση. Δὲν εἶναι εὐκολο νὰ ἐξακριβωθῆ ἂν ξένος παράγοντας ἐπαιξε μεγάλο ἢ μικρὸ ρόλο στὸ νὰ πεισθῆ ὁ Πετρόμπεης νὰ ἀναλάβῃ δράση. Τὸ γεγονὸς πάντως ὅτι χρησιμοποιήθηκε τὸ πλοῖο τοῦ Th. Gordon ἦταν γιὰ τὸν Κυβερνήτη ἀρκετὸ γιὰ νὰ συνδέσῃ τὸν Ἄγγλο Ἀντιπρέσβη Dawkins καὶ τοὺς Ἄγγλους φιλέλληνες στὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ γεγονότα τῆς Μάνης¹⁷⁹. Ὁ Πετρόμπεης, λίγο πρὶν ἀναχωρήσῃ, προσπάθησε, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, νὰ κερδίσῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Θ. Κολοκοτρώνη, στὸν ὁποῖο παρήγγειλε ὅτι «αὐτοὶ οἱ δύο, ἔχοντες καὶ τὸν Μιαοῦλην, ἀποκατασταίνουσι τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν δουλωμένην Ἑλλάδα»¹⁸⁰. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ σχέδιά του, φαίνεται πιθανὸ ὅτι, φθάνοντας στὸ Λιμένι, εἶχε σκοπὸ νὰ συγκεντρώσῃ γύρω του τοὺς πιστοὺς σ' αὐτὸν Μανιάτες καὶ μὲ τὴ δύναμη πού θὰ ἀποκοτοῦσε νὰ ἐξουδετερώσῃ τὶς ἐνέργειες τοῦ Δ/τῆ Ἰάκ. Κορνήλιου καὶ τῶν ἀντιπάλων του ὄπλαρχηγῶν, καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ στὴν Κυβέρνηση τὰ αἰτήματά του. Ὑπάρχει ἢ πληροφορία ὅτι ὁ Πετρόμπεης σκόπευε νὰ ἰδρύσῃ στὸ Λιμένι τυπογραφεῖο, γιὰ νὰ καταγγείλῃ τὸ καποδιστριακὸ καθεστῶς ὡς αὐθαίρετο¹⁸¹.

178. Χ ρ . Κ . Λ ο ὑ κ ο υ , «Ἡ δίωξις τῆς ἐφημερίδας “ Ὁ Ἀπόλλων , , » , Ἐρανιστῆς Θ' (1971), τεύχ. 53, σσ. 200 - 204.

179. Κυβερνήτης (Ναῦπλιο) πρὸς πρίγκιπα Σουτσο (Παρίσι), 27 Ἰαν. 1831 : Ἰω. Κ α π ο δ ῖ σ τ ρ ι α , Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ', σ. 157. Ὁ Νικ. Κασομούλης (Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σ. 349, σημ. 1) κατονομάζει τὸν Gordon καὶ τὸν Dawkins ὡς ὑποκινητὲς τῶν Μαυρομιχαλαίων. Βλ. αὐτόθι σσ. 354-355, 360 - 361 πῶς δικαιολόγησαν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι τὴ φυγὴ τους ἀπὸ τὸ Ναῦπλιο, καθὼς καὶ ποιά ἐρμηνεῖα ἔδωσαν στὰ γεγονότα τοῦ Λιμενιοῦ. Κατὰ τὸν Dawkins (Ἐπιτομὲς 20/15) ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἀπέδιδε τὶς ταραχὰς τῆς Μάνης στὴν ἐπίδραση τῶν ἐπαναστατικῶν γεγονότων τῆς Γαλλίας.

180. Ν. Σπηλιᾶδης (Ναῦπλιο) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 8 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 11, ἀρ. 3.

181. Δ ἔ σ π . Κ α τ η φ ὄ ρ η , «Ἐνέργειες τοῦ Ἰωάννου Φιλίμονος γιὰ

‘Ο ‘Ιω. Καποδίστριας έσπευσε να καταγγείλη με έγκυκλίό του τή φυγή των Μαυρομιχαλαίων. Φαινόταν άποφασισμένος να μη χαριστή πιά σ’ αυτή τήν οικογένεια, ιδιαίτερα τώρα που ήταν βέβαιος ότι πίσω από τις ένεργειές της κρύβονταν σπουδαιότεροι αντίπαλοί του. Οί Διοικητές των έπαρχιών πήραν οδηγίες να παρουσιάσουν στο λαό ως ιδιοτελείς τις αντικυβερνητικές ένεργειες των Μανιατών του Λιμενιού και ως άκλόνητη τήν επιθυμία των Συμμ. Δυνάμεων να διατηρηθῆ ἡ Κυβέρνηση Καποδίστρια¹⁸². Μ’ αυτό τον τρόπο προετοιμαζόταν τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ὑπογραφή «αὐθόρμητων» ἀναφορῶν στὶς ὁποῖες θὰ καταδικάζονταν «μετ’ ἀγανακτήσεως» ὅσοι ἐπιχειροῦσαν νὰ διαταράξουν γιὰ «προσωπικὰ συμφέροντα» τὴν ἡσυχία τοῦ κράτους¹⁸³. Συγχρόνως, καὶ πρὶν ἀκόμη συλληφθῆ ὁ Πετρόμπεης, ἄρχισε, ὕστερα ἀπὸ πρόταση τῆς Γραμματείας Δικαιοσύνης¹⁸⁴, ἡ διαδικασία γιὰ τὴν παραπομπή του σὲ δίκη. ‘Ο ‘Ιω. Καποδίστριας τόνισε στὴ Γερουσία τὸ ἀμετανόητο των Μαυρομιχαλαίων καὶ πόσο αὐτοὶ καταχράστηκαν τὴ μακροθυμία τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἀνέφερε ὅτι γιὰ τὴν οικογένεια αὐτὴ ξοδεύτηκαν συνολικὰ 120.000 φοίνικες. Διόρισε στὴ συνέχεια ἐπιτροπὴ ἀπὸ δύο Γερουσιαστὲς καὶ τὸν Γραμματέα τῆς Δικαιοσύνης γιὰ νὰ κρίνουν ἂν ὑπῆρχε «ἄλλη ἐγκληματικὴ» στὶς ἐνεργειες τοῦ Πετρόμπεη¹⁸⁵. ‘Η τριμελὴς

τὴν ἔκδοση φιλοκαποδιστριακῆς ἔφημερίδας», *Μνήμων* 2 (1972) 276 - 277. ‘Ο ‘Ιω. Φιλήμων (Ἐπιστολὴ τοῦ κυρίου Α. Θ. Δημητρίου ... , σ. 17) τονίζει ὅτι ὁ Πετρόμπεης παρακινήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιπολιτευομένους τὸν Κυβερνήτη «νὰ μὴ γίνῃ ὁ ἔνοπλος κήρυξ μερικῶ, ἀλλὰ γενικοῦ συμφέροντος».

182. Κυβερνήτης πρὸς Ἐκτ. Ἐπιτρόπους καὶ Δ/τές τῆς Πελοποννήσου, ἀρ. 2993, 18 Ἰαν. 1831 : «Γεν. Ἐφημερίς», ἀρ. 7 (28 Ἰαν. 1831), σ. 31. Φυγὰς ἦταν κατὰ τὴν κυβερνητικὴ ἐγκύκλιο καὶ ὁ Κων. Μαυρομιχάλης.

183. Κυβερνήτης πρὸς Ἰάκ. Κορνῆλιο, 27 Ἰαν. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 2294. Πρβλ. Κυβερνήτης πρὸς Δ/τὴ Ἀνδρούσης κλπ., 26 Ἰαν. 1831, πρωτ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 91. Βλ. καὶ Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ’, σ. 350, σημ. 3 τοῦ ἐκδότη.

184. Ἡ Γραμματεία Δικαιοσύνης θεωροῦσε τὸν Πετρόμπεη ἔνοχο ἐσχάτης προδοσίας. Βλ. ἀνυπόγραφο καὶ ἀχρονολόγητο ἔγγραφο στὰ ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 222.

185. Κυβερνήτης πρὸς Γερουσία, ἀρ. 3021, 21 Ἰαν. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 260. Οί Γερουσιαστὲς ποὺ διορίστηκαν στὴν τριμελὴ ἐπιτροπὴ ἦταν ὁ Π. Δ. Δημητρακόπουλος καὶ ὁ ‘Ιω. Κωλέττης. ‘Ο τελευταῖος «ἔξηρέθη ἀφ’ ἑαυτοῦ». Παραιτήθηκε καὶ ὁ Γ. Αἰνιάν ποὺ τοποθετήθηκε στὴ θέση τοῦ Κωλέττη. Τελικὰ διορίστηκε ὁ Ἀ. Σ. Χαραλάμπης. Προσωρινὸς Γραμματέας τῆς Δικαιοσύνης ἦταν τότε ὁ Βιόρος Καποδίστριας, γιὰ τὸ ‘Ιω. Γενατῆς ἔλειπε μετ’ ἄδεια στὴν Κέρκυρα. Βλ. ἀχρονολόγητο καὶ ἀνυπόγραφο ἔγγραφο στὰ ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 222, ὅπου καταχωρίζονται πληροφορίες σχετικὰ μετ’ τὴ συγκρότηση ἐπιτροπῶν γιὰ τὴν παραπομπὴ σὲ δίκη των Μαυρομιχαλαίων. Πρβλ. ἀχρονολόγητο καὶ ἀνυπόγραφο ἔγγραφο (ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221 καὶ Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 96) μετ’ τίτλο : «Ὅσαι πράξεις ἔγνων εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη».

έπιτροπή έδωσε καταφατική απάντηση και άπαρίθμησε τὰ «έγκλήματα» τών Μαυρομιχαλαίων¹⁸⁶. Ύστερα από τή γνωμάτευση αυτή, ό Πετρόμπεης παύθηκε από Γερουσιαστής¹⁸⁷, ενώ παράλληλα συγκροτήθηκε πενταμελής γερουσιαστική έπιτροπή (έξαιρετικό δικαστήριο) για να τόν δικάσει¹⁸⁸. Η ίδια πενταμελής έπιτροπή ανέλαβε να δικάσει και τόν Ίωάννη, Κων/νο, Άναστάσιο κ. ά. Μαυρομιχαλαίους, καθώς και τούς όπαδούς των¹⁸⁹. Ο μηχανισμός τής Δικαιοσύνης είχε ήδη κινηθί έναντίον του, όταν ό Πετρόμπεης, πού ή τρικυμία τόν έμπόδισε να φθάσει στο Λιμένι, πιάστηκε στο Κατάκωλο από τόν Π. Άναγνωστόπουλο, Έκτακτο Έπίτροπο Ήλιδος¹⁹⁰. Ο Πετρόμπεης μεταφέρθηκε στο Ναύπλιο και στις 2 Φεβρ. 1831 άρχισε ή ανάκρισή του¹⁹¹. Δέν ύπήρχαν γραπτά στοιχεία πού να άποδεικνύουν ότι αυτός ύποκίνησε τὰ τελευταία γεγονότα τής Μάνης. Ούτε μπορούσε να στηριχθί σοβαρή κατηγορία με βάση τó γεγονός ότι έφυγε χωρίς να ζητήση διαβατήριο ή ότι έγραψε έπιστολή προς τόν Κυβερνήτη σε ύφος ανάρμοστο. Γι' αυτό ή ανάκριση στράφηκε στα περασμένα γεγονότα (1829 - 1830) και προσπάθησε να άποδείξει ότι με έντολή του Πετρόμπεη

186. Βλ. «Άναφορά τής διορισθείσης Έπιτροπής να κρίνει αν ύπάρχει ύλη έγκλήματος εις εθώνην του Γερουσιαστού Π. Μαυρομιχάλου», 25 Ίαν. 1831 : «Γεν. Έφημερίς», άρ. 9 (4 Φεβρ. 1831), σσ. 42 - 43. Τό πρωτότυπο τής άναφοράς βλ. στα ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 93.

187. Δ/μα άρ. 3071, 26 Ίαν. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 260.

188. Στην πενταμελή έπιτροπή διορίστηκαν οί Γερουσιαστές : Γ. Αϊνιάν, Ά. Ν. Άνδρουτσος, Ά. Μεταξάς, Ά. Λιδωρίκης και Ίω. Καράπαυλος. Ο Ά. Μεταξάς παραιτήθηκε και τή θέση του πήρε ό Ά. Καλαμογδάρτης. Βλ. τὰ άχρονολόγητα και άνυπόγραφα έγγραφα τής σημ. 185.

189. Αυτόθι. Πρβλ. άχρονολόγητο και άνυπόγραφο έγγραφο (ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221 και Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 96) με τίτλο : «Όσαι πράξεις έγιναν εις τήν ύπόθεση των λοιπών Μαυρομιχάληδων και άλλων στρατιωτικών τής Μάνης». Κατηγορούσα άρχή ήταν ό Δ/τής τής Σπάρτης, ό όποίος κατηγορήσε τὰ μέλη τής οικογένειας Μαυρομιχάλη (έκτός από τόν Γεώργιο) για έγκλήματα καθοσιώσεως. Βλ. και τήν άναφορά του Γ. Α. Ράλλη (Δημοσίου Συνηγόρου του Άνωτάτου Δικαστηρίου) προς τή Γραμματεία τής Δ/σύνης, άρ. 266, 1 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 94.

190. Έμμ. Πρωτοψάλτη, «Μία δραματική σελίς τής διαμάχης μεταξύ Ι. Καποδίστρια και Πέτρου Μαυρομιχάλη», *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά* Ζ (1963) 59 - 64. Βλ. και Έπιτομές 20/22 - 20/22 β. Για τις ένέργειες του Κυβερνήτη προς σύλληψη του Πετρόμπεη βλ. έγγραφό του προς Dawkins, 23 Ίαν. 1831 : Ίω. Καποδίστρια, Έπιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ', σσ. 146 - 147. Βλ. και Έπιτομές 20/16 - 20/16 στ.

191. Τις δύο γραπτές καταθέσεις του Πετρόμπεη (2 και 4 Φεβρ. 1831) βλ. στα ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 94. Τήν κατάθεση του Ίω. Μαυρομιχάλη (13 Μαρτ. 1831) βλ. αυτόθι, φάκ. 96.

ό ‘Ιωάννης και ό ‘Αναστάσιος Μαυρομιχάλης οικειοποιήθηκαν τελωνειακούς δασμούς στη Μάνη και την εποχή τής έκλογής του Λεοπόλδου ξεσήκωσαν τούς Μανιάτες έναντίον τής Κυβερνήσεως. ‘Αλλά σέ λίγο ό ‘Ιω. Καποδίστριας έκρινε προτιμότερο νά αποφύγη μιá δημόσια δίκη του Πετρόμπεη, διάταξε όμως νά συνεχιστή ή προφυλακισή του στο Παλαμίδι ¹⁹².

‘Επιθυμία του Κυβερνήτη ήταν οί ίδιοι οί κάτοικοι τής Μάνης νά αναγκάσουν τούς Μαυρομιχαλαίους νά έγκαταλείψουν τó Λιμένι. ‘Ετσι θά φαινόταν στο έξωτερικό ότι λίγοι ήταν εκείνοι που μέ κίνητρο τά προσωπικά τους συμφέροντα άρνούνταν νά ζήσουν κάτω άπό νόμους, ένώ οί πολλοί είχαν και σύνεση και πειθαρχία. Σύμφωνα με αυτούς τούς στόχους ό Δ/τής τής Σπάρτης διατάχθηκε νά μεταφέρη την έδρα του άπό τó Λιμένι στις Κιτριές ή τó Μαραθονήσι κι άπό εκεί νά επιδιώξη τή συνένωση όλων τών φιλοκυβερνητικών Μανιατών. Για τήν ένθάρρυνσή τους ό ‘Ιω. Καποδίστριας επέτρεψε στον Πιερράκο και τόν Πανάγο Πικουλάκη, έχθρους θανάσιμους τών Μαυρομιχαλαίων, νά κατεβούν στη Μάνη ¹⁹³. Μαζί τους έστειλε, ως προσωπικό του άπεσταλμένο, τόν ‘Ιω. Τομπακάκη. Παράλληλα έδωσε έντολές νά υποθάλψουν τις προσδοκίες τών οπαδών του Τζαν. Γρηγοράκη ¹⁹⁴. ‘Αν και άποφασίστηκε νά μη χρησιμοποιηθούν, παρά μόνο σέ έσχατη άνάγκη, κυβερνητικές δυνάμεις, διατάχθηκε, για τήν ασφάλεια τών γειτονικών έπαρχιών, ή προώθηση δύο έλαφρών ταγμάτων ως τήν Καλαμάτα και τó Μυστρά ¹⁹⁵. Συγχρόνως έφθασαν στα παράλια τής Μάνης έθνικά

192. Αυτόθι. Πρβλ. άνυπόγραφο και άχρονολόγητο έγγραφο (ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221) μέ τίτλο : «*Είς τίνα κεφάλαια τής κατηγορίας [κατά τών Μαυρομιχαλαίων] ύπάρχουσιν ή όχι άποδείξεις*». Βλ. και τήν άναφορά πού έστειλε ό Πετρόμπεης άπό τή φυλακή (πρός Κυβερνήτη, 6 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 261) (βλ. παράρτημα άρ. 20). Στο διάστημα τής προφυλακίσεως του Πετρόμπεη ή Γραμμ. Δ/σύνης προσπαθούσε νά συγκεντρώση ένοχοποιητικά στοιχεία για τούς Μαυρομιχαλαίους. Βλ. Γ. Α. Ράλλης (‘Αργος) προς ‘Ιω. Γενατά, 31 Μαΐου 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Βλ. αυτόθι (φάκ. 222) περιλήψεις έγγράφων πού άφορούν τούς Μαυρομιχαλαίους. Προφανώς συντάχθηκαν μέ σκοπό τή θεμελίωση κατηγορίας σέ βάρος τους. ‘Ο Α. Παπαδόπουλος - Βρετός (Mémoires biographiques - historiques sur le Président de la Grèce le Comte Capodistrias, τόμ. Β’, Παρίσι 1837, σσ. 292 - 295) θεωρεί τή χωρίς δίκη φυλάκιση του Πετρόμπεη ως τή μόνη αθάρτετη πράξη του ‘Ιω. Καποδίστρια.

193. Κυβερνήτης προς ‘Ιάκ. Κορνήλιο, 17 ‘Ιαν. 1831, πρωτ. : ΑΙΕΕ, άρ. 2292. Βλ. και Κυβερνήτης προς Δ/τή ‘Ανδρούσης, 26 ‘Ιαν. 1831, πρωτ. : ΑΙΕΕ, άρ. 91.

194. ‘Ιω. Τομπακάκης (Καλαμάτα) προς Κυβερνήτη, 24 ‘Ιαν. 1831, πρωτ., και συνημμένο : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Κυβερνήτης προς ‘Ιάκ. Κορνήλιο, 26 ‘Ιαν. 1831 : ‘Ιω. Καποδίστρια, ‘Επιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ’, σ. 148.

195. «Γεν. ‘Εφημερίς», άρ. 19 (11 Μαρτ. 1831), σ. 93. Τó Δ’ έλαφρό τάγμα διατάχθηκε νά μεταβή άπό τήν Τριπολιτσά στο Μυστρά, ένώ τó ΙΘ’ άπό τόν Πύργο στην Καλαμάτα. Βλ. Κυβερνήτης προς Δ/τή Λακεδαιμόνος κλπ., άρ.

πλοία και με έπικεφαλής τόν δραστήριο μοίραρχο Κ. Κανάρη ανέλαβαν τόν άποκλεισμό του Λιμενιού από τή θάλασσα και τήν προστασία τών έμπορευομένων από τήν επανεμφάνιση πειρατών¹⁹⁶.

“Ακαρπη μεσολάβηση του Κων. Μαυρομιχάλη και σύλληψή του

Πρίν άποφασιστή οποιαδήποτε ένεργεια εναντίον τών στασιαστών, εμφανίστηκε στις Κιτριές ο Κων. Μαυρομιχάλης και πρότεινε συμβιβασμό. Έπιβιβάστηκε (τέλη Ίαν. 1831) στην κορβέτα του Κ. Κανάρη και πήγαν μαζί στην Καλαμάτα, όπου συνάντησαν τόν Δ/τή Δ. Ταγκόπουλο. Συμφωνήθηκε : ο Κων. Μαυρομιχάλης να εξασφαλίση τήν εγκάρδια ύποδοχή του Ίάκ. Κορνήλιου στο Λιμέρι και να του παραχωρήση ένα πύργο τών Μαυρομιχαιών για τήν εγκατάσταση του διοικητηρίου της Σπάρτης· ο Δ/τής να διαλύση τήν παλιά του φρουρά και να παραλάβη μαζί του στρατιώτες από τó ελαφρό τάγμα που ήταν στην Καλαμάτα. Αφού γίνουν όλα αυτά, ο Κων. Μαυρομιχάλης υποσχέθηκε να αναχωρήση μαζί με τούς άνιψιούς του (Κατσάκο, Αναστάσιο και Δημήτριο) για τó Ναύπλιο. Τή συμφωνία δέχθηκε και ο Ίω. Τομπακάκης¹⁹⁷. Για τήν επίτευξή της φαίνεται ότι κάποιος ρόλο έπαιξε και ο Νικ. Κασομούλης, όταν, ως άπεσταλμένος της Κυβερνήσεως, βρέθηκε στην Καλαμάτα¹⁹⁸. Αντιρρήσεις έφερε ο Ίάκ. Κορνήλιος, γιατί πίστευε ότι οι Μαυρομιχαιόι δέν ήταν ειλικρινείς, αλλά προσπαθοΰσαν να κερδίσουν χρόνο, για να αυξήσουν τούς όπαδούς των. Φοβόταν μάλιστα μήπως εξαπατήσουν τόν Κ. Κανάρη¹⁹⁹. Συνεχώς ζητούσε διαταγές από τόν Κυβερνήτη

2953, 16 Ίαν. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 259. Βλ. και οδηγίες προς Δ/τές Καλαμάτας και Λακεδαιμόνος για να επαγρυπνούν, ώστε να μη βροΰν οι Μανιάτες συμμάχους ανάμεσα στους κατοίκους τών γειτονικών επαρχιών (άρ. 3005 και 3006, 17 Ίαν. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 259).

196. Κ. Κανάρης (Άλμυρό) προς Γραμμ. Ναυτικών, 24 Ίαν. 1831 : «Γεν. Έφημερις», άρ. 8 (31 Ίαν. 1831), σ. 38. Για τόν υπερβολικό ύπηρεσιακό ζήλο του Κ. Κανάρη βλ. Ν. Κασομούλη, Ένθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σ. 360, σημ. 1 του έκδότη.

197. Ίω. Τομπακάκης (Καλαμάτα) προς Κυβερνήτη, 29 Ίαν. 1831, πρωτ. : Άρχ. Καποδ., φάκ. 340, άρ. 1. Βλ. και τά έγγραφα της σημ. 199.

198. Νικ. Κασομούλη, Ένθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σσ. 351 κ.έξ. Ο Νικ. Κασομούλης προσπάθησε στην άφήγησή του να υπερτονίση τó δικό του μεσολαβητικό ρόλο. Για τήν άποστολή του βλ. και Νικ. Κασομούλης (Ναύπλιο) προς Γραμμ. Στρατιωτικών, 1 και 8 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Στρατιωτικών, φάκ. 63 και 64.

199. Ίάκ. Κορνήλιος (Άλμυρό) προς Αδγ. Καποδίστρια, 31 Ίαν. 1831, πρωτ. : Άρχ. Καποδ., φάκ. 578. Βλ. και Ίάκ. Κορνήλιος (Άλμυρό) προς Κυβερνήτη, 31 Ίαν. και 5 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221· Ίω. Τομπα-

γιὰ νὰ ἀναλάβῃ δράση πρὸς συντριβὴ τῶν Μαυρομιχαλαίων. Προσπαθοῦσε μάλιστα νὰ ἐμφανίσῃ τὴ δύναμη τῶν στασιαστῶν μικρότερη ἀπ' ὅση διαδιδόταν ²⁰⁰. Συγχρόνως συγκέντρωσε τὶς ἀπαραίτητες ὑπογραφές γιὰ νὰ παρουσιάσῃ τὶς ἐπαρχίες Ζυγοῦ, Σταυροπηγίου καὶ Μηλέας ἀντίθετες πρὸς τὰ κινήματα τοῦ Λιμενιοῦ ²⁰¹. Τὶς ἀπόψεις τοῦ Ἰάκ. Κορνήλιου συμμερίζονταν ὁ Πιερράκος καὶ ὁ Παν. Πικουλάκης ²⁰².

Οἱ παρατηρήσεις τοῦ Δ/τῆ τῆς Σπάρτης ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰω. Τομπακάκη σχετικὰ μὲ τὶς πραγματικὲς προθέσεις τῶν Μαυρομιχαλαίων ²⁰³ φαίνεται ὅτι ἀνησύχησαν σὲ λίγο τὸν Κ. Κανάρη, ὁ ὁποῖος φοβήθηκε μήπως ἐξαπατηθῆ καὶ ἐκτεθῆ ἀπέναντι στὴν Κυβέρνησή του ²⁰⁴. Ἔτσι ἴσως ἐξηγεῖται ἡ ὑπαναχώρησή του καὶ ἡ ἄρνησή του νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐξοδο τοῦ Κων. Μαυρομιχάλη στὸ Λιμένι. Ἦθελε, ἀντίθετα, νὰ παρασύρῃ μὲ δόλο στὸ πλοῖο του καὶ τοὺς ἄλλους Μαυρομιχαλαίους γιὰ νὰ τοὺς συλλάβῃ ²⁰⁵.

κάκης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 31 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 340, ἀρ. 3.

200. Ἰάκ. Κορνήλιος (Ἄλμυρό) πρὸς Κυβερνήτη, 22 καὶ 24 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 9 καὶ 8.

201. Αὐτόθι. Τὶς ἀναφορὲς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δυτ. Μάνης βλ. στὴν «Γεν. Ἐφημερίδα», ἀρ. 10 (7 Φεβρ. 1831), παράρτημα (8 Φεβρ. 1831), σσ. 49 - 51.

202. Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχάλης καὶ Παν. Πικουλάκης (Ἄλμυρό) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 14, 31 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 159, ἀρ. 14.

203. Βλ. Ἰάκ. Κορνήλιος (Ἄλμυρό) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 31 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 578 : «Πολὺ φοβοῦμαι νὰ μὴν ἀπατήσῃ [ὁ Κων/νος Μαυρομιχάλης] τὴν ἀγαθὴν καὶ τιμιωτάτην ψυχὴν τοῦ μοιράρχου κυρίου Κωνσταντίνου Κανάρη...». Βλ. καὶ Ἰω. Τομπακάκης (Καλαμάτα) πρὸς Ἰω. Καποδίστρια, 31 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 340, ἀρ. 3 : «Ἐβόλα ὑπ' ὄνυ τοῦ μοιράρχου καὶ τοῦ Διοικητοῦ Καλαμάτας ὅτι δύναται ὁ Κωνσταντίνος νὰ τοὺς ἀπατήσῃ ἐβγαίνοντας εἰς τὸ Λιμένι καὶ οὔτε εἰς τὸ κορβέτον πλέον νὰ θελήσῃ νὰ ἔμβῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μοὶ εἶπον ὅτι ἔχουν τὴν βεβαιότητα εἰς ὅσα τοῖς ὑπεσχέθη, εὔχομαι τὸ αἶσιον ἀπὸ τέλεσμα».

204. Δὲν ἀποκλείεται στὴ μεταστροφή αὐτῆ τοῦ Κ. Κανάρη νὰ ἐπαιξε κάποιον ρόλο καὶ ὁ γνωστός γιὰ τὸν ὑπέρμετρο ζῆλο του ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως Ἰω. Καποδίστρια Κ. Ράμφος, Δ/τῆς Μεσσηνιακῶν Φρουριῶν, ὁ ὁποῖος συνάντησε τὸν μοίραρχο λίγο μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Καλαμάτα. Βλ. Ἰω. Τομπακάκης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 2 Φεβρ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 340, ἀρ. 4. Ὅσο βρισκόταν ὁ Κ. Κανάρης στὴν Καλαμάτα, ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὶς συμβιβαστικὲς ἀπόψεις τοῦ Δημ. Ταγκόπουλου, ὁ ὁποῖος, ὅπως φαίνεται, εἶχε ἀντιληφθῆ ὅτι γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ Λιμενιοῦ δὲν εὐθύνονταν μόνον οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἀλλὰ καὶ ὁ Δ/τῆς Ἰάκ. Κορνήλιος. Γιὰ τὴ σύγκρουση ἀπόψεων ἀνάμεσα στὸν τελευταῖο καὶ τὸν Δημ. Ταγκόπουλο βλ. Ἰω. Τομπακάκης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 31 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 340, ἀρ. 3. Πρβλ. Ν. Κ α σ ο υ ὕ λ η, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σ. 353.

205. Ἰάκ. Κορνήλιος (Ἄλμυρό) πρὸς Κυβερνήτη, 3 Φεβρ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ.

Αυτό όμως ήταν κατάφωρη παραβίαση τῆς συμφωνίας πού ἔγινε στήν Καλαμάτα καί ἴσως δικαιολογήθηκε ἀπό τὸ γεγονός ὅτι στὸ Λιμένι γίνονταν ὀχυρώσεις καί ὁ Δημ. Μαυρομιχάλης, ἐπικεφαλῆς μερικῶν δεκάδων ἐνόπλων, πλησίαζε ἀπειλητικά τὸ Μαραθονήσι, ἐνέργειες πού κάθε ἄλλο παρὰ διάθεση συνδιαλλαγῆς ἔδειχναν²⁰⁶. Ὅπως ἦταν φυσικό, ἡ μεσολαβητική προσπάθεια τοῦ «ὑπὸ κράτησιν» Κων. Μαυρομιχάλη ἔπεσε στὸ κενό : Ἐάν καὶ ἔγραψε στοὺς ὀπαδοὺς του στὶς Κιτριές νὰ παραδώσουν σὲ ἄνδρες τοῦ μοιράρχου τὸ φρούριο πού κρατοῦσαν, αὐτοὶ ἀποκρίθηκαν ὅτι μόνο στὶς διαταγές τοῦ Ἐναστ. Μαυρομιχάλη ἦταν πρόθυμοι νὰ ὑπακούσουν²⁰⁷.

Ἡ σύλληψη τοῦ Κων. Μαυρομιχάλη, καθὼς καὶ ἡ εἶδηση ὅτι πιᾶστηκε καὶ φυλακίστηκε ὁ Πετρόμπεης, ψύχρανε πολλοὺς στὸ Λιμένι²⁰⁸, ἔκανε ὅμως περισσότερο ἀποφασιστικοὺς τὸν Ἐναστ. Μαυρομιχάλη καὶ τὸν Κατσακό. Οἱ τελευταῖοι, γιὰ νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς ὀπαδοὺς των, διέδωσαν ὅτι γιὰ τὸν Πετρόμπεη ἔδειξαν ἐνδιαφέρον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Συμμ. Δυνάμεων στήν Ἑλλάδα· ὅτι σὲ λίγο θὰ φθάσουν στὴ Μάνη ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης· ὅτι καὶ ἄλλα μέρη τοῦ κράτους συμπαραστέκονταν τοὺς Μανιάτες στὸν ἀγώνα τους καὶ ἄλλα πολλὰ²⁰⁹. Συγχρόνως

Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 6 : «Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης εὐρίσκειται ἐντὸς τῆς κορβέτας καὶ δὲν θέλει ἐκβῆ πλέον ἐκεῖθεν· μάλιστα θέλει προσπαθῆσει ὁ Μοιράρχος μὲ τὸν πλέον πολιτικὸν καὶ δραστήριον τρόπον, ἐὰν σταθῆ δυνατόν, νὰ συλλάβῃ δι' αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄλλους, Ἐναστάσιον καὶ Ἠλίαν Κατζάκον, κατὰ τὴν ἔγγραφον τοῦ Μοιράρχου εἶδησιν».

206. Αὐτόθι. Βλ. καὶ Ἰω. Τομπακάκης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 31 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 340, ἀρ. 3· Ἰάκ. Κορνῆλιος (Ἄλμυρό) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1132, 3 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Πρβλ. ὅσα ἀναφέρει ὁ Ν. Κασσομούλης (Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σσ. 365, 368), καθὼς καὶ ὁ ἐκδότης τῶν Ἐνθυμημάτων Γιάννης Βλαχογιάννης (αὐτόθι σσ. 368 - 369, σημ. 2), ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ ἐντοπίσῃ τὴν εὐθύνη τοῦ Κ. Κανάρη στὴ σύλληψη τοῦ Κων. Μαυρομιχάλη.

207. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Ἄλμυρό) πρὸς Κυβερνήτη, 17 Φεβρ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 5. Βλ. καὶ Κ. Κανάρης (Κιτριές) πρὸς Δ/τὴ Σπάρτης, ἀρ. 295, 16 Φεβρ. 1831, ἀντ. καὶ συνημμένα : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221.

208. Ἰω. Τομπακάκης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 8 Φεβρ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 340, ἀρ. 5.

209. Φῆμες ἐπίσης κυκλοφόρησαν γιὰ τὴν ἄφιξη νέων γαλλικῶν δυνάμεων στὴ Μεθώνη, γιὰ νέες ἐπαναστάσεις στήν Εὐρώπη. Ἄλλοι ἀνέφεραν ἐπαφές τοῦ Γ. Μαυρομιχάλη μὲ Ὑδραῖους καὶ διέδωσαν ὅτι τὸν Πετρόμπεη ζητοῦσαν ἀγγλικά πλοῖα. Βλ. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 27 Φεβρ. καὶ 4 Μαρτ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 4 καὶ 1· Ἰω. Τομπακάκης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτη, 21 Φεβρ. 1831, πρωτ., καὶ συνημμένο : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Βλ. καὶ Στέφανος Μουράκης (Τζίμοβα) πρὸς Δ/τὴ τῆς Σπάρτης, 28 Φεβρ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 20. Διαδόθηκε ἐπίσης ὅτι οἱ στασιαστές πῆραν «βοηθήματα» ἀπὸ Ἀγγλοὺς καὶ χρήματα ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Ὅλα

μὲ διάφορους ἀπεσταλμένους προσπαθοῦσαν νὰ ξεσηκώσουν τοὺς συμπατριῶτες τοὺς ἐναντίον τῆς Κυβερνήσεως. Χρησιμοποίησαν τὸν ἐπίσκοπο Λαγίας καὶ τοὺς παπάδες τῆς περιοχῆς, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ἀπειλὴ τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τῆς αἰώνιας καταδίκης παρωθοῦσαν τοὺς θρησκόληπτους κατοίκους νὰ ἀκολουθήσουν τοὺς Μαυρομιχαλαίους²¹⁰. Ὁ ἴδιος ὁ Κατσάκος, μαζὶ μὲ τὸν ληστὴ Μπόγρη, προχώρησαν στὴ Μέσα Μάνη, γιὰ νὰ στρατολογήσουν ὀπαδοὺς. Πέτυχαν νὰ συγκροτήσουν ἀξιόμαχο στρατιωτικὸ σῶμα καὶ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Λεωνίδα ζωγραφισμένη στὴ σημαία τοὺς μπῆκαν στὴν Ἄνατ. Μάνη καὶ χτύπησαν τὸ Μαραθονῆσι²¹¹. Ἡ ἀντίσταση τοῦ Δ/τῆ τῆς Σπάρτης, ποὺ τὸν ἐνίσχυε τὸ Δ' τάγμα καὶ ἵππικό, καθὼς καὶ οἱ κανονιοβολισμοὶ τῶν πλοίων τοῦ Κ. Κανάρη ἀπὸ τὸ λιμάνι, δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνακόψουν τὴν ὁρμὴ τῶν ἀντικυβερνητικῶν. Ὁ Κατσάκος μὲ τοὺς ἄνδρες του διέσπασε τελικὰ τὴν ἄμυνα καὶ κατέλαβε (13 Μαρτίου 1831) τὰ πρῶτα σπίτια στὸ Μαραθονῆσι²¹². Δέχθηκε ὅμως νὰ ἀποσύρῃ τὶς δυνάμεις του, ἀφοῦ πρῶτα ἀπέσπασε ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς κωμοπόλεως ἀναφορὰ μὲ τὴν ὁποία ζητοῦσαν πρόνοια γιὰ τοὺς φτωχοὺς Μανιάτες (ἐθνικὴ γῆ, δικαιώματα, δικαστήρια κλπ.), τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Μαυρομιχαλαίων καὶ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Τζαννετάκη²¹³. Ἀναφέροντας τὸν τελευταῖο ὁ Κατσάκος προσπαθοῦσε νὰ τὸν ρίξῃ στὴ δυσμένεια τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔτσι νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἀγωνιστῇ γιὰ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. Διέδωσε μάλιστα ὅτι ἀνάμεσα στὸν Πετρόμπεη καὶ τὸν Τζαννετάκη ὑπῆρχε ἔγ-

---

αὐτὰ ἀποδείχθηκαν ψευδῆ. Βλ. Ν. Γ. Παγκαλάκης (Μαραθονῆσι) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 31 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 95.

210. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Μαραθονῆσι) πρὸς Κυβερνήτη, 6 Μαρτ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 3. Βλ. καὶ Ἰάκ. Κορνῆλιος (Μαραθονῆσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1523, 25 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 264.

211. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Μαραθονῆσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1408, 9 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 263.

212. Δ/τῆς Λακεδαίμονος κλπ. πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 2767, 14 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 264. Βλ. καὶ τὶς ἀναφορὰς τοῦ Δ/τῆ Ἰάκ. Κορνῆλιου, ποὺ προσπαθοῦσε, ἐπιρρίπτοντας τὴν εὐθύνη σὲ λίγους «κακόφρονες» Μαραθονησιῶτες, νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀποτυχία του (πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1443 καὶ 1468, 14 καὶ 17 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 264). Πρβλ. τὶς ἀπόψεις τοῦ ἴδιου τοῦ Κατσάκου (Λιμένι) πρὸς Ἡλία [Δημητρακαράκο], 20 Μαρτ. 1831, πρωτ., συνημμένο στό : Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχάλης πρὸς Παν. Πικουλᾶκη, 5 Ἀπρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Βλ. αὐτόθι καὶ Ἡ. Σαλαφατίνος πρὸς Δ. Χρησιτῆ, 22 Μαρτ. 1831, πρωτ.

213. Δ/τῆς Λακεδαίμονος κλπ. πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 2806, 17 Μαρτ. 1831, πρωτ., καὶ συνημμένο : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 264. Πρβλ. Μαραθονησιῶτες πρὸς Κυβερνήτη, 15 Μαρτ. 1831, πρωτ., συνημμένο στό : Ἰάκ. Κορνῆλιος (Μαραθονῆσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1496, 22 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 264.

γραφή συμφωνία για την από κοινού προώσπιση των συμφερόντων της Μάνης ²¹⁴.

Σε ένισχυση των κυβερνητικῶν δυνάμεων ἔφθασε στὸ Μαραθονήσι ὁ στρατηγὸς Ν. Σταματελόπουλος ἐπικεφαλῆς δύο ρουμελιωτικῶν ταγμάτων. Μαζί μὲ τὸν Δ/τὴ Ἰάκ. Κορνῆλιο καὶ τὸν Κ. Κανάρη ἀποφάσισαν νὰ ἀποκλείσουν τὸ Λιμένι καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰ καὶ νὰ ἀπομονώσουν ἔτσι πλήρως τοὺς στασιαστὲς ²¹⁵. Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου τους στηρίχθηκαν βασικὰ στὶς δυνάμεις τῶν κυβερνητικῶν Μανιατῶν, ἰδιαίτερα στοὺς ἀντιπάλους τῶν Μαυρομιχαλαίων. Ἡ ἀπόπειρα ὁμῶς τοῦ Π. Πικουλάκη καὶ τοῦ Πιερράκου νὰ καταλάβουν τὴν Τσίπα, τὴν Τσίμοβα καὶ τὸ Λιμένι δὲν ἔφερε ἀποτέλεσμα ²¹⁶. Ὅπωςδήποτε περισσότερο ἀποτελεσματικὴ θὰ ἦταν ἡ χρησιμοποίηση τῶν ταγμάτων, ἀλλὰ ὁ Κυβερνήτης εἶχε διατάξει νὰ ἐξαντληθοῦν πρῶτα ὅλα τὰ «ἔμμεσα» μέτρα γιὰ τὴν εἰρήνευση τῆς Μάνης ²¹⁷. Ἐξάλλου ὑπῆρχε κίνδυνος ἀπὸ τὴ διείσδυση τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων στὰ χωριὰ τῆς Μάνης νὰ προκληθῆ ἀντίδραση ὄλων τῶν κατοίκων, κυβερνητικῶν καὶ ἀντικυβερνητικῶν. Ἦδη οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ὑπέβαλλαν τὴν ἀντίδραση αὐτὴ ²¹⁸, καὶ δὲν ἦταν δύσκολο ὁ ἰσχυρὸς τοπικισμὸς νὰ ὀδηγήσει

214. Ἄστυνόμος Τρινήσων πρὸς Δ/τὴ Λακεδαίμονος κλπ., 13 Μαρτ. 1831, ἀντ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 2764 τῆς 14 Μαρτ. 1831. Τὴν ὑπεράσπιση τοῦ Τζαννετάκη βλ. στὴν προηγούμενη (σημ. ἀρ. 213) ἀναφορὰ τῶν Μαραθονησιωτῶν. Ὁ Πετρόμπεης στὴ β' κατάθεσή του (4 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 94) ἀνέφερε ὅτι ὁ Τζαννετάκης τοῦ εἶχε ὑποσχεθῆ «*να εἶναι σύμφωνος εἰς ὅλα τὰ καλὰ τῆς ὁμοιοῦς διὰ τὰ μέλλοντα καλὰ τῆς Σπάρτης*». Βλ. καὶ παράρτημα ἀρ. 17.

215. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1522, 25 Μαρτ. 1831, πρωτ., καὶ συνημμένα : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 264. Βλ. καὶ Ν. Γ. Παγκαλάκης (Μαραθονήσι) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 31 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 95.

216. Ν. Γ. Παγκαλάκης (Καλαμάτα) πρὸς Ἰω. Γενατᾶ, 7 Ἀπρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 98. Βλ. καὶ Πινγνός (;) πρὸς Α. Π. Μαγνιατόπουλον (Ναύπλιο), 7/8 Ἀπρ. 1831, πρωτ., συνημμένο μαζί μὲ ἓνα ἄλλο ἔγγραφο στὸ ὑπ' ἀρ. 42 τῆς 15 Ἀπρ. 1831 : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 98.

217. Γιὰ τὸν Ἰω. Καποδίστρια ἐπιθυμητὸ θὰ ἦταν νὰ λάβουν μέρος στὸν ἀποκλεισμὸ τῶν στασιαστῶν οἱ πρόκριτοι τῆς Μάνης «*κινούμενοι ἀπὸ αὐθόρμητον θέλησιν*». Βλ. Κυβερνήτης πρὸς Ἰάκ. Κορνῆλιο, 12 Μαρτ. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 2295.

218. Ἰάκ. Κορνῆλιος (Ἄλμυρό) πρὸς Κυβερνήτη, 17 Φεβρ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 242, ἀρ. 5. Βλ. καὶ τὴν ὑποψη καὶ γιὰ ἀντίποινα δολοφονία ἐνὸς Ρουμेलιώτη εἰκοσιπένταρχου στὸ Μαραθονήσι, ἐπειδὴ σὲ φιλονικία ἀνάμεσα σὲ στρατιῶτες τῶν ταγμάτων καὶ Μανιάτες πληγώθηκε ἓνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους : Νικ. Σταματελόπουλος (Μαραθονήσι) πρὸς Γραμμ. Στρατιωτικῶν, ἀρ. 666, 26 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Βλ. καὶ Ἰάκ. Κορνῆλιος (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1545, 26 Μαρτ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 264.

ὄλους τοὺς Μανιάτες σὲ ἔνοπλη ἀντίσταση. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες δὲν ἔδειχναν καθόλου φρόνηση οἱ συνεχεῖς ἀπειλὲς τοῦ Κ. Κανάρη καὶ Ἰάκ. Κορνήλιου, οἱ ὁποῖοι μὲ προκηρῦξεις καλοῦσαν τοὺς Μανιάτες νὰ συλλάβουν μόνοι τους τοὺς ταραξίεις, διαφορετικὰ θὰ θεωροῦνταν συνένοχοι καὶ θὰ τιμοροῦνταν ἀπὸ τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα ²¹⁹.

Ὁ Κυβερνήτης στὴ Μάνη. Ἐπαφὲς στασιαστῶν μὲ ἀντιπολιτευομένους

Στις ἀρχὲς Ἀπριλίου 1831 ὁ Κυβερνήτης ἔφθασε μὲ τὸ ἀτμόπλοιο «Ἑρμῆς» στὸ Μαραθονήσι. Βρῆκε τὰ πράγματα τῆς Μάνης πολὺ διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι τὰ παρουσίαζαν οἱ αἰσιόδοξες, τὶς περισσότερες φορές, ἀναφορὲς τῶν διοικητικῶν του ὀργάνων ἢ τῶν προσωπικῶν του ἀπεσταλμένων ²²⁰. Ἀφοῦ ἔδωσε ὁδηγίες στὸν Ν. Σταματελόπουλο, τὸν Ἰάκ. Κορνήλιο καὶ τὸν Κ. Κανάρη, τοὺς κάλεσε νὰ φροντίσουν ὥστε οἱ πληρεξούσιοι τῆς Μάνης νὰ τὸν συναντήσουν στὰ Μεσσηνιακὰ Φρούρια γύρο στὶς 13 - 14 Ἀπριλίου ²²¹. Ὁ ἴδιος παρέλαβε μερικοὺς πληρεξουσίους τῆς Δυτ. Μάνης καὶ ἀπέπλευσε γιὰ τὴ Μεθώνη. Εἶχε πληροφορηθῆ μὲ ἰδιαίτερη ἀνησυχία τὶς ἐπαφὲς ὀρισμένων Γάλλων μὲ τοὺς Μανιάτες τοῦ Λιμενιοῦ καὶ φοβόταν μήπως οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἐξαπάτησαν τοὺς φιλελεύθερους ξένους ὡς πρὸς τὰ πραγματικὰ αἴτια τοῦ κινήματός τους. Ὑπῆρχε μάλιστα ἡ εἶδηση ὅτι δυὸ μέλη τῆς γαλλικῆς τοπογραφικῆς ὑπηρεσίας, ποὺ βρέθηκαν στὸ Λιμένι, ὄχι μόνο ἔδειξαν κατανόηση στὸν ἀγῶνα τῶν στασιαστῶν,

219. Κ. Κανάρης πρὸς Μανιάτες, ἀρ. 410, 20 Μαρτ. 1831 καὶ Ἰάκ. Κορνήλιος πρὸς Μανιάτες, ἀρ. 1486, 21 Μαρτ. 1831, ἀντ., συνημμένα στὸ ὑπ' ἀρ. 1491 τῆς 22 Μαρτ. 1831 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 264. Βλ. καὶ «Γεν. Ἐφημερίς», ἀρ. 24 (28 Μαρτ. 1831), σσ. 129 - 130, ὅπου παρατίθενται ἀποσπάσματα τῆς προκηρῦξεως τοῦ Κ. Κανάρη. Μὲ τὶς παραπάνω προκηρῦξεις τόσο ὁ Ἰάκ. Κορνήλιος ὅσο καὶ ὁ Κ. Κανάρης προσπαθοῦσαν νὰ ὑποκινήσουν καὶ τὸ ταξικὸ μίσος τῶν φτωχῶν Μανιατῶν ἐναντίον τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν.

220. Βλ. παραπάνω τὶς ἀναφορὲς τοῦ Ἰάκ. Κορνήλιου καὶ τοῦ Ἰω. Τομπακάκη. Πρβλ. τὶς ἐκθέσεις τοῦ Ν. Π. Παγκαλάκη, ποὺ ἔφθασε τελευταῖος μὲ μυστικὴ ἀποστολὴ στὴ Μάνη, στὰ ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 98. Ἐκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 95· καὶ Σὺλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Ὁ Παγκαλάκης διαπίστωσε ἀσυμφωνία ἀνάμεσα στὸν Κ. Κανάρη, Ν. Σταματελόπουλο καὶ Ἰάκ. Κορνήλιο (πρὸς Ἰω. Γενατᾶ, 1 Ἀπρ. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΓΑΚ, Σὺλλ. Βλαχ., φάκ. 221). Γιὰ τὴ μετάβαση τοῦ Ἰω. Καποδίστρια στὸ Μαραθονήσι βλ. Ἐπιτομὲς 21/6, 21/12.

221. Κυβερνήτης πρὸς Ν. Σταματελόπουλο κ. ἄ., ἀρ. 3505, 11 Ἀπρ. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 265. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἄν. Μάνης δὲν παρουσιάστηκαν ἀμέσως γιὰ νὰ ἀναχωρήσουν μὲ τοὺς συναδέλφους τῶν τῆς Δυτ. Μάνης γιὰ τὴ Μεθώνη. Βλ. Ἰάκ. Κορνήλιος κ. ἄ. (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 9 Μαρτ. (=Ἀπρ.) 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Σὺλλ. Βλαχ., φάκ. 221.

ἀλλὰ καὶ τοὺς βοήθησαν νὰ ἀποκρούσουν μὲ κανόνια τὴν ἐπίθεση τοῦ Π. Πικουλάκη καὶ τοὺς ὑπέδειξαν, σὲ περίπτωση κινδύνου, νὰ ὑψώσουν γιὰ προστασία τὴν τρίχρωμη σημαία τῆς Γαλλίας²²². Ὁ Κυβερνήτης συνάντησε (16 Ἀπρ.) τὸν στρατηγὸ Schneider καὶ τὸν μοίραρχο Lalande καὶ προσπάθησε νὰ τοὺς ἀποδείξει πόσο κινδύνευε ἡ τάξη καὶ ἡσυχία στὴν Ἑλλάδα, ἂν φαινόταν ὅτι ὁ γαλλικὸς στρατὸς καὶ στόλος βοηθοῦσαν μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο τοὺς «ταραξίες». Ὁ Schneider ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ ἀμέσως τοὺς δύο τοπογράφους, ἐνῶ ὁ Lalande ὑποσχέθηκε νὰ στείλῃ πλοῖο στὸ Λιμένι μὴπως φρονηματίσῃ μὲ ὑποδείξεις τοὺς Μαυρομιχαλαίους. Ἡ συμπάρασταση ὅμως αὐτῆ τῶν δύο ἀρχηγῶν δὲν ἀρκοῦσε. Κατὰ τὸν Κυβερνήτη οἱ «εὐπαναστατικὲς παρωδίες» θὰ ἔπαυαν ἀμέσως, μόνο ἂν οἱ Συμμ. Δυνάμεις ἔδιναν κοινὲς ὁδηγίες στοὺς διπλωματικοὺς ἀντιπροσώπους των (ἀντιπρέσβεις καὶ μοιράρχους) ὅτι, ἐωσότου ἀποφασιστῆ ἡ ὀριστικὴ τύχη τῆς Ἑλλάδος, δὲν θὰ ἀναγνώριζαν καμιά ἄλλη Κυβέρνηση ἐκτὸς ἀπὸ «τὴν καθεστῶσαν ἐκ τῶν ψηφισμάτων τῆς ἐν Ἀρχαίᾳ Συνελεύσεως»²²³.

Ἀπὸ τὴ Μεθώνη ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἀντικατέστησε στὴ διοίκηση τῆς Μάνης τὸν Ἰάκ. Κορνήλιο μὲ τὸν Ἰω. Εὐγενίδη, μέχρι τότε Δ/τῆ Ἀνδρούσης. Καὶ ὁ νέος Δ/τῆς διατάχθηκε νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς Μάνης ἀπὸ τοὺς στασιαστὲς «διὰ μέσου τῶν ἰδίων Σπαρτιατῶν». Μὲ τὴ σύμπραξη τῶν προκρίτων ὁ Ἰω. Εὐγενίδης θὰ ὀργάνωνε ἓνα εἶδος ὀριοφυλακῆς ἀπὸ τριακόσιους περίπου Μανιάτες καὶ θὰ ἀπέκοπτε κάθε ἐπικοινωνία τοῦ Λιμενιοῦ καὶ τῆς Τσίμοβας μὲ τὴν ὑπόλοιπη Μάνη. Ἡ αὐστηρὴ ἀπομόνωση ἦταν βέβαιο ὅτι θὰ ἀπέλιπε τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ τοὺς ὁπαδοὺς των. Ἄν σὲ 30 - 40 ἡμέρες δὲν ἀπέδιδαν τὰ μέτρα αὐτά, ἡ Κυβέρνηση θὰ πειθόταν ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀνατ. καὶ Δυτ. Μάνης σιωπηρὰ ἦταν σύμφωνοι μὲ τοὺς «ταραχοποιούς», καὶ θὰ ἀπομόνωνε μὲ τὰ τάγματά της ὅλη τὴ Μάνη ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Πελοπόννησο, ἐνῶ συγχρόνως θὰ ἀπέσυρε τοὺς ὑπαλλήλους της. Ὅσοι πρόκριτοι τῆς Δυτ. Μάνης βρέθηκαν στὴ Μεθώνη ἄκουσαν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κυβερνήτη τὶς παραπάνω ὁδηγίες καὶ προειδοποιήσεις καὶ ὑποσχέθηκαν τὴ σύμπραξή τους. Τοὺς ὑπόλοιπους, τῆς Ἀνατ. κυρίως Μάνης, θὰ ἐνημέρωνε ὁ Ἰω. Εὐγενίδης²²⁴.

222. Ἰάκ. Κορνήλιος κ. ἄ. (Μαραθῶνσι) πρὸς Κυβερνήτη, 6 Ἀπρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Πρβλ. αὐτόθι : Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχαλῆς (Κάβαλλος) πρὸς Παν. Πικουλάκη (Μαραθῶνσι), 5 καὶ 7 Ἀπρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221.

223. Κυβερνήτης (Μεθώνη) πρὸς πρίγκιπα Σουτσο (Παρίσι), 16 Ἀπρ. 1831 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, τόμ. Δ', σσ. 175-178. Κατὰ τὸν Dawkins (Ἐπιτομὲς 21/12) ὁ Schneider ἀπέριψε ὡς ἀβάσιμη τὴν κατηγορία τοῦ Ἰω. Καποδίστρια ὅτι Γάλλοι ἀξιωματικοὶ συνεργάζονταν μυστικὰ μὲ τοὺς στασιαστὲς τῆς Μάνης.

224. Κυβερνήτης (Μεθώνη) πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, ἀρ. 3516 καὶ 3518, 16 καὶ

Τὰ νέα μέτρα τῆς Κυβερνήσεως δὲν φόβισαν τοὺς στασιαστές. Ἀπέτυχαν καὶ ὅλες οἱ προσπάθειες ποὺ ἔγιναν γιὰ νὰ δελεασθοῦν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς. Ἀντίθετα παρέμειναν ἀκλόνητοι, ἄρρηκτα δεμένοι μεταξύ τους μὲ φοβεροὺς ὄρκους²²⁵. Οἱ ἐνέργειές τους ἦταν συντονισμένες καὶ κατευθύνονταν στὴν ἀρχὴ ἀπὸ σῶμα 80 «ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ», τὸ ὁποῖο ἀργότερα παραχώρησε τὴ θέση του σὲ τριμελῆ προσωρινὴ ἐπιτροπὴ (Ἄν. Μαυρομιχάλης, Δ. Πικουλάκης, Πασχάλης Γερακαράκης). Στις 24 Ἰαν. 1831 συνέλευση Μανιατῶν στὴν Τσίμοβα ἐξέλεξε στὴ θέση τῆς τριμελοῦς νέα πολυμελῆ ἐπιτροπὴ ποὺ ὀνομάστηκε «Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Σπάρτης»²²⁶. Μὲ τὸν ὄρο «Συνταγματικὴ» οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, ποὺ φαίνεται ὅτι κατεύθυναν ἀπόλυτα τὶς ἐνέργειες τῶν συμπολιτῶν τους, ἐπιχειροῦσαν νὰ δώσουν ἄλλη διάσταση στὴν ἀνταρσία τους σὲ μιὰ περίοδο ποὺ ἡ ἐντεινόμενη ἀντιπολίτευση κατὰ τοῦ καποδιστριακοῦ καθεστώτος μποροῦσε νὰ στεγάζει στοὺς κόλπους της καὶ νὰ δικαιολογήσει κάθε ἀντικυβερνητικὴ ἐνέργεια. Ἦδη εἶχαν ἀρχίσει οἱ πρῶτες ἐπαφές μὲ τοὺς ἡγέτες τῆς Ἀντιπολιτεύσεως στὸ Ναῦπλιο. Ἀπὸ τοὺς τελευταίους ὁ Θ. Φαρμακίδης πιθανότατα μὲ ἐπιστολές του παρωθοῦσε τοὺς Μανιάτες νὰ ἀγωνιστοῦν γιὰ τὰ «καταπατούμενα δίκαια τοῦ ἔθνους καὶ τὰ ἐδικά» τους. Τοὺς προέτρεπε νὰ μὴ δεχθοῦν συμβιβασμό, γιατί θὰ τοὺς ἐξαπατοῦσαν καὶ θὰ τοὺς ἔκαναν εἰλωτες, ἀλλὰ νὰ ζητήσουν τὴν προστασία τῶν φιλελεύθερων Γάλλων καὶ πολεμοφόδια ἀπὸ τοὺς Ὑδραῖους. Τόνιζε μάλιστα ὅτι μὲ τὴν προσχώρησι τῶν τελευταίων στὸν ἀντικυβερνητικὸ ἀγῶνα δὲν θὰ ἀργοῦσε ἡ πραγματοποίησι τοῦ ἐπιθυμητοῦ σκοποῦ. Συγχρόνως τοὺς ἔστειλε καὶ τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τοῦ «Ἀπόλλωνος», ποὺ ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάσχεσή του στὸ Ναῦπλιο εἶχε βρῆ ἀσφαλές

17 Ἰαν. 1831, πρωτ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 95 καὶ 96. Τὸ ὑπ' ἀρ. 3517 (18 Ἰαν. 1831) διάταγμα διορισμοῦ τοῦ Ἰω. Εὐγενίδου βλ. στὴ «Γεν. Ἐφημερίδα», ἀρ. 39 (27 Μαΐου 1831). Βλ. καὶ Κυβερνήτης (Μεθώνη) πρὸς πληρεξουσίου Δυτ. Μάνης, ἀρ. 3515, 16 Ἰαν. 1831, σχ.· Κυβερνήτης (Μεθώνη) πρὸς Κ. Κανάρη, ἀρ. 3513, 16 Ἰαν. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 265.

225. Νικήτας Σταματελόπουλος (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 30 Ἰαν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 85: «... καὶ σνοικείσια ἐπροβάλαμεν καὶ χρήματα ἱκανὰ ὑπεσχέθημεν, ἀλλὰ ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ καταλάβωμεν τὴν παραμικροτέραν θέσιν περὶ τὸ Λιμένι...». Βλ. καὶ παραπομπές σημ. 228.

226. Νικ. Πιέρρου Μαυρομιχάλης (Κάβαλλος) πρὸς Παν. Πικουλάκη, 7 Ἰαν. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Βλ. καὶ παραπομπές στίς σημ. 228, 230, 231. Ὡς μέλη τῆς «Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Σπάρτης» ἐμφανίζονται στὰ διάφορα ἔγγραφα οἱ : Ἄ. Π. Μαυρομιχάλης, Δημήτριος Πικουλάκης, Π. Κοσονάκος, Δημήτριος Πουλικάκος, Πασχάλης Γερακαράκης, Θωμᾶς Τζουμάκος, Νικολὸς (Ν)τεκουλάκος, Γιαννοῦτσος Δεμέστιχας, Γιάννης Καπετανάκης, Ἰωάννης Κ. Μαυρομιχάλης. Βλ. καὶ Ἐπιτομὲς 21/21β, σημ. 1. Ὁ ἀριθμὸς πάντως τῶν μελῶν δὲν φαίνεται ὅτι ἦταν σταθερός. Βλ. καὶ ἔκθεσι Μ. Σικελιανοῦ πρὸς Ἐ' Ἐθνικὴ Συνέλευσι, [7 Ἰαν. 1832] : Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας, τόμ. ΙΕ', σ. 500. Δὲν

καταφύγιο στην Ύδρα.²²⁷ Στις απαντήσεις τους οι στασιαστές τόνιζαν την απόφασή τους να αγωνιστούν για το «καταπατηθὲν σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος» και εἰδοποιούσαν ὅτι ἔστειλαν ἐπιστολὴ στὸν Γάλλο στρατηγὸ ἀπὸ φόβο μήπως ὁ Κυβερνήτης παρουσιάσῃ τὸ φιλελεύθερο κίνημά τους ὡς «μερικὸ καὶ κλεπτικὸ». Συγχρόνως ζητοῦσαν ἐπίμονα πολεμοφόδια καὶ χρήματα²²⁸. Ἐκκλήση γιὰ ἐνισχύσεις καὶ κοινὴ δρᾶση ὑπὲρ τοῦ συντάγματος ἀπηύθυναν στοὺς Ὑδραῖους πολλοὶ ὀπαδοὶ τῶν Μαυρομιχαλαίων²²⁹, καθὼς καὶ ἡ «Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ»²³⁰, ἡ ὁποία παράλληλα μὲ προκηρύξεις τῆς καλοῦσε καὶ τοὺς ἄλλους Μανιάτες νὰ ἐνωθοῦν μαζί τῆς καὶ νὰ στείλουν τοὺς πληρεξουσίους τῶν στὸ Λιμένι²³¹. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐγγραφα τῶν στασιαστῶν πιάστηκαν ἀπὸ τοὺς κυβερνητικὸς²³². Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ πού ξέφυγαν

ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἄλλοῦ ἢ πληροφορία τοῦ Pellion (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 243) ὅτι στὴν ἀρχὴ τῆς στάσεως ὁ Κων. Μαυρομιχάλης ὀνομάστηκε ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων στὸ Λιμένι.

227. [Θεόκλητος] Φ[αρμ]ακίδης] (Ναύπλιο) πρὸς [Μανιάτες], [ἀρχές Μαρτ. 1831], ἀντ., συνημμένο στὸ: Σ. Θεαγένης (Ἄλμυρό) πρὸς Βιάρο Καποδίστρια, 24 Μαρτ. 1831: ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221 (βλ. παράρτημα ἀρ. 21). Βλ. καὶ [Θεόκλητος] Φ[αρμ]ακίδης] πρὸς ἄγνωστο (Μάνη), [Μάρτ./Ἀπρ. 1831], ἀντ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 6α (βλ. παράρτημα ἀρ. 22). Γιὰ τὴν ἐπανεκδόση τοῦ «Ἀπόλλωνα» βλ. Χρ. Κ. Λούκου, «Ἡ δίωξη τῆς ἐφημερίδας “Ὁ Ἀπόλλων»,», ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 210 - 214. Γιὰ τὴν ἀνάγνωσι ἑλληνικῶν καὶ γαλλικῶν ἐφημερίδων στὸ Λιμένι βλ. Ἰω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 30 Ἀπρ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322. Γιὰ τὶς ἐπαφές Λιμενιωτῶν μὲ ἀντιπολιτευομένους βλ. καὶ Προς. Γραμμ. Δ/σύνης πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 7011, 13 Αὐγ. 1831 : Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας, τόμ. ΙΕ', σ. 416. Γιὰ τὶς προσπάθειες τῶν Μαυρομιχαλαίων νὰ δώσουν ἄλλο περιεχόμενο στὴ σύγκρουσή τους μὲ τὸν Κυβερνήτη βλ. τὴν ἐξοχὴ ἀνάλυση τοῦ J. A. P e t r o p u l o s, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 120 - 121.

228. Πιγγυος(;) πρὸς Α. Π. Μαγνιατόπουλον (Ναύπλιο), 7/8 Ἀπρ. 1831, πρωτ. · δυσανάγνωστο ὄνομα πρὸς ἀγνώστους, 9 Ἀπρ. [1831], πρωτ., συνημμένα καὶ τὰ δύο στὸ ὑπ' ἀρ. 42 τῆς 15 Ἀπρ. 1831 : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 98. Πρβλ. τὸ ἐγγραφο τῆς σημ. 233. Βλ. κυρίως τὸ ἐγγραφο ἀρ. 4896 τῆς σημ. 233.

229. Κλῆρος, πρόκριτοι, ὀπλαρχηγοὶ κ. ἄ. Σπάρτης πρὸς προκρίτους καὶ πλοιάρχους Ὑδρας, 8 Ἀπρ. 1831, πρωτ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 42 τῆς 15 Ἀπρ. 1831 : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 98.

230. Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Σπάρτης (Λιμένι) πρὸς προκρίτους καὶ πλοιάρχους Ὑδρας, ἀρ. 29, 23 Μαΐου 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221 (βλ. παράρτημα ἀρ. 25).

231. Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Σπάρτης (Λιμένι) πρὸς Σπαρτιάτες, ἐγκύκλιος ἀρ. 1, 4 Μαΐου 1831, ἀντ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 444, ἀρ. 2 (βλ. παράρτημα ἀρ. 24). Βλ. καὶ Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Σπάρτης (Λιμένι) πρὸς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας Ζυγοῦ, ἀρ. 14, 9 Μαΐου 1831, ἀντ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 444, ἀρ. 3.

232. Δ/τῆς Σπάρτης πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 1677, 17 Ἀπρ. 1831, πρωτ., καὶ συνημμένα : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 265. Βλ. καὶ Δ/τῆς Καλαμάτας καὶ Νησίου πρὸς Γραμμ. τῆς Ἐπικρατείας, ἀρ. 42, 15 Ἀπρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 98.

βρίσκεται στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Ἀλ. Μαυροκορδάτου²³³ καὶ ἐνισχύει τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Φαναριώτης πολιτικὸς δὲν ἦταν ἀμέτοχος στὰ γεγονότα τῆς Μάνης. Ὁ Θ. Φαρμακίδης, ἐξάλλου, βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ του καθοδήγηση.

Σὲ ἀδιέξοδο κατέληξε καὶ ἡ μεσολαβητικὴ προσπάθεια τοῦ Γερουσιαστῆ Τζαννετάκη Γρηγοράκη. Ὁ Κυβερνήτης, μὲ πολλὰ ἐπιφυλάξεις, εἶχε ἐπιτρέψει τὴν ἐπάνοδό του στὸ Μαραθονῆσι. Δίσταζε, γιὰ τὴν κυκλοφόρησαν φήμες ὅτι ὁ Γερουσιαστὴς ὑποσχέθηκε στοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἀντιπολιτεύσεως νὰ ἐπιτύχη τὴν ἀποστολὴ ἀναφορῶν ὑπὲρ τοῦ συντάγματος ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπαρχίες τῆς Μάνης καὶ ἔτσι νὰ ἀναιρέση τὶς φιλοκυβερνητικὰς ἀναφορὰς ποὺ εἶχε ἀποσπάσει ὁ Ἰάκ. Κορνῆλιος ἀπὸ τοὺς Μανιάτες, καὶ νὰ δώσῃ χαρακτῆρα νομιμότητος στὸ κίνημα τοῦ Λιμενιοῦ²³⁴. Ὁ Τζαννετάκης ἤλθε στὴ Μάνη στὶς ἀρχὲς Μαΐου φανερὰ δυσανεκτῆς μὲνος ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ διαλύσῃ τὶς κυβερνητικὰς ὑποψίες γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τῶν προθέσεων του. Ἐπιθυμοῦσε τὴν εἰρήνευση τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, ἀλλὰ μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε ὁ ἴδιος νὰ αὐξήσῃ τὴ δύναμή του. Ἦθελε τὴν ἐξασθένιση τῶν Μαυρομιχαλαίων ἀλλ' ὄχι τὴ συντριβὴ τους, γιὰ τὴν φοβόταν ὅτι θὰ ἀκολουθοῦσε καὶ ἡ δική του συντριβὴ²³⁵. Παρουσιάστηκε ὡς ἀνεξάρτητος στὶς ἐνέργειές του, κρυφὰ ὅμως συνεργαζόταν μὲ τὸν Δ/τὴ τῆς Σπάρτης. Στὰ μέσα Μαΐου ὁ Τζαννετάκης συναντήθηκε μὲ τὸν Ἀναστάσιο Μαυρομιχάλη καὶ ἄλλα μέλη τῆς «Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς». Πρότεινε : ὁ Ἀναστάσιος μαζί μὲ τὸν Κατσάκο νὰ μεταβοῦν στὸ Ναῦπλιο καὶ νὰ ζητήσουν τὴ συγγνώμην τῆς Κυβερνήσεως. Ἄν γινόταν αὐτό, ὑπῆρχε βásiμη ἐλπίδα νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ὑπόδικοι συγγενεῖς τους καὶ νὰ μὴν παραμεληθοῦν τὰ συμφέροντα τῆς Μάνης. Γιὰ νὰ πεισθῇ μάλιστα ἡ Κυβέρνηση, θὰ στελλόταν ἱκετικὴ ἀναφορὰ ἀπ' ὅλους τοὺς Μανιάτες, ποὺ θὰ ζητοῦσαν νὰ «χαρισθοῦν» σ' αὐτοὺς ὅλα τὰ ἀδικήματα τῶν Μαυρομιχαλαίων. Ὁ Ἀναστάσιος δὲν ἔφερε ἀντίρρηση

233. Φάκ. 17, ἀρ. ἐγγράφου 4896 (17 Ἀπρ. 1831). Στὸ περιθώριο τοῦ ἐγγράφου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἰδιόγραφη σημείωση τοῦ Πετρόμπεη : «*Δώσατε το τοῦ ἀρχιναύαρχου κυρίου Μιαούλη, διὰ νὰ [ν] τὸ στείλῃ εἰς τοὺς φιλοπάτριδας καὶ φιλελευθέρους, φιλόνομους ἥρωας τῆς ἀκαταμάχητου λαντρῶς Ὑδρας, διὰ νὰ καταχωριστῇ καὶ τὸ παρὸν εἰς τὴν ἐφημερίδα, ὅσα κρίνει εὐλογο ὁ συντάκτης*». Φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιτήρηση τοῦ Πετρόμπεη στὸ Ἴτζ - Καλὲ δὲν ἦταν καὶ τόσο αὐστηρή. Ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος - Βρετὸς (Mémoires, τόμ. Β', σσ. 169 - 170) προσπάθησε νὰ ὑπερτονίσῃ τὸ ρόλο τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου στὴν προετοιμασίαν τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Μανιατῶν.

234. Κυβερνήτης (Ναῦπλιο) πρὸς Ἰω. Εὐγενίδην (Μαραθονῆσι), 6 καὶ 14 Μαΐου 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 100, 102. Βλ. καὶ Κυβερνήτης πρὸς Τζαννετάκη, 18 Μαΐου 1831, ἀντ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 104, συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 103.

235. Ἰω. Εὐγενίδης (Καλαμάτα) πρὸς Κυβερνήτην, 8 Μαΐου 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 322.

στην αρχή, επιφυλάχθηκε όμως να απαντήσει, γιατί έπρεπε να ακούση και τη γνώμη του Κατσάκου²³⁶. Η απάντηση ήλθε λίγες ημέρες αργότερα και ήταν αρνητική: φοβούνταν να παρουσιαστούν στην Κυβέρνηση. Με ανησυχία πληροφορήθηκε την άκαμψία των συγγενών του ο Κων. Μαυρομιχάλης, πού ήταν ακόμη φυλακισμένος στο πλοίο του Κ. Κανάρη. Παρακάλεσε να του επιτραπή ή έξοδος στην ξηρά, απ' όπου πίστευε ότι θα μπορούσε να έλθη σε έπαφή με τον 'Αναστάσιο ή τον Κατσάκο και να τους πείση να φανούν φρονιμότεροι. 'Υστερα από πιέσεις ο Κ. Κανάρης δέχθηκε και ο Κων. Μαυρομιχάλης αποβιβάστηκε στο Μαραθονήσι. Δρακόντεια μέτρα ασφαλείας είχαν ληφθῆ²³⁷. Όπως ήταν φυσικό, κανείς από τους αντικυβερνητικούς δὲν τόλμησε να παρουσιαστῆ²³⁸.

Βλέποντας ο Κυβερνήτης ότι οί στασιαστὲς παρέμεναν αδιάλλακτοι, ἔδωσε ἐντολή στὸν Δ/τῆ τῆς Σπάρτης νὰ καλέση με ἐγκύκλιο ὄλους τοὺς πιστοὺς στὴν Κυβέρνηση Μανιάτες νὰ ἀπομονώσουν τοὺς Μαυρομιχαιαίους καὶ τοὺς ὀπαδοὺς των, καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν ἔτσι σὲ ὑποταγὴ καὶ μετάνοια²³⁹. Οἱ κυβερνητικοὶ ὅμως Μανιάτες, ἂν καὶ ἔδειχναν προθυμία στὴν ὑπογραφή ἀναφορῶν πού καταδίκαζαν τὶς ἐνέργειες τῶν Λιμενιωτῶν, ζητοῦσαν οἱ περισσότεροὶ μισθοὺς, πολεμοφόδια καὶ τροφίμα ὡς ἀντάλλαγμα γιὰ νὰ ἀναλάβουν δράση²⁴⁰. 'Ετσι οἱ φράσεις τοῦ Κυβερνήτη γιὰ «χρέος πατριωτικὸ» καὶ ὅτι «ἀφίνει εἰς μόνους τοὺς Σπαρτιάτας τὴν ἐντιμον φροντίδα τοῦ ν' ἀποκαταστήσουν οἱ ἴδιοι τὴν εὐταξίαν εἰς Διμένι καὶ Τζίμοβα» δὲν ἔφεραν τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα²⁴¹. Ζῆλο ἔδειξαν μόνο οἱ δηλωμένοι ἐχθροὶ τῶν Μαυρομιχαιαίων Πιερράκος, Π. Πικουλάκης καὶ Ν. Βοϊδῆς, οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦσαν με τὶς ἐνέργειές τους ἀντιπερισπασμοὺς στοὺς ἀντικυβερνητικούς, χωρὶς ὅμως νὰ μποροῦν νὰ ἀπειλήσουν

236. 'Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 12 Μαΐου 1831, πρωτ. : 'Αρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 7.

237. 'Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 14 Μαΐου 1831, πρωτ. : 'Αρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 9. Βλ. καὶ Κ. Κανάρης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 6, 11 Μαΐου 1831, πρωτ. : 'Αρχ. Καποδ., φάκ. 151 ἀρ. 6.

238. 'Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 15 Μαΐου 1831, πρωτ. : 'Αρχ. Καποδ., φάκ. 322.

239. Κυβερνήτης πρὸς 'Ιω. Εὐγενίδη, ἀρ. 3701, 21 Μαΐου 1831, σχ., καὶ συνημμένο σχέδιο ἐγκυκλίου τὴν ὁποία ὁ Δ/τῆς θὰ ἔστειλε στοὺς προκρίτους, κληρο, ὀπλαρχηγούς καὶ δημογέροντες 'Ανατολ. καὶ Δυτ. Σπάρτης: ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 267. Τὴν ἐκδοση τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς εἶχε ζητήσει ἐπίμονα ὁ Δ/τῆς τῆς Σπάρτης. Βλ. Κυβερνήτης πρὸς 'Ιω. Εὐγενίδη, 18 Μαΐου 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 103.

240. Βλ. σημ. 242.

241. Βλ. τὸ ὑπ' ἀρ. 3701 (21 Μαΐου 1831) ἔγγραφο τοῦ Κυβερνήτη στὴν σημ. 239,

άποφασιστικά τὸ κέντρο τῆς στάσεως. Συνεχῶς πρόβαλλαν σχέδια δράσεως καὶ ἦταν ἀχόρταγοι στὶς ἀπαιτήσεις τους. ‘Ο Πιερράκος εἶχε ἤδη στρατολογήσει 300 ἄνδρες, ἀλλὰ δὲν προχώρησε περισσότερο ἀπὸ τὸν Μέξαπο. Μπροστὰ σ’ αὐτὴ τὴν κατάσταση ὁ Δ/τῆς τῆς Σπάρτης πίστεψε ὅτι μόνον ὁ Τζαννετάκης θὰ μπορούσε, ἂν ἐπαιρνε βοήθεια, νὰ κινητοποιήσει περισσότερους Μανιάτες γιὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς στασιαστὲς σὲ ὑποταγή. Στὶς ἀναφορὲς του συνεχῶς τόνιζε ὅτι ὁ Τζαννετάκης ἐγγυόταν ἐπιτυχία, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ξόδευαν τὰ ἐθνικὰ χρήματα σὲ ἀσιμαχίες. Ἀντίθετη ἦταν ἡ γνώμη τοῦ Ν. Σταματελόπουλου καὶ τοῦ Γ. Ἀθανασιάδη, οἱ ὁποῖοι ἐπέμεναν στὴν ὑποστήριξη τῶν κινήματων τοῦ Πιερράκου²⁴². ‘Ο Κυβερνήτης θέλησε νὰ χρησιμοποιήσει τὸν τελευταῖο, ἀλλὰ ἐνθάρρυνε παράλληλα καὶ τὸν Τζαννετάκη, ὁ ὁποῖος πῆγε στὸ Ναύπλιο γιὰ νὰ ἐκθέσῃ αὐτοπροσώπως τὰ σχέδιά του γιὰ τὴν εἰρήνευση τῆς Μάνης²⁴³. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ἔδινε τὶς ἀπαραίτητες δυνάμεις γιὰ νὰ ἀναλάβῃ ἀποφασιστικὴ δράση²⁴⁴.

Ἡ Μάνη δὲν ἦταν τὸ ἀποκλειστικὸ ἀντικείμενο τῆς προσοχῆς τοῦ ‘Ιω. Καποδίστρια. Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα εἶχε στασιάσει ὁ Τσάμης Καρατάσος, ἐνῶ ἡ Ὑδρα δὲν ὑπάκουε πλέον στὶς κυβερνητικὲς διαταγές. Τὸ Ταμεῖο εἶχε ἐλάχιστους πόρους, ποὺ ἔπρεπε νὰ ξοδευτοῦν γιὰ τὶς ἀπόλυτα ἀπαραίτητες ἀνάγκες τοῦ κράτους. ‘Ο Κυβερνήτης, ἐξάλλου, περίμενε τὴ «θεραπεία» τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἀπ’ ἔξω, ἀπ’ ὅπου, ὅπως ἔλεγε, εἶχε ἔλθει καὶ ἡ «ἀσθένεια»²⁴⁵. Ἡ ἀξιοπρέπειά του ὅμως καὶ ἡ συναίσθηση ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων ἦταν μὲ τὸ μέρος του δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν, πρὸς τὸ

242. ‘Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 18, 22 Μαΐου, 2, 5, 9, 26 καὶ 30 Ἰουν. 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 322. Πολὺ ἀργότερα ὁ ‘Ιω. Εὐγενίδης ἀλλάξε γνώμη γιὰ τὸν Τζαννετάκη (πρὸς Κυβερνήτη, 29 Αὐγ. 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 47). Γιὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ Ν. Σταματελόπουλου βλ. ἀναφορὰ του πρὸς Κυβερνήτη, ἀρ. 839, 16 Ἰουν. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221. Βλ. καὶ αὐτόθι Ν. Σταματελόπουλος (Μαραθονήσι) πρὸς ‘Ιω. Εὐγενίδη, ἀρ. 823, 8 Ἰουν. 1831, ἀντ.

243. ‘Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 22 Μαΐου 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 322· Κυβερνήτης πρὸς ‘Ιω. Εὐγενίδη, 28 Μαΐου καὶ 1 Ἰουν. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 107, 108. Γιὰ τὰ σχέδια τοῦ Τζαννετάκη βλ. ‘Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 26 Μαΐου 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221.

244. Καὶ ὁ Δ/τῆς τῆς Σπάρτης, καίτοι τόνιζε τὴν ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ Τζαννετάκης, ἔγραψε στὸν Κυβερνήτη (5 Ἰουν. 1831, Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 322) νὰ μὴ δώσῃ στὸν Γερουσιαστὴ τὴν «ἐξουσία, ὥστε νὰ κωμῆ τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του, διότι εἶναι Μανιάτης, ἀπληστος συνάμα καὶ ἰδιόρρημος...».

245. Κυβερνήτης πρὸς ‘Ιω. Εὐγενίδη, 18 Ἰουν. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 111.

παρὸν τουλάχιστον, νὰ στηριχθῆ στὴ στρατιωτικὴ βοήθεια ποῦ τοῦ πρόσφερε ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνηση²⁴⁶. Χρησιμοποίησε πάντως τὴν πρόταση γιὰ νὰ ἀποθαρρύνῃ τοὺς στασιαστὲς τοῦ Λιμενιοῦ²⁴⁷. Οἱ ἐλπίδες του ὁμως ματαιώθηκαν, γιατί, πρὶν φθάσῃ ἡ σχετικὴ ἐγκύκλιός του στὴ Μάνη, ἤλθε (Μάϊος 1831) στὸ Λιμένι γαλλικὸ πολεμικὸ μπρίκι καὶ ὁ διοικητὴς του, ἀντὶ νὰ προτρέψῃ τοὺς Μαυρομιχαλαίους σὲ ὑπακοή, φαίνεται ὅτι ἄκουσε μὲ εὐμένεια τὶς δικαιολογίες τους. Ἡ «Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ» ἄρπαξε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὁπαδοὺς της καὶ μὲ ἐγκύκλιό της διασάλπισε σ' ὅλη τὴ Μάνη ὅτι οἱ φιλελεύθεροι Γάλλοι ἐπαίνεσαν τοὺς ἀγῶνες της γιὰ συνταγματικὲς ἐλευθερίες. Ἔστειλε μάλιστα καὶ δυὸ ἐπιστολὲς στὸν μοίραρχο Lalande μὲ τὶς ὁποῖες ζητοῦσε τὴ βοήθεια τῶν Γάλλων γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἀντικυβερνητικοῦ της ἀγώνα καὶ ἐξέφραζε τὴν ἀγανάκτηση τῶν Μανιατῶν γιὰ τὴν σύλληψη τῶν Μαυρομιχαλαίων²⁴⁸. Συγχρόνως ἀνανέωσε τὶς προσπάθειές της γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ὑδραῖους²⁴⁹.

Τελευταία προσπάθεια συμβιβασμοῦ ἀποτυγχάνει

Τὸν Μάιο - Ἰούλιο 1831 καταβλήθηκε προσπάθεια γιὰ τὴν ἐπίτευξη συμβιβασμοῦ ἀνάμεσα στὴν Κυβέρνηση καὶ τοὺς Μαυρομιχαλαίους ποῦ βρισκόνταν στὸ Ναῦπλιο καὶ τὸ Ἄργος. Πρῶτος ὁ Ἰω. Μαυρομιχάλης, φυλακισμένος στὸ Παλαμῆδι, ζήτησε ἐπιείκεια γιὰ τὴν οἰκογένειά του καὶ ὑποσχέθηκε ἀφοσίωση. Παραπονέθηκε γιατί ἔμεναν ἐλεύθεροι ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Ζωγράφος, ὁ Ζαΐμης, ὁ Τρικούπης, ὁ Δεληγιάννης, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἔλεγε, ἐξαπάτησαν τὸν «ἀπλοϊκὸν» Πετρόμπεη καὶ τὸν ἔφεραν σὲ σύγκρουση μὲ τὴν Κυβέρνηση²⁵⁰. Στὴ συνέχεια ὁ Γ. Μαυρομιχάλης, ποῦ

246. Κυβερνήτης πρὸς Schneider, 8 Ἰουν. 1831 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ', σσ. 202 - 203. Βλ. καὶ Ἐπιτομὲς 21/20.

247. Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, 28 Μαΐου καὶ 1 Ἰουν. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 107, 108. Βλ. καὶ Ἰω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 5 Ἰουν. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322.

248. Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Σπάρτης (Λιμένι) πρὸς Σπαρτιάτες, ἀρ. 41 (ἐγκύκλιος), 27 Μαΐου 1831, ἀντ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 14β. Βλ. καὶ Ἐπιτομὲς 21/21 - 21/21ε. Τὴν ἀντίδραση τοῦ Κυβερνήτη βλ. σὲ ἐγγραφὸ του πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, 9 Ἰουν. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 109· Ἐπιτομὲς 21/21α. Βλ. καὶ Κυβερνήτης πρὸς Lalande, 1 Ἰουλ. 1831 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ', σ. 216.

249. Ν. Σταματελόπουλος (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 26 Μαΐου 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 85.

250. Ἰω. Μαυρομιχάλης (φυλακὴ Παλαμηδίου) πρὸς Κυβερνήτη, 10 Μαΐου 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221 (βλ. παρῦρτημα ἀρ. 23),

βρισκόταν υπόδικος στο ἼΑργος, ἄφησε νὰ ἐννοηθῆ ὅτι ἐπιθυμοῦσε νὰ μεσολαβήσῃ γιὰ νὰ παύσῃ ἡ στάση στο Λιμένι. ‘Ο ‘Ιω. Καποδίστριας εἶχε ἀμφιβολίες γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τῶν Μαυρομιχαλαίων. Παρόλα αὐτὰ ἀποφάσισε νὰ μὴν ἀποκρούσῃ τὶς προτάσεις του²⁵¹. Ἐνέκρινε τὴν αἴτηση τοῦ Γ. Μαυρομιχάλη νὰ ἐγκατασταθῆ οἰκογενειακῶς στο Νάυπλιο²⁵², ὅπου μεταφέρθηκε καὶ ὁ Κων. Μαυρομιχάλης, καὶ ἀνέθεσε στὸν εὐρισκόμενο τότε στὴν πρωτεύουσα Τζαννετάκη τὴ διεξαγωγή τῶν σχετικῶν συνομιλιῶν²⁵³. Ἡ ὀγκούμενη ἀντιπολίτευση σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κράτους καθιστοῦσε ἐπιτακτικὴ, ἔστω καὶ μὲ θυσίες, τὴν εἰρήνευση τῆς Μάνης. ‘Ο ‘Ιω. Καποδίστριας ἦταν διατεθειμένος νὰ συγχωρήσῃ τοὺς Μαυρομιχαλαίους, ἂν ἀναγνώριζαν τὰ σφάλματά τους καὶ ἔφευγαν ὅλοι ἀπὸ τὴ γενέτειρά τους. Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ὅμως φαίνεται ὅτι ἀρνήθηκαν νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ἔσφαλαν καὶ ἡ μεσολαβητικὴ προσπάθεια τοῦ Τζαννετάκη δὲν κατέληξε σὲ οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα²⁵⁴. ‘Ο Γερουσιαστὴς ἐπέστρεψε στὴ Μάνη καὶ μάταια προσπάθησε καὶ πάλι νὰ πείσῃ τὴ «Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ» νὰ διαλυθῆ προτείνοντας ὡς ἀντάλλαγμα τὴν παράλληλη διάλυση τῶν ἔνοπλων σωμάτων τοῦ Πιερράκου καὶ τῶν ἄλλων κυβερνητικῶν ὄπλαρχηγῶν²⁵⁵. Ἀπογοητευ-

251. Κυβερνήτης πρὸς ‘Ιω. Εὐγενίδη, 21 Μαΐου 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 105 : *«Ἐὰν οἱ ἐδῶ Μαυρομιχάλοι δὲν ψεύδονται, φαίνονται καὶ αὐτοὶ εὐδιάθετοι νὰ ἴδωσι τελειωμένον τοῦ Λιμενίου τὸ σκάνδαλον. ‘Ο Γεώργιος Μ(αυρομιχάλης) μ’ ἐμήνησε σήμερον ὅτι δὲν τολμᾷ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀδειαν νὰ τὸν ἀκροασθῶ. Ἐκαμα νὰ τὸν ἀποκριθῶν ὅτι δὲν ἀρνοῦμαι τὴν ἀκροασιν εἰς κανένα. Θέλει λοιπὸν προσφέρει πάλιν τὰς ἐκδουλεύσεις του καὶ ἴσως ὑποσχεθῆ νὰ κάμῃ τοὺς ἐδικούς του νὰ παραιτήσωσι τὸ Λιμένι. Κανένα λόγον δὲν ἔχω διὰ νὰ τὸν δώσω ἐμπιστοσύνην. Μ’ ὄλα ταῦτα θέλω τὸν ἀκούσει...»*.

252. Γ. Μαυρομιχάλης (φυλακὴ ἼΑργους) πρὸς Τοποτηρητὴ ἼΑργους, 27 Μαΐου 1831, ἀντ., συνημμένο στο ὄπ’ ἀρ. 2502, τῆς 29 Μαΐου 1831 : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 267· Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Τοποτηρητὴ ἼΑργους, ἀρ. 5423, 2 Ἰουν. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 268.

253. Κυβερνήτης πρὸς ‘Ιω. Εὐγενίδη, 9 Ἰουν. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 109.

254. Κυβερνήτης πρὸς ‘Ιω. Εὐγενίδη, 23 Ἰουν. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 112 : *«Πρῶτον πάντων σᾶς λέγω ὅτι οἱ Μαυρομιχάλοι ἐπιμένουν εἰς τὴν τυφλήν των ἰσχυρογνωμοσύνην, μηδὲ εἶναι πλέον ἐλπίς νὰ τοὺς δώσωμεν νὰ καταλάβουν τὰ ἀληθινὰ των συμφέροντα διὰ τῆς πειθοῦς. Ὅλα τὰ πρὸς τοῦτο μέσα εἶναι ἤδη ἐξητλημένα...»*. Πρβλ. μὲ προσοχὴ τὶς πληροφορίες τοῦ ἸΑν. Κοντάκη (Ἀπομνημονεύματα, στὴ σειρὰ «Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 21», ἀρ. 11, Ἀθῆνα 1957, σ. 73) καὶ τοῦ Ἰω. Μακρυγιάννη (Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Β’ τοῦ ἸΑρχείου τοῦ Στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη, ἔκδ. Γ. Βλαχογιάννη, Ἀθῆνα 1907, σσ. 264-265). Βλ. καὶ ἔφημ. «‘Ο Ἀπόλλων», ἀρ. 22 (23 Μαΐου 1831), σσ. 89-90· Ἐπιτομὲς 21/20.

255. ‘Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 3 Ἰουλ. 1831, πρωτ. : ἸΑρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 27. Βλ. καὶ ἄλλες προτάσεις τοῦ Τζαννετάκη πρὸς τοὺς Λιμενιώτες : ‘Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 14 Ἰουλ. 1831, πρωτ. : ἸΑρχ. Καποδ., φάκ. 322.

μένος πρότεινε στην Κυβέρνηση τὸ ἀκόλουθο σχέδιο : νὰ συγκληθῆ συνέλευση τῶν κατοίκων τῆς Ἐνατ. καὶ Δυτ. Μάνης γιὰ νὰ ἀπαιτήσῃ τὴ διάλυση τῆς «Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς» καὶ τὴ συγγνώμη τῆς Κυβερνήσεως γιὰ τοὺς στασιαστὲς ἂν οἱ τελευταῖοι ἀρνοῦνταν νὰ διαλυθοῦν, ἢ συνέλευση θὰ ἀποφάσιζε πόλεμο ἐναντίον τους. Γιὰ τὴν ἐπιτυχία ὁμως τοῦ σχεδίου χρειάζονταν χρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ τρέφονταν καὶ θὰ ἐξοπλίζονταν οἱ Μανιάτες ποὺ θὰ συγκεντρώνονταν. Ὁ Δ/τῆς τῆς Σπάρτης συνεβούλευσε τὴν Κυβέρνηση ἢ νὰ δεχθῆ τὸ σχέδιο τοῦ Τζαννετάκη ἢ νὰ προχωρήσῃ στὸν ἀποκλεισμὸ τῆς Μάνης ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Πελοπόννησο ²⁵⁶.

Ὁ Ἰω. Καποδίστριας δὲν ἔσπευσε νὰ ἀπαντήσῃ στὸν Τζαννετάκη. Στὸ Ναύπλιο ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Κων. Μαυρομιχάλης ἐπανελάβαν τὶς προτάσεις τους γιὰ εἰρήνευση. Μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Γ. Αἰνιᾶν ζήτησαν νὰ μεταβοῦν μαζὶ μὲ κυβερνητικὸ ἀντιπρόσωπο στὴ Μάνη καὶ ὑποσχέθηκαν, ἀφοῦ ἢ Κυβέρνηση δώσῃ στοὺς συγγενεῖς τους ἀμνηστία, νὰ τοὺς φέρουν ὅλους στὴν πρωτεύουσα ²⁵⁷. Ὁ Κυβερνήτης δέχθηκε καὶ ἔδωσε ἐντολὴ στὸν Γ. Αἰνιᾶν νὰ παραλάβῃ τοὺς δυὸ Μαυρομιχαλαίους καὶ νὰ ἀναχωρήσουν γιὰ τὴ Μάνη. Ὁ Γ. Αἰνιᾶν ἦταν ἐξουσιοδοτημένος νὰ ὑποσχεθῆ ὅτι ἢ Κυβέρνηση συγχωροῦσε τοὺς στασιαστὲς, ἀφοῦ ὁμως οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ποὺ βρίσκονταν στὸ Λιμένι (Κατσάκος, Ἀναστάσιος, Δημήτριος) θὰ δῆλωναν ἐγγράφως μεταμέλεια καὶ μαζὶ μὲ τὸν Κων/νο καὶ Γεώργιο θὰ ἔρχονταν στὸ Ναύπλιο. Ἐκεῖ θὰ συναντοῦσαν τὸν Πετρόμπεη καὶ τὸν Ἰω. Μαυρομιχάλη καὶ ὅλοι μαζὶ θὰ μετέβαιναν «ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ» στὴν Αἴγινα, ὅπου ἢ Κυβέρνηση θὰ φρόντιζε νὰ ζήσουν ἀξιοπρεπῶς ²⁵⁸. Μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ὅλων τῶν Μαυρομιχαλαίων ἀπὸ τὴ Μάνη φαινόταν ἐπόμενο ὅτι θὰ ἔπαυαν οἱ συγκρούσεις καὶ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ληφθοῦν προσωρινὰ μέτρα διοικήσεως, ἑωσότου ἢ Ἐθν. Συνέλευση, ποὺ εἶχε ὀριστῆ γιὰ τὸν Ὀκτώβριο, ἀσχοληθῆ μὲ τὰ προβλήματα αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας ²⁵⁹.

Πρὶν ὁμως ἀναχωρήσῃ ὁ Γ. Αἰνιᾶν μὲ τοὺς Μαυρομιχαλαίους γιὰ τὸ Λιμένι, οἱ Ἐδραῖοι κατέλαβαν τὸ ναύσταθμο τοῦ Πόρου (14/15 Ἰουλ. 1831).

256. Ἰω. Εὐγενίδης (Μαραθονῆσι) πρὸς Κυβερνήτη, 7 Ἰουλ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 28.

257. Γεώργιος καὶ Κων/νος Μαυρομιχάλης πρὸς Κυβερνήτη [5 Ἰουλ. 1831], πρωτ., συνημμένο στὸ : Γ. Αἰνιᾶν (Ναύπλιο) πρὸς Αὐγ. Καποδίστρια, 5 Ἰουλ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 93 (βλ. παράρτημα ἀρ. 26)· Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, 20 Ἰουλ. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 117. Βλ. καὶ Δ. Κοκκίνοῦ, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, τόμ. 6ος, Ἀθήνα 1969, σσ. 671 - 672.

258. Γ. Αἰνιᾶν (Ναύπλιο) πρὸς Δημ. Αἰνιᾶνα (Μύκονο), 18 Ἰουλ. 1831: Ἄρχεῖον Κοινότητος Ἐδρας, τόμ. ΙΕ', σσ. 346 - 347· Κυβερνήτης πρὸς [Γ.] Αἰνιᾶνα καὶ Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, 21 Ἰουλ. 1831 : Ἰω. Καποδίστρια, Ἐπιστολές, μετάφρ., τόμ. Δ', σσ. 241 - 243.

259. Αὐτόθι.

Τὸ πλῆγμα ἦταν μεγάλο γιὰ τὴν Κυβέρνηση, ποὺ κινδύνευε νὰ χάσῃ τὸν ἔλεγχο τῆς θάλασσας. Ἀμέσως συγκέντρωσε ὅλη τῆς τὴν προσοχὴ στὴν ἀποκρουση τῆς ἐπιδρομῆς καὶ ἔφθασε στὴν ἀνάγκη νὰ ζητήσῃ τὴ συμπαράσταση τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Συμμ. Δυνάμεων. Μέσα στὰ γεγονότα αὐτὰ ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἀνέβαλε τὴν ἀποστολὴ τῶν Μαυρομιχαλαίων στὴ Μάνη²⁶⁰ καὶ ὅταν, μετὰ τὴ δραματικὴ ἀνατίναξη τῶν ἐθνικῶν πλοίων ἀπὸ τὸν Μιαοῦλη (1 Αὐγ. 1831), ἦλθε σὲ ἀνοιχτὴ ρῆξη μὲ τοὺς ἀντιπολιτευομένους τῆς Ὑδρας, φαίνεται ὅτι ἐγκατέλειψε ὀριστικὰ τὴ μεσολαβητικὴ προσπάθεια τοῦ Γ. Αἰνιάν²⁶¹. Στὴν ἀπόφασί του αὐτὴ σημαντικὸ ρόλο θὰ ἔπαιξαν οἱ ἀναφορὲς τοῦ Δ/τῆ τῆς Σπάρτης, ὁ ὁποῖος τόνιζε ὅτι τίποτε ὠφέλιμο δὲν μποροῦσε νὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴν μετάβαση τῶν δύο Μαυρομιχαλαίων στὸ Λιμένι. Ὑπῆρχε μάλιστα κίνδυνος νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τους καὶ νὰ συλληφθῇ ὁ κυβερνητικὸς ἀντιπρόσωπος ποὺ τοὺς συνόδευε²⁶². Ἐπειτα ὁ Τζαννετάκης ἔβλεπε μὲ δυσαρέσκεια ὅλη αὐτὴ τὴ μεσολάβηση, ποὺ ἐξουδετέρωνε τὰ δικά του σχέδια γιὰ τὴν εἰρήνευση τῆς Μάνης, καὶ γιὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν ὑποψία τῆς Κυβερνήσεως, ἀποκάλυψε στὸν Ἰω. Εὐγενίδη ὅτι οἱ Μαυρομιχαλαῖοι τοῦ ἔστειλαν κρυφὰ ἀπὸ τὸ Ναύπλιο φύλλα τοῦ «Ἀπόλλωνος» καὶ τοῦ παράγγειλαν «*νὰ ἔχῃ ἐτοιμοὺς τὰς ἐπαρχίας εἰς συνέλευσιν καί, ἅμα κατεβῶσι, νὰ συγκροτηθῇ, διὰ νὰ τελειώσῃ ὁ γνωστός των σκοπός*»²⁶³. Ὁ Τζαννετάκης ὅμως παρὰ τὸν ζῆλο του δὲν κέρδισε τὴν ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη τοῦ Κυβερνήτη, ὁ ὁποῖος φοβόταν νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου του γιὰ συνέλευση ὄλων τῶν Μανιατῶν. Ὁ Ἰω. Καποδίστριας, ἐξάλλου, δὲν εἶχε πόρους γιὰ νὰ χρηματοδοτήσῃ ὅλη αὐτὴ τὴν προσπάθεια. Τὴν εἰρήνευση τῆς Μάνης ἀνέθεσε στὸν

260. Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, 23 Ἰουλ. 1831, πρωτ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 118 : «*Τὸ μέτρον τὸ ὅποιον διὰ τοῦ παρελθόντος ταχυδρόμου σᾶς ἐκουοποίησα, τουτέστι τὴν τῶν Μαυρομιχ(άληδων) ἀποστολήν, δὲν θέλει ληφθῆ, εἰμὴ ὅταν ἴδωμεν ὅπως οὖν ποίαν μορφήν λαμβάνουν τὰ τοῦ Πόρου πράγματα...*». Γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ Πόρου βλ. Ἐπιτομὲς 22/7 - 22/7κβ, 22/9 - 22/9ζ.

261. Ὁ ἐκδότης τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰω. Καποδίστρια σημαίνει σὲ ὑποσημείωση (ἐλλην. μετάφραση, τόμ. Δ', σ. 242) ὅτι «*τοῦτο [δηλ. ἡ ἀποστολὴ τοῦ Γ. Αἰνιάν καὶ τῶν δύο Μαυρομιχαλαίων στὴ Μάνη] ἐγένετο μὲν, ἀλλ' ἀπετέλεσεν οὐδέν*». Τὰ ἴδια φαίνεται νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ ὁ Prokesch - Osten (Ἐπανάσταση, μετάφρ., τόμ. Β', σ. 500). Δὲν βρῆκα στοιχεῖα ποὺ νὰ ἐνισχύουν αὐτὴ τὴν ἀποψη. Ἀντίθετα, εἶναι πολὺ πιθανότερο ὅτι ματαιώθηκε ἡ μεσολάβηση. Ὁ Ἰω. Εὐγενίδης, ὁ ὁποῖος λεπτομερῶς ἀναφέρει στὸν Κυβερνήτη ὅλα τὰ συμβαίνοντα στὴ Μάνη, δὲν θὰ παρασιωποῦσε στὰ ἔγγραφα του ἓνα τόσο σπουδαῖο γεγονός.

262. Ἰω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 24 καὶ 31 Ἰουλ. 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 41 καὶ 34.

263. Ἰω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 17, 24 Ἰουλ. καὶ 7 Αὐγ. 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 31, 41 καὶ 38.

Παν. Ἀναγνωστόπουλο, πού ἦταν ἀπὸ τοὺς περισσότερο ἀφοσιωμένους συνεργάτες του. Ὁ τελευταῖος θὰ ἀντικαθιστοῦσε τὸν Ἰω. Εὐγενίδη, πού παραιτήθηκε, καὶ θὰ προσπαθοῦσε νὰ συνενώσῃ ὅλες τὶς πιστὲς στὴν Κυβέρνηση δυνάμεις, ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκλογή κυβερνητικῶν πληρεξουσίων ἀπὸ τὴ Μάνη γιὰ τὴν προσεχῆ Ἐθνικὴ Συνέλευση. Οἱ πληρεξούσιοι, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογή τους, θὰ ζητοῦσαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση νὰ συγχωρήσῃ τοὺς Μαυρομιχαλαίους, καὶ αὐτὴ θὰ δεχόταν²⁶⁴. Ὅλα αὐτὰ ἦταν ἡμίμετρα, ἀλλὰ καὶ τὰ μόνα πού μποροῦσε νὰ διατάξῃ ὁ Ἰω. Καποδίστριας. Ἡ Ὑδρα, πού ἦταν τὸ κέντρο τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, ἔπρεπε πρῶτα νὰ ἀναγκαστῇ σὲ ὑποταγή. Μόνη της ἡ Μάνη δὲν ἀποτελοῦσε σοβαρὴ ἀπειλή. Ἄν μάλιστα καταλάβαιναν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ὅτι δὲν εἶχαν νὰ ἐλπίσουν κανένα κέρδος ἀπὸ μιὰ συμμαχία μὲ τοὺς Ὑδραῖους, θὰ ἔσπευδαν νὰ ζητήσουν τὴ μεσιτεία τῶν ἄλλων Μανιατῶν γιὰ νὰ ἐπιτύχουν ἀμνηστία. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο ἐνθαρρύνθηκε καὶ ὁ Τζαννετάκης νὰ ἐπαναλάβῃ τὶς μεσολαβητικὲς του προσπάθειες²⁶⁵.

Ὁ συσχετισμὸς δυνάμεων στὴ Μάνη ἄλλαξε ἀπότομα, ὅταν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως στὴν Ὑδρα ἀποφάσισαν νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς ἀντικυβερνητικοὺς Μανιάτες γιὰ τὴ δημιουργία ἀντιπερασπασμοῦ, ὥστε νὰ ἐξασφαλιστῇ ἡ ἐκλογή «συνταγματικῶν» πληρεξουσίων ἀπὸ τὶς νότιες ἐπαρχίες τῆς Πελοποννήσου. Τὸ ὑδραϊκὸ μπρίκι «Ἀπόλλων» μὲ πλοίαρχο τὸν Ἐμμ. Γ. Βούλγαρη κατόρθωσε νὰ συλλάβῃ ἢ νὰ ἐπιτύχῃ τὴ λιποταξία τριῶν ἐθνικῶν πλοίων, στὰ ὁποῖα ὑπηρετοῦσαν κυρίως Ὑδραῖοι, καὶ ὅλα μαζὶ ἐπλευσαν στὸ Λιμένι. Ἡ «Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Σπάρτης» ἀνέκτησε τὴν αὐτοπεποιθήσῃ της καὶ στηριζόμενη στὰ χρήματα καὶ πολεμοφόδια πού ἔφεραν οἱ Ὑδραῖοι ἄρχισε νὰ στρατολογή ἄνδρες ἀπὸ τὴ Μέσα Μάνη. Τὸ συντονισμὸ ὄλων τῶν ἐνεργειῶν εἶχε μιὰ τριμελῆς ἐπιτροπὴ πού ἦλθε μὲ τὸν «Ἀπόλλωνα» καὶ ἦταν φορέας τῶν ὁδηγιῶν τῆς ὑδραϊκῆς κοινότητος²⁶⁶. Μὲ τὴν κάλυψη τῶν ἀντικυβερνητικῶν πλοίων οἱ ἐξε-

264. Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, 10 Αὐγ. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 121. Γιὰ τὸ διορισμὸ τοῦ Π. Ἀναγνωστόπουλου βλ. δ/μα ἀρ. 4194 (5 Αὐγ. 1831) : «Γεν. Ἐφημερίς», ἀρ. 62 - 63 (19 Αὐγ. 1831), σ. 388. Βλ. καὶ Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, ἀρ. 6032, 6 Αὐγ. 1831, σχ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 272.

265. Κυβερνήτης πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, 13 Αὐγ. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 122. Γιὰ τὰ παράπονα τοῦ Τζαννετάκη βλ. ἀναφορὲς του πρὸς Κυβερνήτη, 13 καὶ 31 Ἰουλ. 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 353. Πρβλ. ἀπάντηση Κυβερνήτη (πρὸς Ἰω. Εὐγενίδη, 3 καὶ 10 Αὐγ. 1831, πρωτ., ἰδ. : ΑΙΕΕ, ἀρ. 120, 121).

266. Χρ. Κ. Λούκου, «Ἡ κατάληψη τῆς Καλαμάτας ἀπὸ τοὺς Μανιάτες τὸ 1831 καὶ ἡ ἐπέμβαση τῶν Γάλλων στὶς διενέξεις τῶν Ἑλλήνων», *Μνήμων* Α' (1971) 75-77. Πρβλ. Ἰω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 9, 14 καὶ 17 Αὐγ. 1831, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 40, 42, 37. Μετὰ τὴν ἀφιξη ἐνισχύσεων ἀπὸ τὴν Ὑδρα ὁ Ἀναστάσιος Μαυρομιχάλης παράτησε κάθε προσπάθεια συμφιλι-

γερθέντες Μανιάτες κατέλαβαν πρώτα τὸ Ἄλμυρό καὶ στὶς 2 - 3 Σεπτ. 1831 μπήκαν στὴν Καλαμάτα, τὴν ὁποία λεηλάτησαν φοβερὰ. Σὲ λίγο ὅμως ἀναγκάστηκαν νὰ ἀποχωρήσουν, γιατί κατέφθασαν γαλλικὲς δυνάμεις ποὺ ἔστειλε ὁ στρατηγὸς Guéhéneuc γιὰ νὰ προστατεύσουν τοὺς ἀθώους πολίτες. Ἡ ἐπέμβαση τῶν Γάλλων ἐγινε χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῆ προηγουμένως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καὶ ἀντὶ νὰ φρονηματίση, φαίνεται ὅτι ἐνθάρρυνε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν στασιαστῶν. Οἱ περισσότεροὶ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ δὲν ἔκρυσαν τὴ συμπάθειά τους γιὰ τοὺς συνταγματικοὺς στόχους τῆς Ἀντιπολιτεύσεως καὶ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τους ἔδιναν τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶχε ἀλλάξει καὶ ἡ ἐπίσημη πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἀπέναντι στὴν Κυβέρνηση ‘Ιω. Καποδίστρια. Ὁ στρατηγὸς Guéhéneuc μάλιστα ἀρνήθηκε νὰ παραδώσῃ στὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα τὴν Καλαμάτα²⁶⁷. Τὰ πράγματα ἐγίναν δύσκολα γιὰ τοὺς ἐπιδρομεῖς, ὅταν ἐφθασαν στὴν περιοχὴ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς ἄντρες του καὶ ὁ Ρῶσος ναύαρχος Ricord. Ὁ τελευταῖος ἀπομόνωσε τὰ ἀντικυβερνητικὰ πλοῖα στὸ λιμάνι τοῦ Ἄλμυροῦ καὶ δυὸ συνέλαβε· ἄλλα δυὸ κατατράφηκαν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ὑδραῖους, ποὺ διέφυγαν στὴν ξηρὰ. Χάνοντας τὸν ἔλεγχο τῆς θάλασσας οἱ στασιαστὲς κρύφθηκαν καὶ πάλι στὰ βουνά τους. Πολλοὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς Μαυρομιχαλαίους. Κοντὰ τους ἔμειναν λιγότεροι ἀπὸ ἑκατὸ συγγενεῖς καὶ ἀφοσιωμένοι ὁπαδοὶ τους. Ἡ προσπάθεια ὅμως τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη νὰ ἐξουδετερώσῃ ὀριστικὰ τὰ κέν-

ώσεως μὲ τὴν Κυβέρνηση. Στὸν Τζαννετάκη εἶπε ὅτι, ἂν σταθεροποιηθῆ ὁ Κυβερνήτης, «δὲν μένει τίποτε ἄλλο εἰς τοὺς ἔχοντας ἐπιρροὴν καὶ φέροντας τὰ πρωτεία εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰμὴ νὰ πέσουν εἰς τὴν θάλασσαν· ἀλλ’ ἐλπίζει [ὁ Ἀναστάσιος] ὅτι τὰ πράγματα εἶναι τελειωμένα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των, καὶ ὡς στοχασθῆ [ὁ Τζαννετάκης] ὅτι τότε θέλει μείνει μόνος του ...» : ‘Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 22 Αὐγ. 1831, πρωτ. : ‘Αρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 45. Βλ. αὐτόθι μὲ προσοχὴ τὴν πληροφορία ὅτι, ὅπως ἀνέφερε ὁ Τζαννετάκης, ὁ Ἀναστάσιος Μαυρομιχάλης «τῷ ἐπαρουσίασε μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Γεωργάκη [Μαυρομιχάλη] ἐν γράμμα ἄνευ ὑπογραφῆς, μὲ τὸ ὅποῖον τοὺς προτρέπει νὰ συνδεθῶσι καλῶς μὲ τοὺς Ὑδραῖους, νὰ τοὺς περιποιηθῶσι καὶ νὰ στοχασθοῦν ὡς ἰδίῳ των πρόσωπον τὸν Ἐμμαν. Γ. Βούλαρην, καὶ τὰ κινήματά των νὰ γίνωνται μὲ δραστηριότητα καὶ ἄνευ βραδύτητος». Πρβλ. αὐτόθι, στὸ ὑπ’ ἀρ. 36α ἔγγραφο, καὶ τὴ γνώμη τοῦ Γ. Δημητρακαράκου, ποὺ ἦταν συγγενῆς τοῦ Πετρόμπεη : «Ἐν παρουσιασθῆ καμμία ἄλλη ἀρχὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τότε ἐλπίζομεν κάποιαν μεταβολὴν εἰς τὴν τύχην μας· εἰ δὲ καὶ μείνῃ ὁ Καποδίστριας, ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς».

267. Χ. Κ. Λ ο ὑ κ ο υ, ἐνθ’ ἄνωθ., σσ. 77 - 87, 89 - 90. Πρβλ. ‘Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 19 καὶ 28 Αὐγ. 1831, πρωτ. : ‘Αρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 44, 46. Γιὰ ὑποπτες ἐπαφῆς Γάλλων μὲ Λιμενιώτες βλ. ‘Ιω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 14 καὶ 22 Αὐγ., 1831, πρωτ. : ‘Αρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 42, 45. Βλ. καὶ Νικόλαος Κουτζουλιέρης (Τζίμοβα) πρὸς Τζαννετάκη, 11 Αὐγ. 1831, ἀντ. : ‘Αρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 37α.

τρα τῆς ἀνταρσίας δὲν καρποφόρησε. Παρὰ τὶς ὑποσχέσεις του ὁ ναύαρχος Ricord δὲν κατέστρεψε μὲ τὰ πυροβόλα τῶν πλοίων του τοὺς πύργους τῶν Μαυρομιχαλαίων στὸ Λιμένι καὶ ἄλλοῦ, ἀλλὰ προτίμησε, ὕστερα ἀπὸ συνάντηση μὲ τὴ μητέρα καὶ ἄλλους συγγενεῖς τοῦ Πετρόμπεη, νὰ μεσολαβήσῃ γιὰ τὴ συμφιλίωση τοῦ Κυβερνήτη μὲ τὴ μεγάλη οἰκογένεια τῆς Μάνης. Διαλλακτικὸς παρουσιαζόταν, ἀπὸ ἀνάγκη, καὶ ὁ μέχρι τότε ἀγέρωχος Κατσάκος²⁶⁸.

Ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη

Ὁ Ricord φθάνοντας στὸ Ναύπλιο συνάντησε τὸν Πετρόμπεη καὶ τὸν Κυβερνήτη καὶ πέτυχε μιὰ φόρμουλα συνδιαλλαγῆς. Ὁ Πετρόμπεης θὰ ὁμολογοῦσε ὅτι ἔσφαλε καὶ ὁ Κυβερνήτης θὰ συγχωροῦσε τοὺς Μαυρομιχαλαίους γιὰ τὰ ἀτοπήματά τους. Ὁ Πετρόμπεης ἀποφυλακίστηκε καὶ ὀδηγήθηκε στὴ ναυαρχίδα τοῦ Ricord, πού εἶχε ὀριστῆ ὡς τόπος συναντήσεως. Ἀντικαποδιστριακὸ ὅμως δημοσίευμα ἀγγλικῆς ἔφημερίδας ἔκανε τὸν Κυβερνήτη νὰ ἀλλάξῃ γνώμη καὶ διέταξε νὰ ὀδηγηθῆ καὶ πάλι ὁ Πετρόμπεης στὸ Ἴως - Καλέ. Τὸν ἐξευτελισμὸ αὐτὸν τοῦ γέροντα Μαυρομιχάλη παρακολούθησαν μὲ ἀγανάκτηση ὁ ἀδελφὸς του Κων/νος καὶ ὁ γιὸς του Γεώργιος, οἱ ὁποῖοι παρέμεναν στὸ Ναύπλιο ὑπὸ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρηση²⁶⁹. Φαίνεται ὅτι τότε παραμέρισαν καὶ τοὺς τελευταίους δισταγμοὺς καὶ λίγες μέρες ἀργότερα, στίς 27 Σεπτ. 1831, δολοφόνησαν τὸν Ἴω. Καποδίστρια.

Δύσκολο εἶναι νὰ ἐξακριβωθοῦν τὰ πραγματικὰ κίνητρα τῶν δύο δολοφόνων. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἄποψη τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ Κυβερνήτη ὅτι ὁ φόνος ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα συνωμοσίας, τὴν ὁποία ὀργάνωσε ἡ Ἀντιπολίτευση σὲ συνεργασία μὲ ὀρισμένους Γάλλους ἀξιωματικούς²⁷⁰.

268. Χ. Κ. Λ ο ὑ κ ο υ , ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 84 - 86, 87 - 88, 91 - 92. Γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ Ricord ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως Ἴω. Καποδίστρια βλ. Ρ. Ricord (Ἄλμυρὸ) πρὸς Τζαννετάκη, 11 Σεπτ. 1831, ἀντ., καὶ ἀπάντηση τοῦ Τζαννετάκη, 16 Σεπτ. 1831, ἀντ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 51α. Γιὰ τὶς ἐπαφὲς τοῦ Ricord μὲ τοὺς Μαυρομιχαλαίους βλ. Ἴω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 15 Σεπτ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 49. Γιὰ τὴ δύσκολη θέση στὴν ὁποία εἶχε περιέλθει ὁ Κατσάκος βλ. Ἴω. Εὐγενίδης (Μαραθονήσι) πρὸς Κυβερνήτη, 18 Σεπτ. 1831, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 51.

269. Βλ. Fr. Thiersch, De l'État Actuel de la Grèce, τόμ. 1-2, Λειψία 1833, ἑλλην. μετάφρ. Ἄ. Σπήλιου, τόμ. Α', Ἀθήνα [1972], σσ. 76-77· Ἀ. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, Mémoires, τόμ. Β', σσ. 319 κ.ἑξ.· G. Finlay, Ἐπανάσταση, μετάφρ., τόμ. Β', σσ. 232-233· Κ. Mendelssohn-Bartholdy, Ἱστορία, μετάφρ., τόμ. Β', σσ. 385-389· Pellion, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 245-246.

270. Βλ. [Ἴω. Φιλήμοнос], Ἐπιστολὴ τοῦ κυρίου Α. Θ. Δημητρίου..., σσ. 35-36· Θ. Κολοκοτρώνη, Ἀπομνημονεύματα, εἰς Γεωργίου Τερ-

Ὅμως οἱ ἀνακρίσεις πού ἐγίναν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση Αὐγ. Καποδίστρια καὶ οἱ ὁποῖες παρατάθηκαν ὡς τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1832 δὲν φαίνεται ὅτι κατέληξαν, παρὰ τὶς πολλαπλές ἐνδείξεις, σὲ πειστικά στοιχεῖα πού νὰ ἀποδεικνύουν τὴν παραπάνω ἄποψη²⁷¹. Ὁ ἐμφύλιος, ἐξάλλου, πόλεμος πού ἀκολούθησε καὶ ἡ ἐπικράτηση τῶν «συνταγματικῶν» ἐμπόδισαν παραπέρα ἔρευνα τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς. Ἔτσι, χωρὶς νὰ ἀποκλεισθοῦν συνωμοτικὲς ἐπαφές τῶν δύο Μαυρομιχαλαίων μὲ ὀρισμένους ἀντικυβερνητικούς, κυρίως Πελοποννήσιους προκρίτους²⁷², εἶναι πιθανότερο ὅτι τὰ κίνητρα τῶν δολοφόνων ἦταν μᾶλλον προσωπικά παρὰ ἰδεολογικά. Ἥθελαν μὲ τὴν πράξη τους αὐτὴ νὰ ἐκδικηθοῦν, σύμφωνα μὲ πανάρχαιο ἔθιμο τῆς Μάνης, τὸν ὑπεύθυνο γιὰ τὴν ταπείνωση τῆς

τ σ έ τ η, Ἐπομημονεῦματα Ἐγωνιστῶν τοῦ 1821, ἐπιμ. Ντίνου Κονόμου, Ἀθήνα 1970, σσ. 218 - 221· Ἄ. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, ἐνθ. ἀνωτ., σσ. 289 κέξ.· Ἐκθεση Μ. Σικελιανοῦ πρὸς τὴν Ε' Ἐθνοσυνέλευση, [7 Ἰαν. 1831] : Ἀρχεῖον Κοινοτήτος Ὑδρας, τόμ. ΙΕ', σσ. 511-512· Éd. Driault - M. Lhéritier, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Β', Παρίσι 1925, σ. 71· Prokesch - Osten, Ἐπανάσταση, μετάφρ., τόμ. Β', σ. 502· Ἐπιτομὲς 24/42α. Ὁ Ν. Σπηλιάδης στὸν τελευταῖο τόμο τῶν Ἀπομημονεμάτων του, πού δὲν ἔχει ἀκόμα ἐκδοθῆ, ἀναφέρει πολλὰ μαρτυρίες οἱ ὁποῖες κατὰ τὴ γνώμη του ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξὴ συνωμοσίας. Βλ. σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη στὰ Ἐνθωμήματα Στρατιωτικά τοῦ Νικ. Κασμοῦλη (τόμ. Γ', σσ. 430-465). Ὁ Γ. Μαυρομιχάλης δὲν ἀποκάλυψε στὴ διαθήκη του τὰ αἷτια τῆς πράξεώς του. Βλ. Σ. Β. Κουγέα, «Ἡ διαθήκη τοῦ ἐκ τῶν φονεῶν τοῦ Καποδίστρια Γεωργίου Μαυρομιχάλη», *Πελοποννησιακὰ Α'* (1956) 347 - 377. Σὲ σημαντικὲς, ἀντίθετα, ἀποκαλύψεις προέβη ὁ συνεργὸς τῶν Μαυρομιχαλαίων Ἰω. Καραγιάννης. Οἱ ἀποκαλύψεις ὁμως αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν ἀδιάσειστο ἀποδεικτικὸ ὄλικό, γιὰτὶ ἐγίναν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταδίκη τοῦ Καραγιάννη σὲ θάνατο καὶ ἐπομένως ὅταν αὐτὸς βρισκόταν σὲ ἰδιάζουσα ψυχολογικὴ κατάσταση καὶ προσπαθοῦσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐκτέλεση. Ὁ Καραγιάννης, μεταξὺ ἄλλων, κατέθεσε : «... Ἐγὼ, ὅταν ἤκουσα ὅτι θὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην, τοὺς [Μαυρομιχαλαίους] ἠρωτοῦσα ἂν ἔχουν τὴν δουλειὰν καλὰ δεμένην, καὶ αὐτοὶ μ' ἀπεκρίθησαν : «Πρέ, τρελλὸς εἶσαι, δὲν λυπούμεθα καὶ ἡμεῖς τὴν ζωὴν μας; Μῆπως θέλωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ σκοτωθῶμεν; Ἡμεῖς ἔχομεν ἀκόμη νὰ φάγωμεν καὶ νὰ πῶμεν, καὶ ἂν δὲν εἴμεθα συναγροικημένοι μὲ τὰ γράμματα καὶ ὄρκισμένοι μὲ τὸν Πολιτάρχη, μὲ τὸν Καλαμογάρτην, μὲ τὸν Λόντον καὶ μὲ τοὺς Ἰγγλέζους καὶ Φραντσέζους, ἀπεφασίζαμεν ποτὲ νὰ κάμωμεν κανὲν τέτοιον πρᾶγμα ;...» (:«Ἐξακολούθησις τῆς Δικογραφίας ἀφορῶσης τὴν δολοφονίαν τῆς Α. Ε. τοῦ Ἀειμνήστου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Κόμητος Κυρίου Ἰωάννου Ἐν. Καποδίστρια» : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 362, ἀρ. 3).

271. Αὐτόθι, ὅπου οἱ καταθέσεις καὶ ἄλλων ὑπόπτων ἦ μартύρων. Πρβλ. καὶ τὶς καταθέσεις πού βρίσκονται στὰ ΓΑΚ, Ἀρχ. Μάμουκα (Κ 80Γ), φάκ. 122. Βλ. καὶ «Γεν. Ἐφημ.», ἀρ. 84 - 85 (4 Νοεμ. 1831)· ἀρ. 9, 10, 12, 13, 14 (3, 6, 13, 17, 20 Φεβρ. 1832)· ἀρ. 20, 21, 23 (12, 16, 23 Μαρτ. 1832).

272. Τὸ πρόβλημα, ἂν συμμετεῖχαν ἢ ὄχι ἡ ἐπίσημη Ἀντιπολίτευση καὶ ξένοι παράγοντες στὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη, θὰ ἐξετάσω ἀναλυτικότερα στὴ μονογραφία πού ἐτοιμάζω μὲ θέμα τὴν Ἀντιπολίτευση κατὰ τοῦ Ἰω. Καποδίστρια (1828-1831).

οικογένειάς τους²⁷³. Ἡ προσωπική ὁμως ἐκδίκηση πῆρε πολιτικό περιεχόμενο μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα πάθους καὶ ἐντάσεως ποὺ καλλιέργησε μὲ τὰ συνθήματά της ἢ Ἀντιπολίτευση καὶ ποὺ ἀπέτυχε νὰ ἐκτονώσῃ ἢ Κυβέρνηση μὲ τὴν ἀκαμψία της.

273. Βλ. ὅσα ἀναφέρουν οἱ : Ν. Κασομούλης, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, τόμ. Γ', σσ. 431 - 465· Ἰω. Μακρυγιάννης, Ἀπομνημονεύματα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 273· Pellion, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 246 - 250· Κ. Mendelssohn-Bartholdy, Ἱστορία, μετάφρ., τόμ. Β', σσ. 396 - 399· Ἐπ. Κυριακίδης, Ἱστορία τοῦ Συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Α', Ἀθήνα 1972, σσ. 159 - 164. Βλ. καὶ Ἐπιτομὲς 23/10. Πρβλ. τὶς ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις τοῦ Α. Πολυζωΐδη (ἐφημ. «Ὁ Ἀπόλλων», ἀρ. 59, 30 Σεπτ. 1831, σ. 243) καὶ τοῦ Σ. Β. Κουγέα (ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 360 - 361, σημ. 2). Ὅπως τονίστηκε ἤδη (βλ. παραπάνω, σ. 1), οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἦταν πρόθυμοι νὰ στηρίξουν τὸ καθεστῶς τοῦ Ἰω. Καποδίστρια, ἂν αὐτὸς τοὺς ἐξασφάλιζε στὸ νέο κράτος τὴν κοινωνικὴ θέση ποὺ διεκδικούσαν. Οἱ ἰδεολογικὲς ἢ πολιτικὲς προτιμήσεις φαίνεται ὅτι εἶχαν γι' αὐτοὺς δευτερεύουσα σημασία. Ἔτσι ὑπηρετήσαν πιστὰ τὸ βαυαρικὸ καθεστῶς, ὅταν ἡ Ἀντιβασιλεία καὶ ὁ Ὅθων, ποὺ κυβέρνησαν αὐταρχικότερα ἀπὸ τὸν Ἰω. Καποδίστρια, παραχώρησαν σ' αὐτοὺς γαίτες καὶ ἀξιώματα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Κατσάκου, ποὺ ἐγινε ὑπασπιστὴς τοῦ Ὅθωνα. Βλ. Σ. Β. Κουγέα, «Ὁ τάφος ἐνὸς Ἑλλήνου ἀγωνιστοῦ εἰς τὸ Μόναχον», *Ἡμερολόγιον Μεγάλῃς Ἑλλάδος* (1936) 433 - 446. Γιὰ τὶς γαίτες ποὺ δόθηκαν στοὺς Μαυρομιχαλαίους βλ. Μαν. Π. Δρεπανιᾶ, «Τὸ κράτος προικοδοτεῖ τοὺς Μαυρομιχαλαίους», *Λακωνικά*, ἔτος Ε', τεύχ. 27 (Μάιος - Ἰούν. 1968), σσ. 87 - 88· Ε. Γ. Πρωτοψάλτη, «Ἡ διαθήκη τοῦ Πετρόμπεη», *Λακωνικά*, ἔτος Ι', τεύχ. 57 (Μάιος - Ἰούν. 1973), σσ. 82 - 84· G. L. Mauger, ἐνθ' ἄνωτ., μετάφρ., τόμ. Α', σ. 150 σημ. 32. Τὴν ἔλλειψη ἰδεολογικοῦ περιεχομένου στὴν ἀντιπολίτευση τῶν Μαυρομιχαλαίων τονίζει καὶ ὁ C. M. Woodhouse (Capodistria, σσ. 387 - 388).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ *

Ἄρ. 1

Ἐπιστολὴ Πετρόμπεη πρὸς Ἰω. Καποδίστρια

Ἰούnius 1828, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 545, ἀρ. 9

Ἐξοχώτατε !

Εὐχαρίστως ἐδέχθην τὴν ὑπ' ἀριθ. 2.985 ἀξιοσέβαστόν μοι διαταγὴν σας καί, ἀναπτύξας αὐτὴν μὲ τὸ προσήκον σέβας, εἶδον ἐμπεριέχουσαν ἐν συνόψει ἀπάντησίν τινα μόνον εἰς τὸ περὶ τοῦ ἐν Παρισίοις σπουδάζοντος υἱοῦ μου μετὰ τοῦ διδασκάλου του κεφάλαιον, περὶ δὲ τῶν ὄσων ἄλλων ἀνεφερόμην πρὸς τὴν ἐξοχότητά σας οὐδεμίαν ἀπάντησιν, οὔτε καταφατικὴν οὔτε ἀποφατικὴν, οὐδὲ καὶ αὐτὸν τὸν μέσον ὄρον ἔχουσαν, δηλαδὴ τὴν παραμυθίαν εἰς τὰς περιστοιχούσας με κατεπειγούσας ἀνάγκας.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου, ὁποῦ εἶναι ἡ ὑπόθεσις τοῦ υἱοῦ μου καὶ δούλου σας Δημητράκη μετὰ τοῦ διδασκάλου του, θεωρῶν τρόπον τινὰ τὴν ὁποίαν ἐκθέτετε δυσκολίαν ὡς προερχομένην ἐκ τῆς ἀνεχειρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου, τοῦ ὁποίου ἡ κατάστασις, μὴ δυναμένη νὰ ἀνταπ[ρ]οκριθῇ μὲ τὴν προθυμίαν της, μόλις ἤμπορεῖ νὰ σκεφθῇ ἡ Κυβέρνησις περὶ τούτου, ὅταν ὁ δοῦλος σας θέλῃ ἀναφερθῇ πρὸς αὐτὴν περὶ τῆς ποσότητος τῶν ἐξόδων των, μὲ ἔκαμε τόσην θλιβεράν ἐντύπωσιν αὐτό, ὥστε δὲν ἐξαρκεῖ ἡ δύναμίς μου μήτε νὰ σᾶς τὴν παραστήσω· καθότι ἡ ἐξοχότη<ς> σας, καθὼς δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ ἐνθυμεῖσθε πολλὰ καλά, πρὸ τεσσάρων ἤδη μηνῶν ἐξ οἰκείας σας προαιρέσεως ἐλάβετε τὴν καλωσύνην καὶ ἀναδέχθητε τὴν πατρικὴν κηδεμονίαν τῶν ρηθέντων, εἰς τοὺς ὁποίους συγχρόνως ἔγραψε καὶ ὁ δοῦλος σας, διὰ τῆς ἐξοχότητός σας, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θέλει ὀδηγοῦνται παρ' αὐτῆς, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος διετάξατε μὲ

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα διορθώθηκαν σιωπηρῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιπτώσεις πού εἶναι ἀντιληπτὰ καὶ ἀκουστικῶς. Ἡ ἀνωμαλία ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ εὐφωνικοῦ ν στὸ τρίτο ἐνικὸ πρόσωπο τακτοποιήθηκε σιωπηρῶς. Στὰ κύρια ὀνόματα ἀκολουθήθηκε ἡ ἐπικρατοῦσα σήμερα ὀρθογραφία, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὑπογραφάς. Ἀναπτύχθηκαν ἐντὸς παρενθέσεως οἱ βραχυγραφίες· δὲν ἀναπτύχθηκαν οἱ συγκεκριμέναι λέξεις. Διορθώθηκαν ἡ στίξις καὶ ἡ παραγραφοποίησις τοῦ κειμένου.

Ἄπὸ τὸ πλῆθος τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ἐξεταζόμενον θέμα ἐγγράφων προτιμήθηκαν κυρίως ἔγγραφα τοῦ Πετρόμπεη, γιὰ νὰ φανοῦν καλύτερα οἱ ἀπόψεις τῶν Μαυρομιχαλαίων, πού εἶναι καὶ οἱ λιγότερο γνωστές.

ρητήν διαταγήν σας διὰ νὰ ἔλθουν καὶ ἄλλοι δώδεκα νέοι ἀκόμη ἀπὸ τὴν Σπάρτην ἐπ' αὐτῷ τούτῳ, διὰ νὰ καθυποβληθοῦν καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τὴν πατρικὴν σας κηδεμονίαν. Καὶ τώρα νὰ βλέπω καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον δυσκολίας, ἀπορῶ καὶ τί νὰ ὑποθέσω δὲν ἤξεύρω! Βέβαια κανένα ἄλλο, εἰμὴ ὅτι ἔχω τὴν ἀτυχίαν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις διὰ νὰ ὑποφέρω καὶ σωματικῶς καὶ ἠθικῶς. Ἄν ἤθελεν ἔλθουν καὶ οἱ ἄλλοι δώδεκα νέοι ἀπὸ τὴν Σπάρτην, κατὰ τὴν ἀπόφασίν σας, τί ἔμελλε νὰ γένη;

Ἐξοχώτατε, ἐγὼ δὲν ἔχω μῆτε τόσην πείραν μῆτε τὴν ἀπαιτουμένην ἰκανότητα, διὰ νὰ σᾶς εἰπῶ πόσα ἔξοδα ἐξαρκοῦν διὰ τὴν τελειοποίησιν τοῦ υἱοῦ μου καὶ διδασκάλου του ἢ εἰς τὰ Παρίσια ἢ εἰς τὴν Ἑλβετίαν,¹ ἀλλὰ, καυχώμενος ὅτι ἐστάθην πάντοτε φίλος τῆς πατρίδος, ἰδιαίτερος δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐξοχότητά σας ἀφωσιωμένος καὶ πρὶν καὶ τώρα καὶ ἐσαεὶ, μένω ἀναπαυμένος, εἰς αὐτὸ τὸ φρόνημά μου ἐπιστηριζόμενος, καὶ ὅπως σᾶς φωτίσῃ ὁ θεὸς κάμετε καὶ δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τὰς λοιπὰς ἰδιαιτέρας μου ἀνάγκας, περὶ τῶν ὁποίων σᾶς προαναφερόμην. Δὲν θέλει ὅμως καταδεχθῆναι νὰ βαρύνω τὸ Ἑθνικὸν Ταμεῖον, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχω νὰ λαμβάνω ἀπ' αὐτὸ ἄς ἐκπεσθοῦν τὰ ὅσα ἐξαρκίσουν διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς σπουδῆς τῶν ρηθέντων./

Μὴν καταδέχεσθε περὶ πλεον νὰ ἐνοχλοῦμαι καὶ ἐγὼ τώρα εἰς τὰ γηρατεῖα μου ἀπὸ τοὺς χρεωφειλέτας καθημερινῶς, ἐκ τῶν ὁποίων πρῶτος εἶναι ὁ κύριος Πρασακάκης, ἀλλὰ διατάξτε ἢ ἀπὸ τὸ Ταμεῖον ἢ ἀλλαχόθεν, πόθεν ἐγκρίνετε, διὰ νὰ λάβω τοῦλάχιστον πεντακόσια τάλληρα, δυνάμει τῶν ὁποίων νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὰς καθημερινὰς ἐνοχλήσεις τῶν χρεωφειλέτων, καὶ ἄς ἐκπεσθοῦν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχω νὰ λαμβάνω. Καὶ οὕτως θέλει δυνηθῆναι νὰ ἀποπληρώσω καὶ τὴν πόλιτζαν² τοῦ κυρίου Πρασακάκη ἀπὸ διακόσια τάλληρα ὁποῦ μοῦ ἐτράβηξε τώρα διὰ ἔξοδα τοῦ Δημητράκη καὶ διδασκάλου του.

Παρακαλῶ λοιπὸν θερμῶς νὰ διατάξτε νὰ θεραπευθοῦν αἱ ρηθεῖσαι ἀνάγκαι μου, πρὶν ἀναχωρήσετε ἀπ' αὐτοῦ, διότι εὐρίσκομαι εἰς μεγάλην ἀμνηχανίαν. Καὶ ἐν τοσοῦτῳ μένω μὲ τὸ βαθύτατον σέβας

Τῆ Ἰουνίου 1828, Αἴγεναν ὁ πατριώτης καὶ δοῦλος σας
π. μαυρομηχάλης

Ἄρ. 2

Ἐπιστολὴ Πιερρόμπεη πρὸς Βιάρο Καποδίστρια καὶ Ἰω. Γενατᾶ

10 Σεπτ. 1828, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220

Πανευγενέστατοι κύριοι!

Ἀρχύτερις σᾶς ἔδωσα αἰτίαν νὰ ὀμιλήσωμεν προφορικῶς καὶ

1. Στὸ χφ. Ἑβελτίαν.

2. Polizza· συναλλαγματική.

ἀδιαφορήσατε. Σᾶς ἔγραψον καὶ μὲ τὸν υἱόν μου καὶ δούλον σας Γεωργάκην εἰς τὸν Πόρον, εἰδοποιῶντας σας τὰς ἀναποφεύκτους ἀνάγκας μας καὶ ὑπέρογκα χρέη. Οὐδὲν ἀπάντησίν σας ἤξιώθην. Πολλάκις ἐπαραστήσαμεν καὶ εἰς τὸν Σ. Κυβερνήτην μας ἐνγράφως καὶ διὰ ζώση φωνῆ. Παρομοίως καὶ ἡ ἐξοχότης του ἀδιαφορεῖ. Λοιπὸν καὶ μὲ τὸ παρόν μοι ἀδελφικὸν λαμβάνω τὸ θάρρος καὶ σπεύδω νὰ σᾶς εἰδοποιήσω τὰ ἐφεξῆς :

Μὲ τὴν αἴσιαν ἔλευσιν τῆς ἐξοχότητός του εἰς τὴν φίλην πατριδα μας ἐγὼ καὶ ὁ υἱός μου Γεωργάκης εἴμεθα ἐξωδευμένοι ἐδῶ εἰς τὴν Αἴγινα σαράντα τρεῖς χιλιάδες γρόσια, δηλαδὴ τοὺς ὀκτῶ μῆνας, καὶ σχεδὸν τὰ χρεωστώμεν. Ἔχομεν λάβει ὀκτῶ χιλιάδες ἑπτακόσια γρόσια καὶ τρεῖς χιλιάδες ὅπου ἔδωσε τοῦ Πρασακάκη διὰ χρέος <τοῦ> εἰς τὰ Παρίσια υἱοῦ μου, τὰ δὲ ἔξοδα τοῦ γενικοῦ ὀσπιτίου μας εἰς τοὺς ὀκτῶ μῆνας, ἐὰν ὀρίζετε, πάρετε λογαριασμὸν καὶ θέλει γνωρίσητε τὸ δίκαιον, θεωρῶντας τὰ ὑπέρογκα ἀναπόφευκτα ἔξοδά μας καὶ τὴν ὑστέρησιν. Τὰ ὑπέρογκα ἔξοδα καὶ χρέη τοῦ φρουρίου Μονεμβασίας, ἐλευθερώνοντάς το ἀπὸ τοὺς κακούργους καὶ ληστές, ἔξοδα ἕως νὰ τὸ ἐλευθερώσωμεν μὲ πολιορκίαν, ὅπου εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν, μαντινίροντάς¹ το ἐξ ἰδίων μας καὶ μῆνας δέκα ὀκτῶ, μένει νὰ λαμβάνωμεν ἐξ αὐτῶν διακόσιες δέκα χιλιάδες γρόσια, καὶ μόνον χίλια τάλληρα ἔδωσεν ὁ Σ. Κυβερνήτης μας τοῦ αὐταδέλφου μου κα(πετὰ)ν Ἰωάννη[ν]. Ἐδικά μου ξεχωριστὰ ἀπὸ τὰ πρόπερσι ἐξωδευμένα εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Ἰμβραήμη, ἀφίνοντάς με ὁ κύ(ρι)ος Κουντουριώτης εἰς τὸ ποδᾶρι του καὶ πεσόντες ἐνδόξως τὰ παιδιὰ μου, Ἰωάννης καὶ Θανασούλης², καὶ ὁ ἐξάδελφός μου κα(πετὰ)ν Πιέρρος Βοϊδῆς μὲ ἄλλους ἑκατὸν πενήντα ἀνθρώπους μας ἐπιλέκτους, πεσόντας εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Ἀρχιμανδρίτη Φλέσσα καὶ εἰς τὸ Νεόκαστρον, καθὼς καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ υἱοῦ μου καὶ δούλου σας Γεωργάκη[ν], συμποσοῦνται ἑκατὸν δέκα χιλιάδες γρόσια. Τὰ περυσινὰ εἰς τὴν Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν, βαστῶντας καὶ μὲ τὸ σπαθὶ τὰ καθεστῶτα, ἕως νὰ φθάσῃ ὁ Κυβερνήτης μας, ἔξοδα ἐδικά μου, τοῦ υἱοῦ μου Γεωργάκη καὶ αὐταδέλφου μου Κωνσταντίνου τῶρα εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπερβαίνουν τὰς ἑκατὸν χιλιάδας. Συμποσοῦμενα ὄλα ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας χιλιάδες γρόσια, ἐξὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ ἀγῶνος, κατ' ἐξοχὴν διὰ τοὺς Μαυρομιχάληδες, εὐτυχία ὅμως διὰ τοὺς κλέπτας, μπιρμπάντας καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὅπου σχεδὸν ἔχομεν

1. *Mantenerē*· διατηρῶ, συντηρῶ, ἐφοδιάζω.

2. Προφανῶς ἐννοεῖ τὸν Θανασούλη Καπετανάκη, πὺ ἐπесе στὸ Μανιάκι. Ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, γιὸς τοῦ Πετρόμπεη, πληγώθηκε θανάσιμα στὴν πολιορκία τοῦ Νεοκάστρου ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους (1825).

νά λάβωμεν ὅλη ἡ οἰκογένειά μου δύο ἡμισυ μιλιούνια γρόσια, ἐξωδευμένα εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν πολέμους καὶ ἐκστρατείας, καὶ μετὰ τὴν χύσιν τοῦ πολυτιμοτέρου αἵματός μας. Αὐτὰ θέλει ζητήσωμεν καὶ νά τὰ λάβωμεν διὰ τῆς Θείας Προνοίας εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς φίλης πατρίδος μέσον τοῦ Σ. Κυβερνήτου μας.

Λοιπὸν, ὡς ἄνωθεν, ἀπὸ τὰς τετρακόσιας περίπου χιλιάδας τὰ γρόσια, τώρα σιμὰ ἐξωδευμένα εἰς τοὺς πολέμους καὶ εἰς τὰς περιστάσεις διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος καὶ τῶν καθεστώτων, ἔχοντας ἀποδείξεις καὶ τῶν κατὰ καιρὸν Διοικήσεων, ἀπὸ αὐτὰ ζητᾶμεν μίαν ἱκανὴν δόσιν τώρα ἐκ τοῦ προχείρου, δηλαδή τὰ ἡμισυ ἢ τὸ ἕνα τρίτον νά μᾶς δοθοῦν, ἐξοικονο[υ]μοῦντες εἰς ὅλα τὰ μέρη ὅπου βαστᾶμεν τὰ ὑπέρογκα ἀναπόφευκτα ἐξοδά μας, ὅπου καὶ αὐτὰ τὰ δαπανῶμεν εἰς τὴν δούλευσιν τῆς πατρίδος, βαστῶντας μπουντούς ἀπὸ τὴν μίαν ἄκραν ἕως τὴν ἄλλην, διαφεντεύοντας τὸ ἐσωτερικὸν διὰ τὰς καταχρήσεις καὶ ἐξωτερικῶς ἀπὸ τὸν κοινὸν ἐχθρόν, ὅπου καὶ αὐτὰ εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν, ὅταν ἄθῳα καὶ πατριωτικῶς ἐξετάζονται. Λοιπὸν νά εἴμεθα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἱκανοί, / ἐκτελῶντας προθύμως καὶ μετὰ τὸν ὅμοιον ζῆλον τὰ πατριωτικὰ χρέη καὶ διαταγὰς τοῦ Κυβερνήτου μας μετὰ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν καὶ γενναιότητα. Τὰ δὲ λοιπὰ ρέστα ὅπου μένουν νά λαμβάνωμεν ἀπὸ τὰς τετρακόσιες περίπου χιλιάδες τὰ γρόσια θέλει μᾶς δίδονται εἰς ράτες¹, ὅπου μετὰ αὐτὰ νά ἀπαντῶμεν ὅλα τῆς οἰκογένειάς μου τὰ ἐξοδα, πληρώνοντας καὶ μέρος ἀπὸ τὸ μπόρτζι² μας, ὡς εἶναι καὶ αὐτὸ ἀναπόφευκτον, χρεωστῶντας πολλὰ καὶ εἰς Εὐρωπαίους μετὰ ὁμολογίας. Λοιπὸν ἀπὸ τὰ παρόντα ἰδιά μας χρήματα λαμβάνοντάς τα εὐχαρίστως νά τὰ δαπανῶμεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δουλεύοντας τὴν πατρίδα καὶ τὸν ἐξοχώτατον Κυβερνήτην μας.

Ἐπομένως θέλει ἀποφασισθῆ διὰ τὸν ἀδελφὸν καὶ δοῦλον σας γέρον Μαυρομιχάλην, σὺν τοῖς λοιποῖς ὄλοις τῆς οἰκογένειάς μου, ἕναν ἐτήσιον κατ' ἔτος μισθόν, ἀνάλογον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἐκδουλεύσεων τῶν Μαυρομιχάληδων, ὡς ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπ' αἰῶνος καὶ ἐν ταυτῷ ἡγεμῶν τῆς ἐλευθέρας Σπάρτης, θυσιάσαντες ταῦτα πάντα διὰ τὴν πατρίδα, ὅπου μετὰ αὐτὰ νά ζῶμεν καὶ νά μαντινίρωμεν τὴν πολυάριθμον οἰκογένειάν μας, χήρας καὶ ὄρφανὰ τῶν θυσιασθέντων συγγενῶν μας, κατὰ τὸ ἴδιον τοῦ ἐπαγγέλματός μας, ἀποδίδοντας ἢ πατρὶς τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καὶ ὁ Σ. Κυβερνήτης μας κατὰ τὸ πατρικὸν καὶ τῆς παλαιᾶς φιλίας μας χρέος του, μένοντες καὶ ὅλη ἡ πατρὶς εἰς κάθε καιρὸν κατὰ τοῦτο εὐχάριστη καὶ ὑπόχρη· μήτε γρῶ ποτὲ δὲν θέλει ἀκούσει ἐνάντιον ἀπὸ τοὺς πατριώτας.

1. Rata· ἀναλογία, δόση.

2. Borç· χρέος,

Στοχασθῆτε λοιπόν, κύριοι, τὰς πολλὰς ἐλαφρὰς δικαίας αἰτήσεις μου, ἀφοῦ ζυγίσετε μὲ τὰ αἰσθήματα τῆς εἰλικρινοῦς φρονήσεώς σας τὰ πολλὰ μεγάλα μου δικαιώματα, ἐκδουλεύσεις καὶ θυσίας, καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν ἡγεμονίαν ὅπου εὕρισκόμεθα, μὲ τετρακόσιες πενήντα χιλιάδες γρόσια ἱράτι¹ κατ' ἔτος· καὶ ἐπαριθμήσατε τὴν κατάστασιν τῶν Κολοκοτρωναίων εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἄλλων πολλῶν Μοραϊτῶν καὶ Ρουμελι(ω)τῶν εἰς Κορφοῦς, διὰ νὰ κάμετε κρίσιν ὀρθὴν καὶ δικαίαν, ὅπου τολμῶ νὰ εἰπῶ, ἀφοῦ τοὺς ἔβγαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν εἶχον τζαρούχι· καὶ τὴν σήμερον πῶς βρίσκονται σᾶς εἶναι γνωστόν, ὅπου σχεδὸν ὅλοι αὐτοὶ εἶναι πληρωμένοι ἀπὸ τὴν πατρίδα πολλὰ περισσότερον ἀπὸ τὰς ἐκδουλεύσεις των, καθὼς καὶ τὴν σήμερον τρώγουν ταῖνι σιτηρέσιον² καὶ μισθὸν ὅλοι αὐτοὶ. Ὅμοίως καὶ Κολοκοτρώνης, Κολιόπουλος, ἀφοῦ ἔγιναν ὑπέρπλουτοι μὲ τὴν ληστείαν, τρώγοντας ἑπτὰ χρόνια εἰς τὰς ἐπαρχίας, χωρὶς νὰ λύση ἢ μύτη τους εἰς θυσίαν, ἰδοὺ καὶ τὴν σήμερον τρώγουν ἑξακόσια ταῖνια καὶ σιτερέσια ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην μας, ἴσως καὶ μισθοῦς, οἱ δὲ Μαυρομιχάληδες, ἀνεξάρτητοι καὶ ἡγεμών, θυσιάσαντες τὸ πᾶν διὰ τὴν πατρίδα, νὰ δανείζονται, διὰ νὰ ἐξοδεύουν, καὶ τὴν σήμερον νὰ ὑστερῶνται μεγάλως.

Ὅθεν, παρακαλῶ σας θερμῶς, κάμετε σκέψιν μὲ τὴν ὀρθὴν καὶ δικαίαν σας φρόνησιν καὶ γενῆτε ἐργοτελεσταὶ εἰς τὰς πολλὰς ἐλαφρὰς δικαίας προτάσεις μου. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλει προσπαθήσετε ἐπὶ πόνου εἰς τὰ παρόντα δικαιότατα καὶ θεάρεστα ἔργα, ἐκτελώντας ὅσον τάχιστα τὰς ὠφελίμους γενικῶς δικαίας αἰτήσεις μου κοντὰ εἰς τὸν Σ. Κυβερνήτην μας, ὡς νόμιμον καὶ δικαιοτάτη ἢ αἴτησίς μας, τολμῶ νὰ εἰπῶ, προξενῶντας τὸ γενικὸν καὶ μερικὸν ὄφελος καὶ μὴν ὑποφέροντας εἰς τὸ ἐξῆς τὴν τόσην ἀνάγκην καὶ ἔνδειαν, ὅπου ἐξετάσετε, παρακαλῶ, καὶ βεβαιωθῆτε. Ὅμοίως θέλει δώσετε καὶ διαταγὴν νὰ ἐλευθερωθῆ καὶ ὁ αὐτάδελφός μου Κωνσταντῖνος μὲ τὸ πλοῖον ἀπὸ τὴν ἄδικον συκοφαντία καὶ περιφρόνησιν, μὴν ὑποφέροντες νὰ δοκιμάζουν οἱ Μαυρομιχάληδες παρομοίας περιφρονήσεις εἰς τὰς λαμπρὰς ἡμέρας τοῦ Καποδίστρια[ν]. Θέλει δώσετε καὶ ἄλλην διαταγὴν νὰ πάρωμεν τὸ σπίτι εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἐκαθήμεθα πέντε χρόνια, ἢ καὶ ἄλλο ὅμοιον αὐτοῦ, διὰ νὰ τὸ ἔχωμεν κατοικίαν μας. Ἀλλέως καὶ μὴ τούτου γενομένου, ὃ μὴ γένοιτο, οἱ Μαυρομιχάληδες δὲν δύνονται εἰς τὸ ἐξῆς μὲ τὴν ὅμοιαν ὑπόληψιν των νὰ ζήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἴσως εἰς τὴν Ἀμερική, ἀναχωρῶντας μὲ χιλιάδας ψυχάς, καὶ ἄς δώσουν λόγον οἱ αἴτιοι./

Ἦθελε δώσει μεγαλωτάτην ὠφέλειαν καὶ εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Μεσσηνίας ὁ Σ. Κυβερνήτης μας καὶ χαλινὸν τῶν Σπαρτια-

1. Irad· εἰσόδημα, πρόσοδος.

2. Μία ἔννοια ἀποδίδεται μὲ δυὸ λέξεις. Ταῖνι (tayin) = σιτηρέσιο.

τῶν, ἐὰν ἀπεφασίση νὰ διορίση διευθυντὴ τῶν τριῶν φρουριῶν τῆς Μεσσηνίας, τολμῶ νὰ εἰπῶ, τὸν ἐνάρετον, δίκαιον, φιλήσυχον καὶ εὐπειθέστατον εἰς τοὺς νόμους, δουλεύσαντα καὶ αὐτὸν¹ τὴν πατρίδα μὲ κινδύνους καὶ ἀριστείας, τὸν αὐτάδελφόν μας καὶ δοῦλον σας κα(πετὰ)ν Ἀντωνάκη, ὁποῦ καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ τὸν ὑπεραγαποῦν. Διορίζοντας καὶ ἄπασαν τὴν οἰκογένειάν μας νὰ καθίσουν εἰς τὸ φρούριον Κορώνης, εἰς τὰ σπύ<ι>α τοῦ Ἀχμέτμπε, μᾶς ὑποχρεοῖτε τὰ μέγιστα, ὁποῦ νὰ ἀπολαύσουν καὶ οἱ δυστυχεῖς εἰς τῶν ὀκτῶ ἔτη βασάνων μίαν ἡμέραν ἤσυχην καὶ εὐχάριστη, διὰ νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἄνυδρον γῆν τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ ἄλλα πολλότατα δεινά. Ἐχοντας πεποιθήσιν καὶ αὕτη ἢ αἰτησίς μου νὰ ἐκτελεσθῇ, τόσον καὶ μένω μ' ὄλον τὸ σέβας

Τῆ 10 Σεπτεμβρίου 1828
ἐξ Αἰγίνης

ὁ δοῦλος σας καὶ ἀδελφὸς
π. μαυρομιχάλης

Ἄρ. 3

Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς Γ. Μαυρομιχάλη πρὸς Ἰω. Γενοβέλη

20 Ὀκτ. 1828, ἀντ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 1912 τῆς 22 Ὀκτ. 1828 : ΓΑΚ,
Γεν. Γραμμ., φάκ. 143

Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Γ. Μαυρομιχάλη

Εὐγενέστατε,

Πρὸς τοῦτοις σᾶς παρακαλῶ καὶ δι' ἕν ἄλλο, ὅτι ἐγὼ νὰ λαμβάνω διαταγὰς σας διὰ ὁποιανδήποτε [ὑ]πόθεσιν ἐμπεριεχόμενον τὸ ὄνομα τοῦ Νικολάκη² μὲ τὸ ἰδικόν μου, δὲν μοὶ εἶναι ὑποληπτικόν, καὶ μάλιστα τὸ τοιοῦτον φέρει μεγάλην διαίρεσιν καὶ εἰς τοὺς ἐπιλοίπους συγγενεῖς μου, οἵτινες ὑπερέχουν τοῦ Νικολάκη. Ἐγὼ καὶ ὅλοι οἱ συγγενεῖς μου τοῦτο δὲν τὸ δεχόμεθα, διότι αὐτὸν δὲν τὸν ἀριθμοῦμε οὔτε εἰς τὸν εἰκοστὸν τῆς οἰκογενείας μας· καὶ σᾶς παρακαλῶ σφοδρῶς τοῦτο νὰ παύσῃ, διότι ἡμπορεῖ νὰ ὑποπέσωμεν ἄνευ βραδύτητος εἰς φόνους. Σᾶς τὸ εἶπον, ἁμαρτίαν δὲν ἔχω, καὶ διορθώσατέ το.

Τῆ 20 8 βρίου, Λιμένι

Ὡς υἱὸς σας

Γεώργιος Μαυρομιχάλης

Ἄρ. ἀντιγρ(ά)φ(ου)

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

388

Ὁ Γραμ(ματεὺς) τοῦ Ἐκτ. Ἐπιτρ. Λακ(ωνίας)
καὶ πρ. τῆς Κάτω Μεσ(σηνίας)

Τῆ 22 8 βρίου, Μαραθ.

Γεώργιος Οἰκονόμου

<Τ.Σ.>

1. Χφ. δουλεύσαντες καὶ αὐτός.

2. Νικόλαος Πιέρρου Μαυρομιχάλης.

Ἄρ. 4

Ἄναφορὰ Ἰω. Γενοβέλη πρὸς Ἰω. Καποδίστρια

8 Μαρτ. 1829, πρωτ., συνημμένο σὲ ἐγγραφὸ τοῦ ἴδιου πρὸς τὸν ἴδιο τῆς 27 Ἰαν. 1829 : ΓΑΚ, Σὺλλ. Βλαχ., φάκ. 82

Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Κυβερνήτην, κύριον Ἰ. Α. Καποδίστριαν
Τῆ 8 Μαρτίου 1829, Μαραθὸν(ἧσι)

Ἦτον ὀλότελα περιττὸν νὰ ἐξιστορή<σω> τὴν ὁποῖαν ὁ κύριος καπετὰν Τζαννετάκης ἔκαμε τῆς παρελθούσης εὐπίστου¹ του διαγωγῆς, διότι ἄρκει τὸ ἄμπετον τῆς παρουσίας του, διὰ νὰ τὴν ἀποδείξῃ. Ἐγὼ τὸν συμβούλευσα ν' ἀναβάλλῃ, τοῦλάχιστον κατὰ τῶρα, τὴν διεξοδικὴν του ἀναφορὰν καὶ νὰ περιμείνῃ καιρὸν ἄρμοδιώτερον, ὅτε τὸ πολυφρόντιστον τῆς ἐξοχότητός της μετριώτερον ὀπωσοῦν· ἀλλ' ἢ ἐπιμονή του μ' ἔκαμε νὰ τῆς τὴν διευθύνω.

Αἱ τρεῖς οἰκογένειαι τῆς Σπάρτης, Μαυρομιχάλη, Μούρτζινου καὶ Τζαννετάκη, ἐνόσφ ἀκολουθοῦν τὸ παλαιὸν φατριαστικὸν των πνεῦμα καὶ ἐφ' ὅσον ζῶσι ἐντὸς τῆς πατρίδος των, θέλουσιν εἶσθαι δυστυχεῖς, διότι εἶναι βιασμένοι νὰ προμηθεύῃ ἕκαστος τὰς χρεῖας τοῦ κόμματός του ἐξ ἰδίων του. Ὁ Μούρτζινος ἐκ τούτου ἔφθασεν εἰς τὴν ἀπελπισίαν καὶ ὁ Τζαννετάκης κρούει τὰ πρόθυρά της, ὁ δὲ Μαυρομιχάλης θέλει καταντήσῃ εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν, διαρκοῦντος τοῦ συστήματός των, ἀναγκασμένοι ὄντες, ἐδρискόμενοι ἐντὸς τῆς πατρίδος των, νὰ περιθάλπουν, ὡς εἶπον, τὰ κόμματά των μ' ἔξοδα ὑπερβαίνοντα τὰς δυνάμεις των. Ἐνεκα τούτου λοιπὸν πᾶσα θεραπεία ἀποκαθίσταται περιττὴ καὶ ἀνωφελῆς εἰς αὐτούς. Τὸ καθαυτὸ πανάκειον τῆς ἰάσεώς των κρέμαται εἰς τὴν θέλησίν των, καὶ πρὶν καταστρέψῃ ἢ εὐνομίᾳ τὸ ἀξιωματικὸν σύστημά των. Ἀλλὰ κακῆ τύχῃ τὰ πάθη των / εἶναι τόσον κορυφωμένα, ὥστε, ἐὰν δὲν εἶναι ἀδύνατος ἢ μεταξὺ των διαλλαγῆ, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ παρὸν πολλὰ δύσκολος. Εὐχῆς ἄξιον ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν συνέπιπτε περιστασις διὰ νὰ ζήσουν πρὸς καιρὸν ἐκτὸς τῆς πατρίδος των μέ τινα νόμιμον ἢ εὐλογον πόρον ἐξοικονομήσεως. Τοῦτο ἤθελε τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔξοδα τὰ ὁποῖα εἶναι αἱ πρῶτισται αἰτίαι καὶ πηγαὶ τοῦ ἀφανισμοῦ των καὶ ἐπροξένησαν τὴν ρύσιν τόσων αἱμάτων, καὶ ἐπομένως ἤθελεν ἐπιφέρει καὶ ἄλλα καλὰ ἀποτελέσματα, πολιτικῶς θεωρούμενον τὸ πρᾶγμα.

Δὲν μοὶ ἐφάνη ἀδιάφορον διὰ τὴν Σεβ. Κυβέρ. νὰ τῆς γνωστοποιήσω τὰ προκαθαρκτικὰ αἷτια ἐκ τῶν ὁποίων προέκυψαν καὶ προκύπτουν αἱ χρεῖαι αὐτῶν τῶν τριῶν οἰκογενειῶν καὶ παρακαλῶ τὸ εὐμενὲς τῆς ἐξοχότητός της νὰ μοὶ συγχωρήσῃ τὴν τόλμην. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ τῆς ὑποσημειοῦμαι μὲ βαθύτατον σέβας

τῆς ἐξοχότητός της
ταπεινὸς καὶ ὑπόχρεος δοῦλος
Ἰ. Γενοβέλης

1. Χφ. ἀπίστου.

Ἄρ. 5

Ἐπιστολὴ Πετρόμπεη πρὸς Ἰω. Καποδίστρια (Μεσσηνία)

20 Μαρτ. 1829, πρωτ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἄρ. 7

Ἐξοχώτατε!

Ὅτε ἔμελλες ν' ἀποδημήσης τὸ τελευταῖον ἀπ' ἐδῶ, ἐνθυμείσθε, νομίζω, ὁποῦ ἔλαβον τὴν τιμὴν τῆς προσωπικῆς σας ἐντεῦξεως, καθ' ὃν καιρὸν σᾶς ἐπευχήθην τὸ αἴσιον εὐδιδόν σας ὅπου τὰ χρέη σας ὑπαγόρευον· τότε, λέγω, ἐνθυμείσθε ὁποῦ σᾶς ἔκαμα μίαν σύντομον ἐπεξήγησιν τῶν αἰσθημάτων μου καὶ τὴν τελείαν ἀφιέρωσιν τῆς οἰκογενείας μου εἰς τὰ νεύματά σας. Σύμφωνοι μ' αὐτὰ τὰ διατρέξαντα οἱ αὐτάδελφοί μου καὶ υἱοί μου, πρὶν τοὺς δώσω τὴν παραμικρὰν νύξιν ἐγὼ περὶ αὐτῶν, ἔτρεξαν ὅλοι ὁμοθυμαδὸν πρὸς ὑπάντησιν τῆς ἐξοχότητός σας, ὀδηγηθέντες ἀπὸ τὰ ἴδια αἰσθήματα τὰ ὁποῖα εἶναι ἐμφωλευμένα πρὸ πολλοῦ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Μαυρομιχάληδων, ἐφ' ὅσον ἀποβλέπει τὴν ἐξοχότητά σας. Εὐρίσκονται λοιπὸν ὅλοι πρὸ πολλῶν ἡμερῶν εἰς τὰ Φρουτζαλοκάμαρα, περιμένοντες νὰ λάβουν τὴν τιμὴν εἰς προῦπάντησιν τῆς ἐξοχότητός σας καὶ νὰ δώσουν καὶ ἤδη πραγματικὰ δείγματα τῆς ὑποκλίσεως των καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν.

Χρεωστῶ λοιπὸν νὰ σᾶς παρακαλέσω πάλιν θερμῶς, ἐξοχώτατε, κατ' ἐπανάληψιν τῶν ὄσων συντόμως σᾶς ἐκφράσθην εἰς τὴν στιγμὴν τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας σας, δηλαδὴ νὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ διατάξετε καὶ ἀπὸ τὴν οἰκογενείαν μου διὰ ν' ἀπεράσουν εἰς τὰς ὀδηγίας τοῦ κόμητος Ἀβγοустίνου μὲ ὄσους στρατιώτας ἀποφασίσετε, καὶ νὰ μὴ καταδεχθῆτε παραιτέρω νὰ εἶναι ἀμέτοχοι οἱ Μαυρομιχάληδες ἀπὸ τὴν σημαντικὴν ταύτην στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐπάνω εἰς τὴν Ρούμελην, ἐνῶ παντοῦ συνεισέφερον μὲ τὸ αἷμα των εἰς τοὺς παρελθόντας δεινοτάτους χρόνους, καὶ τώρα, ἐπὶ τῶν λαμπρῶν ἡμερῶν τῆς ἐξοχότητός σας, εἶναι ἀνυπόφερτον πρᾶγμα νὰ στέκωνται ἔξω ἀπὸ τὸ λαμπρὸν αὐτὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον διέτρεξαν ἐνδόξως μέχρι τοῦδε. Ἐπομένως παρακαλῶ πάλιν θερμῶς νὰ λάβετε τὴν πατρικὴν πρόνοιαν διὰ νὰ φέρετε εἰς τὴν πρώτην ἁρμονίαν καὶ ἔνωσιν τὰ ἀνιψιδιά μου, ἐλευθερώνοντας καὶ τὸν αὐτάδελφόν μου καὶ δοῦλον σας κ(α)π(ετὰν) Γιάννην.

Τὰ ζητήματά μου εἶναι ἐλαφρὰ καὶ δίκαια καὶ ἐλπίζω νὰ τὰ ἐκτελέσετε, καὶ ἔσεσθε βέβαιοι ὅτι θέλετε μ' ἀναπαύσει καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, ὅταν εὐαρεστηθῆτε νὰ μοὶ τὸ εἰδοποιήσετε. Αὐτοῦ περιορίζεται ἡ ἡσυχία μου καὶ εὐλαβηθῆτε τὴν γεροντικὴν μου ἡλικίαν, διὰ νὰ μὲ χαροποιήσετε. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ μένω μὲ βαθύτατον σέβας

Τῆ 20 Μαρτίου 1829

ἐν Αἰγίνῃ

ὁ δοῦλος σας

π. μαυρομηχάλης

Ἄρ. 6

Ἐπιστολὴ Πετρόμπεη πρὸς Ἀντώνιο, Κωνσταντίνο καὶ Γεώργιο
Μαυρομιχάλη (Μεσσηνία)

20 Μαρτ. 1829, πρωτ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 7

Φίλτατοί μοι αὐτάδελφοί μὲ τὰ παιδιά μας, σᾶς ἀσπάζομαι.

Καὶ τὴν προχθές, εἰς τὰς 16 τοῦ ἰσταμένου, σᾶς ἔγραφον ἐκτετα-
μένως διὰ θαλάσσης μὲ τὸν φίλον μας κ(α)π(ετὰν) Τραχηλάκην, Σάμιον,
περικλειόντάς σας καὶ τὰς προκηρύξεις διὰ τὴν Ἔθνοσυνέλευσιν τοῦ
Σ. Κυβερνήτη μας, ἐκ τῶν ὁποίων πληροφορεῖσθε σαφέστερα, ἀκολου-
θῶντας καὶ ἐνεργῶντας προθύμως τὰς πατρικὰς μοι ὁδηγίας, ἀποβλέ-
ποντας εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν καὶ ἀθάνατον δόξαν, ὡς ἀπαρχῆς
καυχώμενος τοιοῦτος ἀπεδείχθην.

Σπεύδω δὲ καὶ μὲ τὸ παρόν μοι τὰ ὅμοια νὰ σᾶς ἐνθυμίσω καὶ
ὁδηγήσω πατρικῶς κατὰ τὸ χρέος μου, καὶ διὰ τοῦ ταχυδρομείου σᾶς
ἔρχεται μέσον τοῦ παιδίου μου καὶ ἀδελφοῦ σας κ. Ψύλλα, ὃν καὶ
ἀσπάζομαι πατρικῶς. Ἔχω καὶ χρηστὰς ἐλπίδας ὅτι θέλει ἐνεργήσει καὶ
ἡ εὐαίσθητός του πατριωτικῆ[ν] ψυχῆ[ν] κοντὰ εἰς τὸν Σ. Κυβερνήτην
μας νὰ μετακαλέσῃ τὴν προτέραν του σοφὸν καὶ συνετὴν πατρικὴν
του εὐνοίαν εἰς ὄλους ἡμῶν, κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν ξεχωριστόν του Γε-
ωργάκην μας, Ἀντικυβερνήτην του, ὁποῦ καὶ ἀπὸ τὸν Ἀγκῶνα ἦτον ὁ
πρωταίτιος διὰ τὴν αἴσιαν ἔλευσίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὅθεν, παιδιά μου, συμφώνως μὲ τὸν ἀδελφόν σας κ. Ψύλλαν θέλει
ἐκτελέσετε τὴν εὐθεϊαν ὁδὸν καὶ ἀγαθὴν διὰ τὴν κοινὴν ἡμῶν ὑπόληψιν
καὶ εὐτυχίαν, ἀφωσιωμένοι¹ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν εἰς τὴν γεν. ὠφέλειαν
τῆς φίλης πατρίδος, εἰς τὴν κυριότητα καὶ ἰσχὺν τῶν νόμων καὶ λαμπρᾶς
ὑπολήψεως τοῦ Σ. Κυβερνήτου μας. Ἐνεκα τούτων θέλει πασχίσετε διὰ
προσταγῆς τῆς Α. Ε. νὰ ἀγαπηθοῦν τὰ ἀνίψια μας εἰλικρινῶς καὶ
ἀθῶως, νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ αὐτάδελφός μας κ(α)π(ετὰν) Γιάννης, νὰ γένη
ἐκστρατεία[ν] καὶ ἀπὸ τὴν Σπάρτην, πολλοὺς ἢ ὀλίγους, ὑπὸ τὴν ὁδη-
γίαν τοῦ κόντε Αὐγουστίνου, ἐβγαίνοντας ἀπὸ τὸ σπίτι μας ὁ Κων-
σταντίνος, ὁ Διομήδης, ἂν ἐδυνάμωσεν, ὁ Κ. Πιερράκος ἢ ὁ Γεωργάκης
Καπετανάκος, ὁ Κωνσταντίνος Ροδιτάκος, Στέφανος Πικουλάκος καὶ
ἄλλοι ἄξιοι πολεμισταὶ μὲ φρόνησιν καὶ στρατηγηματικοὶ ὑπὸ τὴν
ἀρχηγίαν τοῦ αὐταδέλφου μας Κωνστ(αντίνου)· νὰ γένη καὶ ἓν scho-
λεῖον τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Παλιόχωραν, ὁποῦ δὲν ἔχει κατάλληλον καὶ
ὠραιότερον μέρος ἢ Ἑλλάς, καὶ διὰ ἔπαινον καὶ μνημόσυνον ἀθάνα-
τον./ Πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ μᾶς δανείσῃ ἡ Α.Ε. καὶ τοῦλάχιστον πενήντα
χιλιάδες γρόσια, πληρώνοντας ἀναπόφευκτα μερικά μας χρέη, προ-
φθάνοντας καὶ τὴν πολυάριθμον οἰκογένειάν μας, μάλιστα εἰς τὰς

1. Χφ. ἀφωσιωμένοι.

ἀγίας ἡμέρας ὅπου ἔρχονται, ἔχοντας ἔλλειψιν καθ' ὅλα, καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ δὲν ἐλπίζομεν.

Ταῦτα πάντα ἐνεργήσετε δραστηρίως μὲ ὄλην τὴν φρόνησιν, καθ' ἣν πολλάκις κ' ἐγὼ τὰ ἐνέργησα καὶ προφορικῶς καὶ ἐγγράφως, πλὴν διὰ τῆς ἀτυχίας ἀπέτυχον. Ἐὰν ὁμως καὶ τώρα, ὃ μὴ γένοιτο, ἀπετύχωμεν, τετέλεσται καὶ ὁ θεὸς βοηθός. Τότε γράψτε μοι νὰ ἔλθω κ' ἐγὼ κάτω, διὰ νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὅθεν βλέπουν τὰ ὀμμάτιά μας, καὶ ἄς βασιλεύσουν ὅσοι ἤλθαν ἐφέτος μὲ τὰς μεγάλας θυσίας.

Ἐὰν δὲν εὐκολυνθῆ ὁ κ(α)π(ετὰν) Τραχηλάκης νὰ πιάσῃ καὶ ἀπὸ τὴν Μονεμβάσιαν, βλέποντας ὁ ἀτυχῆς αὐτάδελφός μας κ(α)π(ετὰν) Γιάννης τὰ γράμματα διὰ παρηγορίαν του, ὅπου δὲν τοῦ ἔγραψον τόσον καιρὸν καὶ στοχασθῆ ὅτι τὸν ἀλησμόνησα, ἀμέσως ἀπὸ αὐτοῦ ἐπίτηδες νὰ τοῦ τὰ στείλετε, ἐνεργῶντας καὶ αὐτὸς κατὰ τὰς ὁδηγίας μου τὴν ἀπελευθέρωσίν του, καὶ νὰ διορισθῆ πληρεξούσιος τῆς Σπάρτης μας τῶν ὄπλων, ὅπου ἐὰν συγχωρηθῆ εἰς τὴν Συνέλευσιν νὰ εἶναι καὶ ἄλλοι πληρεξούσιοι τῶν ὄπλων, νὰ εἶναι κ' αὐτὸς ἔχων τὸ μεγαλύτερον δικαίωμα <εἰς> τὰ ἀνδρεία ὄπλα τῆς Σπάρτης μας.

Προλαβόντως σᾶς ἔγραψον ὅτι θέλει στείλω ἀπ' ἐδῶ τὰς παραγγελίας ὅπου μοῦ ἔγραψον αἱ γερόντισσες, καὶ ἐπειδὴ ἐστάθη ἀδύνατον νὰ οἰκονομηθῶ χρήματα, ὑστερημένος καὶ τὰ καθαυτὸ καθημερινὰ ἰδιαίτερά μου ἔξοδα, ἐπάσχισα καὶ μὲ διορίαν νὰ τοὺς τὰ ἀποκριθῶ· δὲν ἐστάθη δυνατόν, καὶ ἄς τὸ ἤξεύρουν διὰ ρεγουλάν σας. Καὶ ἂν ὁ Σ. Κυβερνήτης μας, ὡς ἄνωθεν, σᾶς εὔρεθῆ ἀπὸ ὅσα χρειάζονται, τὰ βρίσκετε αὐτοῦ καλλιότερα καὶ φθηνότερα. Ἄλλῃως κ' ἐγὼ παιδιὰ μου δὲν ἤξεύρω τί νὰ κάμω καὶ τί ἄλλο νὰ σᾶς εἶπω, καὶ ὁ θεὸς βοηθός. Ὑγιαίνετε.

Ἐν Αἰγίνῃ 20 Μαρτίου 1829.

ὁ ἀδελφὸς καὶ πατὴρ σας
πετρόμπεης μαυρομηχάλης /

Ἐπήγαινε ὁ κ(α)π(ετὰν) Κώστας Βότζαρης εἰς τοῦ κόντε Αὔγουστίνου καὶ τὸν ἐπαρακάλεσα θερμῶς νὰ προσφέρῃ τὰ πατρικὰ σεβάσματα μοι καὶ ἀσπασμοὺς πρὸς τὴν ἐκλαμπρ(ότητά) <του>, καὶ ἐκ μέρους ὅλης τῆς οἰκογένειάς μας καὶ ὅλης τῆς Σπάρτης καὶ σχεδὸν ὅλης τῆς Ἑλλάδος νὰ τὸν παρακαλέσῃ διὰ νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Σ. Κυβερνήτην μας, ἐλευθερώνοντας τὸν αὐτάδελφόν μας κ(α)π(ετὰν) Γιάννη ἐκ τοῦ φρουρίου Μονεμβασίας, ὅπου τότε καὶ ὁ ἴδιος νὰ κινήσῃ εἰς τὴν ἐκστρατείαν μὲ τὰ λοιπὰ ἀδελφία μας καὶ παιδιὰ καὶ μὲ ὄσους ἀγαπᾷ ἀνδρείους Σπαρτιάτας. Πλὴν ἀγνοῶ τὸ ἀποτέλεσμα,¹ καὶ ὁ θεὸς βοηθός εἰς τὰ μεγάλα μας δικαίωματα.

1. Χφ. ἀποτέλεσμα.

Λοιπὸν, ἐὰν δὲν ἀποφασισθῆ ἡ ἐκστρατεία καὶ ἀφοῦ ἐκλεχθῶν οἱ πληρεξούσιοι τῆς Σπάρτης μας, Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας, ἔρχεσθε ὅλοι ἀντάμα, ὁ ἀδελφός μας κ(α)π(ετὰν) Γιάννης, Κωνσταντῖνε καὶ Γεωργάκη, ὁποῦ σὺν θεῷ ἐλπίζομεν νὰ εἴσθε καὶ διωρισμένοι πανψηφει ἀπὸ τὴν Σπάρτην μας καὶ πληρεξούσιοι, προσπαθώντας διὰ τὴν γεν. ὠφέλειαν καὶ δόξαν τῆς Ἑλλάδος καὶ Σπάρτης. Ὅσον μὲν διὰ λόγου μου, ἐὰν μὲν διορίση ὁμοφώνως πανψηφει ἡ Σπάρτη μας, διὰ νὰ πρετεντέρω¹ τὴν ἰσχὺν τῶν συνετῶν νόμων καὶ τὰ μεγαλώτατα δικαιώματα τῆς Σπάρτης, δὲν τὸ ἀποφεύγω. Ἀλλέως καί, φθόνος γὰρ οὐκ οἶδεν, προτιμᾷ τὸ συμφέρον, ὑπερισχύοντας ὁ ἀληπασάνικος ὀργανισμὸς τοῦ Γενοβέλη, ἄξιά τους οἱ ἴδιοι θέλει τὸ μετανοήσουν· ἐγὼ, ὅπως καὶ ἂν ἔλθῃ, πρῶτα ὁ θεός, τὰ δικαιώματά μου δὲν χάνονται.

Ἐκ τούτου πασχίσετε ὡς ἐν συντόμῳ μὲ ὅλην τὴν φρόνησιν εἰς ἐκτέλεσιν τῶν πατρικῶν μοι ὁδηγῶν, προπάντων τὴν ἀπόκτησιν ἐκ ψυχῆς πατρικὴν εὐνοίαν τοῦ Σ. Κυβερνήτη μας σὺν τὰ λοιπὰ ἀποτελέσματα, διὰ νὰ ἔλθουν οἱ νόμοι, δικαιοσύνη εἰς τὴν εὐθεΐαν ὁδὸν καὶ ἀγαθὴν. Ταῦτα καὶ θεόθεν καλὴν μας ἀντάμοσιν

ὁ αὐτός

π. μ.

〈Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο τῆς πρώτης σελίδας :〉

Ἐὰν ἔλθῃ ράστι² καὶ οἰκονομήσετε δανεικῶς ἀπὸ τὸν Σ. Κυβερνήτην μας γρόσια, ὅτι ἀπὸ ἄλλο μέρος δὲν ἐλπίζομεν, μήτε ἀπὸ τὸ μανσοῦπι³ μας, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ ἱράτι⁴ μας, οἰκονομώντας τὸ σπίτι μας· καὶ σὺν θεῷ μὲ τὸν ἐρχομόν σας ἐνταῦθα ἔχω σκοπὸν, πρῶτα ὁ θεός, καὶ διὰ τῶν ταπεινῶν μας εὐχῶν νὰ στεφανωθῆς Γεωργάκη τὴν ἀρραβωνιαστικὴ σου, καὶ εἶθε κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μας γένοιτο.

Ἄρ. 7

Ἐπιστολὴ Πετρόμπεη πρὸς Ἀντώνιο, Κωνσταντῖνο καὶ Γεώργιο Μαυρομιχάλη (Μεσσηνία)

22 Μαρτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 82

Καὶ αὔθις σᾶς εὐχομαι !

Γραμμένα τὰ παρὸν καὶ βουλωμένα, ὁποῦ τὴν προχθὲς ἦλθεν ἀπὸ Κρανίδι ὁ υἱὸς τοῦ Γιάννη Κρανιδιώτη, λείπων ἀπὸ Μονεμβάσιαν δέκα ἡμέρας, παρασταίνοντάς μας μὲ ἀπαρηγόρητον λύπην τὴν ἀθλιο-

1. Pretendere· διεκδικῶ, ἀπαιτῶ, ὑποστηρίζω, ὑπερασπίζω.

2. Εὐκαιρία.

3. Mansip· ὑπόρρημα, ἀξίωμα.

4. Βλ. σημ. 1 τῆς σ. 71.

τητάτην κατάστασιν τοῦ ἀυταδέλφου μας κ(α)π(ετὰν) Γιάννη, ὁποῦ καὶ Περσιάνος νὰ ἦτον ἢ προδότης τῆς πατρίδος, εἰς τὴν τοιαύτην περιφρόνησιν δὲν ἤθελεν ὑποπέσει Μαυρομιχάλης, χαριζόμενος διὰ τὰς τόσας ἐκδουλεύσεις καὶ τὰ ἐξῆς. Σχεδὸν ὁποῦ δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ ὑπάγῃ νὰ τὸν ἰδῇ· ἕξι βάρδιες μακρόθεν, τριγύρω εἰς τὴν θύραν καὶ παράθυρα, φυλάττουν. Γράμμα δὲν λαμβάνει, ἀλλ' οὔτε ἔμπορεῖ νὰ δώσῃ.

Αὐτὰ μὲ διηγεῖται ὁ Κρανιδιωτάκος, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἐπαρήγγειλε νὰ μοῦ τὰ εἶπῃ, μὴν ἤξεύροντας καὶ ἡμεῖς ἐδῶ πῶς εὐρισκόμεθα, μήπως καὶ δοκιμάζωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ παρόμοια. Κάπως εἴμεθα προδόται τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κυβερνήσεως, χωρὶς νὰ τὸ ἤξεύρωμεν; Καὶ τῇ ἀληθείᾳ πῶς εἶμαι ζωντανὸς εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλιώτερα θαύματα. Ὁ Μαυρομιχάλης νὰ δοκιμάζῃ τὰ παρόμοια, καὶ εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Καποδίστρια!

Ὅθεν μὲ χαμένα ὅλα μου τὰ ἥπατα σᾶς γράφω, ὀδηγῶντας σας πατρικῶς, διὰ νὰ φανερώσετε καὶ αὐτὰ τοῦ Κυβερνήτη, καὶ ἔτι μᾶλλον καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιόν μου γράμμα, καὶ ἄς δώσῃ μίαν καὶ σταθερὰν ἀπόφασιν, ὅπως τὸν φωτίσῃ ὁ θεός, πλὴν τάχιστα, διὰ νὰ γλυτώσωμεν, διότι παρηγορίαν καὶ ὑπομονὴν δὲν ἔχω εἰς τὸ ἐξῆς. Τόσον καὶ μὲ ἀπελπισίαν σᾶς γράφω

Ἐν Αἰγίνῃ 22 Μαρτίου 1829

ὁ ἀδελφὸς καὶ πατὴρ σας

π. μ.

<Στὸ περιθώριον ἀριστερά : >

Ἐπομένως μὲ λέγει ὁ Κρανιδιωτάκος, ὁποῦ τοῦ ἔλεγεν ὁ δυστυχὴς ἀδελφός μας, ἐὰν φανερωθῇ ἐμπράκτως παραμικρὸν ἔγκλημα, ὁ θάνατος εἶναι εὐτυχία[ν] εἰς ἓναν φιλότιμον· ἀλλὰ ἐπιθυμεῖ νὰ τοῦ βγαίνουν τὰ ὀμμάτια καὶ νὰ περιπατῇ εἰς ὄλην του τὴν ζωὴν διὰ παράδειγμα ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ ὁ θεὸς ἴλεως.

Ἄρ. 8

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου καὶ Ἀναστασίου Μαυρομιχάλη πρὸς Πέτρο καὶ Γεώργιο Μαυρομιχάλη

17 Ἰουν. 1829, πρωτ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 159, ἀρ. 12

Ἐκλαμπρότατε ἀδελφεὲ καὶ σεβαστέ μοι πάτερ,

Τὸ ἀπὸ 5 τοῦ παρόντος σημειωμένον πατρικὸν ἡμῖν γράμμα σας τὴν προχθὲς ἀσμένως ἐλάβομεν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ εἶδομεν καλῶς. Ἡ φήμη ἴσως σᾶς ἔφερε μέχρις ὥρας εἰς τὰς ἀκοάς σας τὸ τραγικώτατον ἔργον τὸ ὁποῖον εἶχον σχεδιάσει τὰ εὐπειθῆ τέκνα τῆς Κυβερνήσεως, τὰ ὁποῖα πείθονται εἰς τὰς διαταγὰς τῆς μὲ ἀπλᾶς λέξεις καὶ ὄχι μὲ ἔργα. Διὸ σᾶς ἐξιστοροῦμεν ἐν συνόψει τὴν συνωμοσίαν τὴν ὁποίαν ἐκίνησαν ἐναντίον μας.

Ὁ Μούρτζινος, Κουμουνδουράκης καὶ Σταυριανὸς Καπετανάκης, φθάσαντες εἰς Μαραθονήσι, ἀντάμωσαν τοὺς ὁμοίους των, Τζαννετάκη, Νικολάκαρον καὶ Βοϊδῆ, καὶ μέσα εἰς τὸ Νησάκι συνωμόσαντο διὰ τὸν τέλειον ἀφανισμόν μας, διὰ νὰ πιάσουν πρῶτον τὸ Λιμένι καὶ νὰ φονεύσουν ὁποίους εὗρουν καὶ συγχρόνως νὰ κάμουν τὰ ὅμοια καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη, Κιτριές καὶ Καλαμάταν. Ἐργάτην ταύτης τῆς ἀπανθρώπου μιαραῖς πράξεως ἀπεφάσισαν τὸν ἐν κακοῖς γηράσαντα Νικόλαον Βοϊδῆ, διὰ νὰ εὗρη τὸν τρόπον μὲ ἀπιστίαν νὰ πιάσῃ τὸ Λιμένι καὶ νὰ φονεύσῃ ὁποίους εὗρη. Ἀφοῦ ἔβαλαν τοῦτο εἰς ἐνέργειαν, ἐπῆγαν ὅλοι εἰς τὸν Μυστρᾶ καὶ ἀντάμωσαν τὸν Γενοβέλη, καὶ φαίνεται ὅτι συνεμέθεξε καὶ οὗτος εἰς τὰς μυσαραῖς των πράξεις. Ἀφοῦ δὲ ἐκεῖθεν διεσκορπίσθησαν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, κατέβη καὶ ὁ Βοϊδῆς μετὰ τοῦ Τζαννετάκη εἰς Μαραθονήσι καὶ εὗρε τὸν Πατρίκαρον ἀπὸ Χαριά, ὁ ὁποῖος τοῦ ὑπεσχέθη μὲ ἄλλους 6 στρατιῶτες νὰ πιάσῃ τὸ Λιμένι καὶ νὰ φονεύσῃ ἐμὲ τὸν Κωνσταντῖνον· καὶ οὕτως ὁ Βοϊδῆς τοῦ ἔδωκεν ἔγγραφον εἰς χεῖρας του, ἀφοῦ ἔμβουν εἰς Λιμένι, νὰ τοῦ δίδῃ τόσα γρόσια, τῶν δὲ λοιπῶν νὰ λαμβάνουν τὰ μεριδιά των ἀπὸ τὸ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἤθελεν εὐρεθῆ. Ὁ Πατρίκαρος κατ' ἀρχὰς ἐδίσταζε, λέγων πρὸς τὸν Βοϊδῆ ὅτι, ἀφοῦ κάμωμεν τοῦτο, εἴμεθα χαμένοι ἄνθρωποι, καὶ οὗτος τὸν ἐπληροφῶρει ὅτι, εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ἐνῶ ἐνέχονται ὅλοι οἱ καπεταναῖοι τῆς Σπάρτης, εἶναι καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ Γενοβέλη, καὶ τέλος καταντοῦσε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι καὶ ἡ Κυβέρνησις τὸ ἤξεύρει.

Προσεγγίζουσα δὲ ἡ ὑπόθεσις αὕτη νὰ λάβῃ τὸ τέλος τῆς, ἤλθεν εἰς αἴσθησιν ὁ Πατρίκαρος καὶ τὸ προπαρελθὸν Σάββατον ἤλθεν ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐξωμολογήθη εἰς ἐμὲ, τὸν ἀδελφόν σας Κωνσταντῖνον, καὶ εἰς τὸν ἐξάδελφόν μας κ. Δημητράκη, ὅτι ἡ ἀπόφασίς των ἦτον διὰ τὴν προπαρελθοῦσαν Κυριακὴν τῆς Ἀποκρέας νὰ ἐκτελέσουν τὴν μιανὰν των πρᾶξιν. Ἀλλά, μὴν ἐλπίζοντες / εἰς τοιαύτην ἐποχὴν ἐν τοιοῦτον ἀπάνθρωπον καὶ ἐναντίον τῶν νόμων ἔργον, εἶπομεν τοῦ Πατρικάρου ὅτι, ἂν εἶσαι ἀληθής, πρέπει νὰ ἔλθῃς μὲ τοὺς ἐξ ἀνθρώπους, καθὼς μᾶς λέγεις, τοὺς ὁποίους νὰ συλλάβωμεν καὶ νὰ μαρτυρήσουν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν, διὰ νὰ παρρησιασθῆ εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν, καὶ τότε εἴμεθα χρεῶσται τῆς ζωῆς μας εἰς [σ] ἐλόγου σου καὶ θέλει σὲ γνωρίζωμεν χάριν διὰ παντός. Μᾶς εἶπε δὲ ὅτι καὶ ὁ Βοϊδῆς θέλει ἔλθει ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴν βάρδια τοῦ Λιμενίου νὰ κάθῃται καί, ἅμα ἀκούσῃ ἐν ντουφέκι νὰ πέσῃ ἀπὸ τὸν πύργον μας, τότε νὰ κατέβῃ καὶ αὐτός. Ἀνεχώρησε λοιπὸν ὁ Πατρίκαρος ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλον ἔστειλα ἐγὼ Κωνσταντῖνος διὰ μερικοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ Κελεφά, Βοΐτυλον καὶ Καρέα, οἵτινες ἀψηφώνοντας ἤλθον, καὶ μερικοὺς ἔβγαλα νὰ φυλάξουν διὰ τὸν Βοϊδῆ.

Τὴν Κυριακὴν, πρὶν τῆς λειτουργίας, ἔφθασαν οἱ φίλοι καὶ καθὼς ἦτον ὠδηγημένοι ἀκολούθησαν, τρεῖς διὰ τὸν πύργον καὶ τέσσαρες διὰ τὰ κάτω ὀσπίτια. Ἄφοῦ ἐμβῆκαν εἰς τὸ παλάτι, εἶδον τοὺς στρατιώτας ὅπου εἶχομεν, ἔμειναν νεκροὶ καὶ οὕτω τοὺς ἐπίασαμεν ὅλους, τοὺς ἐπήραμεν τὰ ἄρματα καὶ τοὺς ἐβάλαμεν εἰς τὴν φυλακὴν. Ἔπειτα ἤλθεν ἡ δημογεροντία μὲ τὸν ὑγειονομολιμενάρχην καὶ ἔλαβεν ἰδιαιτέρως τὰς ἐξομολογήσεις ἐκάστου καί, ἄφοῦ ἔκαμε τὴν ἀναφορὰν τῆς πρὸς τὸν Διοικητὴν κ. Πεταλαῖ, συνεπιστέλλουσα¹ καὶ τὰς ἐξομολογήσεις τῶν συλληφθέντων, διὰ νὰ τὰ πέμψῃ τὴν Δευτέραν πρωΐ, αἴφνης, τὴν Κυριακὴν, εἰς τὰς 5 ἡ ὥρα τῆς νυκτός, ἔφθασεν ἐνταῦθα ἡ πολεμικὴ γολέτα Ἐλπίς μὲ τὸν Διοικητὴν καὶ ἀνεψιὸν μας Ἀναστάσιον διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν πληρεξουσίων τῆς ἐπαρχίας μας. Ὁ Διοικητὴς, πληροφορηθεὶς τὰ ρηθέντα, ἔμεινεν ἐκστατικὸς καὶ ἀκίνητος, καί, ξημερώνοντας τὴν Δευτέραν, ἀμέσως ἐδόθη εἰς τὴν ἐξέτασιν ταύτης τῆς ὑποθέσεως. Ἐλαβε μαρτυρίας ἀπ' ἐκείνους οἵτινες εἶδον τὸν Βοῖδῆ εἰς τὸ Μοναστηράκι τῆς Τζίπας, διότι ἐκ τῆς ἀμελείας τῶν στρατιωτῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ἔπειτα ἔκαμε δευτέραν ἐξομολόγησιν τῶν συλληφθέντων ἔμπροσθεν τῆς ἐπαρχιακῆς δημογεροντίας καί, ἄφοῦ ἐκπλήρωσεν ἐν ἀκριβεῖα ὅλα τὰ εἰς τοῦτο ἀπαιτούμενα χρέη του, ἐξέδωσε διαταγὰς διὰ τὴν συνάθροισιν τῶν ἐκλογέων.

Καὶ τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην τὸ ἑσπέρας ἀνέβημεν μετὰ τοῦ Διοικητοῦ εἰς Τζίμοβαν, τὴν Τετράδῃ ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ ἐκλογεῖς, τὴν Πέμπτην ἐγένινεν ἡ συνέλευσις μέσα εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ταξιαρχῶν. / Καί, ἄφοῦ ὁ Διοικητὴς μας μᾶς ἀνέγνωσε κατὰ τάξιν τὰς ἀπαιτούμενας ὁδηγίας τῆς Σ. Κυβερνήσεως, προσεκλήθη παρ' ὅλων τῶν ἐκλογέων νὰ τοὺς παραχωρήσῃ ὀλίγην ὥραν νὰ συνομιλήσουν μόνοι των καὶ ἡμπορεῖ νὰ εὑρουν δύο ἄτομα νὰ τὰ προβάλλουν παμψηφεί, χωρὶς νὰ γένη ψηφοφορία. Ἐδέχθη ὁ Διοικητὴς τὴν πρότασιν των καὶ ἀνεχώρησε, μείναντες δὲ μόνοι οἱ ἐκλογεῖς, δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ εὑρουν τοὺς πληρεξουσίους των, ἀλλ' ἀμέσως ἐφώναζαν «τὸν μπέη μας καὶ τὸν πετζαδὲ Γεωργάκη», ὀλίγη δὲ ἄργητα ἐγένε διὰ τὸ περὶ δεκατίας κεφάλαιον, μήπως οἱ πληρεξούσιοι δεχθῶσι τὸ πρόβλημα τοῦτο, καθὼς καὶ ἄλλα τινὰ, τὰ ὅποια δὲν ἔχουν ὕλην. Ἄφοῦ τοὺς διεσκεδάσαμεν τὰς ἰδέας των μὲ ἀληθεῖς λόγους, πρὸς περισσοτέραν των εὐχαρίστησιν τοὺς ἐκάμαμεν καὶ τὸ ἔγγραφον τὸ ὁποῖον σᾶς στέλλεται παρ' ὅλων τῶν ἐκλογέων ὑπογεγραμμένον, τὸ ὁποῖον ἐγένε μετὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν πληρεξουσίων. Διασκεδασθέντων τῶν ἰδεῶν των, ὡς εἴρηται, ἐκρά-

1. Χφ. συνεπιστέλλων.

ξαμεν τὸν Διοικητὴν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναόν, καί, ἀφοῦ ἀνεγνώσθη ὁ ὄρκος, ἐφώνησαν ἅπαντες: «Γνωρίζομεν ἀξίους διὰ πληρεξουσίου μας τὸν μπέη καὶ πεηζαδὲ Γεωργάκη», καί, εἰπόντες τρις τὸ «ἄξιοι», ἐτελείωσαν ἢ συνέλευσις.

Τὴν Παρασκευὴν τὸ πρωὶ κατέβημεν μετὰ τὸν Διοικητὴν ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὸ γεῦμα ἐφθασε καὶ ὁ ἀδελφὸς καὶ θεῖος μου κ. Ἰωάννης ἀπὸ Μαραθονήσι μετὰ τῆς φαμιλίας του, τὸν ὁποῖον ἐπερίμενον ὁ Διοικητὴς ἀπὸ τὸ πρωὶ νὰ ἔλθῃ νὰ τὸν ἰδῇ καὶ τὸν ἐδέχθη μετὰ τρεῖς κρότους κανονίων, καί, συνομιλήσαντες ὀλίγον, ἀνεχώρησεν ὁ Διοικητὴς πρὸς τὸ δειλινὸν δι’ Ἀλμυρόν, ὑποσχεθεὶς νὰ μᾶς στείλῃ μετὰ δύο ἡμερῶν τὰ ἔγγραφα τῆς πληρεξουσιότητος. Ἡμεῖς δέ, συσκεφθέντες, ἐκρίναμεν εὐλογον καὶ ἰδοὺ στέλλομεν τὸν ἡμέτερον Εὐστάθιον νὰ διαβῇ ἀπὸ Καλαμάταν νὰ λάβῃ τὰ πληρεξουσιότητος ἔγγραφα καὶ νὰ σᾶς τὰ φέρῃ, διότι ἡμεῖς τώρα δὲν ἤξεύρομεν τόσοι νὰ ἔλθωμεν καὶ πόσοι νὰ μείνωμεν, μετὰ τὸ ἀνέλπιστον ὅπου ἔμελλε νὰ μᾶς συνέβῃ. Πλὴν κατὰ τοῦτο θέλει ὀδηγηθῶμεν ἀπὸ νέα γράμματά σας, καὶ ὅπως ἀκολουθήσουν οἱ φίλοι μας, ἂν ἔλθουν καὶ αὐτοὶ ἐπάνω, ἢ πόσοι θὰ ἔλθουν καὶ ποῖοι, καὶ ἂν εἶναι ἀνάγκη, νὰ μᾶς ἰδεάσῃτε μετὰ πρῶτον νὰ ἔλθωμεν, καθότι ἡμπορεῖ νὰ κινήσωμεν καὶ πρὶν λάβωμεν τὴν ἀπόκρισιν τῆς παρούσης μας· ἡμπορεῖ καὶ νὰ μείνωμεν, καὶ καθ’ ὅλα νὰ μᾶς ὀδηγήσετε.

Τοὺς συλληφθέντας ἐπιβούλους τῆς ζωῆς μας τοὺς ἔλαβεν ὁ Διοικητὴς εἰς τὴν γολέταν, διὰ νὰ τοὺς παραδώσῃ εἰς τὸ Πρωτόκλητον Κριτήριον καὶ παρὰ τοῦ Κριτηρίου νὰ προσκληθοῦν οἱ ἀποδειχθέντες ἔνοχοι τῆς συνωμοσίας. Οἱ ἐξομολογήσεις τῶν συλληφθέντων παρασταίνουν ὅτι ὁ Βοϊδῆς τοὺς ἔλεγεν ὅτι εἶναι συμμέτοχοι ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἅπαντες οἱ ρηθέντες, ἀλλὰ πραγματικῶς καὶ ἀποδεικτικῶς δὲν φαίνονται, ἀλλὰ μόνον ὁ Βοϊδῆς, τοῦ ὁποῖου ἐπιάσθη ἔγγραφον.

Ἐγὼ ἀδελφὸς σας Κωνσταντῖνος ἀνεφέρθη εἰς τὸν Διοικητὴν, δίδων εἰς τὴν ἐξουσίαν του τοὺς συλληφθέντας συνωμώτας, καὶ συγχωρῶ ὡς ἐκ μέρους μου τόσον αὐτοὺς καθὼς καὶ ὅσοι ἄλλοι ἐνέχονται. / Ταῦτα καὶ θεόθεν εἶητε ὑγιαίνοντες καὶ εὐημεροῦντες.

Ἐν Λιμένι τῆ 17 Ἰουνίου 1829 Οἱ ἀδελφοί σας καὶ εὐπειθῆς υἱός σας

Κωνσ(αντῖν)ος μαυρομηχάλις

Ἄνα Π. Μαυρο

Ἄρ. 9

**Ἀπόφαση γγ' τοῦ Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου Κάτω Μεσσηνίας
σχετικὰ μὲ τὴ συνωμοσία κατὰ τῶν Μαυρομιχαλαίων**

26 Ἰουλ. 1829, ἀντ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἄρ. 233 τῆς ἴδιας χρονολογίας :
ΓΑΚ, Ἔκτ. Ἐπίτροποι, φάκ. 84

Ἄρ. κγ'

Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Τὸ Πρωτόκλητον Δικαστήριον τῆς Κάτω Μεσσηνίας

Θεωρήσαν τὴν ὑπ' ἄρ. 205 ἀναφορὰν τῆς Δημογεροντίας Μαΐνης πρὸς τὸν κατὰ τὴν Δυτικὴν Σπάρτην Προσωρινὸν Διοικητὴν, εἰδοποιούσης ὅτι, ἀνακαλύψασα συνωμοσίαν τινὰ κινήμενην κατὰ τῆς οἰκογενείας Μαυρομιχάλη, συνέλαβε τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνόπλους παραγενομένους εἰς Τζίμοβαν καὶ Λιμένι καὶ ἐξετάσασα αὐτοὺς ἔλαβεν¹ ἔγγραφοὺς τὰς ὁμολογίας τῶν.

Θεωρήσαν καὶ τὰς ὑπ' ἄρ. 25, 26 καὶ 27 ἐξετάσεις, γενομένας παρὰ τῆς Δημογεροντίας Μαΐνης καὶ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Δυτικῆς Σπάρτης εἰς Τζίμοβαν, ἐν αἷς δείκνυται ὅτι ὁ Πατρικίος Γκιτάκος, Κουτράρος² Τζιριγωτάκος, Κυριάκης Δικαιάκος, Παναγιώτης Δημητρακαράκος, Νικόλαος Παυλάκος, Μπουκουβάλας Χαριάτης καὶ Τζιλιβῆς Γεωργακάκος, παρακινήμενοι ἀπὸ τὸν Νικόλαον Μαυρομιχάλην Βοϊδῆν, συνώμοσαν ἐναντίον τῆς οἰκογενείας τῶν Μαυρομιχάληδων, ἐφ' ᾧ καὶ παρεγένοντο ἔνοπλοι εἰς Λιμένι, ὁ δὲ Πατρικίος Γκιτάκος, μεταμεληθεὶς, ἔδωκε τὴν εἶδησιν πρὸς τε τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην καὶ πρὸς τὸν Δημογέροντα Μαΐνης κύριον Δημήτριον Πικουλάκη.

Θεωρήσαν καὶ τὴν ὑπ' ἄρ. 56 ἀναφορὰν τοῦ κυρίου Κωνσταντῖνου Μαυρομιχάλη, ἐν ἣ φαίνεται ὅτι ἐκ τῶν συλληφθέντων συνωμοτῶν ὁ μὲν Μπουκουβάλας ἀσθενεῖα περιέπεσεν, ὁ δὲ Τζιλιβῆς διέφυγε τὰς χεῖρας τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐδραπέτευσε, καὶ ὅτι ὁ κύριος Κωνσταντῖνος, συγχωρῶν ἀνεξικακῶς ὄλους αὐτοὺς τοὺς ἐπιβουλευθέντας τὴν ζωὴν αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἰδίως ἐξαιτεῖται τὴν ἄφεσιν τοῦ Πατρικίου λόγῳ εὐγνωμοσύνης, ὡς εἰδοποιήσαντος αὐτῷ τὰ τῆς προδοσίας.

Θεωρήσαν καὶ τὸ εἰς χεῖρας τοῦ Πατρικίου εὐρεθὲν ἔγγραφον τοῦ Νικολάου Βοϊδῆ γεγραμμένον εἰς Μελίσσι τῆ 5 Ἰουνίου 1829 καὶ βεβαιωμένον μὲ τὴν ὑπογραφήν του, δι' οὗ ὑπόσχεται πρὸς τὸν Πατρικίον χίλια γρόσια, ἐὰν ἔμβωσιν εἰς Λιμένι.

Θεωρήσαν καὶ τὸ ὑπ' ἄρ. 530 ἔγγραφον τοῦ Διοικητηρίου Δυτικῆς Σπάρτης καὶ Καλαμάτας, δι' οὗ καὶ τὰ ἀνωτέρω ἔγγραφα διευθύνθησαν

1. Χφ. ἔλαβαν.

2. Παρακάτω (σ. 84) ἀναφέρεται ὡς Κουτράκος.

πρὸς τὸ Δικαστήριον καὶ αἱ ἀφορῶσαι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην εἰδοποιήσεις ἐγένοντο.

Θεωρήσαν καὶ τὰς ὑπ' ἀρ. 201 καὶ 276 ἀναφορὰς τῶν κυρίων Ἀντωνίου καὶ Ἀναστασίου Μαυρομιχάληδων, δι' ὧν, συγχωροῦντες τοὺς κατ' αὐτῶν κινηθέντας, ἐξαιτοῦνται δι' εὐγνωμοσύνην τὴν ἀφεςιν τοῦ Πατρικίου, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς γενομένην πρᾶξιν τοῦ Δικαστηρίου ὑπ' ἀρ. Θ'.

Ἔχον ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 80 πρόσκλησιν, δι' ἧς διωρίσθη Ἐξεταστικὸς Δικαστὴς τῶν ἐγκλημάτων ὁ Συνδικαστὴς κύριος Χαράλαμπος Μιλιάνης, τὴν ὑπ' ἀρ. 174 ἀναφορὰν αὐτοῦ, δι' ἧς προβάλλει πρωταίτιον τῆς συνωμοσίας αὐτῆς τὸν Νικόλαον Βοῖδῆν, καὶ τὸ κατ' αὐτοῦ ἐκδεδομένον τῇ 9 Ἰουλ(ίου) ἔνταλμα ἐμφανίσεως ὑπ' ἀρ. 107.

Θεωρήσαν καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 237 ἀναφορὰν τοῦ Ἐξεταστικοῦ Δικαστοῦ, δι' ἧς, κατηγορῶν ὡς συναιτίους καὶ συνενόχους καὶ τοὺς ἐπτὰ ἐξονοματισθέντας, ἐξαιτεῖται τῶν μὲν ἀπόντων δύο, Μπουκουβάλα καὶ Τζιλιβῆ, τὴν σύλληψιν, ἐφ' ᾧ ἐξεδόθη καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 174 κατ' αὐτῶν ἔνταλμα, τῶν δὲ παρόντων πέντε τὴν ἀνήκουσαν παιδείαν.

Θεωρήσαν καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ γενομένας ἐξετάσεις, ἐν αἷς οἱ μὲν τέσσαρες, ὁ Κουτράρος Τζιριγωτάκος, ὁ Κυριάκος Δικαιάκος, ὁ Παναγιώτης Δημητρακαράκος καὶ ὁ Νικόλαος Παυλάκος, ἐπιβεβαιοῦσιν αὐτοστοματεῖ τὸ ἔνοχον αὐτῶν καὶ ὑπεύθυνον, ὁ δὲ Πατρικίος κηρύττει αὐτὸν ἀθῶον, ὡς μεταμεληθεὶς καὶ ἐξομολογησάμενος τὴν συνωμοσίαν.

Ἔχον ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 359 ἀναφορὰν τῶν ὑπευθύνων, ἐξαιτουμένων τὴν ἄδειαν εἰς τὸ νὰ διορίσωσι συνήγορον εἰς ὑπεράσπισιν ἑαυτῶν, καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 175 πρόσκλησιν πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Δυτικῆς Σπάρτης καὶ Καλαμάτας, διὰ νὰ κοινοποιήσῃ πρὸς αὐτοὺς τὸ ἐγκλεισθὲν αὐτῷ ἀντίγραφον τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Ἐξεταστικοῦ Δικαστοῦ.

Θεωρήσαν καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 398 ἔγγραφον αὐτῶν ἀπολογίαν, δι' ἧς, ὁμολογοῦντες ἑαυτοὺς ἐνόχους καὶ ὑπευθύνους, ἐξαιτοῦνται τὸ ἔλεος τῶν νόμων καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν.

Ἄκουσαν καὶ τὰ προφορικὰ προβλήματα αὐτῶν, ἐξ ὧν οἱ μὲν τέσσαρες ὁμοφώνως ἐζήτουν συμπάθειαν εἰς τὸ ἐγκλημά των, ὁ δὲ / Πατρικίος ἐπρόβαλεν ὅτι εἶναι ἀνεύθυνος, ὅχι μόνον διότι μετεμελήθη καὶ διὰ τῆς εἰδοποιήσεώς του διεσκέδασε τὰ μελετηθέντα καὶ ἐνδεχόμενα δεινὰ, ἀλλ' ἀπαντῶν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ Ἐξεταστικοῦ Δικαστοῦ, ἐπρότεινε ὅτι ἐξησφάλισε δι' ὀρκωμοσίας καὶ τὴν ζωὴν τῶν συνωμῶτων, τοὺς μετέφερε δὲ εἰς Λιμένι μόνον εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας, ὑποσχόμενος ν' ἀποδείξῃ αὐτὸ τοῦτο καὶ δι' ἀξιοπίστου μαρτυρίας.

Ἔχον ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς περὶ ἐγκλημάτων ἐκδεδομένους διαφόρους

νόμους ρητῶς διαλαμβάνοντας : «Ἐν τοῖς ἐγκλήμασιν οὐ τὸ γεγονός, ἀλλ' ἡ διάθεσις σκοπεῖται»· καὶ «οὐδὲν διαφέρει τὸ φονεῦσαι καὶ τὸ παρασχεῖν αἰτίαν φόνου καὶ τὸ ἐντείλασθαι»· καὶ «ἐάν τις συνομοσάμενος μετὰ στρατιωτῶν ἢ ἰδιωτῶν ἢ βαρβάρων φονεύσῃ, καθοσιώσεως κρινέσθω καὶ κεφαλικῶς τὴν δι' αἵματος ὑπομένετω τιμωρίαν».

Παρατηρήσαν δὲ καὶ τὸ Ἀπάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν Νόμων, τοὺς ἐκ προμελέτης φονεῖς, εἴτε ἐπιτυχόντας εἴτε ἀποτυχόντας, εἰς πολυχρόνιον φυλακὴν καταδικάζον, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ληστές, τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν μόνον φονευομένου.

Δικάζει κατ' ἐπιείκειαν

Α'. Οἱ αὐτοστοματεῖ ὁμολογήσαντες ἑαυτοὺς ὑπευθύνους εἰς τὸ τῆς συνωμοσίας καὶ ἐπιβουλῆς ἔγκλημα Κουτράκος Τζιριγωτάκος, ἀπὸ τοῦ χωρίου Δρυαλὶ τῆς ἐπαρχίας Ἀνατολικῆς Σπάρτης, Κυριάκης Δικαϊάκος, ἀπὸ τοῦ χωρίου Δρυάλο τῆς ἐπαρχίας Μαΐνης, Παναγιώτης Δημητρακαράκος, ἀπὸ χωρίου Νύφι τῆς ἐπαρχίας Ἀνατολικῆς Σπάρτης, καὶ Νικόλαος Παυλάκος, ἀπὸ τοῦ χωρίου Ἄλικα τῆς ἐπαρχίας Μαΐνης, νὰ μένωσιν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς παρούσης ἀποφάσεως τρεῖς ὁλοκληρούς χρόνους εἰς φυλακὴν ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς Μοθώνης.

Β'. Νὰ ἐκδοθῶσι δευτέρα ἐντάλματα συλλήψεως κατὰ τὸν τύπον τῆς διαδικασίας κατὰ τοῦ Νικολάου Βοῖδῆ, τοῦ κατηγορουμένου / ὡς πρωταιτίου τῆς συνωμοσίας, καὶ κατὰ τῶν συναιτίων, Μπουκουβάλα Χαριάτη καὶ Τζιλιβῆ Γεωργακάκου.

Γ'. Νὰ μένη εἰς φυλακὴν ὁ Πατρίκιος Γκιτάκος, ἕως οὗ παραστήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀθωότητός του τὴν ὁποῖαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς δίκης ὑπέσχετο μαρτυρίαν.

Δ'. Ἀντίγραφα τῆς παρούσης νὰ δημοσιευθῶσι, τοιχοκολλούμενα εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Καλαμάτας καὶ Τζίμοβας καὶ ὅπου ἄλλοῦ δεῖ.

Τῆ 26 Ἰουλ(ίου) 1829, Καλαμάτα

(Τ. Σ.) Ὁ Πρόεδρος

Γ. Σκαλίδης

Ἀθανάσιος Κυριακὸς

Βενετζᾶνος Γ. Καπετανάκη

Ἰωάννης Καλογερόπουλος

Ὁ Γραμματεὺς καὶ ἀντ' αὐτοῦ

Κωνσταντῖνος Ἀθ. Κυριακὸς

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

Τῆ 26 Ἰουλ(ίου) 1829, Καλαμάτα

Ὁ Γραμματεὺς καὶ ἀντ' αὐτοῦ

<Τ.Σ.>

Κωνσταντῖνος Ἀθ. Κυριακὸς

Ἄρ. 10

Ὁδηγίες Ἰω. Καποδίστρια πρὸς Λυκοῦργο Δογοθέτη,
Ἔκτακτο Ἐπίτροπο Λακωνίας καὶ Κάτω Μεσσηνίας

24 Σεπτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220

Ἄρ. 14584

Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος

Πρὸς τὸν Ἐκτακτὸν Ἐπίτροπον τῶν τμημάτων τῆς Λακωνίας
καὶ τῆς Κάτω Μεσσηνίας

Ἐμπιστεύουσα εἰς σὲ τὴν διεύθυνσιν τῶν δύο τμημάτων τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Κάτω Μεσσηνίας ἡ Κυβέρνησις ἐλπίζει ὅτι θέλεις ἐννοήσει ὡς ἐκ τούτου ὅποιαν ὑπόληψιν ἔχει περὶ τῆς ἱκανότητος, τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀφοσιώσεώς σου εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος.

Τῆς ἀγαθῆς ταύτης ὑπολήψεως θέλεις βέβαια ἀναδειχθῆ ἄξιος διὰ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν φροντίδων σου ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς εὐταξίας καὶ ἡσυχίας εἰς τὰς ἐπαρχίας ταύτας, τὰς ὁποίας ἡ ἔνδεια, τὸ πνεῦμα τῆς στάσεως καὶ τῆς πονηρίας, ὡς καὶ ἡ ἐξ ἀρχαίας ἔξεως κλίσις πρὸς τὴν ληστείαν καταπιέζουσιν ἐλεεινῶς.

Ἐπισυνάπτεται ἐνταῦθα σύντομος ἔκθεσις¹ ἀξιοθρηνητῶν συμβεβηκότων καὶ ἐγκλημάτων. Ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔλαβε μέχρι τοῦδε κανὲν αὐστηρὸν μέτρον πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐνόχων, διότι ἠθέλησε καὶ θέλει πρὸ πάντων νὰ πληροφορηθῆ περὶ τῶν αἰτίων ἀπὸ τὰ ὁποῖα παρεσύρθησαν οἱ δυστυχεῖς οὗτοι εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐγκλήματα. Ἄν τὰ αἷτια ταῦτα εἶναι τρόπον τινὰ προσωπικά, τὸ κακὸν θέλει ἐκκοπῆ πρόρριζον, συλλαμβανομένου καὶ τιμωρουμένου τοῦ ἐνόχου. Ἐὰν δὲ τὰ γενόμενα προῆλθον ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς φατρίας ἢ ἀπὸ ἄλλην τινὰ γενικὴν αἰτίαν, τὰ μερικὰ μέτρα θέλουν αὐξήσει μᾶλλον τὸ κακόν, ἀναγκάζοντα τὴν Κυβέρνησιν νὰ περιπέσῃ εἰς ἓν ἀπὸ τὰ δύο, δηλ(αδῆ) ἢ νὰ δεῖξῃ ἀνοχὴν ἀνοίκειον τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἢ νὰ μεταχειρισθῆ αὐστηρὰ μέσα ἐπισχετικὰ ἐκτελεστικῆς δυνάμεως, τὰ ὁποῖα καὶ ἔξοδα ἀπαιτοῦν ὑπερβαίνοντα τοὺς χρηματικούς της πόρους καὶ θέλει τὴν κάμει νὰ φανῆ τρόπον τινὰ πολεμία ὡς πρὸς τὰς ἐπαρχίας ταύτας. Πρὶν δὲ νὰ καταντήσῃ εἰς τοιοῦτον ἄκρον, ἀνάγκη, καθὼς προεῖπομεν, νὰ πληροφορηθῆ περὶ τῶν ἀληθῶν αἰτίων τῶν εἰς τὴν εἰρημένην ἔκθεσιν ἀναφερομένων συμβάντων.

Ὅφείλεις ἄρα νὰ ἀσχοληθῆς περὶ τὴν ἐξέτασιν ταύτην καὶ νὰ μᾶς διευθύνῃς τὰς ἀναγκαίαις πληροφορίας, ὅτε καὶ θέλομεν σὲ δώσει ἀναλόγους ὁδηγίας. /

Ἐν τοσοῦτῳ προὑργιαίτατον εἶναι νὰ προσπαθήσῃς, ἅμα φθάσης

1. «Ἐκθεσις ἐν συνόψει τῶν κατὰ τὴν Λακωνίαν ταραχῶν καὶ ἀλληλομαχιῶν ὅσαι συνέβησαν ἀπὸ τοῦ 1828 ἔτους», ἀχρονολόγητο : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220,

εις τὰ δύο τμήματα, νὰ περιστείλῃς τὴν ὄρμην τῶν παθῶν, διαλάττων τὰς φατρίας ἢ τοῦλάχιστον ἐμποδίζων τὰς πρὸς ἀλλήλους συγκρούσεις. Ἐπειδὴ δὲ οἱ νόμοι ἀπεφάσισαν νὰ διευθετῶνται δι' αἰρετοκρισίας τὰ κατὰ τὰς ἀποζημιώσεις τὰς ὁποίας χρεωστεῖ ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον, θέλεις προσπαθῆσαι ὅλαις δυνάμεσι ὥστε νὰ ἐνεργῆται τὸ μέτρον τοῦτο.

Θέλεις μεταχειρισθῆ ἑπομένως τὴν ἐξουσίαν τῶν δικαστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα θέλεις διευθύνει τοὺς ἐνάγοντας, συντελῶν συγχρόνως εἰς τὸ νὰ ἐμφανίζωνται οἱ ἐναγόμενοι εἰς τὰ δικαστήρια καὶ εἰς τὸ νὰ ἐνεργῶνται τὰ τῆς σωτηρίου δικαιοσύνης.

Μεταξὺ τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπαγομένων ὑποθέσεων εἶναι ἀναντιρρήτως καὶ τινες αἱ ὁποῖαι πηγάζουν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς φατρίας. Ὅταν συμπίπτουν τοιαῦται, πρέπει, πρὶν τὰς καθυποβάλλῃς εἰς τὰ δικαστήρια, νὰ λαμβάνῃς παρ' ἡμῶν ἰδιαιτέρας ὁδηγίας.

Τὸν λαὸν θέλεις εὖρει βέβαια εὐπειθῆ, ἀλλὰ θέλει κατασταθῆ μᾶλλον ἢ καὶ ἐντελῶς εὐάγωγος, ὅταν ἀπαλλαγῆ τοῦ ζυγοῦ, τὸν ὁποῖον μακρὰ δουλεία καὶ πολυετῆς δυστυχία ἐπέβαλον εἰς αὐτόν.

Διὰ νὰ προμηθεύσῃ δὲ ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸν λαὸν τὸ τοιοῦτον ἀγαθόν, ἐπιθυμεῖ νὰ λάβῃ τὰ μέσα ὅσα ἀπαιτοῦνται, διὰ νὰ δώσῃ εἰς τινὰς ἑκατοστίας σπαρτιατικῶν οἰκογενειῶν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἐπαρχιῶν γῆν πρὸς καλλιέργειαν εἰς τὴν Κάτω Μεσσηνίαν καὶ εἰς τὴν Μονεμβασίαν.

Τοιοῦτος δὲ πρέπει νὰ εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τῶν οἰκογενειῶν καὶ τοῦ μετοικισμοῦ τῶν, ὥστε καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν θέλουν ἀναχωρήσει νὰ παρειαχθῆ διαρκῶς νόμιμος ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ ὁ τόπος ὅπου θέλουν ἀποκατασταθῆ αἱ οἰκογένειαι αὐταὶ νὰ εὐδαιμονήσῃ.

Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἤδη πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ τόσα ἔξοδα, ἀλλ' ἐπιθυμοῦμεν κἄν νὰ προπαρασκευάσωμεν τὴν ἐκτέλεσίν του. Ἐπομένως σὲ παραγγέλλομεν νὰ ἀσχοληθῆς περὶ τοῦτο, λαμβάνων τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας μὲ φρόνησιν ἅμα καὶ προσοχήν, διὰ νὰ μᾶς προβάλλῃς τὸ σχέδιον κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ Κυβέρνησις ἠθελε δυνηθῆ νὰ ἐνεργῆσῃ τὸ οὐσιῶδες τοῦτο μέτρον, ἅμα λάβῃ εἰς χεῖρας τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα.

Ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι πρόκειται νὰ μετοικισθῶσι δυσχίλια οἰκογένειαι, χίλια ἐκ τῶν ἀνατολικῶν καὶ ἰσάριθμοι ἐκ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, θέλεις μᾶς εἰπεῖ πόσα χρήματα εἶναι ἀνάγκη νὰ προκαταβάλλῃ ἡ Κυβέρνησις, διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτάς τὰ μέσα τοῦ νὰ καλλιεργοῦν τὰς κληρουχίας τῶν, προσδιορίζων συγχρόνως καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς χορηγηθησομένης γῆς.

Ἐκτὸς τούτου θέλεις μᾶς ἐκθέσει καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐκλέ-

γουσα ἢ Κυβέρνησις τὰς οἰκογενείας ταύτας, ἡμπορεῖ νὰ εἶναι βεβαία περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ.

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας θεωρίας ὀφείλομεν νὰ σὲ κοινοποιήσωμεν τὴν γνώμην μας περὶ ὅσων ἀνάγονται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας θέλει σὲ δώσει τὰς γενικὰς ὁδηγίας ὅσας εἶχε λάβει ὁ προκάτοχός σου, συγχρόνως δὲ καὶ κατάλογον τῶν κατ' ἀμφοτέρα τὰ δύο τμήματα ὑπαλλήλων τῆς Κυβερνήσεως. Ἀφοῦ δὲ περιέλθῃς ἅπαξ τὰς ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν σου ἐπαρχίας καὶ ἐπισκεφθῆς τὰ πάντα, θέλεις μᾶς προβάλλει τὰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις, ὅσας ἤθελες κρίνει ἀρμοδιωτέρας εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας καὶ ἱκανὰς νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς κατοίκους· ἕως τότε δὲν θέλει<ς> ἐπιχειρήσει καμμίαν μεταβολήν.

Ἄπὸ τὰς ἀναφορὰς τὰς ὁποίας ἐλάβομεν ἐσχάτως ἐπληροφορήθημεν ἀποχρώντως ὅτι εἰς τὰ διάφορα μέρη τῶν ὑπὸ σὲ τμημάτων, μάλιστα εἰς τὸν Μυστράν, ὑπάρχουν ἔριδες περὶ τῶν δημογεροντιῶν. Ἐπειδὴ δέ, μακρὰν ὄντες, δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ποῖοι πταίου, ἤθελεν εἶσθαι καλὸν νὰ μὴ γένουν εἰς κανὲν μέρος μεταβολαί, ἕως ὅτου λάβωμεν παρὰ σοῦ τοῦ ἰδίου θετικὰς πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν. Ἄν ὅμως ἀναγκασθῆς ἀπὸ τὸ κατεπεῖγον τῶν περιστάσεων, ἔχεις τὴν ἄδειαν νὰ διορίσης προσωρινῶς δημογεροντίας.

Οἱ Σπαρτιᾶται φρονοῦν ὅτι μόνοι αὐτοὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐξηρημένοι τῶν φόρων καὶ τὴν ἄλογον ταύτην ἀπαίτησιν ἐπροσπάθησαν οἱ πληρεξούσιοί των, καθὼς δὲν ἄγνοεῖς, νὰ ἐπικυρώσουν διὰ νόμου εἰς τὴν ἐν Ἄργει Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.

Ἡ ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας Ἐπιτροπὴ θέλει σὲ δώσει σύντομον, ἀλλ' ἀκριβῆ ἀπογραφὴν ὅσων φόρων πληρώνουν ἢ δὲν πληρώνουν οἱ Σπαρτιᾶται. Ἀφοῦ ἐπέλθῃς τὴν ἀπογραφὴν ταύτην καὶ φθάσης ἐν ταυτῷ εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον σου, θέλεις μᾶς ἀναφέρει περὶ τοῦ οὐσιώδους τούτου ἀντικειμένου. /

Τὸ Γενικὸν Φροντιστήριον παρηγγέλθη ἤδη νὰ σὲ δηλοποιήσῃ τὴν διάταξιν τὴν ὁποίαν ἐξεδώκαμεν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐσωτερικῆς τῶν τμημάτων φρουρᾶς, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀνάγκη νὰ συνεννοηθῆς περὶ τῶν Σαμίων στρατιωτῶν, ὅσοι μέλλουν νὰ σὲ συνοδεύσουν.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας θέλει σὲ κοινοποιήσει ὅλας τὰς εἰς τοὺς συναδελφούς σου ἐσχάτως σταλείσας ἐγκυκλίους.

Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 24 7βρίου 1829

Ὁ Κυβερνήτης
<Τ. Σ.> I. Α. Καποδίστριας

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
N. Σηλιάδης

Ἄρθ. 11

Ἐπιστολὴ Πετρόμπεη πρὸς Ἴω. Καποδίστρια

27 Σεπτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 221

Ἐξοχώτατε !

Καταθλιβόμενος ἀπαρηγορήτως καὶ εἰς ἀηδῖαν ἐκατήντησα, βαρύνοντας καὶ τὴν ἰδίαν μου ζωὴν, ὅπου, ἀφοῦ ἐγίνεν ἡ ἔλευσίς σας εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦδε, πάντοτε μὲ θάρρος υἱικὸν ἐγγράφως σᾶς ἔκθετα, καθὼς καὶ προφορικῶς σᾶς ἐκφραζόμενη συνεχῶς, τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην καὶ ἔλλειψιν τῆς πολυαριθμοῦ οἰκογενείας μου, ὡσαύτως καὶ τὰ εἰλικρινῆ, σταθερὰ καὶ γενναῖα αἰσθήματα τῆς ἀφοσιώσεώς μας εἰς τὴν πατρίδα καὶ Κυβέρνησιν, ὑπερασπιζόμενοι μέχρι θανάτου· πλὴν οὐδεμίαν ἐκτέλεσιν ἀπόλαυσα. Ἀνεφέρθη καὶ εἰς τὴν Συνέλευσιν τοῦ ἔθνους μας, ὅπου καὶ ὁμοφώνως παμψηφεί ἀπεφάσισαν νὰ λάβω τὰ δίκαιά μου.

Ὅθεν καί, μὴν ἔχοντας εἰς τὸ ἐξῆς ὑπομονὴν καὶ παρηγορίαν εἰς τὴν ἀνυπόφορον στέρησιν, προστρέχω καὶ αὐθις διὰ τῆς ταπεινῆς μου ἐπιστολῆς νὰ ἐμφανισθῶ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐξοχώτητα μὲ τὴν τελείαν ἀπόφασιν, ἣτις θέλει εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία.

Πρὸ πάντων θερμῶς σᾶς παρακαλῶ διὰ νὰ μᾶς προφθάσετε ὅσον τὸ συντομώτερον ἀνάλογα τῶν δικαίων μας καὶ ἀνάγκης χρηματικὰ μέσα, δυνάμει τῶν ὁποίων νὰ προφθασθῶμεν καὶ παρηγορηθῶμεν εἰς τὴν μεγίστην μας ταύτην ἀναπόφορον στέρησιν, καθότι ὀφείλομεν καὶ ἀπειρον χρέος, μάλιστα καὶ εἰς Εὐρωπαίους. Ὅμοίως θέλει μᾶς δώσητε καὶ ἔν ὅσπῃτιον εὐρύχωρον ἀπὸ τὰ καλλιώτερα εἰς Ναύπλιον, φέροντας τὴν οἰκογενείαν μου νὰ κατοικήσωμεν. Τὰ δὲ χρηματικὰ μέσα καὶ τὸ ὅσπῃτιον θέλει ἐκπεσθοῦν ἀπ' ὅσα ἔχομεν λαμβάνειν, ἀπεφασίζοντας πρὸς τούτοις καὶ ἔν ἀνάλογον καὶ σταθερὸν πόρον, διὰ νὰ ζῶμεν τιμίως κατὰ τὸ ἴδιον τοῦ χαρακτῆρος μας καὶ ἐπαγγέλματος. Ἄλλῳσ καί, ὃ μὴ γένοιτο, μᾶς ἀπεράσετε μὲ τὸ σήμερον καὶ μὲ τὸ αὔριον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, εἴμεθα εἰς τελείαν ἀπελπισίαν ν' ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀποθάνωμεν εἰς ξένην γῆν, οἱ δὲ αἴτιοι ἄς δώσουν λόγον εἰς θεὸν καὶ ἀνθρώποις. /

Σᾶς ἐνθυμίζω ὅμως ἓνα γράμμα σας, τὸ ὁποῖον μὲ ἀποκρένεσθε ἀπὸ τὴν Τζενέβραν¹ καὶ τὸ φυλάττω ἀπὸ τὰ 1826 καὶ εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον μοὶ λέγητε : «Εὐχομαι νὰ διαφυλάττη ὁ ἅγιος θεὸς ἀδιάσειστον τὴν υἰγιάν σας δι' ὑπηρεσίαν καὶ καύχημα τῆς Ἑλλάδος». Ἐπομένως δὲ καὶ εἰς τὰ στατιστικὰ ἄρθρα τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς

1. Χφ. Τζενέβραν.

τοὺς πρέσβεις τῶν φιланθρώπων καὶ προστάτων μας συμμάχων βασιλέων, εἰς τὸ εἰκοσιοκτῶ ἄρθρον ἐπροσαφαιρέσατε, παρασταίνοντας μεγάλην φήμην διὰ τὸν δοῦλον σας καὶ τῆς Σπάρτης, τὰ ὅποια θέλει εἶναι αἰωνίως ἀνεξάλειπτα εἰς τὴν ἱστορίαν. Διατί λοιπὸν τόσον καιροῦ διάστημα τοσαύτην ἀδιαφορίαν εἰς τὸν πιστόν σου καὶ παλαιὸν φίλον γέρον Μαυρομιχάλην καὶ οἰκογενεῖαν του; Εἴκοσι ἕξι ἤδη μῆνας δοκιμᾶς καὶ ἐκζάμινα¹ δὲν ὑποφέρεται.

Εἰς τὰ ἐννέα ἐπῆγα εἰς Κορφοῦς, συνθέτοντας μὲ τὸν γκενεράλ Ντορτζιλὸν² μεγάλα καρτέγια³ καὶ συμφωνίας, ἀκορδάροντας⁴ εὐχαρίστως τὰ ὅσα ἐζήτησα διὰ τὴν ἀντίκρουσιν τοῦ Βελῆ πασᾶ, ὁποῦ τότε ἦτον εἰς τὸν Μορέα ἐναντιούμενος εἰς πόλεμον μὲ τὸ τζιράκι του, ἕναν μπέγη τῆς Μάνης ὀνόματι Ζερβάκος⁵· καὶ διὰ τῆς Θείας Προνοίας μὲ πόλεμον ἐνικήθησαν καὶ τελείως ἀφανίσθησαν. Ἐπῆγα καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν δύο χρόνια καὶ ἐκεῖ διὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ οὐρανοῦ κατὰ κράτος διὰ πάντα ἐξωντώθησαν, κατὰ τὰ ἐπίχειρα τῆς ἀσεβῆς των κακίας.

Λοιπὸν ὁ γκενεράλ Τζορτζιλὸν μόνον ἐξήντα τέσσερες ἡμέρες μὲ ἐκζαμινάρησε, ἔπειτα ἐκορδάρησε ὅλα τὰ πατριωτικά μου ζητήματα, βοηθῶντας ἀπὸ τότε τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπερασπιζόμενοι, δίδοντάς με καὶ δύο μιλιόνια πολεμοφοδία καὶ εἰς μετρητά. Τώρα δὲ ὁ κοινὸς καὶ μερικός μας πατέρας νὰ παραμελῆ μόνον εἰς τὸν Μαυρομιχάλην τὰς μεγάλας του θυσίας καὶ ἐκδουλεύσεις; Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ δὲν θέλει τὸ ὑποφέρει, ἀλλ' οὔτε ὁ Μαυρομιχάλης νὰ ζῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τοιαύτην περιφρόνησιν καὶ στέρησιν· ἀλλὰ μυριάκις εἶπον καὶ ἐλάλησον, ἁμαρτίαν καὶ ἐντροπὴ οὐκ εἶχον.

Ἐξοχώτατε! Ἐνθ' ἐκκληροῖτε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων μου δικαιωμάτων καὶ νομιμότητος, κατὰ τοῦτο θέλει μείνουν ὑπερευχάριστοι πάντες οἱ Ἕλληνες, σχεδὸν καὶ ἡ Εὐρώπη.

Εὐελπὶς ὦν ἀναμένω ὅσον τάχος τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πατρικῆς σας κηδεμονίας. Ὑποσημειοῦμαι μὲ ὄλον τὸ βαθύτατον σέβας

Τῆ 27 Σεπτεμβρίου 1829
ἐν Ἀργεῖ

πρόθυμος καὶ τῶν ἐπιταγῶν σας
δοῦλος

π. μαυρομιχάλης

1. Ἐξετάσεις, ἀνακρίσεις.
2. Φραγκίσκος - Ξαβέριος Δονζελὼ (Donzelot) : Γάλλος στρατηγὸς (1764 - 1843), ὁ ὅποῖος διατέλεσε Διοικητὴς Ἰονίων Νήσων (1807 - 1814).
3. Πιθανῶς ἀπὸ τὸ carteggio· ἀλληλογραφία.
4. Accordare· παραχωρῶ, παρέχω, συμφωνῶ.
5. Κωνσταντίνος Ζερβάκος, μπέης τῆς Μάνης ἀπὸ 1808 - 1810.

Ἄρθ. 12

Ἐπιστολή Ἰω. Καποδίστρια πρὸς Πετρόμπεη
2 Ὀκτ. 1829, ἰδ., σχ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 159, ἀρ. 8

Ἰδιαιτέρα

Πρὸς τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην

Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1829

Ἀπαντῶ εἰς τὸ γράμμα σας τῶν 27 7β(ρίου). Εἰς αὐτὸ βλέπω μὲ λύπην μου ὅτι συγγέετε πολλὰ πράγματα καί, συγγέων αὐτά, ἀποβλέπετε εἰς ἓνα σκοπὸν, εἰς τοῦ ὁποῖου τὴν ἐκπλήρωσιν μὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ συντελέσω.

Ἐὰν ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε παμψηφεί νὰ λάβετε τὰ δικάια σας, αὐτὴ δὲν ἐπροσδιώρισε μήτε τὸν καιρὸν μήτε τοὺς πόρους. Ἀλλὰ σεῖς ζητεῖτε παρευθὺς καὶ πόρους χρηματικούς καὶ κατάλυμα εἰς τὸ Ναύπλιον. Ὅσον μὲν διὰ τοὺς πόρους, δὲν ὑπάρχουν πόροι εἰς τὴν ἐξουσίαν μου καὶ ὅσα βοηθήματα ἐλάβετε ἕως τώρα, ὁμοῦ μὲ τὰς 10 χιλ(ιά)δ(ας) φράγκα, τὰ πληρωθέντα εἰς τὸν Γάλλον Γκοδεμποῦ¹ διὰ τὴν πειρατεῖαν τὴν ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν ἀδελφόν σας Ἰωάννην, αὐτὰ ἐλήφθησαν μέρος ἀπὸ τὰ γαλλικὰ βοηθήματα καὶ μέρος ἐκ τῶν ἰδίων μου χρημάτων. Τὰ βοηθήματα τῆς Γαλλίας ἔπαυσαν καὶ τὰ ἐδικά μου / μέσα ἐξηντλήθησαν. Ὅσον δὲ περὶ τοῦ κα<τα>λύματος, ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔδωκεν ἕως τώρα εἰς οὐδένα ἐκ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι καί, ἂν ἤθελε νὰ τοὺς δώσῃ, δὲν ἤξεύρει ποῦ νὰ τὸ εὔρη, ἐπειδὴ μόλις ἠμπορεῖ νὰ οἰκονομήσῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα διὰ τὴν δημόσιον ὑπηρεσίαν.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀποκρίνομαι εἰς τὸ γράμμα σας καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴν ἐπανέλθετε εἰς τὰ ἴδια.

Σᾶς ἀσπάζομαι

Ἄρθ. 13

Ἐπιστολή Πετρόμπεη πρὸς Ἰω. Καποδίστρια
11 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 222

Ἐξοχώτατε,

Ἐπειδὴ κ' εὐαρεστήθητε ἠξιωνόντάς με ἀπαντήσεώς σας τῶν 2 τοῦ ἰσταμένου, ἔλαβον ἀφορμὴν καὶ θάρρος νὰ σᾶς ξαναγράψω τὴν παροῦσαν μου ταύτην δουλικὴν μου ἐπιστολήν, ἔχοντας ἀποχρῶντας λόγους καὶ δικαιοτάτους· μολοντοῦτο ζητῶ συγγνώμην.

Μὲ γράφετε, ἐξοχώτατε, ὅτι «συγγέετε πολλὰ πράγματα» ἢ ἐπιστολή μου «καὶ συγγέων αὐτὰ ἀποβλέπετε εἰς ἓναν σκοπὸν», εἰς τοῦ ὁποῖου τὴν ἐκπλήρωσιν σᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ συντελέσητε². Ἀληθῶς

1. Godebout.

2. Ὁ Πετρόμπεης ἐδῶ δὲν μπόρεσε νὰ ἀποδώσῃ ὀρθὰ σὲ πλάγιο λόγο ὅσα τοῦ ἔγραψε ὁ Κυβερνήτης (βλ. προηγούμενο ἔγγραφο).

εἶπας ὅτι εἰς ἕναν σκοπὸν πολλὰ δικαιοτάτον ἀποβλέπει, καὶ μάλιστα λέγει μία[ν] χωρική παροιμία[ν]: «Ὅταν πεινᾷ ὁ λαὸς κ’ ὅταν στενοχωρῆται, κανεῖνεν δὲν ἐντρέπεται, κανεῖνε δὲν φοβεῖται». Ἐξόχως τοὺς ἐδικούς μας ἀγῶνας καὶ θυσίας νὰ τοὺς γοδέρουν¹ οἱ τοῖς πᾶσι γνωστοί, ὁ θεὸς ἴλεως καὶ βοηθὸς εἰς τὸ δίκαιον.

Ἐγὼ δὲ καὶ προσωπικῶς θέλει λάβω τὴν τιμὴν μίαν ἡμέραν νὰ σὲ τὰ ἐκφρασθῶ καὶ ἔπειτα νὰ σὲ ζητήσω τὴν συγχώρησιν καὶ ὁ θεὸς συγχωρέσαι, καὶ ἀμέσως ν’ ἀναχωρήσω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ζήσω εἰς τὴν πατρίδα μὲ παρόμοιον ἔνδειαν καὶ τὰ λοιπὰ, ἀφοῦ σᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ συντελέσητε εἰς τὰ μεγαλῶτατα δικαιομάτα μου, λέγοντάς μου καὶ τόσα ἄλλα πικρά, ὅτι δὲν περισσεύουν καταλύματα εἰς Ναύπλιον ἀπὸ τὰ δημόσια. Ἡμεῖς δὲν εἴμεθα οἱ πρῶτοι δημόσιοι, ἀλλὰ αὐτοὶ ὅπου κάθονται εἰς τὰ σεράγια μὲ μπερτέδες καὶ τζάμια ὁ μὲν καὶ ὁ δέ;

Διὰ πειρατεῖαν, παρακαλῶ, μὴν λέγης, ὅτι δὲν καταδεχόμεθα, ἀλλὰ ὁ Μπουφάντης εἶναι ὁ αἷτιος καὶ εἰς τὴν Πάτραν εὐρίσκεται, ἄς ἀπολογηθῆ· τὸ δὲ κριτήριον ἀδίκησε μεγάλως τὸν ἀδελφόν μου καὶ δούλον σας Κωνσταντῖνον, κρατῶντας τὸ πλοῖον του καὶ ἀρέστο πέντε μῆνας καὶ τὸν ἄλλον² εἰς Μονεμβάσιαν ἐννέα, καθότι αὐτῶν τοὺς ἔπρεπον βραβεῖα καὶ ἀμοιβαί.

Μὲ φανερώνατε ὅτι καὶ ἡ Συνέλευσις «δὲν ἐπροσδιώρισε μῆτε τὸν καιρὸν μῆτε τοὺς πόρους». Ὁ καιρὸς, Σ. Κυβερνήτα μας, εἶναι προσδιωρισμένος ἀπ’ ὅλον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀφοῦ ἔστειλον τὸν υἱὸν μου καὶ δούλον σας Ἀναστάσιον εἰς Τριπολιτζάν, θυσιάσας αὐτὸν διὰ τὴν πατρίδα ἐκουσίως, ὅπου καὶ τῶν Τουρκῶν τὰ ὄμματα ἐσφαλίσθησαν μὲ κατράμι καὶ δὲν ἐφωδιάσθησαν. /

Κατὰ τοὺς 1821, Φεβρουαρίου 10, καὶ πάλιν ἀμέσως ἔστειλον ἐπιτηδες ἕναν μου ἀνεψιὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν, δίδοντας τὴν εἶδησιν τοῦ υἱοῦ μας καὶ δούλου σας Γεωργάκη, καὶ μὲ μεγάλον κίνδυνον τῆς ζωῆς του ἐδραπέτευσε, καθότι ὁ ἐρχομὸς τοῦ Γεωργάκη ἐπροξένησε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ ἔπειτα κατὰ διαφόρους πολέμους καὶ ἀρίστευσε καὶ ἐκινδύνευσε εἰς τέλειον θάνατον, ἀφοῦ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἰμβραήμη, ἀλλὰ ἡ Θεία Πρόνοια μ’ ἐλυπήθη καὶ τὸν ἐλευθέρωσεν.

Ἐπειτα εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος, 23 Μαρτίου, ὅπου ἐδιώρισα εἰς δύο κολόνας τὰ ἐμπειροπόλεμα ὄπλα τῆς Σπάρτης ἀπὸ τὸ μέρος τῆς δυνατῆς θέσεως Μπαρδούνιας καὶ Μυστρός, ἀρχηγοὺς διορίζοντας τοὺς αὐταδέλφους μου Κυριακούλη καὶ Κωνσταντῖνον, κυριεύοντας διὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ ὑψίστου ἐκεῖνα τὰ ἀπόρθητα μέρη ἀναιμωτί, ὅπου

1. Godege· χαίρομαι, ἀπολαύω, καρποῦμαι, νέμομαι.

2. Τὸν Ἰωάννη Μαυρομιχάλη.

βέβαιον ἤθελον πολεμοῦν ἀκόμη, με τὸ νὰ εἶναι δύσβατοι τόποι καὶ πύργοι φοβεροί, καὶ εἰς τὴν ἰδίαν στιγμήν ἀμέσως ἐπροχώρησαν ἕως τὸ Καλογεροβούνι, ἔξω τῆς Τριπολιτζᾶς. Ἐγὼ δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκυριεύσαμεν τὴν Μεσσήνιαν, σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ἐπολιορκήσαμεν τὰ φρούρια καὶ τοῦ Λάλα, ἐνδυναμώσαμεν καὶ τὰ ἔξω Μεγάλα Δερβένια τῆς Ρούμελης, ἀφοῦ ἐγένινεν ἡ φοβερὴ καὶ λαμπρὰ μπατάγια τοῦ Βαλτετζίου, ἥτις ἐπισφράγισε διὰ τῆς Θείας Προνοίας τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ δὲ Κυριακούλης καὶ Ἡλίας, ἔπειτα ἀπὸ τὴν νίκην τοῦ Βαλτετζίου, ἐβεβαιώθημεν ὅτι κατεβαίνει ὁ Μερβεργιώνης¹ καὶ διάφοροι ἄλλοι πασάδες με ἄρκετὰ στρατεύματα νὰ ἔμβουν εἰς τὸν Μορέα, ὅπου βέβαιον καὶ ἐπροχωροῦσαν, ἀμέσως τοὺς ἐδιώρισαν καὶ ἐπῆγαν καὶ τοὺς ἀντίκρουσαν ἕξ μῆνας με ἀπείρους καὶ φοβεροὺς πολέμους, κρατῶντας ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ἦτον ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος, ἕως ὅτου ἐκυριεύσαμεν τὴν Τριπολιτζάν καὶ Κόρινθον, ὅπου ἦμουν καὶ ὁ ἴδιος ἰν τέστα². Τὰ δὲ λοιπὰ μύρια τοιαῦτα, μέχρι τὴν σήμερον, σιωπῶ.

Μοὶ φαίνεται, ἐξοχώτατε, ὅτ' εἶναι τὸ δίκαιον ἀπὸ τότε νὰ ὑπάρχῃ ὁ προσδιωρισμένος καιρὸς καὶ πόρος ἀπ' ὅλον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος εἰς ἡμῶν, καὶ ἐπομένως τὰ μέσα τοῦ πόρου εἶναι ἀπ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἡ Θεία Πρόνοια καὶ οἱ τρεῖς σωτήρες μας φιλανθρωποὶ μονάρχαι ἀσφάλισαν καὶ ἐλευθέρωσαν. Εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἐπικράτεια αὐτὴ νὰ ἀνταμείψῃ καὶ βραβεύσῃ τοὺς ἔχοντας δικαιώματα ὡσὰν ἡμᾶς. /

Λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ζητῶ, αὐθέντα μοι καὶ ἀδελφέ, ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχω λαμβάνειν ὡσαύτως ἀνάλογον καὶ σταθερὸν πόρον καὶ δόξαν, διὰ νὰ ζῶμεν τιμίως, κατὰ τὸ ἴδιον τοῦ χαρακτηῖρος μας καὶ τὰ λοιπὰ. Ἀλλέως καὶ ἔχετε, ὃ μὴ γένοιτο, τὰς ἰδίας προφάσεις, θέλει ἔλθω καὶ προσωπικῶς ζητῶντας σας τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν εὐχὴν σας, εἰ δυνατόν, ὅτι ἀφεύκτως θέλει ὑπάγω εἰς τοὺς τρεῖς προστάτας μας καὶ φιλανθρώπους μονάρχας, ζητῶντας ἔλεος καὶ βοήθεια, ὅτι ἡ πατρίς μου Ἑλλάς δὲν ἔχει πόρον ζωῆς.

Τὸ νὰ μὴν ὑπάγω εἰς τὰ ἴδια καὶ μὴ παρακαλῆς. Ὡσὰν ὀρίσης, φέρνω καὶ τοὺς λοιπούς, ὅπου συνεχῶς σᾶς παρακαλῶ³.

Συγχωρῶντας με εἰς τὴν πολυλογία μου ταύτην, καὶ με ὅλον τὸ βαθὺ καὶ πεφυλαγμένον μοι σέβας ὑποσημειοῦμαι

Ἐν Ἄργει τὴν 11 Ὀκτωβρίου πρῶθυμος καὶ τῶν ἐπιταγῶν σας
1829 δούλος

π. μαυρομιχάλης

1. Ὁμὲρ Βρυώνης.

2. In testa· ἐπικεφαλῆς.

3. Ὁ Πετρόμπεης ἐδῶ παρανόησε τελείως τὴν τελευταία φράση τοῦ προηγούμενου ἐγγράφου τοῦ Κυβερνήτη.

Ἄρ. 14

Ἐπιστολὴ Κων/νου Μαυρομιχάλη πρὸς Πετρόμπεη

5 Ὀκτ. 1829, πρωτ., συνημμένο στὸ ὑπ' ἀρ. 13

Ἐκλαμπρότατε ἀδελφέ,

Ἐλάβομεν ἅπαντα τὰ γράμματά σας, ἐξ ὧν εἶδομεν τὰ ἐν αὐτοῖς, καί, ἀποκρινόμενοι, σᾶς λέγομεν ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ μᾶς γράφητε τὰ αὐτὰ εἰς τὰ γράμματά σας, ὀδηγώντας μας νὰ ἐξακολουθῶμεν ἀόκνως εἰς τὰς σ. διατάξεις τοῦ Σ. Κυβερνήτου μας. Ἡμεῖς, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἐξ ἀρχῆς τὰς ὀδηγίας σας, δὲν ἐλείψαμεν οὔτε λείπομεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνεργῶμεν καὶ ὑπὲρ δύναμιν τὰ πρὸς στήριξιν καὶ ἐντελῆ εὐπείθειαν τῶν διαταγῶν τῆς Σ. Κυβερνήσεως, μολονότι ἡ Σ. Κυβέρνησις δὲν μᾶς ἀντήμειψε μέχρις ὅτου ἀναλόγως τῶν πρὸς τὸ ἔθνος ἐκδουλεύσεών μας, χορηγοῦσα ἀνάλογα μέσα τῆς οἰκονομίας τῆς οἰκογενείας μας καὶ βαθμοὺς πολιτικούς ἀναλόγους τῶν χαρακτήρων μας. Ἡμεῖς ὅμως, πεποιθότες εἰς τὸ φιλοδίκαιον τῆς Σ. Κυβερνήσεώς μας, θέλει ἐνεργῶμεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μέχρι τέλους τὰ ἴδια μὲ ἀοκνίαν καὶ ζῆλον πατριωτικόν, καὶ δὲν ἐλπίζομεν ποτε νὰ ἀποτύχωμεν τῶν ἀληθῶν δικαίων μας. Τοῦτο ὅμως νὰ προσπαθήσετε εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν, διὰ νὰ μᾶς προμηθεύσῃ τὰ ἀνάλογα μέσα τῶν κατεπειγουσῶν παρουσῶν ἀναγκῶν μας, ὅπου δι' αὐτῶν νὰ ἐρεθισθῇ κατὰ δίκαιον λόγον ἡ προθυμία μας. Ταῦτα καὶ θεόθεν ὑγιαίνετε

Ἐν Καλαμάτᾳ τῆ 5 Ὀκτωμ. 1829

οἱ ἀδελφοί σας¹

Κωνστ(αντίν)ος μαυρομιχάλις

Ἄρ. 15

Ἐπιστολὴ Πετρόμπεη πρὸς Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας

22 Ὀκτ. 1829, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 224

Πρὸς τὴν Γενικὴν Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας,

Ἐχθὲς πρὸς τὸ ἑσπέρας ἤξιώθην ἐπιστολὴν τῆς σημειωμένη τῶν 20 τοῦ ἤδη πνέοντος περιέχουσιν² καὶ ἀντίγραφον τοῦ Σ. Κυβερνήτου μας διατάττοντας τὸν κ. Πεταλᾶ, ὡσαύτως καὶ τοῦ αὐταδέλφου μου Ἰωάννη γράφοντας εἰς τὸν δασμοτελώνη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκατάλαβον καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἔμεινα ἐκθαμβος, μᾶλλον καὶ ἐκστατικὸς εἰς τὸ ὕφος τῆς διαταγῆς, διὰ τὴν τοσαύτην ἀσπλαχνίαν πρὸς εὐπειθῆ καὶ αἱματοκυλισμένα τέκνα τῆς. Διὸ καί, ἀποκρινόμενος, λέγω, τὸ μείζον πάντων τῶν ἀρετῶν ἐστὶ ἡ διάκρισις, πρὸ πάντων ἡ δικαιοσύνη εἰς τοὺς πάντας καὶ εἰς οἰκογένειαν θυσιασθεῖσα ἕνεκα ταύτης.

1. Προφανῶς λείπει ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἀντωνίου Μαυρομιχάλη, ποὺ ἔμεινε στὴν Καλαμάτα.

2. Χφ. περιέχων.

Ἄφοῦ, κύριε, ἤμουν ἡγεμῶν ἀνεξάρτητος εἰς ὅλην τὴν Σπάρτην, ἀπὸ Τρίνησα ἕως Ἁγιάσῳ¹, μὲ πεντακοσίας χιλιάδας γρόσια εἰσόδημα κατ' ἔτος, καὶ ὡς πρῶτος τῆς ἐπαναστάσεως μὲ τοσαύτας δουλεύσεις καὶ θυσίας, δὲν εἶναι δίκαιον ἀπὸ τὴν πατρίδα νὰ ζῶμεν εὐτυχῶς κατὰ τὸ ἴδιον τοῦ χαρακτήρος μας, ἐπαγγέλματος καὶ τὰ λοιπὰ; Ἀλλὰ νὰ καταστήσωμεν εἰς τοσαύτην ἔνδειαν καὶ ἀνοικονομησίαν, τοῦτο δὲν περιγράφεται. Ἄλλ' οὔτε δύναμαι νὰ ἐκθέσω, ὑποφέρων τὰ καθημερινὰ πικρὰ γράμματα τῶν γερόντισσων καὶ λοιπῶν, ὅπου μὲ γράφουν, βγάνοντάς μου τὴν ψυχὴν, διὰ νὰ τοὺς προφθάσω καὶ τὰ ἐξῆς ἀκαταπαύστως μὲ ἀνησυχοῦν ἀπαρηγορήτως.

Ὅθεν κ' ἐγώ, κατὰ χρέος βιαζόμενος,² παρακαλῶ θερμῶς συνεχῶς τὸν Σ. Κυβερνήτην μας διὰ νὰ μᾶς δώσῃ ἀπ' ὅσα ἔχομεν ἐξωδευμένα καὶ μὲ ποταμηδὸν αἵματα ζυωμένα, ἀπεφασίζοντας καὶ σταθερὸν πόρον. Δὲν ἐστάθη εἰσέτι δυνατὸν νὰ εὐσπλαχνισθῇ κατὰ χρέος, τολμῶ εἰπεῖν, εἰς δίκαια πασιφανῆ καὶ εἰς τὴν ἔμφρονον σύνεσιν καὶ εὐεργεσίαν τοῦ Σ. Κυβερνήτου μας ἀφιερωμένα· στέλλων καὶ ὀλίγα ἀπὸ τὰ πολλὰ γράμματα τῶν παιδίων καὶ πληροφορεῖται συχνὰ καὶ ἡ Α. Ε. τὴν μεγίστην ἀνάγκην.

Ἀλλὰ δύο χρόνια ἀπὸ τὴν αἴσιαν ἔλευσιν τῆς Α. Ε. ἐκαταντήσαμεν πένητες πενήτων, βιαζόμενοι οὕτω πως ν' ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀποθνήσκοντες εἰς ξένην γῆν· καὶ αὕτη ἡ ἀπελπισία μὲ παρακινεῖ νὰ εἶπω διὰ βέβαιον ὅτι ἡ κατάρρα τοῦ σουλτάνου μὲ παιδεύει, μὲ τὸ νὰ ἔγιναι πρωταίτιος δύο φορὰς τοῦ ἀφανισμοῦ του, παραγγέλοντας καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ἀγία καὶ ἱερὰ ἡμῶν πίστις, ὅτι οὔτε εἰς πιστὸν οὔτε εἰς ἄλλοεθνή νὰ ἐπιβουλευώμεθα. / Καὶ τὸ λέγω, κύριε, τοῦτο οὐχὶ δι' ἄλλο, διότι εἶμαι πολλὰ εὐχάριστος εἰς τὰς πράξεις ἐμοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας μου, θυσιάσαντες τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς φίλης μας πατρίδος καὶ ὑπὲρ τοῦ Σ. Κυβερνήτου μας. Οὐχὶ λέγω δι' ἄλλο, εἰμὴ διότι δὲν δύναμαι νὰ εὕρω εἰς ἄλλο τι ὑπεύθυνον τὸν ἑαυτὸν μου ἢ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μου παρὰ εἰς μόνον τὸ κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Λοιπὸν ἀπὸ ὅλα τὰ προρρηθέντα δίκαια ἐβιάσθην ἐκ τοῦ ἄρτου νὰ γράψω εἰς τὴν οἰκογένειάν μου διὰ νὰ λάβῃ ἄρτον, καὶ ἄρτον ἐφήμερον, τακτικῶς ἀπὸ τὴν Σπάρτην, δυνάμει τῶν ὁποίων νὰ θεραπεύσουν τὴν ἀνάγκην, ἕως ὅτου ἡ Θεία Πρόνοια ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Σ. Κυβερνήτου μας, ἀπεφασίζοντας καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ δίκαιον καὶ θεάρεστον τῆς εὐεργεσίας του ἀνταπόδομα, καθὼς καὶ ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε διὰ τῆς συναινέσεως τῆς Α. Ε. Ἡμεῖς ἔχομεν νὰ λαμβάνωμεν ἄρκετά, τὰ

1. Γιά τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ βλ. Σ. Β. Κ ο υ γ έ α, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς ΒΑ. Μάνης», *Ἑλληνικά* 6 (1933) 321.

2. Χφ. βιοζόμενος.

ὅποια εἶναι καὶ σᾶς εἶναι γνωστά, καὶ ἀπὸ τὴν Σάμον, ἀπὸ τὸ χωρίον Μυστρὸς Γεωργίτζι, ἀπὸ τὸν Πρασιτὸν· μήτε ἀπ' αὐτὰ οὐδεὶς τρόπος ἔγινε.

Περὶ δὲ τοῦ Γοδεβούτ, Γάλλου, ἠμπορεῖτε νὰ πεισθῆτε ὅτι ὁ Μπουφάντης εἶναι ὁ αἴτιος, ὅστις εὐρίσκεται εἰς τὴν Πάτραν, καὶ αὐτὸς ἄς ἀπολογηθῆ. Περὶ δὲ τοῦ αὐταδέλφου μου Κωνσταντίνου λέγω πὼς ἀδίκως ἔπαθεν, ὕστερον ἀπὸ ἔνδοξον καὶ ἐπικίνδυνον ἀγῶνα, ἐξοδεύσας ἰδίως πολλὰ ἀγωνιζόμενος εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐξημιώθη ὑστάτως καὶ τὸ πλοῖον του μὲ οὐκ ὀλίγην καταφρόνησιν εἰς Αἴγιναν· καὶ τέλος ὅλοι ἡμεῖς ἐκ διαβολῶν ἀνυπάρκτων καὶ ψευδῶν ἐπάθαμεν καὶ πάσχομεν τόσα ὡς ποτέ, εἰς ἐλεεινὴν στάσιν ἐλθόντες.

Ὅθεν καὶ ἡ μόνη στιγμή εἶναι καὶ ὑπάρχει, κύριε Ἀρχιγραμματέα, τώρα, καὶ ἂν εὐχαριστηθῆ καὶ θελήσῃ ὁ Σ. Κυβερνήτης μας, διὰ νὰ γενῶμεν καὶ διὰ νὰ μένωμεν αἰωνίως ἀληθῆ προβάτων ποιμήν καὶ ποιμὴν εἰς ὅλους ἡμᾶς νὰ εἶναι ἡ ἐξοχότης του, ἄς ἀποφασίσῃ. Καί, ὡς Ἀρχιγραμματεὺς ὁποῦ εἶσαι καὶ γνωρίζεις τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐπειθῆ ἀπάθειάν μου, ἂν ἠμπορῆς, ὁμίλησε τὸ δίκαιον εἰς Α. Ε. Ἐγὼ μάλιστα, ἂν εἶχον κατάλυμα ἀνάλογον, ἤθελεν/εἶμαι αὐτοῦ νὰ σᾶς τὰ εἰπῶ καὶ προφορικῶς, καὶ ἂν εὐαρεστεῖτο καὶ ἡ Α. Ε., νὰ τὰ ἀκούσῃ.

Μάθετε καὶ αὐτό, ὅτι ὁ υἱὸς μου Δημήτριος εἰς τὰ Παρίσια δοκιμάζει τὰ ὅμοια, καί, ὡς μὲ εἶπεν ὁ Σ. Κυβερνήτης μας ἀπὸ τὰ πέρυσι, ὁ κύριος Ἐυνάρδος μέχρι τὸν παρελθόντα Αὐγουστον δὲν τὸν εἶχε δώσει τίποτε. Χρεωστῶνται καὶ τοῦ κ. Πρασακάκη ἀρκετά, ὅστις μὲ τὰ ζητεῖ ἀνυπομόνως. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ ὑποσημειοῦμαι μὲ σέβας

1829 8βρίου 22, Ἄργος

ὁ εὐπειθῆς πολίτης
π. μαυρομηχάλης

Ἄρ. 16

Ἐπιστολὴ Ἀντωνίου, Κωνσταντίνου καὶ Ἀναστασίου Μαυρομηχάλη πρὸς Ἰω. Καποδίστρια

27 Ὀκτ. 1829, πρωτ.: ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 224

Ἐξοχώτατε καὶ σεβαστὲ ἡμῖν Κυβερνήτα,

Διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν ταπεινῆς ἀναφορᾶς λαμβάνομεν τὴν τιμὴν καὶ τόλμην οἱ ὑποσημειούμενοι δοῦλοι σας νὰ ἀναγγείλωμεν πρὸς τὴν Α. Ε. καὶ νὰ καθυποβάλωμεν δεινοπαθῶς ὑπ' ὄψιν τῆς τὰ ἀκόλουθα.

Ἐξοχώτατε, καιρίως εἶναι καταπεπληγωμένη ἡ ψυχὴ μας καὶ δυσφόρητον κατήντησεν εἰς ἡμᾶς τὸ παράπονον εἰς τὴν καταδρομὴν τῆς εἰμαρμένης, διότι ἐπὶ τῶν λαμπρῶν ἡμερῶν σας ὕστερούμεθα τὴν

κυβερνητικήν σας εϋνοίαν καὶ ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν ἐλπίζομεν βασιμῶς νὰ πλουτῶμεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον· καὶ ἔνεκα ταύτης τῆς ἀπευκταίας ὑστερήσεως μᾶς ἔχετε καὶ ἀπομεμακρυσμένους ἀπὸ τοὺς ἀναλόγους εἰς ἡμᾶς διοικητικούς χαρακτῆρας, διὰ νὰ φανῶμεν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐδείχθημεν, ἄξιοι τῆς κυβερνητικῆς ἐμπιστοσύνης καὶ πρόθυμοι εἰς τὴν ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τοῦ ἔθνους μας. Ἄλλὰ κατὰ κακὴν τύχην θεωροῦμεν μὲ δυσαρέσκειάν μας δικαίαν πολλοὺς, τοὺς ὁποίους ἡμεῖς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος διατάττοντες ὀδηγοῦσαμεν, νὰ ἐξακολουθῶσι τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ἱερὸν χρέος τῶν καὶ ἤδη χαίρονται τὴν κυβερνητικὴν σας ἐμπιστοσύνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐνεδύθησαν καὶ τοὺς διοικητικούς χαρακτῆρας, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς ἡμᾶς μᾶλλον διὰ τὰς γνωστὰς σας πρὸς τὴν πατρίδα πιστὰς ἐκδουλεύσεις καὶ θυσίας μας.

Ἡμεῖς μολαταῦτα, βλέποντες ὅτι ἡ Α. Ε. ἐπιθυμεῖ οὕτως, ὑποφέρομεν γενναίως τὴν ὑστέρησιν ὄλων ἐκείνων τῶν ὁποίων δύνανται νὰ θεραπεύσουν ἀποχρώντως τὴν δικαίαν φιλοτιμίαν μας καὶ τὴν παντελεῖ ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων μέσων τῆς οἰκογενείας μας. Ἄλλ' ἤδη ἐσχάτως καταντήσαντες εἰς τὸ ἀνοικονόμητον καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλον τινὰ πόρον ἐξοικονομήσεως, τούτου ἔνεκα καὶ ὄχι διὰ καμμίαν ἄλλην ὑπόσογον αἰτίαν ἀπεράσθησαν ἐπάνω μας ἀπὸ τὸ Δασμοτελώνειον τοῦ Λιμενίου περὶ τὰς τέσσαρας χιλιάδας γρόσια, μὲ τὰ ὁποῖα ἐθεραπεύσαμεν ἕν μέρος τῶν κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν μας. Ἄλλὰ μὲ μεγάλην μας δυσαρέσκειαν εἶδομεν τὸ ἴσον τῆς σ. διαταγῆς σας πρὸς τὸν Προσ. Διοικητὴν τῆς Δυτικῆς Σπάρτης κ.τ.λ. διὰ τὰς 2048 γρ(όσια) τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ ἀδελφός μας καὶ θεῖος μου Ἰωάννης, καὶ δὲν ἐλπίζαμεν πώποτε νὰ ἐκλάβῃ ὁ Σ. Κυβερνήτης μας μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν ρηθεῖσαν πράξιν μας, ὡς συμβῆσαν ἐκ μόνης τῆς μεγάλης ἐλλείψεως τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων μας.

Διὸ παρακαλοῦμεν τὴν Σ. Κυβέρνησιν ὅτι ὄχι μόνον νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ ἔτι πρὸς, ἀλλ' ἐπικαμπτωμένη τῶν δικαίων μας, νὰ στρέψῃ καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχάληδων ἕν ἰλαρὸν ὄμμα καὶ νὰ μὴν ὑποφέρῃ νὰ διαρκέσῃ τοῦ λοιποῦ ἢ μέχρι τοῦδε ὑστέρησις τῆς κυβερνητικῆς πρὸς τὴν οἰκογένειάν μας προστασίας σας. Καὶ μὲ τὸ βαθύτατον σέβας ὑποσημειούμεθα

Τῆ 27 Ὀκτωβρίου 1829,

ἐν Καλαμάτᾳ

δοῦλοι σας

ἀντώνιος μαυρομιχάλης

Κωνστ(αντίν)ος μαυρομιχάλης

Ἄνα. Π. Μαυρο.

Ἄρ. 17

Ὁδηγίες Πετρόμπεη πρὸς τοὺς συγγενεῖς του

[Μάρτιος 1830], ἀντ.,¹ συνημμένο στό : Πετρόμπεης πρὸς Ἀναστάσιο Π. Μαυρομιχάλη, 28 Ἰουλ. 1830, πρῶτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220

Καὶ αὐθις σᾶς ἀσπάζομαι ὀλοψύχως, πρῶτον ὁ θεός, καὶ διὰ τῶν ταπεινῶν μας εὐχῶν.

Προσέχετε ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀσφάλειάν σας, ὅτι οἱ ἀσεβεῖς, παράνομοι, ἀνοσιούργοι ἐλύσσιαξαν, ὅπου διὰ τῆς βουλῆς τῆς Θεῆς Πρόνοιας καὶ τὸ ξίγκωμα τῶν φαλαγγῶν παρὰ τῶν προμαχόνων, κατ' ἐξοχὴν τῆς προμαχομένης, ἐσκοτώθησαν καὶ οὐκ ἔχουν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι. Ἄλλὰ σὺν θεῷ προσπαθεῖσθε τὴν γενικὴν σύμπνοιαν καὶ τὰ παρὸν γραφόμενά μου ἔχετε κάτω εἰς τὴν ψυχὴν σας μυστικά. Εἶπετε τοῦ Λυμπεράκη, ἐδικοῦ μας καὶ κάποτε γραμματέα τοῦ μακαρίτου Μούρτζινου, ὅτι δὲν τοῦ ἤλθε ράστι² τοῦ Μπουκουβαλέα καὶ Ντουράκη, καί, ἂν εἶναι εἰς τὰς ὑποσχέσεις τους πιστοί, ἐνεργεῖτε καὶ μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Πατριαρχεοὺς καὶ Τζαννεταίους τὴν γενικὴν σύμπνοιαν καὶ ἁρμονίαν διὰ τὴν παντοτινὴν δόξαν καὶ εὐτυχίαν τῆς Σπάρτης μας, ὅπου εἰς αὐτὸ ἐν ἀγρυπνίᾳ καὶ ἐπὶ πόνου καταγινόμεθα γράφοντες καὶ ἐνεργοῦντες δραστηρίως ὅθεν ἀνήκει· καὶ πρῶτα ὁ θεός, καὶ ἀφοῦ εἶναι σύμπνοια καὶ ὑπακοή, ἀφεύκτως ἐκτελεῖται.

Εἶτε καί, ὃ μὴ γένοιτο, ἐπιμένουν εἰς τὰ ἀνόητα συνηθισμένα τους παθηκὰ καὶ κακίαις, ἀλλοίμονον εἰς αὐτοὺς ὅπου θέλει καταντήσουν εἰλωτας καὶ ἄς ὄσωνται. Εἴμεθα ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐκτροπῆς, διὰ δὲ τὸν ἑαυτὸν μας, πρῶτα ὁ θεός, κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν, «πλοῦσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπέινασαν, οἱ δὲ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον οὐκ ἐλαττωθήσονται παντὸς ἀγαθοῦ». Νὰ ἔχετε τὰς ἐνγκαρδίους μας καὶ τῶν σεβαστῶν γεννητόρων μας εὐχάς, εἰς ὅλα ταῦτα νὰ καταγίνεσθε μὲ τὸν καπιτὰν Τζαννετάκη, ὡς σᾶς προέγραφον· ἐμείναμεν σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς πῦρ καὶ εἰς θάνατον, τοῦ ἔμπνευσα εἰς τὴν ψυχὴν του ἀγαθό, ἀρετή, πίστη, τιμὴν, καὶ ὑποσχέθη νὰ φυλάξῃ ἕως ἐσχάτης του ἀναπνοῆς καὶ τὴν χύσιν τῆς ὑστέρας σταλαματίας τοῦ αἵματός του καὶ θενὰ τὸ φυλάξῃ. Ὁμίλησα καὶ μὲ τὴν ἐξαδέλφην μου Ἀθανασούλαινα Κουμουτουράκινα, ὅπου ἤλθε ἐδῶ καὶ κατεβαίνει. Ὑπεσχέθη καὶ αὐτὴ διὰ τὰ νέα παιδιά τους νὰ βρίσκωνται καὶ αὐτὰ εἰς τὴν πατρικὴν μας εὐνοίαν καὶ ἀκλόνητον εὐπειθεῖς. Λοιπὸν ὀδηγήσετέ τα εἰς τὴν εὐθειαν ὁδὸν καὶ ἀγάπην. Νὰ βαστοῦν τὰ ἀπερασμένα συνηθισμένα τους νομίζοντας τοὺς

1. Δυὸ ἄλλα ἀντίγραφα τοῦ ἴδιου ἐγγράφου βλ. στὰ ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 82 (συνημμένο στό : Ἰω. Τομπακάκης πρὸς Γραμμ. Δικαιοσύνης, 5 Ὀκτ. 1830) καὶ Γεν. Γραμμ., φάκ. 237 (συνημμένο στό : Π. Σεκούρης πρὸς Κυβερνήτη, 19 Ἄπρ. 1830).

2. Βλ. σημ. 2 τῆς σ. 77.

άλλους Σταυροπηγιώτες ως είλωτες και τὰ λοιπά¹. Τώρα θέλει υπάρξουν νόμοι σοφοῦ και συνετοῦ με δικαιοσύνην. Λοιπὸν ὀδηγήσετέ τα κατὰ χρέος πατρικόν· ὁμοίως και τοὺς Χριστοδουλιάνους ἐλκύσατε, διὰ νὰ ἐλθοῦν εἰς μεταμέλειαν και αἴσθησιν, διὰ νὰ μὴ τὸ μετανώσουν ἀνωφελῶς.

Μάθετε, μάθετε ὅμως και αὐτοὶ ὅπου βέβαιον καθὼς και ἡμεῖς θέλει ἀγανακτήσετε διὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν ὀρίων, ἀποφασίζοντες οἱ σύμμαχοι πολλὰ τιποτένια και ἀνύπαρκτα, ἐξὸν ἀπὸ τὸ Μισολόνγγι, τὰ ὄρια μίαν ὥρα και μόνον, ὁ Ἐπακτος χαμηλά, ὁ χασαπᾶς² τοῦ Σαλώνου, ἡ Φήβα, Λιβαδία και ἡ Ἀθήνα με τὴν Εὔβοιαν, πλὴν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Εὔβοιαν κάμνουν νὰ ἔχουν τὰς ἰδιοκτησίας των. Ὡστόσοσον πομπιεμένα³ ὄρια και ἀπὸ πολλοὺς τοὺς σεβαστήτους γίνεται θρηῆνος. Ἐξόχως ἐγὼ πρετεντέρω⁴ ἀναφανδὸν τὰ ὄρια ἀπὸ Βόλον ἕως τὰ Πέντε Πηγᾶδια και τὴν Κρήτην και τὰ μερίδια τῆς Τζίπας μας.

Β. Β.⁵ Μὲ σύνταγμα σοφοῦ και συνετοῦ.

Πλὴν ἐσᾶς πατρικῶς ὀδηγῶ νὰ πορευέστε εἰς αὐτὸ σιωπηλῶς με ὄλην τὴν φρόνησιν σοβαρά, χωρὶς νὰ δείχνετε τὴν γνώμην σας, ἐπειδὴ και ἔδεται λόγος νὰ εἶναι ἐλπίς οἱ τρεῖς ὅπου εἶναι διωρισμένοι νὰ ἐλθοῦν διὰ νὰ ἀναχωρίσουν τὰ σύνορα, ὁ Ρουσος ὁ Ἄγγλος και Γάλλος, θέλει τὰ ἀποφασίσουν ὡς εἶναι ἡ γνώμη μας και τὸ δίκαιον, εἰδὲ αὐτὰ τὰ σύνορα ὄχι τοῦ ὀλοσπόνδου δὲν τοῦ εἶναι εἶτε ζοῦνε, ἀλλὰ δὲν φθάνει· και τὸ ἐδικόν σας αὐτό. **Β. Π.**⁶ τοῦ Κουλουμίου και τῆς Κυπάρισσος με ὄλα ταῦτα, κατὰ τὴν χ(ω)ρικὴν παροιμίαν «ἐπῆγε ἡ πλῶρη, ἄς ὑπάγη και ἡ πρύμη», και ὁ θεὸς βοηθός μας εἰς τὴν προπάντων διὰ ἀγάπην θεοῦ. Προσέχετε, Κωνσταντῖνο, διὰ τῆς Θείας Πρόνοιας και τῶν ταπεινῶν μας εὐχῶν. Τὸ περαστικόν τῆς κυρὰ νύμφης μου· μ' ἐβεβαίωσεν ὁ καπιτὰν Τζαννετάκης περὶ τὴν ἄρρωστη γυναῖκα ὅπου εὑρίσκειται εἰς Μαραθονήσι και εὐθὺς στείλετε νὰ ἐλθῆ, ἀλλ(α) και διὰ

1. Τὴ φράση αὐτὴ, ὅπως και ἄλλα σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ἐπιστολῆς του (σημ. 5, 6) διευκρίνησε ὁ Πετρόμπεης κατὰ τὴν ἀνάκρισή του ἀργότερα. Συγκεκριμένα ἀνέφερε : «Πρέπει νὰ εἶναι σφάλμα τοῦ γραφέως, διότι ἐγὼ ἐννοῶσα νὰ μὴ νομίζουν τοὺς ἄλλους Σταυροπηγιώτας . . . ὡς είλωτας, ἀλλὰ νὰ τοὺς θεωροῦν ὡς πατριώτας». Βλ. β' κατάθεση Π. Μαυρομιχάλη, 4 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 94.

2. Προφανῶς ἐννοεῖ κασαμπᾶς (kasaba)· κωμόπολη.

3. Ἄξια πομπεύματος, χλευῆς.

4. Βλ. σημ. 1 τῆς σ. 77.

5. Ἐννοεῖ τὸν Βασιλιά τῆς Ἑλλάδος Λεοπόλδο.

6. Ἐννοεῖ τὸν Ἰωάννη Μαυρομιχάλη, τὸν ὁποῖο ὀνομάζει «Βασιλέα Πάσης Ξεροκαμπίας, τοῦ Κουλουμίου και τῆς Κυπάρισσος».

τὸν ἑαυτὸν σου, Κωνσταντῖνε, ἀκριβῶς νὰ προσέχης μ' ὅλην τὴν ρέγου-
λαν, διότι μανθάνω νὰ ἀχάμνυσες· καὶ ὁ θεὸς μεθ' ἡμῶν. Ὑγιαίνειτε

ὁ πατήρ σας καὶ ἀδελφὸς
Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Ἄρ. 18

Ἐπιστολὴ Πετρόμπεη πρὸς Ἀναστάσιο Μαυρομιχάλη

[Ἰούλιος 1830], πρωτ., ἰδιόγραφο, συνημμένο σὲ ἔγγραφο τοῦ ἴδιου πρὸς τὸν ἴδιο
τῆς 28 Ἰουλ. 1830, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 220

Φίλτατε υἱέ μου Ἀναστάση, εὐχομαί σε πατρικῶς καὶ ὀλοψύχως.

Ἄφοῦ ἤλθον καὶ βρίσκονται ἀκόμη εἰς [σ] Ἄργος ὁ θεῖος <ς> σου
Κωσταντῖνος μὲ τὸν Κατζάκο, ἕως νὰ ἔλθῃ ὁ Κυβερνήτης, ὅπου
ἐμίσησε πρὸ ἕξι ἡμέρες μὲ τὸ βαπόρε διὰ Νιόκαστρο, τὰ γενόμενα
οὐκ ἀπογέγονται. Καὶ ἀπὸ τὸ ἐκτεταμένο γράμμα μου εἰς [σ] ὄνομά
σου καὶ θεῖου σου Κωσταντίνου πληροφορεῖσαι, ἀλλὰ τοῦ θεῖου σου
κ(α)π(ετάν) Γιάννη νὰ μὴν τοῦ διαβάσης ὅσα ἐσυμβούλευα καὶ ὠδη-
γοῦσα τὸ θεῖο σου Κωσταντῖνο, διὰ νὰ μὴν ἔλθῃ κανεὶς ἐνταῦτα καὶ
καλὰ νὰ προσέχῃ τὴν κεφαλονίτικη ἐνωμένη μὲ τῆς Σπηλιάς φιά-
κα¹ καὶ ὅσα λοιπὰ εἶναι ἐνάντια νὰ παροξύνουν τὴν ἀλλόκοτον καὶ
ἀνόητον φαντασίαν του. Ἀλλὰ ἐσὺ καὶ ὁ Ροδίτης², ἐὰν φρονῆ καλῶς
καὶ πιστῶς, ὁ θεῖος <ς> σου Δημητράκης Πικουλάκης, νὰν τὸν ὀδηγή-
σετε, διὰ νὰ φερθῆ μὲ ὅλην τὴν φρόνηση τῆς πολιτικῆς καὶ διπλωμα-
τικῆς, καθὼς τοῦ γράφω καὶ ὀδηγῶ εἰς ξεχωριστὸ γράμμα μου κοινῶς
μὲ τοῦ Μανκιόρου³, Τζαννετάκη καὶ λοιπῶν. Τώρα θέλει φανῆ καὶ
ἡ Β⁴. φιάκα καὶ προκοπὴ ἀπανταίνοντας οἱ φιάκες τῆς Σπηλιάς, Κεφα-
λονιάς καὶ τοῦ Κουσκούνιου.

Προπάντων ἐσεῖς ὅλοι νὰ εἶστε μαζί του, ὅταν πάγετε εἰς Μαρα-
θονήσι, διὰ νὰ μὴν τὸν καταφέρουν καὶ αὐτὸν νὰν τὸν κουβαλήσουν
ἐδῶ καὶ διὰ νὰ μὴν κάμῃ τὰ ὅσα θέλει ὁ Τζαννετάκης μὲ τὸν κου<μ>-
πάρο του Κορνήλιο. Ἀλλὰ ἐσὺ Ἀναστάση, ὁ ξάδελφός <ς> σου Γιαννά-
κης καὶ ὁ θεῖος <ς> σου Δημητράκης νὰ εἶστε μαζί του καὶ ὅσοι ἄλλοι
ἀκόμα ἄξιοι καὶ πιστοὶ ἀπὸ τὸ χάσικο⁵ ὑπήκοόν του, οἱ σταθεροὶ
καὶ ἄξιοι μπουλουξῆδες, καπεταναῖοι καὶ λοιποὶ ὅσοι πιστοί. Ἄς
ξοδεύσῃ ἀκόμα διὰ τὴν γενικὴν δόξαν τῆς Σπάρτης καὶ τῆς οἰκο-
γένειάς μας, τώρα μάλιστα εἰς τὸ κρισιμώτερον ποῦντο, καθὼς ἐξώ-

1. Ἐννοεῖ τὸν Ἄνδρ. Μεταξά καὶ τὸν Ἰω. Καποδίστρια. Σπηλιά = τοποθεσία
στὴν πόλη τῆς Κέρκυρας. Βλ. καὶ ἄλλες διευκρινήσεις στὴ β' κατάθεση τοῦ Πετρό-
μπεη, 4 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γραμμ. Δικαίου, φάκ. 94.

2. Πιθανότατα πρόκειται γιὰ τὸν Ἰωάννη Κ. Μαυρομιχάλη.

3. Πιέρρος Μαγγιόρος Γρηγοράκης.

4. Βλ. σημ. 6 τῆς σ. 98.

5. Has' καθαρός, γνήσιος, εἰδικός.

δευσε εις τὸ Βαθὺ διὰ τὸν μάλιο - Γενοβέλη, πάντοτε ὅμως καὶ διὰ τὰ γενικὰ δίκαια τῆς Σπάρτης. Νὰ πρετεντέρη πρῶτον καὶ τὰ μεγάλα τῆς οἰκογένειάς μας ὅπου δὲν τὰ ἔχουν ἄλλοι πολλοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μαζευμένοι ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρα ἕως τὴν ἄλλη, μένοντας ἀδικημένοι καθ' ὅλα καὶ μᾶς <κα>ταχράστησαν οἱ τυχοδιῶκται καὶ κλέφ[π]ται καὶ ἡμεῖς ὑστερημένοι λιμοκτονοῦμε. Ἐγκαλὰ μυριάκις ὁδηγίας ἀπαρχῆς σᾶς προέγραψον περὶ τούτου καὶ ἄλλων, προσέχοντας ἀκριβῶς καὶ ἐπαγρύπνως διὰ τὴ σύνπνοιαν, προπάντων ὅτι <εἶ>ναι φιάκα, διὰ νὰ διαιρεθῆ ἡ ἀνόητος καὶ ἀχαρίστος Σπάρτη, ἂν δυνηθοῦν νὰ σηκώσουν καὶ τῆς οἰκογένειάς μας τὴν ἐπιρροή, σέβας καὶ ὑπόληψη, ὅτι ἐτρόμαξαν οἱ λα[γ]οὶ εἰς τὸ κίνημά τους, Ἔλος καὶ Μονεβάσια, μόλον ὅπου ἦτον ἀκατάστατο καὶ χαμερπὲς διὰ τὸ κουβέλι¹ τὸ γέννημα. Ὡσαύτως νὰ μεταχειριστῆ ὁ καπετὰν Γιάννης καὶ ὅλοι σας τὴ γλῶσσα ὅπου εἶχε / εἰς τὴν Αἴγινα, δίδοντας ἐλεημοσύνη τῶν πτωχῶν νὰ κάνουν δώδεκα μετάνοιες διὰ τὸν Κυβερνήτη, ἕξι διὰ τὸν μπέη καὶ δύο διὰ τὸν Σαλαφατίνο.

Αὐτὰ νὰ μεταχειριστῆ καὶ καλὰ νὰ τραβᾷ καὶ νὰ ξεστριλώνη τὰ μάτια, διὰ νὰ μὴν τὸν ἐνπλέξῃ ὁ Μεταξᾶς εἰς τὴ φιάκα, ἐπειδὴ καὶ χρειάζεται νὰ ἐξαγοράσωμε τῶν δύο μηνῶν ἡμερῶν καὶ καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ τῶν ἀχαρίστων Ἰουδαίων. Καὶ ἀπὸ τότε καὶ ὑστερις, πρῶτα ὁ θεός, αὐτὴ τετέλεσται, ἕς τοὺς συνχωροῦν μὲ κρῦο φάβα τῆς Μάνης. Ἄλλὰ ἕως τοὺς δύο μῆνες χρειάζεται μεγάλη φρόνηση μετὴν πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ. Τώρα θέλει φανῆ ὁλονῶν σας ἡ προκοπή, ἐξόχως τῆς Β.Π. ².

Καὶ νὰ σέχαρῶ, Ἀναστάση μου, ὑπόφερε γενναίως ἀκόμη, μὴν ὀλιγοπιστῆς. Μιμήσου τὸν Σ. πατέρα σας, πόσα ἔχω τραβισμένα σαράντα χρόνια. Μερικὰ τὰ ἐφθασες καὶ τὰ ἐνθυμᾶσαι. Χάρις εἰς τὰς βουλὰς τῆς Θείας Προνοίας πῶς [σ]ῆσθάνην ὡς ἦρωας μὲ πολέμους καὶ θανάτους ἀπαρχῆς καὶ χωρὶς καρβέλι. Ἐπῆγα καὶ εἰς τὴν Μπόλη μὲ χωρὶς ναῦλο καὶ μὲ μισὸ βρακὶ καί, σὺν θεῷ, ἐβγήκα καὶ ἐκεῖ τροπαιοῦχος καὶ νικητῆς εἰς τὸ μπεηλίκι μου, πρῶτα ὁ θεός, ἐνδόξως καὶ εἰς ὅλη τὴν Εὐρώπη εἰς τὴν Ἐπανάσταση ὑπερένδοξος. /

Ἐλπίζω εἰς τὴν κυρίαν μας Θεοτόκον καὶ εἰς τὰς θερμὰς ἀδιαλείπτως δεήσεις τῶν σεβαστῶν μας γερόντισσων, ὅπου καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μείνωμε ὑπέρλαντροι, φθάνει αὐτοῦ τώρα νὰ μὴν κάμετε λάθη, καθὼς μᾶς βασανίζει <τ>ὸ λάθος τοῦ Γιωργάκη καὶ ἡ ἀκρασίλα, ὅπου δὲν μὲ ἤκουσε νὰ στεφανωθῆ τὴ γυναίκα του, ἀφοῦ τὴν ἀρρεβωνιάσαμε, καθ' ἣν ἐπαρακαλοῦσαν οἱ γέροντες ὀλημερινῶς κ' ἐγὼ τὸν ἐβίαζα ἀνυπομόνω. Ἐχὼ μάρτυρα τὸν μέντορά του καὶ κουμπάρο σου Καλαμο-

1. Χφ. θουβέλι.

2. Ἐννοεῖ τὸν Ἰωάννη Μαυρομιχάλη (βλ. σημ. 6 τῆς σ. 98).

γδάρτη. Ἀλλὰ ἤθελε χαρὲς μεγάλες, ἔξοδα κατοστὲς χιλιάδες, ὅπου δὲν τὰ οἰκονομούσαμε ποτὲ καὶ εἰς τὲς τοιαύτες περιστάσεις. Λοιπὸν τὸ λάθος αὐτὸ μᾶς κινδυνεύει εἰς τὸ παρόν. Καὶ ἀρχύτερις τριάντα μῆνες ἀπὸ τὸν ἐρχομὸν ἔνεκα τούτου καὶ ἄλλα μύρια παραδείγματα, ὅπου δὲν μὲ ἤκουγαν. Καὶ ὁ Β¹ ἤθελε νὰ κάθεται εἰς τὴ Μονεβάσια. Ἴδου τί ἔδοκίμασε. Ὁ Κωνσταντῖνος νὰ πάγη εἰς τὴ Δυτικὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ καράβι του χωρὶς διαταγὴ καὶ ἔξοδα ἦτον φερμένους καὶ ὁ Κυβερνήτης, ἐνπῆκε στὸ φθόνο. Ἐδιωρθώθημεν² καὶ εἰς αὐτό. Εἰς [σ]ῆμὲ θέλω νὰ μὲ βρῆτε ἕναν φάλλο³ προξενῶντας ἀπαρχῆς ἕνα κακὸ. Ἀλλὰ συνθεῶ πάντα ἐνδόξως καὶ νικητῆς χωρὶς ποτὲ ἐντροπῆ. Ἄν σταθῆτε ὁμως καὶ σεῖς τώρα αὐτοῦ ἄξιοι, ὠφελεῖτε καὶ ἡμᾶς ἐδῶ μεγάλως διὰ τὰς ἐνεργείας καὶ ἐλπίδας τοῦ Κωνσταντῖνου, μένει κερδεμένος καὶ ὁ Γιωργάκης τὴν κρίση.

Ἄρ. 19

Ἐπιστολὴ Πετρόμπεη πρὸς Ἀγγ. Καποδίστρια

28 Δεκ. 1830, πρωτ. : Ἀρχ. Καποδ., φάκ. 7, ἀρ. 1

Ἐκλαμπρότατε !

Ὡς ἐντόνως διετάξατε διὰ τὴν εἰς ἄλλην οἰκίαν μεταφορὰν τοῦ ἀνεψιοῦ μου Ἡλία, ἀσθενοῦς ὄντος, ἀπαιτῶ ἐκ μέρους τῆς εὐαισθήτου ψυχῆς σας καὶ τὴν ἀπελευθέρωσίν του, οὖσαν μάλιστα καὶ κατὰ πάντα λόγον δικαιοτάτην, ὡς δεδικασμένης οὔσης τῆς ὑποθέσεως, καθὼς καὶ τὴν ἀποβολὴν τῆς στρατιωτικῆς φυλάξεως τοῦ υἱοῦ μου Γεωργάκη καὶ τὴν ἐκ Πετσῶν ἀπόλυσιν τοῦ ἀδελφοῦ μου κ(α)π(ετάν) Γιάννη, διότι ταῦτα, ὡς καλῶς ἐπίστασθε, εἶναι ἀνάρμοστα καὶ ἄδικοα.

Ἐπίσης δὲ γνωρίζετε καὶ τὴν δεινοτάτην τῆς ἐλλείψεώς μου ἀνάγκην καὶ κάμετε νὰ προφθασθῶ ὅσον τάχος καὶ ἐπαξίως τῶν ἀναγκῶν καὶ δεινῶν ἐμοῦ τε καὶ τῆς ἀναξιοπασχούσης πολυαριθμοῦ οἰκογενείας μου, ἐξ ὅπου ἔχω ἄπειρα τὰ δίκαια, ὡς ἡ Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τὸ ἀπεφάσισε καὶ ὡς ἡ Α. Ε. πολλάκις μᾶς ὑπεσχέθη.

Τὰς δύο ταύτας αἰτήσεις μου, ὡς δικαίας, σᾶς παρακαλῶ θερμῶς νὰ τὰς ἐνεργήσητε ἀμέσως, καὶ τὰς ἀπαιτῶ νὰ ἐκπεραιωθοῦν πάραυθα δι' ὑμῶν. Ὑποσημειοῦμαι δὲ μ' ὄλον τὸ σέβας

Ἐν Ἀργεὶ τῇ 28 Δεκεμβρίου 1830

ὁ ταπεινὸς δοῦλος σας
π. μαυρομηχάλης

Ἄρ. 20

Ἀναφορὰ Πετρόμπεη πρὸς Ἰω. Καποδίστρια

6 Φεβρ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ., φάκ. 261

Ἐξοχώτατε,

Λέγει τὸ ἀψευδέστατον στόμα τοῦ Κυρίου μας εἰς τὸ ἅγιόν του

1. Ἰωάννης Μαυρομηχάλης.
2. Χφ. ἐδιωρθώθημα.
3. Fallo· σφάλμα, ἀμαρτία.

Ευαγγέλιον : «Ὁ γνοὺς καὶ ποιήσας πολλὰ δαρήσεται, ὁ μὴ γνοὺς καὶ ποιήσας ὀλίγα δαρήσεται». Καὶ πάλιν λέγουν οἱ σοφώτεροι ἄνδρες τοῦ κόσμου. «Ὁ καταδιώκων τοὺς ἀγαθοὺς ἀνθρώπους καταπολεμεῖ τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ καλλιώτερον μάθημα νὰ μάθῃ ὁ ἄνθρωπος εἶναι νὰ μάθῃ νὰ ἀλησιμονῆ τὰ κακὰ». Μολαταῦτα τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι ἡμεῖς ποτὲ δὲν ἐπταίσαμεν εἰς τὴν φίλην πατρίδα, ἀλλ' ἐθυσιάσαμεν τὸ πᾶν δι' αὐτὴν καὶ πάντοτε εἰς ὅλας τὰς κατὰ καιρὸν Κυβερνήσεις εἴμεθα πρόθυμοι νὰ ἐπιστηρίζωμεν τοὺς νόμους, τὴν σύμπνοιαν καὶ εὐταξίαν τῆς πατρίδος, ἐξόχως εἰς τὰς ἡμέρας τῆς ἐξοχότης σας, καθότι καὶ ὁ μισευμὸς μου εἰς τὰ δέκα ἕξι ἔγινεν ἀθῶος, διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν δυστυχῆν οἰκογένειάν μου, ὅπου μὲ θερμὰ δάκρυα αἱ γερόντισσαι καθ' ἑκάστην μ' ἐβίαζον, καὶ μὲ τὴν παρουσίαν μου νὰ τοὺς περιθάλλω καὶ ἀσφαλίσω ἀπὸ τὰς συχνὰς ἐπιβουλάς καὶ συνωμοσίας τῶν ἐναντίων παλιανθρώπων Μανιατῶν, καθήμενος εἰς τὴν ἐξορίαν τῶν Κιτριῶν, ὀδυρόμενος πικρῶς ἀπέναντι τῶν ἀγώνων μου καὶ θυσιῶν.

Ταῦτα πάντα ἐφύλαξα μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας μου ἀπὸ [ἐκ] νεαρῶς μου ἡλικίας, ὡς εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστά. Ποίαν ἡμῖν χάρις ἐστί; Εἰς τὸν Ἰτζ - Καλὲ ὁ γέρον Μαυρομιχάλης εἰς ἀνταμοιβὴν, ὡς κατάδικος καὶ κατάκοιτος ἀπὸ ἀνυπόφορους πόνους εἴκοσι ἤδη ἡμέρας ἀπὸ τὰ δεινὰ μου πάθη τοῦ ρευματισμοῦ, μὴν ἔχοντας παρηγορίαν καὶ οὔτε στιγμὴν ἀνάπαυσιν, εὕρισκόμενος καὶ εἰς ἓν κονάκι, ὡς νὰ ἦτον ἀνεμόμυλος. /

Διατί τὴν σκληρὰν ἀσπλαχνίαν; Καὶ νὰ μᾶς βάνετε καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας! Δὲν ἔχω καὶ τὰς αἰσθήσεις μου ἀπὸ τοὺς πόνους μου. Τί ἄλλα νὰ σᾶς γράψω, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τολμῶ νὰ σᾶς παρακαλέσω, διὰ νὰ κυβερνήσης πατρικῶς τοὺς Ἕλληνας ὅπου σὲ ἤφερον. Καὶ νὰ ἐλευθερώσης τὸν υἱὸν μου Γεωργάκην, καθίζοντας εἰς τὸ σπίτι του μὲ τὴν ἀδύνατον φαμίλιαν του· νὰ ἐλευθερώσης παρομοίως καὶ τοὺς δούλους μου Παναγιωτάκην καὶ Ματθαῖον, ὡς μὴν ἔχοντας διόλου πταισίμον· νὰ φέρῃς καὶ τὸν ἀδελφόν μου κ(α)π(ετάν) Ἰωάννην ἀπὸ τῆς Σπέτζες· νὰ διορίσης καὶ ἐμένα εἰς τὸ πρῶτον κονάκι νὰ ἡσυχάσω ἀπὸ τὰ δεινὰ μου πάθη, μὲ τὸ νὰ εἶναι ζεστό. Σὲ λέγω πρὸς τούτους, ἂν ὀρίσης, νὰ δείξης πατρικὴν εὐνοίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Σπάρτην, καὶ σὲ ὑπόσχομαι νὰ θερίσης γλυκυτάτους καρπούς. Καὶ ἐλπίζω τὴν πατρικὴν σας εὐνοίαν καὶ ἐκτέλεσιν εἰς τὰς δικαίας καὶ ὠφελίμους προτάσεις μου εἰς τὴν πατρίδα τάχιστα· καὶ ὑποσημειοῦμαι μὲ σέβας

Τῆ 6 Φεβρουαρίου 1831

ὁ ταπεινὸς δοῦλος σας

Ἐκ τῆς φυλακῆς τοῦ Ἰτζ - Καλὲ Ναυπλίου

π. μαυρομιχάλης

Ἄρ. 21

Ἐπιστολὴ [Θεόκλητου Φαρμακίδου] πρὸς [Μανιάτες]

[ἀρχὲς Μαρτ. 1831], ἀντ., συνημμένο στό : Σ. Θεαγένης πρὸς Βιάρο Καποδίστρια, 24 Μαρτ. 1831 : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221

Χαίρετε !

Μάθετε ὅτι προχθὲς¹ ἐβγήκε προκήρυξις ἀπὸ τὸν Πολυζωΐδη ἀπὸ τὴν Ὑδραν καὶ εἰς τὴν Ὑδραν ἄρχισεν ἡ ἐφημερίς ἐναντίον τῆς αὐθαιρεσίας καὶ ζητοῦν τὸ σύνταγμα. Λοιπὸν καὶ ἐσεῖς αὐτοῦ, Σπαρτιαῖται, μὲ γενναιότητα καὶ ἀνδρείαν νὰ ἐπιμένετε εἰς τὰ καταπατούμενα δίκαια τοῦ ἔθνους καὶ ἐδικά σας. Μὴ δώσετε εἰς κανένα πίστιν, ἐκτὸς ἂν ἔλθουν ἀπὸ ἐδῶ οἱ συγγενεῖς σας ἢ κανένας ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς φίλους σας. Εἰς ἄλλον ποτὲ πίστιν νὰ μὴ δώσητε, διότι βεβαίως εἰσθε χαμημένοι· διότι, ἐνῶ ἔχει ἀδίκως τοὺς συγγενεῖς σας εἰς τὰς φυλακάς, ποῖαν δικαιοσύνην ἐλπίζετε; Ἐσεῖς μάθετε ὅτι καμμία τῶρα δὲν μένει ἄλλο εἰς ἐσᾶς αὐτοῦ παρὰ ἔνωσιν, ἐπιμονὴν καὶ τὸ σύστημα νὰ κρατῆτε, καί, ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ κατατρέξῃτε τοὺς εἰς τὴν Σπάρτην ὑπαλλήλους τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ τῶρα ὅπου ἤρχισεν ἡ Ὑδρα τελειώνει ὀγλήγορα τὸ πρᾶγμα. Ἄν οἱ συγγενεῖς σας δὲν σᾶς γράφουν, μὴν ὑποπτεύεσθε, διότι τοὺς φυλάττουν καὶ δὲν ἔμποροῦν πλὴν εἶναι καλά, καὶ αὐτοῦ νὰ ἐργάζεσθε γενναίως. Καὶ μένω

Ναύπλιον

ὁ γνωστός σας

Πελασγός

φ. ρ. μ.

Ἄρ. 22

Ἐπιστολὴ [Θεόκλητου Φαρμακίδου] πρὸς ἄγνωστο (Μάνη)

[Μάρτιος / Ἀπρίλιος 1831], ἀντ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 322, ἀρ. 6α

Φίλε ἀγαπητέ !

Ἐλαβον τὸ γράμμα σου καὶ εἶδον τὰ ἐν αὐτῷ καὶ τὰ ὅσα ἔτρεξαν αὐτοῦ, καὶ βεβαιωθῆτε ὅτι, ἐὰν παραχωρήσετε εἰς τὸ παραμικρόν, ὄχι μόνον μὲ ἀπιστίαν θέλει σᾶς σκοτώνουν οἱ Ρουμελιῶται καὶ λοιποὶ, πωλημένα κρέατα διὰ τριάντα γρόσια, ἀλλὰ καὶ παντελεῖ ἀφανισμόν θέλει πασχίσουν νὰ φέρουν καὶ εἰς τὰς γυναῖκες ὅλες τῆς λαμπρᾶς Σπάρτης. Σᾶς βεβαιῶ, φίλε, ὅτι εἰς ὀλίγες ἡμέρες παίρνει τέλος τὸ πρᾶγμα, διότι ἡ λαμπρὰ Ὑδρα εἶναι μὲ ἀμετάθετον ἀπόφασιν ἐναντίον τῆς αὐθαιρεσίας καὶ κατὰ τῆς ἐνεστώσης ἀρχῆς. Αἱ ἐφημερίδες σᾶς βεβαιοῦν ὅτι αὐτοὶ κατ' οὐδένα τρόπον καὶ λόγον δὲν εὐχαριστοῦνται εἰς ὑποσχέσεις καὶ δοσίματα, ἀλλὰ μὲ μεγάλην φωνὴν ζητοῦν συνέ-

1. Στις 6 Μαρτ. 1831 κυκλοφόρησε στὴν Ὑδρα ἡ προκήρυξις τοῦ Πολυζωΐδη, ἐκδότῃ τῆς ἐφημ. «Ὁ Ἀπόλλων».

λευσιν καὶ σύνταγμα. Τέλος πάντων ἰδοὺ σᾶς στέλνω τὰς ἐφημερίδας καὶ βεβαιωθῆτε.

Τὸ Μισολόγγι ἐδίωξε τὸν Διοικητὴν, ἔτζι ἠκούσαμεν, πλὴν βεβαιωθῆτε ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ κινηθοῦν ὅλοι. Εἰς ἐσᾶς τώρα κρέμεται πολὺ νὰ σταθῆτε γενναῖοι καὶ σύμφωνοι. Προσέξτε ὁμῶς νὰ μὴ δώσητε πίστιν σὲ κανέναν λαοπλάνον, ὡς ἔδωσεν ὁ Κωνσταντῖνος¹ εἰς τὸν Χασάνη Κανάρην, ὁ ὁποῖος ὁμοιάζει τοῦ Ἰούδα κατὰ τὴν προδοσίαν, κατὰ δὲ τὴν ἀξιοσύνην τοῦ πλέον ἀναξίου· ὅστις κατήσχυεν καὶ τὸ ὄνομα Ψαριανὸς καί, καθὼς φαίνεται βέβαιον, αὐτὸς εἶναι μούλος. Λοιπὸν νὰ εἰσθε βέβαιοι ὅτι θέλει μεταχειρισθῶν μυρίους ἀπατηλοὺς τρόπους, διὰ νὰ σᾶς διαιρέσουν καὶ ἀπατήσουν, ἀλλὰ σεῖς, γενναῖοι Σπαρτιᾶται, νὰ προσέξτε καὶ νὰ προτιμήσητε μυριάκις τὸν ἐνδοξὸν θάνατον παρὰ τὸν ἄτιμον θάνατον, ὁ ὁποῖος θέλει σᾶς γένει μὲ ἀπάτην, καὶ θὰ σᾶς καταντήσουν εἰλωτας. Ὁ κόσμος, ἀκούων ἐδῶ ὅτι στέκεσθε γενναῖοι, ἐνθουσιάζεται καὶ δὲν κάμνει ἄλλο παρὰ νὰ ἐπαινῆ καὶ νὰ ἐνεργοῦν παντοῦ διὰ νὰ σᾶς μιμηθοῦν. Μὴν ἀμφιβάλλετε ὅτι θέλουν σᾶς στείλουν καὶ πολεμοφόδια. Τέλος πάντων ὁ Κυβερνήτης ἔρχεται αὐτοῦ², διὰ νὰ σᾶς ἀπατήσῃ, ἀλλὰ σεῖς νὰ μὴ δώσητε πίστιν, χωρὶς πρῶτον νὰ ἰδῆτε αὐτοῦ τοὺς συγγενεῖς σας, οἵτινες ὅλοι εἶναι καλῶτα καὶ ὑγιέστατα, πλὴν ὁ μὲν στὸν Ἰτζ-Καλέ, ὁ δὲ στὸ Παλαμῆδι καὶ ὁ τρίτος στὸ Ἄργος περιφρουρούμενοι. Προσέξτε καλῶς τὰς ἐπιβουλὰς, γενναῖοι Σπαρτιᾶται, καὶ ὅσους πιάσετε σπαθί καὶ φυλακῆ· καί, ἂν σᾶς κάμουν τὸν φίλον, νὰ μὴ πιστεύετε καὶ νὰ μὴ δέχεσθε στρατιώτας κοντὰ σας ἀπὸ ἐκείνους τῶν ἐναντίων, διὰ νὰ μὴ σᾶς φθειάσουν καμμίαν.

Περὶ τοῦ Λουκᾶ φθάνει ὅτι σᾶς λέγω ὅτι τὸν ἐκατάλαβα, διότι ἐπήγαινε συχνὰ καὶ ἐπρόδιδεν ὅσα ὁ καπετὰν Γιάννης τοῦ ἔλεγε, καὶ εἶναι βέβαιον, βέβαιον, καὶ νὰ τὸ πιστεύσετε· καί, ἂν δὲν ἦλθεν αὐτοῦ, φαίνεται νὰ τὸν ἐμπόδισεν ὁ καπ(ετὰν) Ἄντωνάκης στὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ μὴ πάθῃ αὐτοῦ. Ἐσεῖς αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἰδῆτε τοὺς συγγενεῖς σας αὐτοῦ, νὰ μὴ στέρξετε, γενναῖοι Σπαρτιᾶται, εἰς τίποτε, διότι τετέλεσθαι. Ἄν ἐβγάλουν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, νὰ μὴ στέρξετε χωρὶς τοὺς ἄλλους. /

Ἄν ὁ Κυβερνήτης ἔλθῃ αὐτοῦ, νὰ μὴ τοῦ κάμητε ἀναφορὰν καὶ εἰς τοῦτο νὰ φυλαχθῆτε καλά, ἀλλὰ τὰ ζητήματά σας νὰ ὑπάγουν δύο ἢ τρεῖς μικροὶ νὰ τὰ εἰποῦν, πλὴν ὄχι ἐγγράφως· καὶ εἰς τοῦτο προσέξτε καλὰ καὶ πολὺ. Διὰ τοῦ Τζιρίγου ἂν στείλετε εἰς τὴν Ὑδρα καῖκι μὲ ἐγγλέζικη παντιέρα, σᾶς φέρνει ἀνυπόπτως πολεμοφόδια, καὶ

1. Κων/νος Μαυρομιχάλης.

2. Ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἔφθασε στὸ Μαραθῶνισι στὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου 1831.

κάμετέ το, διότι μόνον αὐτὸ ἐδυσκόλευε, δηλ. τὸ καΐκι. Κατόπι θέλω σᾶς στείλει καὶ τὰς ἐφημερίδας τῆς Σμύρνης¹, ὅπου λέγουν τὰ ἐξ ἀμάξης κατὰ τοῦ Καποδίστρια, κατὰ τοῦ Κανάρη καὶ ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας τοῦ Μαυρομιχάλη καὶ ὄλης τῆς Σπάρτης.

Ἔδωσα στὸ παιδάκι δύο τάλληρα καὶ ὅταν, φίλε, θέλης νὰ μὲ γράφης, διὰ νὰ εἰδοποιῶ τοὺς συγγενεῖς σου², νὰ μὲ στέλλης διὰ τοῦ ἰδίου μέσου ὅπου ἔρχονται καλύτερα καὶ ἀνύποπτα, διότι μὲ παιδιὰ ἡμπορεῖ νὰ πιασθοῦν, καὶ νὰ μὲ γράφετε ἐκτεταμένως τὰ τρέχοντα αὐτοῦ, καὶ ἄς μάθουν οἱ γενναῖοι καὶ φιλοπάτριδες Σπαρτιᾶται ὅτι, ἂν δὲν ἐπιμείνουν, δὲν εἶναι πλέον νὰ σταθοῦν εἰς τὸν κόσμον καὶ ὅποιοι γένουν ζωλοτιάρηδες, θὰ χάσουν καὶ ζωὴν καὶ ἀτιμίας περισσοτέρας θέλει δοκιμάσουν καὶ δεκατιᾶς καὶ ξερματώματα, διὰ νὰ περπατοῦν ὡσὰν εἰλωτες. Ἡ παροῦσα στιγμή εἶναι ἡ πλέον κρίσιμος καὶ ἀναγκαῖα, καὶ ὀγλήγορα τελειώνουν. Ὅθεν ὁ θεὸς μαζί σας καὶ ἀναμφιβόλως θέλει εἶναι μαζί σας, ἐπειδὴ, ὡς δίκαιος ὅπου εἶναι, βοηθεῖ τοὺς δικαίους.

Ὁ γνωστός σας

Πελασγὸς φ. ρ. μ.

Οἱ Ὑδραῖοι προφορικῶς ἀπάντησαν καὶ ὄχι ἐγγράφως. Λοιπὸν καὶ ἐσεῖς, γενναῖοι Σπαρτιᾶται, ἔτζι νὰ κάμετε καὶ ὅσα γίνονται αὐτοῦ νὰ τὰ γράφετε εἰς τὴν ἐφημερίδα, διὰ νὰ ἐμβαίνουν, καὶ νὰ τὰ προκηρύττετε συνεχῶς· μάλιστα καὶ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων νὰ κάμετε γράμμα καὶ νὰ ἐσωκλείετε διακηρύξεις, λέγοντες ὅτι τὴν ἀρχὴν τὴν ὁποῖαν ἡ λαμπρὰ Γαλλία ἐκαθιέρωσε τῆς μὴ μεσολαβήσεως ὑπὲρ τῆς ἀθαιρεσίας, οἱ Σπαρτιᾶται, ζητοῦντες τὰ ἔθνικὰ δικαιώματα, ἀπαιτοῦν τὴν προστασίαν τῶν λαμπρῶν καὶ φιλελευθέρων Γάλλων κατὰ τῆς ἀθαιρεσίας καὶ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ. Τοῦτο νὰ γένη καὶ μὲ ὅσα ἄλλα, πλὴν γενικά, ἐγκρίνετε. Εἰς τὴν Ὑδραν νὰ στείλετε καὶ νὰ γράψουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γέροντες μὲ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς δημογεροντίας καὶ νὰ λέγουν, «πρὸς τοὺς ἐνδόξους προκρίτους καὶ γενναίους καπεταναίους τῆς λαμπρᾶς Ὑδρας», καὶ νὰ ζητῆτε μόνον πολεμοφόδια, καὶ βεβαίως σᾶς στέλλουν.

Ἄρ. 23

Ἀναφορὰ Ἰω. Μαυρομιχάλη πρὸς Ἰω. Καποδίστρια

10 Μαΐου 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221

Ἐξοχώτατε !

Διατί μὲ ἀρεστάρατε εἰς τὸ Ἀνάπλι, εἰς τὰς Πέτζες καὶ εἰς τὸ

1. Ἐφημ. «Le Courrier de Smyrne».

2. Ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς ἦταν πιθανότατα Μαυρομιχάλης.

Παλαμήδι, καὶ τώρα ὀκτῶ μῆνες μὲ κρατεῖτε ἄδικα, ἐνῶ ἐγὼ δὲν πταίω; Καὶ ὁ Ζαΐμης, ὁ Ντεληγιάννης, ὁ Ζωγράφος, ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος νὰ εὐρίσκονται κάτω, ὁποῦ αὐτοὶ μὲ τὴν ψευδοπολιτικὴν τους ἐγελοῦσαν πάντα τὸν κόσμον καὶ ἐγέλασαν καὶ τώρα τὸν ἀδελφόν μου, ἐπειδὴ τὸν εὐρῆκαν ἀπλὸν καὶ καλόν. Ἡ στείλετε καὶ αὐτοὺς ἐπάνω νὰ τοὺς ἔχω συντροφιά, καὶ τότε εὐχαριστοῦμαι νὰ καθίσω δέκα χρόνους, καὶ μὴν τοὺς φυλάγετε κάτω νὰ τρῶγουν καὶ νὰ πίνουν καὶ νὰ δουλεύουν τὸ κακὸν τῆς Σ. Κυβερνήσεως καὶ νὰ κάμνουν χάζι μὲ τὸν Πετρόμπεην καὶ νὰ τὸν γελοῦν· ἢ, ὡς πολυεὐσπλαχνος καὶ δίκαιος, ἐλεηθῆτε τὴν οἰκογένειάν μας, ἢ ὁποῖα ἔκαμε τόσας θυσίας διὰ τὸ γένος, ἢ κατεβάσετε καὶ ἐμένα κάτω καὶ τότε βλέπετε ἂν εἴμεθα τῶν Μαυρομιχαλαίων τὸ σπίτι κόντρα τῆς Σ. Κυβερνήσεως ἢ θυσιάζεται διὰ αὐτὴν. Μένω δὲ μὲ τὸ βαθύτατον σέβας

Ἐκ τῆς φυλακῆς Παλαμηδίου Ἰωάν(νης) Μαυρομηχαλῆς
τῆ 10 Μαΐου '831

Ἄρ. 24

Ἐγκύκλιος τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Σπάρτης πρὸς τοὺς Μανιάτες

4 Μαΐου 1831, ἀντ. : Ἄρχ. Καποδ., φάκ. 444, ἀρ. 2

Ἄριθ(μός) 1

Ἡ Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Σπάρτης

Ἐγκύκλιος

Πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας

Ἡ κατὰ τὰς 24 τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου κροτηθεῖσα εἰς Τζίμβαν συνέλευσις τῶν πληρεξουσίων τῆς πατρίδος μας Σπάρτης ἔκρινε νὰ παραλάβῃ τὰ χρέη τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς μία ἐννεαμελὴς ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα συνταγματικῆ, ἔχουσα διάρκειαν ἕως εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ προκειμένου σκοποῦ μας τοῦ συντάγματος διὰ Ἐθνικῆς τῆς Ἑλλάδος Συνελεύσεως, ἢ δὲ ἐκλογὴ τῶν ἀτόμων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐμελλε νὰ συνίσταται τὸ σύστημα τοῦτο, ἐνεκρίθη διὰ νὰ γενῆ κατὰ κάθε ἐπαρχίαν.

Ἡ ἐκλογὴ, κύριοι, ἔγινε, καὶ κατ' αὐτὴν, ἀναλαβόντες τὰ καθήκοντα τῆς παυσάσης τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἢ ὁποῖα ἐξετέλεσε τὰ χρέη τῆς τόσον ἐσωτερικῶς ὅσον καὶ ἐξωτερικῶς πρεπόντως καὶ συμφερόντως καθ' ὅλον τὸ μικρὸν διάστημα τῆς διαρκείας τῆς, ἀρχίζομεν ἤδη τὴν ἐργασίαν των.

Ὅθεν καί, σπεύδοντες νὰ σᾶς ἀποδώσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην μας, δὲν κρίνομεν περιττὸν νὰ σᾶς εἴπωμεν ὅτι ἡ σημερινὴ κρίσιμος περίστασις τῆς φίλης μας Ἑλλάδος μᾶς ὑπόσχεται μεγάλα πράγματα. Αὕτη, ἀδελφοὶ Σπαρτιάται, εἶναι ἐκείνη ἢ εὐδοκίμησις τῆς ὁποίας ὑπόσχεται εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀπόλαυσιν τῶν καρπῶν ὅλων τῶν ἀπερασμένων λαμπρῶν θυσιῶν μας καὶ ἐγγυᾶται καὶ τὴν φύλαξιν τῆς

ἐλευθερίας μας, τὴν ὁποῖαν ἀποκτήσαμεν μὲ πόσα αἵματα, καὶ τὴν προσωπικὴν καὶ κτηματικὴν μας ἀσφάλειαν.

Αὕτη, ἀδελφοί, ἔχουσα τοιαύτην δύναμιν, ἐκινδύνευσε νὰ μᾶς ἀποστερήσῃ ἀπ' ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ μᾶς ρίψῃ εἰς ζυγὸν χειρότερον ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Τουρκίας, ἐάν, κοιμώμενοι ὑπνον βαθύν, δὲν ἐξυπνοῦσαμεν ἐγκαίρως καὶ ἐάν οἱ γενναῖοι Ὑδραῖοι καὶ Ψαριανοὶ δὲν ἀκολουθοῦσαν τὸ ἐπαινετὸν τοῦτο παράδειγμά μας.

Ἡ ἐπιμονὴ εἶναι καὶ θέλει εἶναι, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τόσον οἱ ὑπάλληλοι τῆς αὐθαιρεσίας, καθὼς καὶ ἡ ἴδια δὲν ἐντρέπονται νὰ σᾶς ὑπόσχωνται καθημερινῶς πράγματα σημαντικά, ἀλλὰ χαμερπέστατα καὶ ἀπατηλά, καθὼς παραδείγματος χάριν αὐτὸς ὁ Κυβερνήτης ὑπεσχέθη εἰς τὸν κύριον Ἰωάννην <Γ>λήγορακάκη νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἐπαρχίαν Μαΐνης ὡς ἰδιοκτησίαν του, διὰ νὰ τὸν ἐμβάσῃ εἰς τὰ ὀσπίτιά του, καὶ τὰ λοιπά, ἀλλὰ τοῦ κακοῦ ἔδειξεν αὐτὴν τὴν μικροπρέπειαν.

Ἡ ἐπιτροπὴ κατὰ χρέος τῆς σπεύδει νὰ σᾶς συμβουλεύσῃ ὅτι δὲν πρέπει νὰ δίδετε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, καθὼς ἔως τώρα, καμμίαν ἀκρόασιν καὶ πειθῶ εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Κυβερνήτου καὶ τῶν ἀρχῶν του, διότι εἶναι ὅλως διόλου ψευδεῖς, ἢ, καὶ ἂν εἶναι ἀληθεῖς, μολοντοῦτο πρόσκαιροι καὶ αἱ ὁποῖαι προξενοῦν κατηγορίαν εἰς τὸν χαρακτῆρα μας / καὶ ἀνωφελεῖ μετάνοιαν, καὶ ὅτι πρέπει, ἂν σᾶς ἔρχεται καμμία διαταγὴ ἢ ἀπὸ τὸν Κανάρην ἢ ἀπὸ τὸν Νικήταν ἢ ἀπὸ τὸν κόλακα Ἰωάννην Εὐγενίδην, δεσποτάκον, ἀπὸ τὴν πολυπειρίαν τῶν ὁποίων ἔλαβε τὴν τύχην ἢ Σπάρτη νὰ διευθύνεται, νὰ μὴν δίδετε καμμίαν προσοχὴν εἰς αὐτὴν, ἀλλ' εὐθὺς νὰ τὴν στέλλετε εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην, διὰ νὰ ἐνεργῇ τὰ πρέποντα, καθὼς νὰ μὴν ἔχετε καὶ καμμίαν συναναστροφὴν καὶ ἀντάμωσιν οἱ ἀληθεῖς πατριῶται μὲ τοὺς ἀντιπατριῶτας καὶ ὑπουργοὺς τῆς αὐθαιρεσίας.

Αὐτά, ἀδελφοί, εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἡμποροῦν νὰ φέρουν εἰς τελειωτικὴν μορφήν τὴν ἐπιθυμίαν μας, τὰ ὁποῖα εὐχεται ἡ ἐπιτροπὴ νὰ φυλάξῃτε ἔως εἰς τὸ τέλος ἀπαραμοιώτως.

Ἐν Λιμένι τῇ 4 Μαΐου 1831

Σ.Φ.Γ.

Ἴσον ἀπαράλλακτ. ¹

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

Ἐν Κουτήφαρῃ ἐπαρχία Ζυγοῦ

1831 Μαΐου 17

ἡ ἐπιτροπὴ

Α. Π. Μαυρομιχάλης

Δημήτριος πικουλάκης

Π. Κοσονάκος

Δημητρίος Πουλικάκος

πασκάλης γερακαράκης

Θομᾶς τζουμάκος

νικόλας ντεκουλάκος

Γιαννούζος δερεστίχας ²

1. Παρατίθεται σχεδιογράφημα τῆς σφραγίδας.

2. Πρόκειται γιὰ τὸν Γιαννοῦτσο Δεμέστιχα.

Ἄρ. 25

Ἐπιστολὴ τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Σπάρτης
πρὸς τοὺς προκρίτους καὶ πλοιάρχους τῆς Ὑδρας

23 Μαΐου 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Συλλ. Βλαχ., φάκ. 221

Ἄρ(ιθμός) 29

Ἡ Συνταγμ. Ἐπιτροπὴ τῆς Σπάρτης

Πρὸς τοὺς φιλελευθέρους προκρίτους καὶ γενναίους πλοιάρχους
τῆς λαμπρᾶς νήσου Ὑδρας

Ὅποιοι ἄμεσοι λεγεῶνες ἐκινήθησαν ἐκ μέρους τῆς αὐθαιρεσίας μέχρι τοῦδε, διὰ νὰ πιέζωσι τὸν ὑπὲρ τοῦ συντάγματος ἀγαθὸν σκοπὸν μας, εἶναι γνωστοί σας, κύριοι, καθὼς καὶ αἱ γενναῖαι ἀποκρούσεις τοῦ ἐλευθερόφρονος λαοῦ τῆς Σπάρτης δὲν διαφεύγουσι τῆς γνώσεώς σας.

Οὗτοι, ἄρκετοὶ ὄντες διὰ νὰ διαβεβαιώσωσι εἰς κάθε εὐαίσθητον Ἕλληνα τὴν βδελυρὰν διάθεσιν τῆς ἐξουσίας, καθὼς καὶ ἄλλα διάφορα πραχθέντα καὶ ἀπαύστως πραττόμενα εἰς τὴν αἱματόφυρτον Ἑλλάδα, ἀναμφιβόλως δὲν ἐμπνέουσιν εἰς τὴν καρδίαν του ἐξαλειπτικὰς τήξεις κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ καθημερινῶς μῖσος ἄσπονδον καὶ ἐγεῖρον εἰς τὸ ἐπὶ τὴν ματαίωσιν τοῦ ἀπανθρώπου πόθου της στάδιον.

Τοῦτο εἶναι ἱκαναὶ νὰ μᾶς κάμουν νὰ προσδοκῶμεν αἱ συνεχεῖς κατὰ τοῦ αὐθαιρέτου ἐκρηγνύμεναι ἐπαναστάσεις τῶν διαφόρων λαῶν τῆς πολυπαθοῦς μητρὸς μας Ἑλλάδος.

Ἡ διεύθυνσις τοῦ κοινοῦ τῆς Σπάρτης, καταδιωχθέντος τοῦ Διοικητοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος Δεκεμβρίου, ἀνετέθη εἰς τι σῶμα συνιστάμενον ἀπὸ ὀγδοήκοντα ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον διήρκεσε τρεῖς σχεδὸν μῆνας. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπεθύμει τὴν μεθ' ὑμῶν ἀλληλογραφίαν, εἶναι ὅμως καὶ ἀναντίρρητον ὅτι ἢ κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν πολιορκία κατέσταινε ματαίαν τὴν ἐφελίαν του. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παύσαντος Ἀπριλίου, τυχούσης εὐκαιρίας, ἐπροθυμοποιήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ τὰς αὐθαιρέτους παγίδας.

Τὰ χρέη τοῦ συστήματος τούτου ἀνεδέχθη προσωρινῶς διὰ συνέλευσεως μία τριμελὴς ἐπιτροπὴ, ἣτις, συλλαβοῦσα τὸν ἴδιον σκοπὸν καὶ σπεύδουσα εἰς τὴν ἐκτέλεσίν του, ὑπέπεσεν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀπωλείας τύχην. Ἀναλαβοῦσα δὲ ἤδη ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη τὰ χρέη τῆς εἰρημένης τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἔκρινεν ἀπαρομοιώτως ἐπωφελῆ ταύτην τὴν συνυπάκουσιν· καὶ δὴ, τυχούσης τῆς παρουσίας εὐκαιρίας, σπεύδει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου πρὸ πολλοῦ σκοποῦ εἶχε.

Διὰ νὰ σᾶς εἴπῃ ὅτι ἡ φιλαρχία τοῦ αὐθαιρέτου, καταφρονοῦσα πᾶσαν κατ' αὐτοῦ λοιδορίαν, κωλύει τοῦ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς δυσ-

τυχεῖς διὰ τὰς θυσίας Ἑλλήνας ἐκείνο διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ὁποίου ἐχυσαν τηλικαῦτα αἵματα, εἶναι περιττόν· ἀλλὰ νὰ σᾶς εἴπη ὅτι συγχρόνως μὲ τὸ κίνημα τῆς Σπάρτης, τὸ ὁποῖον θέλει γένειν τὴν ἐπιούσαν ἑβδομάδα, πρέπει νὰ ἐμφανισθοῦν κἂν πέντε πλοῖα σας εἰς τὰ μέρη μας, δυνάμει τῶν ὁποίων νὰ δυνηθῶμεν ὥστε νὰ διαλύσωμεν τὴν θαλασσίαν πολιορκίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πιεζόμεθα τέσσαρας ἤδη μῆνας. Καὶ πρᾶγμα δυσάρεστον εἶναι τὸ νὰ καταστήσωμεν εἰς τὸν ἀπευκταῖον πόλεμον, ἀλλ' εὐάρεστον εἶναι τὸ νὰ παραβλέπωμεν τὸν καρπὸν τῶν πολυειδῶν παθῶν μας κατανεμόμενον ἀπὸ τινος οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὸν ἑπταετῆ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πόλεμόν μας μὲ ὄμμα ἀναληθισίας καὶ τὴν φιλόστοργον μητέραν μας Ἑλλάδα ὑβριζομένην καὶ ἀδικουμένην; Ὅχι βέβαια! Διὸ καὶ ἀναγκαίως ἐπεταὶ ἀφ' ἑνὸς μέρους, ὡς εἴρηται, νὰ παρα/πλεύση εἰς τὰ παράλια μας ὁσονούπω ἢ ἀνωτέρα βοήθεια, πρὸς ταχεῖαν ἐργοτέλειαν τοῦ προκειμένου ἐπιχειρήματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν φαίνεται ἀπεικὸς τὸ νὰ ἐξαιτήση ἢ ἐπιτροπὴ τὴν γενναίαν σας συνδρομὴν, ἀποβλέπουσαν τὰ πολεμεφῶδια καὶ ὀλίγα τινὰ χρηματικὰ μέσα, διὰ τὰ ὁποῖα χρεώνεται τὸ κοινὸν τῆς Σπάρτης.

Ἐπιστηριζομένη δὲ εἰς τὰ φιλόπατρι αἰσθήματά σας, πείθεται εἰς τὴν αἴτησίν της· καὶ τούτοις ὑποσημειοῦται

Τῆ 23 Μαΐου 1831

ἐν Λιμένι

<Τ.Σ.>

ἡ Ἐπιτροπὴ

Ἄ. Π. Μαυρομιχάλης
 Δημήτριος πικουλάκης
 Ἰω(άννης) Κ. μαυρομιχάλης
 Π. Κοσονακος
 Δημητριος Πουλικάκος
 πασκαλις γερακαρακις
 Θεομᾶς τζουμᾶκος
 γιᾶνης Καπετανακις
 Γιαννοῦζος δεμεσίτσας
 νικολος τεκουλάκος

Ἄρ. 26

Ἐπιστολὴ Γ. Αἰνιᾶν πρὸς Ἀὐγ. Καποδίστρια

5 Ἰουλ. 1831, πρωτ. : ΓΑΚ, Σὺλλ. Βλαχ., φάκ. 93

Ἐκλαμπρότατε,

Ἦλθα τὸ πρῶν νὰ σᾶς ὀμιλήσω καί, ἐπειδὴ δὲν εἴχετε καιρὸν, σᾶς περικλείω τὸ παρὸν ἀντίγραφον ἀναφορᾶς ὅπου οἱ Μαυρομιχάληδες κάμνουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, τὸ ὁποῖον εἶναι καθὼς ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ ὀμιλήσωμεν. Ἡ ἐξοχότης του ἔκρινεν ἀρμοδιώτερον νὰ ὑπογραφοῦν μό-

νον οί δύο, δια νά μήν αφαιρεθῆ ἡ ἐνοχή ἀπό τοὺς ἄλλους. Ἐλπίζω ὅτι θέλετε συμπράξει εἰς τὸ ἐπωφελές τοῦτο κίνημα κατὰ τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον ὑπαγορεύει ἡ βαθεῖα φρόνησίς σας. Μένω μὲ τὸ ἀνήκον σέβας

Ἐν Ναυπλ. τῆ 5 Ἰουλ. 1831

ὁ εὐπειθέστατος δοῦλος σας

Γεώργιος Αἰνιάν

<Συνημμένο στοῦ προηγούμενου : >

Ἐξοχώτατε,

Ἐσχάτως ἀνεφύησαν ταραχαὶ εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ πολλοὶ τῶν οἰκείων μας παρεξετράπησαν ἀπὸ τὴν εὐθειαν ὁδὸν καὶ ἀντέπραξαν εἰς τὰ καθεστῶτα. Ἡμεῖς, ἀποφασίσαντες νά εἴμεθα εὐπειθεῖς καὶ ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Κυβέρνησιν, παρακαλοῦμεν τὴν Ὑμ. Ἐξ. νά διατάξῃ νά πηγαίνομεν εἰς Σπάρτην ὁμοῦ μὲ ἓνα ἄνθρωπον ἔμφορα καὶ ἐμπιστευμένον τῆς Κυβερνήσεως· καί, ἀφοῦ οἱ πταίσαντες ζητήσουν τὴν συγχώρησιν ἀπὸ τὴν Σεβ. Κυβέρνησιν δι' ἀναφορᾶς τῶν καὶ ἐγκρίνη / ἢ Σεβ. Κυβέρνησις νά τοὺς δοθῆ ἄμνηστία, ὑποσχόμεθα νά φέρωμεν ὄλους αὐτοὺς εἰς τὴν καθέδραν τῆς Κυβερνήσεως καὶ νά εἶναι εἰς τὸ ἐξῆς εὐπειθέστατοι εἰς τὰς διαταγὰς τῆς.

Γεώργιος Μαυρομιχάλης
Κωνσταντῖνος Μαυρομ.